

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXI Nr. 7-8 IULIE - AUGUST - 1962

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXI Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1962

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

- Pr. IOAN PĂNOIU, *La Schimbarea la Față* 657
Pr. IOAN PĂNOIU, *La Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul* 661

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

- REDACȚIA, *Acțiuni în slujba păcii* 664

ARTICOLE ȘI STUDII

- Pr. AT. NEGOIȚĂ, *Manuscrisele de la Qumran și originea creștinismului* 678
B. A. ALEXANDRU, *Casa de lângă mare* 689
Pr. GABRIEL COCORĂ, *Episcopul Inochentie al Buzăului (1873—1893)* 701
CONST. C. GIURESCU, *Biserica bucureșteană de la Gorgănel* 724
Prof. VICTOR BRĂTULESCU, *Biserica Crețulescu din București. Monument de arhitectură* 727
TOMA BULAT, *O încercare de mai bună pregătire a clerului în secolul al XVIII-lea* 740
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, *Proprietăți din neamul Bălceștilor în București, pe Calea Rahovei* 752
IOAN V. COVERCĂ, *Protopopii în trecutul Bisericii Ortodoxe Române* 756
Pr. ION RAUȚESCU, *Formalitățile ce se îndeplineau la hirotonia și cununii la jumătatea secolului al XIX-lea* 779
I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta românească la mijlocul secolului XIX și în anii Unirii* 785
Pr. I. PAROCESCU, *Arthur Mihail Ramzew, Părintii Bisericii primare și Teologia anglicană contemporană (trad.)* 806

COMEMORĂRI

ANATOLIE ZAREA, <i>Mitropolitul Nicolae de Krutița și Kolomna</i> (1892—1961)	812
ANATOLIE ZAREA, <i>Mitropolitul Nicolae, Învățătura Noului</i> <i>Testament despre dragoste</i> (trad.)	824
ANATOLIE ZAREA, <i>Mitropolitul Nicolae, Învățătura Vechiului</i> <i>și Noului Testament despre dregătoria de păstor</i> (trad.) . .	830

RECENZII

C. B., Radu Popa, <i>Mogoșoaia</i> (Palatul și muzeul de artă brîn- covească), București, Editura Meridiane, 1962	838
C. B., <i>Studierea problemelor fundamentale din istoria social-eco- nomică a Bizanțului în Bizantinologia sovietică din ultimii ani,</i> în «Analele romîno-sovietice. Istorie», București 1962, nr. 1 .	840

EVENIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

REDACȚIA : 1. <i>Semicentenarul Caragiale</i> ; 2. <i>Bertrand Russel</i> <i>la 90 de ani</i> ; 3. <i>Lidice și «Trandafirii prieteniei»</i>	842
---	-----

REVISTA REVISTELOR

LECTOR : 1. <i>Centenarul Bibliotecii de Stat a U.R.S.S. «V. I.</i> <i>Lenin»</i> ; 2. <i>Cel de al doilea imperiu bulgar</i> ; 3. <i>Vechile le- gături în Rusia medievală și relații romîno-ruse în perioada</i> <i>feudală</i>	847
---	-----

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA SCHIMBAREA LA FAȚĂ

Sfânta Evanghelie de azi ne înfățișează ochilor noștri sufletești, spectacolul plin de glorie și de nădejde, Schimbarea la Față a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Era în Galieleia, ținut atît de iubit Domnului Iisus și de atîtea ori bătătorit de pașii Săi în tovărășia Apostolilor, atît în zilele dogoritoare, cît și în acele nopți orientale, unde cerul scînteiază de strălucirea stelelor. Aici se găsește Taborul, muntele cel Sfînt al Domnului. Așezat în mijlocul unei cîmpii întinse, pare o imensă piramidă, acoperită de arbori și iarbă verde. De pe creștetul său se observă bine văile acoperite de vegetație abundentă și un colț albăstrui din lacul fermecător al Tiberiadei.

Aici se suie Domnul Iisus cu Apostolii : Petru, Iacob și Ioan. Era înconjurat de cei mai de seamă Apostoli. Petru, Apostolul credinței, acela care a mărturisit : «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Cf. Matei XVI, 16 ; Marcu VIII, 29 ; Luca IX, 19). Iacob este Apostolul nădejzii, fiindcă El a fost primul dintre cei care și-au dat viața pentru Hristos, întru nădejdea vieții veșnice. (Cf. Faptele Apostolilor XII, 2). Sf. Ioan este Apostolul iubirii, pentru că El se sprijinea cu capul pe pieptul învățătorului Său (Ioan XIII, 23 și 25) și este iubit îndeosebi de Dascălul Său (Ioan XXI, 20), iar sfintele Sale scrieri sînt o caldă apologie a iubirii creștine.

Mîntuitorului îi plăceau munții, înălțimile. Pe un munte a rostit cea mai frumoasă predică (Cf. Matei V—VII ; Luca VI, 20—49) ; pe un munte și-a arătat înfățișarea cea mai frumoasă, (Cf. Matei XVII, 1—12 ; Marcu IX, 2—8 ; Luca IX, 28—36) și tot de pe un munte S-a înălțat

la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui (Cf. Luca XXIV, 50—53 ; Faptele Apostolilor I, 1—11).

Acolo, pe culmea muntelui Tabor, pe cînd se ruga din tot sufletul Său, deodată Mîntuitorul se schimbă la Față, în prezența Apostolilor. Fața Lui devine strălucitoare ca soarele și veșmintele albe ca zăpada. În același timp Apostolii văzură că apar Moisi și Ilie. Moisi, legislatorul poporului ales, omul dreptății Celui Prea Înalt, instrumentul minunilor Sale, vine să supună legea veche celei noi, pe care Iisus Hristos o aduce omenirii. Ilie, primul și cel mai mare dintre profeți, acela care a fost ridicat la cer într-un car de foc, vine să recunoască Mîntuitorului Hristos că El însuși este obiectul, principiul și sfîrșitul profețiilor.

Piesașul era prea măreț și Apostolii se simțeau cu adevărat în lumea lor. De aceea, Petru spune : «Doamne, bine este ca noi să fim aici ; dacă voiești, voi face aici trei colibi, Ție una, lui Moisi una și lui Ilie una».

Cînd Petru vorbea cu Domnul, iată, apare un nou personagiu, mai mare decît toți și face să I se audă vocea ; este Tatăl ceresc care zice : «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit : pe Acesta să-L ascultați». La auzul acestor cuvinte, Apostolii au căzut cu fețele la pămînt și i-a cuprins o mare frică. Atunci Iisus s-a apropiat de ei și Le-a zis : «Sculați-vă, și nu vă temeți». Ei au deschis ochii și au văzut numai pe Iisus singur.

*

În Evanghelia citită astăzi, am auzit vorbindu-se despre Schimbarea la Față a Domnului nostru Iisus Hristos. Și noi, următorii lui Hristos în cuvînt și în faptă, avem cea mai sfîntă datorie de a ne schimba în totalul ființei noastre. Nimeni nu poate fi totdeauna același. Natura nu permite una ca aceasta. Trecerea de la copilărie la tinerețe, de la tinerețe la maturitate și de aici la bătrînețe, este o evoluție neîncetată.

Dar, spre deosebire de corp, care se transfigurează la tinerețe și se desfigurează la bătrînețe, sufletul nu cunoaște nici un declin. De suflet este vorba în schimbarea la care ne îndeamnă Evanghelia, căci altfel ar fi imposibil de înțeles ; cum ar fi în stare cineva să-și schimbe corpul său după a lui voie ? Experiența vieții confirmă întru totul cuvîntul Evangheliei, că nimeni nu poate să-și adauge sau să-și ia, măcar un cot din statul său (Cf. Matei VI, 27).

Sufletul, prin care noi sîntem imaginea lui Dumnezeu, prin care noi gîndim, simțim, voim, merităm, prin care noi sîntem nemuritori, pe acest suflet trebuie a-l face frumos și mare. Gîndul acesta trebuie să fie dorința cea mai sublimă a fiecărui creștin !...

Și cum se poate una ca aceasta ? Aici nu este vorba de a schimba natura. Dumnezeu-Omul care S-a schimbat la Față astăzi pe Tabor, a vrut să rămînă om. Și ce atașament are omul față de Dumnezeu, tocmai pentru aceasta !... Prin urmare nu este vorba de a înlătura naturalul, ci de a corija natura, de a o perfecționa. Apostolul Pavel ne vorbește ade-

seori despre dezbrăcarea omului celui vechi, dar nu cere niciodată alun-garea omului, ceea ce ar fi imposibil. Purtăm în noi libera voință de a alege binele sau răul. Putem ajunge pe calea virtuților celor mai desă-vârșite, sau pe calea viciilor celor mai josnice. Cu ajutorul lui Dumnezeu, se poate efectua în fiecare creștin o transformare, care va avea caracte-rul unei transfigurări. Biserica noastră n-a exclus naturalul, pentru că nu se poate clădi pe ficțiuni. Trebuie o bază. Aceasta este natura umană, de la care vom porni.

Acolo pe Tabor, veșmintele Mîntuitorului Hristos devin albe ca ză-pada. Aici, culoarea albă a zăpezii, este imaginea neprihănirii sufletului. Pentru a fi și noi pe urmele Mîntuitorului, pentru a lua parte la măreția sărbătorii de azi, avem nevoie de neprihănirea sufletului nostru. Ah ! Florile rare, unda curată, viața neprihănită... ce este mai frumos a vedea pentru un om ? !... Și chiar dacă viața noastră este întinată de petele păcatelor, ea se poate spăla, se poate curăți prin stropii lacrimilor căinții.

Deci, pentru eventuala noastră întinare, să curgă picurii lacrimilor pocăinții !...

Dar, Sf. Evanghelie ne mai spune că Fața Domnului Iisus a devenit strălucitoare ca soarele. Și noi trebuie să fim o lumină în lume, prin toate manifestările și-n toate împrejurările vieții noastre. Trebuie să strălucim, pentru că fără strălucire nu este posibilă lumina. Astrul care nu mai strălucește pe firmament, flacăra care nu mai luminează în că-min, sînt pe cale de a se stinge. Dar întregul cămin al vieții strălucește : copilul prin frumusețea umană, sufletul prin virtuțile sale. Rostul existenței sufletului este să ne încadreze ființa într-o permanentă strălucire. Sufletul strălucește în privirea nevinovată a copiilor și în înfățișarea oricărui om al cărui aspect respiră frumusețea morală. Numai prin fru-musețea morală noi ne apropiem de Dumnezeu. Ajunși aici, să facem ca pictorul, care la orice atingere a penelului observă modelul său. Să imi-tăm pe Iisus Domnul ! Atunci viața noastră va străluci de cununa vir-tuților, atunci se va transfigura. Avem nevoie de a vedea, de a cunoaște ; Dumnezeu este adevărul, Dumnezeu este lumina. Avem nevoie de direcție ; El este calea (Ioan XIV, 6). Avem nevoie de mîncare. El este pîinea vieții (Ioan VI, 35). Avem nevoie de înțelegere și bunătate, dar numai Iisus Hristos a spus : «Veniți la Mine că sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre» (Matei XI, 29). Avem nevoie de a iubi și de a fi iubiți. Însă Dumnezeu este iubirea, căci El a rezumat Evanghelia Sa, în iubirea de Dumnezeu și de aproapele (Cf. Matei XI, 37—40). Avem nevoie de curățenia inimii ; Mîntuitorul a zis : «Fericiți cei curați cu inima, că acelora este Împărăția Cerurilor» (Ma-tei V, 8), și «Cine Mă va vădi pe Mine de păcat ?» (Ioan VIII, 46). Avem nevoie de o iertare din adîncul inimii care să risipească orice duș-mănie, și tot glasul Mîntuitorului a răsunat : «Păcatele tale sînt ier-tate» (Luca V, 20).

Cuvîntul Evangheliei ne spune că Mîntuitorul S-a schimbat la Față pe muntele Taborului. Acolo pe înălțimi, aerul era mult mai curat, ori-

zontul mult mai cuprinzător. Pentru schimbarea noastră în bine, trebuie să urcăm și noi. Dar aici nu este vorba de alpinism, de a urca pe culmile cele mai înalte ale munților, ci de o înălțime interioară. Noi putem să ne înălțăm, fără să schimbăm locul. Este vorba de o schimbare a gândirii, a simțirii, a voinței, a conștiinței. Pe acestea le are în vedere sârbătoarea de azi, când ne îndeamnă să ne înălțăm, părăsind locurile josnice care ne înăbușesc, unde orizontul este limitat, iar pasiunile mișună în voie. Căci, ce altă mizerie mai mare cunoaște creștinul, decât aceea de a-și închide viața în îngustimea casei sale, de a-și găsi fericirea în plăcerile vinovate, de a-și limita destinul în această scurtă viață?!...

Dar nu, așa ceva nu acceptă următorul lui Hristos ! Fiecare urcă cu voieșie pe muntele Taborului, în apropiere de Dumnezeu. Posibilitățile binelui sînt în noi mult mai imense și mai puternice decât ne dăm seama. Nici provizia de drum nu ne va lipsi. Ajutorul ceresc ne va sosi, ori de cîte ori vom avea nevoie de el. Dumnezeu care a sfințit Taborul, ne aude neîncetat.

Viața nouă pe care o trăim azi, în Patria noastră scumpă, lipsită de exploatare și preocupări josnice, ne creiază condițiile cele mai bune pentru a trăi creștinește cu adevărat, schimbați în oameni noi, oameni ai păcii, ai dreptății, ai muncii și ai cinstei.

*

Rafael, în celebrul lui tablou al Schimbării la Față, arată pe Mîntuitorul Hristos pe vîrfurile muntelui, între Moisi și Ilie, înconjurat de jur împrejur de o lumină dulce. Cei trei apostoli copleșiți de bucuria splendorii divine, au voit să rămînă aici în veac, spre a fi în vecinătatea Cerului. Jos, la poalele muntelui este întuneric și suferință, căci un nefericit tată se găsește aici cu copilul să lunatic.

Așa este și în viața noastră pămîntească ! De o parte virtutea, de altă parte păcatul; de o parte viața, bucuria, splendoarea, de alta neînșteța, suferința, deznădejdea.

Dumnezeu în bunătațe Sa nemărginită, ne-a dat și nouă posibilitatea să trăim într-o lume cu mult schimbată în bine. Pentru schimbarea noastră numai în bine, pentru fericirea noastră, avem deci ajutorul suprafiresc al Cerului și condițiile obiective, naturale, în care trăim azi. Depinde numai de noi de a trăi în deplină fericire materială și spirituală, prin angajarea noastră fără nici o rezervă în iureșul vieții celei noi, contribuind la progresul general, sau, cineva ascultînd fapte mincinoase venite de la dușmanii fericirii omului, să nu progreseze în nici un fel și să rămînă la poalele muntelui fericirii, în deznădejde și suferință. Dar credem că nimeni dintre noi nu va voi să fie lipsit de bucuriile sărbătorii de azi.

LA TĂIEREA CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL

Sfînta noastră Biserică își amintește astăzi, cu toată frîngerea de inimă, de Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, de moartea lui tragică.

În țara sfîntă, de mult se stinsese graiul cutremurător al profetismului. De la ultimul profet trecuseră mai bine de 400 de ani. Deodată, o voce mai puternică, mai pătrunzătoare acuma, se aude de pe țărmurile Iordanului. Este vocea Sfîntului Ioan Botezătorul. El strălucește ca un luceafăr de dimineață între sfinții și profeții noștri.

Înfățișarea lui uimește. Cuvîntul Său atrage. Era de statură înaltă, fața palidă și subtă, ochii vioi, scînteietori și sfredelitori, îmbrăcat cu o manta aspră din păr de cămilă și încins cu o curea (Matei III, 4 ; Marcu I, 6).

Locuința Profetului era pustiul cu peșterile sale. Hrana lui erau fructele pămîntului, mierea sălbatică și lăcustele (Matei III, 4 ; Marcu I, 6). Societatea Sa era formată de animalele sălbatice, stîncile colțuroase, peșterile adînci, apele Iordanului, adîncitura cea mai curioasă de pe fața pămîntului a Mării Moarte, în ale cărei ape nu se observă nici o vietate, decît reflexul lunii și al stelelor din nopțile senine.

Acest sălbatic disprețuiește plăcerile vinovate. Cu trupul ars de soarele deșertului, cu sufletul aprins de dorința împărăției Cerurilor, el era persoana cea mai apreciată a epocii sale. Apariția sa în pustiul Iordanului, unde propovăduia pocăința și săvîrșea botezul, a atras la sine mulțime de oameni.

Muțimea poporului în grea și amară suferință, din cauza crudei exploatare a conducătorilor lui, venea la Sf. Ioan să-și găsească alinarea. Funcționarii și ostașii muștrați de conștiință pentru fărădelegile lor, veneau să-și găsească echilibrul sufletesc. Iar fariseii și cărturarii erau la picioarele lui, pentru a-l spiona și a-l prinde în cuvînt (Luca III, 10—14).

Dar, dacă Profetul avea pentru poporul dezorientat, necăjit, disperat, cuvinte de mîngiere și de îmbărbătare, pentru exploatare care trăiau numai în ticăloșii, de pe buzele-i ascunse în părul lui de nazireu, țîșneau cuvinte aspre de muștrări (Matei III, 7 ; Luca III, 7).

Nimeni nu scăpa de glasul «Înainte Mergătorului». Nici chiar Irod, regele țării. Și cum era să scape de muștrarea Sfîntului tocmai el, căpetenia exploatare, în care calitate «făcuse toate relele» (Luca III, 19) ; iar mai pe urmă își izgonise soția și-și luase pe Irodiada, soția fratelui său Filip ?... Vocea Profetului, glas de tunet, striga fără nici o teamă : «Nu-ți este îngăduit să ții pe soția fratelui tău !» (Marcu VI, 18).

Azul acestor cuvinte de mare îndrăzneală, i-a pricinuit înaintemergătorului, prinderea și trimiterea Sa în temnița din Maherus. Pornirea lui Irod asupra Profetului era mare, fiindcă îl discredita în fața supușilor săi ; dar mînia Irodiadei nu mai avea margini. De ar fi fost posibil, l-ar fi ucis ea personal. Însă, aceasta era cu neputință, pentru că lui

Irod «îi era teamă de popor, căci poporul socotea pe Ioan ca pe un prooc» (Matei XIV, 5) și desigur s-ar fi revoltat, iar în al doilea rînd, chiar Irod «îl știa om neprihănit și sfînt, îl ocrotea și cînd îl auzea, de multe ori sta în cumpănă». (Marcu VI, 20). Pentru aceste considerații Irod se străduia să-i prelungească temnița cît mai mult.

Însă Irodiada îi jurase moartea. Aștepta numai împrejurarea prielnică. Și aceasta sosi.

Era ziua de naștere a lui Irod. Un ospăț mare a adunat în această zi în palatul de la Maherus tot ceea ce era socotit mai de cinste: familia regală, căpeteniile armatei și frunțașii din Galileia și Perea. Era obiceiul la cei vechi, plini de plăceri vinovate, care trăiau din exploatarea celor mulți, ca la ospetele mari să fie introduse și unele dansuri speciale, venite din Orient. Salomeia, fiica Irodiadei, execută un astfel de dans, care încîntă pe Irod, ca și pe toți mesenii, în așa măsură, încît regele zise fetei: «Cere de la mine orice și eu îți voi da ție» și adăugă cu jurămint: «Ori ce-mi vei cere îți voi da, chiar și jumătate din împărăția mea» (Matei XIV, 7; Marcu VI, 22—23).

Fata a ieșit afară și i-a zis maicii sale: «Ce să cer?» Și Irodiada i-a răspuns: «Capul lui Ioan Botezătorul». Salomeia s-a grăbit să vină îndată la rege și i-a făcut următoarea cerere: «Vreau să-mi dai îndată într-o tipsie, capul lui Ioan Botezătorul». Regele s-a întristat foarte mult, dar din pricina jurămîntului și a oaspeților n-a vrut să refuze. A trimis îndată un ostaș de pază cu porunca de a aduce capul lui Ioan Botezătorul. Paznicul, ducîndu-se a tăiat capul lui Ioan, îl aduce pe tipsie, l-a dat fetei și aceasta îl dete mamei sale...

Ucenicii lui Ioan cînd au auzit acest lucru, au venit de i-au ridicat trupul și l-au pus într-un mormînt (Matei XIV, 1—12; Marcu VI, 24—29).

Irodiada a îngropat capul Sfîntului Ioan Botezătorul într-un loc ascuns (cf. Nichifor Calist. M.P.G. t. 145 col. 692).

Astfel a murit înaintemergătorul Mîntuitorului Hristos, în vîrstă abia de 32 de ani.

Viața lui pămîntească a fost scurtă, dar cuvîntul Său puternic și viața fără nici o pată.

Țărmurile Iordanului răsună de suspinuri... iar sufletele noastre gem de durere, că într-o împrejurare ca aceasta, s-a sfîrșit viața pămîntească a celui mai de seamă profet...

Dar Dumnezeu răspîlătește fiecăruia după ale sale, chiar în viața aceasta pămîntească.

Nu mult timp după săvîrșirea acestei nelegiuri, Irod, îndemnat de Irodiada, merge la Roma ca să obțină mai mari favoruri de la împărat. Acolo i-au fost scoase la iveală toate nelegiuirile sale, și-n loc de favoruri, a primit amărăciunea exilului spre frontierele Spaniei. Irodiada l-a însoțit împărțîșindu-i soarta și amîndoi au sfîrșit în dureri fără seamă și-n uitare generală.

Tradiția bisericească ne spune că soarta Salomeiei a fost și mai de plîns. În timp de iarnă, mergea peste gheața unui rîu. Deodată gheața s-a spart sub picioarele ei, rămînînd în apă pînă la gît. În timp ce zadarnic striga ajutor, un sloi mare de gheață despris din susul rîului, venind peste ea i-a retezat gîtul, plimbîndu-i capul despris de corp, deasupra gheții, ca un dans macabru.

Poate era răzbunarea dansului său fără rușine din Maherus...

Poate capul Sfîntului Ioan Botezătorul adus pe tipsie, cerea o asemenea răzbunare, aceleia, care a fost pricinuitoarea morții Profetului.

Așa s-a sfîrșit pricinuitoarii morții Sfîntului Ioan Botezătorul !.

Doamne Iisuse «Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridici păcatele lumii» (Ioan I, 29), ajută-ne ca după cuviință să aducem toată cinstea patronului bisericii noastre, printr-o adevărată pocăință. Amin !

Pr. IOAN PĂNOIU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

1. *Adunarea reprezentanților Mișcării pentru pace din R.P.R.* Între 8—12 iunie în Palatul Marii Adunări Naționale s-au desfășurat lucrările Mișcării pentru pace din R.P.R. Cei peste 800 de delegați și invitați din întreaga țară, reprezentând toate păturile sociale, oameni de știință, academicieni, eroi ai Muncii socialiste, tehnicieni, ingineri, colectiviști, oameni de artă, reprezentanți ai cultelor, ziaristi etc., s-au adunat pentru a-și exprima într-o unitate de gând, arzătoarea și unanima dorință de a lărgi formele luptei pentru pace. Academicianul *Horia Hulubei*, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, membru în Consiliul Mondial al Păcii, a deschis lucrările. Participanții la Adunare au fixat următoarea ordine de zi : 1) Expunerea «Lupta pentru apărarea păcii, pentru dezarmarea generală și totală — sarcină centrală a timpului nostru» ; 2) Alegerea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. ; 3) Alegerea delegației care va participa la Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace. La primul punct de pe ordinea de zi, acad. *Mihail Ralea*, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, membru al Biroului Consiliului Mondial al Păcii, a făcut o vibrantă expunere a condițiilor păcii în lumea actuală, fiind de nenumărate ori întrerupt de puternice aplauze. Vorbitorul a arătat că cea mai importantă și arzătoare problemă a zilelor noastre, problemă care preocupă în cel mai înalt grad pe toți oamenii cinștiți din lumea întreagă, — e problema păcii și a războiului. Niciodată în întreaga sa istorie țara noastră n-a cunoscut o asemenea unitate a tuturor forțelor sale creatoare în jurul guvernului și conducerii țării. Forța fundamentală a apărării păcii, principala ei cheazășie este sistemul mondial socialist, — comunitatea popoarelor libere și suverane care construiesc orînduirea nouă.

Soluția radicală pentru asigurarea păcii o constituie dezarmarea generală și totală, problema numărul unu a vieții internaționale, «Dezarmarea generală, — spunea laureatul Premiului Nobel, profesorul american *Linus Pauling*, — a devenit azi temelia temeliiilor vieții și libertății.

popoarelor». Eforturile comune ale oamenilor de stat, diplomaților și ale tuturor oamenilor planetei noastre, trebuie să se unească pentru o conviețuire pașnică, în folosul tuturor, astăzi când pînă și o greșeală tehnică, sau nebunia unor maniaci, ar putea fi scînteia în stare să dezlănțuie un incendiu termonuclear. Eforturilor depuse de delegațiile țărilor socialiste la conferința de la Geneva, li s-a opus linia rigidă a politicii americane, în formula : «experiențe și tratative». De două luni aproape, exploziile atomice din zona insulei Christmas accentuează mai mult încordarea internațională. Aceleași cercuri războinice americane au trecut la explozii nucleare în păturile superioare ale atmosferei, în spațiul cosmic. Extinderea cursei înarmărilor în Cosmos constituie o gravă amenințare atît pentru toți locuitorii planetei noastre, cît și pentru generațiile viitoare.

În ceea ce privește contribuția țării noastre la lupta pentru pace, vorbitorul a spus că propunerile țării noastre privind crearea unei zone denuclearizate în sud-estul Europei, și înfăptuirea unei largi colaborări balcanice au găsit un puternic ecou. Ele devin cu atît mai actuale, acum cînd numeroase state recunosc însemnătatea stabilirii unei zone denuclearizate, ca un pas important spre înfăptuirea dezarmării generale și totale. În țara noastră ideea convocării Congresului Mondial pentru dezarmare generală și pace, din luna iulie, la Moscova, a fost îmbrățișată călduros. Congresul va prilejui o discuție liberă și sinceră asupra tuturor problemelor privind pacea și dezarmarea; cu participarea reprezentanților a diferite pături sociale, concepții politice și religioase. Un mare număr de personalități de faimă mondială, ca Jomo Kenyata, Cyrus Eaton, canonicul John Collins, Albert Schweitzer, scriitorul Somerset Maugham au declarat că împărtășesc ideile nobile, care stau la baza Congresului. Delegația romînă va milita pentru apropierea, coeziunea tuturor celor ce sînt sincer atașați cauzei păcii, fără deosebire de opinii sau credințe. Adevărul și rațiunea vor triumfa. Cauza păcii este de neînving !

În numele BISERICII ORTODOXE ROMÎNE, luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte *Justinian Marina*, Patriarhul Romîniei, a spus : «Salut cu deosebită bucurie această măreață Adunare a reprezentanților Mișcării pentru pace, care exprimă dorința fierbinte și hotărîrea fermă a poporului romîn de a sluji marea cauză a făuririi unei lumi a păcii.

Prezența Bisericii Ortodoxe Romîne alături de întregul nostru popor și alături de toate popoarele iubitoare de pace, în acțiunile hotărîte ale Mișcării Mondiale pentru apărarea Păcii, precum și aportul pe care ea l-a adus în aceste acțiuni nobile, sînt cunoscute și ele s-au bucurat de înalta prețuire a conducătorilor Republicii Populare Romîne și a poporului nostru. Ca și alte Biserici Ortodoxe din lume, Biserica noastră este conștientă de faptul că *nici o Biserică creștină* — mai mult chiar : *nici o religie de pe pămînt* — nu poate alege o altă cale, decît *calea slujirii păcii, dragostei și înțelegerii între oameni.*

Mergînd cu hotărîre pe această cale, Biserica Ortodoxă Romîna a slujit cauza sfîntă a păcii și pe plan extern, în toate împrejurările. În acest sens țin să amintesc Adunării reprezentanților Mișcării pentru pace că, în urmă cu cîteva zile, în cadrul convorbirilor pe care le-am avut la București cu *Sanctitatea sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia*, am discutat amănunțit îndatoririle și perspectivele Bisericilor noastre față de îngrijorătoarea situație internațională actuală, tocmai în sprijinul răspunderii noastre de creștini pentru soarta lumii și a oamenilor.

Conștientă de răspunderea ce-i revine, Biserica Ortodoxă Romîna nu va înceta să sprijine și în viitor toate acțiunile menite să înlătore amenințările ce planează în prezent asupra lumii, să elimine din viața omenirii răboaiele, cu întregul lor cortegiu de suferințe și distrugerii de bunuri materiale și spirituale, să asigure tuturor popoarelor o pace reală, în care să domnească înaltele idealuri morale de dragoste, libertate, dreptate și frăție.

Rog pe solii Mișcării pentru pace din Republica Populară Romîna, care vor duce în marele sobor al păcii ce se va ține la Moscova, mesajul voinței de pace a poporului nostru, să nu uite a aminti acolo că *Biserica Ortodoxă Romîna este alături de întregul popor român în lupta sa hotărîtă pentru dezarmare, pentru pace, înțelegere între popoare*. Să dea glas și convingerii noastre nestrămutate că forțele păcii vor triumfa asupra forțelor războiului».

Academicianul *Gheorghe Călinescu* a confirmat încrederea poporului nostru, a intelectualilor cu inimă umană și rațiune sănătoasă, în forțele păcii. Intelectualii de pretutindeni, gînditori, artiști, oameni politici democrați, unii cu convingeri religioase, își ridică vocea în contra primejdiei de pieire totală, ce ne pîndește în orice clipă, făcînd apel la conștiința oamenilor de bine și la solidaritatea între popoare, chemate să se alătore luptei pentru înțelegerea între guverne, spre a le decide să discute și să cadă de acord asupra singurului chip de a înlătura catastrofa, de a înfăptui dezarmarea generală și integrală. *Secretarul Consiliului Mondial al Păcii*, prof. V. Cihikvadzé, a adresat călduroasele sale salutări Adunării partizanilor păcii din țara noastră. *Jean Livescu*, rectorul Universității din București a subliniat faptul că în țara noastră, ca în toate țările socialiste de altfel, tineretul este educat în școli, în facultăți, în toate domeniile de activitate, în spiritul patriotismului adînc, în serviciul colectivității, plin de dragoste față de om, pentru năzuințele înaintate ale umanității, pentru marile valori culturale și artistice, create de întreaga omenire în decursul istoriei. În contrast cu aceasta, apar consecințele nefaste pe care le exercită asupra tineretului din țările capitaliste, ideologia inumană a imperialismului, îndemnul la izolare, la ură, chiar la război și crimă. Adresez de la această tribună colegilor mei universitari din țările capitaliste, chemarea de a ne uni și mai mult eforturile în promovarea țelului nobil al educării tinerei generații în spiritul păcii, al asigurării aceluia climat de pace și colaborare internațională, care favorizează progresul pe toate planurile. Prof. universitar

Aurel Beleş a semnalat necesitatea înfrîngerii marilor calamități de care suferă o parte a omenirii : foamea, lipsa de locuințe, bolile și ignoranța. Într-o lume fără arme și fără războaie, progresele științei și tehnice se vor putea orienta numai spre scopuri pașnice, iar bunurile create vor fi în măsură să aducă o viață îmbelșugată pentru toți sărmanii de azi din toate colțurile pămîntului. *Vasile Mușat*, vicepreședinte al C.C.S.-ului, reafirmă obiectivele luptei pentru socialism și pace, indisolubil legate între ele și în activitatea sindicatelor din țara noastră. Oamenii muncii, sindicatelor sprijină cu hotărîre politica de pace, promovată de guvernul R.P. Romîne și programul măreț al desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră. *Dumitru Miron*, directorul uzinelor «Grivița Roșie», întreprindere cu glorioase tradiții de luptă revoluționară, consideră că hotărîrea forțelor muncitorești din lumea întreagă, a tuturor luptătorilor pentru pace, pentru eliminarea definitivă a războiului din viața societății, dă viață tuturor planurilor noastre închinată numai și numai fericirii omului muncitor. Scriitorul *Tudor Teodorescu-Branîște*, mama eroină *Aneta Ion*, apelează la sentimentele cele mai curate ale oamenilor de pe întreaga noastră planetă, determinîndu-i să intensifice protestul lor împotriva uneltirilor celor care de dragul profiturilor, ar voi să împingă omenirea într-un nou incendiu mondial. «Pentru ca pomul vieții copiilor noștri să înflorească și să dea roade bogate, spune mama eroină apelînd la o metaforă milenară, — ei au nevoie de pace. Copiii noștri cresc în spiritul celor mai frumoase idealuri ale omenirii, în spiritul dragostei față de patria înnoită, în spiritul cinstei și al adevărului, al muncii nobile pentru binele obștesc, în spiritul bunei înțelegeri între popoare. Soarta copiilor noștri e legată de soarta copiilor de pe cele mai îndepărtate meleaguri. Sîntem surorile mamelor de pretutindeni, care se gîndesc cu grijă la copiii lor. Și trebuie să spunem că inimile ne sînt deseori îndurerate cînd aflăm cît rău pricinuieste, copiilor din unele țări din Apus, politica reacționară și războinică a cercurilor agresive. Copiii de pretutindeni trebuie să aibă încredere în viață, trebuie să spere în fericire, iar pacea, bunul cel mai de preț al omenirii, trebuie să fie înfăptuită prin lupta unită a milioanele de bărbați și femei din lumea întreagă». Într-o scrisoare trimisă Adunării, scriitorul *Ion Agârbiceanu* socotește criminală orice propagandă sau măsură care ar putea primejdui cel mai înalt bun al omenirii : pacea, singura creatoare de bunuri spirituale și materiale. Marele poet al vremurilor noastre, acad. *Tudor Arghezi*, într-o scrisoare adresată Adunării dă în vileag intențiile războinice ale «alienaților mintali, care-și pun speranțele patologice în armele nucleare, uitînd că odată cu toată lumea, pier și ei, printre cei dintîi. Am citit într-o publicație străină o statistică a exploziei atomice de la Hiroșima și Nagasaki. O singură bombă a ucis pe loc două sute de mii de oameni, plus zecile de mii de oameni cu moartea amînată, moarte treptată, în timp. Statistica preciza că puterea bombelor actuale din depozitele tănuite e infinit mai mare decît a celor din Japonia. Remediul e unul singur : Voința dîrză și

activă de pace. Nu voința abstractă, omenirea e sătulă de vorbe goale, ci voință aplicată, voință-fapt, voință-acțiune». Acad. *Tudor Vianu*, secretar general al Comisiei naționale a R.P.R., pentru UNESCO, întreabă : «Există oare vreun om cu mintea sănătoasă, cu iubire de viață și de oameni, cinstit în intențiile lui, liber de servituțile lăcomiei, care să nu aprobe ideea dezarmării generale și totale ? Este o mare idee, simplă cum sînt toate ideile mari. Rațiunea omenească poate concepe și aproba o astfel de stare mai înaltă a omenirii, consacrată numai construcției de pace. Cresc în conștiință și în putere, popoarele muncitoare ale lumii. Și dacă finii diplomați din Occident și subtilii lor consilieri juridici au atîta greutate să accepte ideea limpede a dezarmării generale și totale, și-o vor însuși și o vor realiza popoarele înseși. Clasele creatoare din sînul tuturor națiunilor vor zmulge într-o zi armele din mîinile celor care învrăjbesc popoarele și le trimit apoi să se extermine reciproc. Există adevărul care înaintează. Ideea dezarmării generale și totale este un adevăr în mers, pentru că este gîndit de rațiunea omului și simțit de inima lui». Prof. univ. *Mihail Ghelmegeanu*, citează cîteva date despre situația Romîniei în trecut : «Un călător străin venit în țară acum un sfert de veac, la înapoierea de pe aceste meleaguri, nota : «În România poți vedea lucruri curioase : în petrol — americani, în societățile de transporturi — belgieni, la conducerea pădurilor — suedezi, unde este poporul romîn ?». Dacă același călător, de acum un sfert de veac, ne-ar păși pragul, desigur nu și-ar mai pune asemenea întrebări, ci ar rămîne pur și simplu uluit de progresele realizate în țara noastră în anii puterii populare». *Mozes Rosen*, șeful cultului mozaic, vede în epoca noastră «o cotitură în istoria speciei umane. Anumitor oameni care au profanat cultura și bogățiile acestei lumi, pentru huzurul lor, nu le mai ajunge planeta noastră. Acțiunile lor urcă vertiginos la bursa de valori și ele reflectă morala acelor cercuri conducătoare care vor să mîne omenirea spre război, morala că după ce vor provoca războiul, după ce vor declanșa catastrofa atomică, tot ei, cei puțini, să fie aceia care să încerce să se salveze. Aceasta este morala pe care vor s-o răspîndească cei care nu au nici un fel de morală». Arătînd că se asociază în calitate de slujitor și conducător al clerului cultului mozaic, la adeziunea Adunării pentru Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace, *Mozes Rosen* și-a exprimat convingerea că acest congres va avea o mare importanță pentru destinele omenirii.

În încheierea lucrărilor, Adunarea reprezentanților Mișcării pentru pace din R. P. Romîna, a adresat Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, o scrisoare în care se exprimă convingerea că actualul raport de forțe pe arena internațională, favorabil păcii și socialismului, face posibilă mai mult ca oricînd preîntîmpinarea războiului. Delegații Mișcării pentru pace și-au exprimat sprijinul deplin față de politica externă a țării noastre, politică de continuă întărire a relațiilor frățești cu Uniunea Sovietică, cu celelalte țări socialiste, de lărgire a legăturilor politice, economice și culturale cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială pe baza principiilor coexistenței pașnice.

La O.N.U. în Comitetul celor 18 state pentru dezarmare, în alte Foruri internaționale, răsună astăzi cu putere, glasul poporului român. Patria noastră se bucură de un înalt prestigiu pe plan internațional. În încheiere se subliniază faptul că și în viitor Mișcarea pentru pace din țara noastră, unind cele mai largi pături ale populației,... își va pune întreaga sa activitate în slujba dezvoltării și prosperității patriei noastre, a ridicării pe culmile cele mai înalte ale civilizației, în slujba păcii și prieteniei între popoare».

În *Moțiunea* adoptată de Adunarea reprezentanților Mișcării pentru pace din R.P. Română, se reflectă spiritul înflăcărat și atașamentul poporului român față de nobilele idei ale coexistenței pașnice, prieteniei și păcii între popoare. «Pentru a înfrîna uneltirile cercurilor agresive sînt mai necesare ca oricînd acțiunile unite ale tuturor organizațiilor, partidelor, grupărilor, ale tuturor oamenilor iubitori de pace, independent de concepțiile lor politice, sociale sau religioase. În unitatea și lupta lor activă stă chezașia triumfului păcii. Adunarea... dă mandat delegaților pe care i-a ales, să exprime la Congres voința de pace a poporului român, hotărîrea lui de a lupta consecvent pentru înfăptuirea țelurilor acestei grandioase manifestări — destinderea încordării internaționale, curmarea cursei înarmărilor, realizarea dezarmării generale și totale. Adunarea reprezentanților Mișcării pentru pace din țara noastră cheamă pe toți cetățenii din patria noastră să-și înzecească eforturile, în lupta plină de abnegație, pentru înflorirea și întărirea țării noastre socialiste, pentru triumful păcii în lumea întregă».

Adunarea reprezentanților Mișcării pentru pace din țara noastră, care a avut loc în momentul cînd Statele Unite extind cursa înarmărilor în spațiul cosmic, își unește protestul ei cu acela al opiniei publice mondiale și demască atitudinea neconstructivă a puterilor occidentale, care ignoră și nesocotesc interesele fundamentale ale popoarelor, care sînt acelea ale vieții, cu imperativul ei luminos, pace prin dezarmarea generală și totală. Realizarea unui climat mondial propice fericirii și dezvoltării societății umane, din care ura, subjugarea colonială și exploatarea să fie excluse, iar războiul să devină doar o tristă și regretabilă amintire în memoria omenirii, angajează poporul nostru și mai mult pe calea rațională, demnă, a politicii de coexistență pașnică și de luptă neobosită pentru realizarea unei păci trainice.

2. *Conferința națională a femeilor.* Între 14 și 16 iunie, într-o atmosferă sărbătorească s-au desfășurat în sala Palatului R.P.R. lucrările Conferinței naționale a femeilor. Mai mult de 3.000 de delegate și invitate din toate regiunile țării : muncitoare fruntașe din fabrici și uzine, colectiviste, ingineri, tehniciene, cercetătoare, profesoare, învățătoare, scriitoare, artiste, gospodine, etc., iau parte. Sînt prezenți în sală reprezentanți ai guvernului alături de însuși Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Numeroase invitate de peste hotare asistă la conferința națională a femeilor, informîndu-se direct asupra realizărilor sociale din țara noastră.

În cuvîntul său Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că puterea populară a lichidat pentru totdeauna «rădăcinile inegalității, asupririi și umilirii femeilor», asigurînd o dată cu «deplina egalitate în drepturi, respectarea demnității de om și cetățean, posibilități nelimitate de dezvoltare și afirmare a aptitudinilor și capacității lor creatoare». Din rîndurile poporului s-au ridicat mii și mii de femei, cu răspunderi în viața de stat, reușind să fie respectate prin abnegația și pricepera lor. Avem astăzi 39.000 femei deputate în sfaturile populare, 15.000 ingineri și tehniciene, 7.000 medici și 90.000 în învățămînt, 17.000 au munci de conducere în gospodăriile colective. Peste o jumătate de milion de activiste obștești desfășoară o vastă activitate organizatorică și educativă în comitetele, comisiile de femei.

«Femeile din toată lumea reprezintă o forță uriașă, vital interesată în apărarea păcii, dorința lor cea mai fierbinte fiind aceea de a apăra viața copiilor cărora le-au dat ființă, a-i feri de grozăviile războiului».

Consiliul Național al femeilor, comitetele de femei «sînt chemate să contribuie și mai activ la antrenarea milioanele de femei din țara noastră în acțiunile de apărare a păcii, să dezvolte legătura de strînsă prietenie cu femeile din Uniunea Sovietică și din celelalte țări socialiste, colaborarea cu organizațiile femeilor din toate țările, — să și sporească aportul la activitatea *Federației Democratice Internaționale a Femeilor*, să întărească solidaritatea cu femeile de pretutindeni în lupta pentru pace și progres social, pentru liniștea căminelor și viitorul fericit al copiilor».

S-au scurs patru ani de la ultima conferință națională a femeilor din patria noastră și în aceste zile de mari succese în toate sectoarele vieții poporului nostru, femeile dezbate cu însuflețire problemele strîns legate de economia, cultura și bunul mers al societății noastre socialiste. Cuvîntul Președintelui Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a marcat în mod esențial rolul și sarcina nobilă a femeii, în viața obștească, arătînd deosebirea radicală între ceea ce i-a acordat orînduirea socialistă și regimul burghez, de tristă amintire, în care femeia era desconsiderată și inegală față de bărbat. Au fost dezbătute la ordinea zilei: 1) Raportul despre activitatea Consiliului Național al femeilor, 2) Raportul Comisiei de cenzori, 3) Alegerea Consiliului Național al femeilor din R. P. Romîna și a comisiei de cenzori.

În cadrul dezbaterilor, *Maria Rosetti*, președintă a Consiliului Național al femeilor din Republica Populară Romîna, a prezentat raportul, subliniind faptul că astăzi s-au deschis căi largi femeilor «în orice domeniu de activitate, li s-a dat adevărata demnitate de om și cetățean, bucuria de a trăi o viață nouă și de a se integra în munca creatoare a întregului popor». Raportul prezintă un îmbucurător grafic al prezenței feminine în întreaga noastră viață de stat: aproape 30% din numărul total al salariaților, 46% din totalul cadrelor de studii medii și aproape 32% din totalul cadrelor cu studii superioare, sînt femei. În

Marea Adunare Națională sînt prezente 77 de femei deputate, 39.000 în sfaturile populare și 13.000 de femei sînt distinse cu ordine și medalii. Sub regimul burghezo-moșieresc mureau anual 100.000 de copii, înainte de a fi împlinit un an. Mortalitatea a scăzut astăzi cu 60%. Numărul frunțășelor din producție se ridică la 58.000. În Consiliile de conducere ale G.A.C.-urilor sînt prezente peste 17.000 de femei. Față de 1938, cînd în întreaga economie a Romîniei lucrau 9.000 ingineri bărbați și femei, azi, numărul femeilor ingineri depășește cifra de 11.000, în cadrele didactice femeile reprezintă peste 60%. Raportul prezintă ca problemă centrală instruirea și educarea copiilor, a tinerii generații în vederea formării omului nou. Marea răspundere în educarea copiilor, a tinerilor, revine părinților, îndeosebi mamelor. Ei sînt chemați să sădească cei dinții, la copii — trăsăturile morale ale omului nou: cinstea, modestia, sinceritatea, curajul, respectul față de părinți, de profesori, de cei vișnici, să le insuflă simțul datoriei, al dragostei pentru învățătură, să-i facă să îndrăgească munca, izvorul tuturor bogățiilor noastre. Cluburile, casele de cultură ale tineretului, sălile de clasă libere, terenurile sportive ale școlilor, trebuie folosite pentru organizarea unui program bogat, educativ și atractiv, precum și exercitarea unui control și a unei supravegheri eficiente. S-a propus în acest scop : studierea posibilității îmbogățirii literaturii pedagogice, chiar pentru părinți, iar scriitorilor li s-a adresat un apel pentru ca operele lor să oglindească mai mult misiunea nobilă ce revine familiei — și în mod deosebit mamei. Pe plan internațional, Consiliul Național al femeilor, întreține legături cu organizații de femei și reprezentante de seamă din 63 de țări, susținînd activ lupta pentru pace, de pe toate continentele, mișcarea de eliberare a popoarelor din colonii. Alături de femeile din toate țările, femeile din țara noastră militează cu hotărîre pentru această dezarmare generală și totală, pentru dezvoltarea colaborării și apropierii între popoare.

Au luat cuvîntul *Georgeta Dumitru*, președinta Comitetului orașenesc al femeilor din București, *Alice Săvulescu*, membru corespondent al Academiei, învățătoarea *Adriana Lupu*, muncitoarea *Elena Sîrb*, *Elena Lascu* vicepreședintă a Consiliului Central al Sindicatelor, care arată că din cei 240.000 de muncitori, ce dețin titlul de frunțași în întrecerea socialistă, aproape 60.000 sînt femei, iar în organele de conducere ale sindicatelor, au fost alese 140.000 de femei, 988 îndeplinind funcția de președinte. Scriitoarea *Lucia Demetrius*, vicepreședintă a Consiliului Național al femeilor, — remarcă în poezia noastră (Maria Banuș, Nina Cassian, Veronica Porumbacu) portretul mamei, atașamentul adînc pentru viață, pentru patrie. «Femeia zilelor noastre, a spus scriitoarea, va trebui să apară din ce în ce mai des în literatură, cores-punzător locului pe care îl ocupă în viață, cu toată frumusețea ei de om între oameni». *Margarita de Poncé*, vicepreședintă a F.D.I.F., transmite salutul Federației Democrate Internaționale a Femeilor și afirmă încrederea în forțele binelui : «Vrem ca dezarmarea generală și totală să transforme în realitate visul tuturor mamelor din lume, care speră într-o viață luminoasă și fericită pentru copiii lor, într-o lume fără

arme, fără războaie și fără opresiune». Artista emerită *Dina Cocea* constată «profundele transformări care au marcat trecerea de la milenara lipsă de drepturi a femeii, la situația ei de azi, trecerea de la situația ei de roabă, la aceea de constructor activ al societății noastre... Valori morale, tendințe de afirmare pe tărîmul culturii, artei, frumosului, existau și în trecut în sufletul oamenilor. Realitatea brutală a unei lumi josnice înăbușea însă aceste valori și aspirații în mod nemilos». Regimul nostru a creat «toate condițiile pentru dezvoltarea și înflorirea literaturii și artei : în ultimii ani s-au înălțat nu mai puțin de 30 de teatre dramatice, trei teatre lirice, s-au înființat filarmonici și teatre pentru copii, ansambluri de dansuri și puternice formații corale... Eu care am neprețuita cinste de a vorbi de la această tribună, și nespusa bucurie de a putea privi chipurile strălucind de frumusețea muncii și a fericirii, ale celor mai fruntașe din fruntașele țării noastre, visez să mi se înfăptuiască o dorință arzătoare : să pot avea pricepera, talentul și destui ani înaintea mea ca să pot întruchipa pe scenă eroinele pe care azi le am în față».

Participantele la Conferința au aprobat în unanimitate textul *Che-mării* adresate de *Conferința Națională a femeilor din R. P. Română, către femeile din întreaga țară*. În el se exprimă recunoștință față de înaltele eforturi ale Statului nostru, față de încrederea și prețuirea ce se acordă întregii activități depuse de femeile din patria noastră. Conferința subliniază importanța participării femeilor de la sate la noua viață colectivă, necesitatea prezenței femeilor în toate formele de activitate, la acțiunile de folos obștesc, unde să muncească cu vrednicie, cu pricepere. «Să apărăm seninul cerului, zîmbetul nevinovat al copiilor, liniștea și fericirea căminelor, viața celor dragi». În numele milioanei de femei din patria noastră se exprimă convingerea că «forțele păcii își vor impune voința lor dreaptă și vor clădi o lume în care generația actuală și generațiile ce vor urma, se vor bucura din plin de bunurile materiale și valorile spirituale, create de geniul uman. Acestui scop merită să-i închinăm toate puterile noastre, întreaga noastră viață».

3. *Zile de neuitat. Solii poporului sovietic în frunte cu Premierul Hrușciov printre noi*. La invitația Consiliului de Stat, a guvernului Republicii Populare Române și a înaltei foruri conducătoare, delegația guvernamentală a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, în frunte cu Premierul Nikita Sergheevici Hrușciov, a făcut o vizită de prietenie în Republica Populară Română. În prima zi a sosirii, luni 18 iunie 1962, sute de mii de oameni așteptau pe arterele principale de circulație ale Bucureștiului pe înalții reprezentanți ai poporului sovietic. În gara Băneasa, în jurul orei 9, delegația sovietică e primită de reprezentanții guvernului, forurile de răspundere și de Președintele Consiliului de Stat, care exprimînd dragostea și sentimentele calde de prietenie ale poporului nostru spune : «Oriunde veți merge pe pămîntul Romîniei, veți

fi primiți ca prietenii cei mai apropiați și de nădejde ai poporului nostru». Primirea triumfală a oaspeților poporului vecin a îmbrăcat strae de sărbătoare. Răsunau ovații nesfârșite, urale, lozinci «R.P.R. = U.R.S.S., sînt în veci prietene», iar mulțimea arunca flori pe mașina Premierului.

Înalții oaspeți au depus coroane de flori la Monumentul Eroilor Patriei și la Monumentul Eroilor Sovietici. După amiază la Palatul R.P.R. au început convorbirile dintre delegațiile celor două țări. Seara la Teatrul de Operă și Balet a avut loc un spectacol de gală în prezența delegației sovietice. Marți 19 iunie, se vizitează uzinele «Grivița Roșie», citadela tradițiilor noastre revoluționare. De-a lungul a peste trei kilometri peisajul Griviței e de basm : blocurile noi, cu străluciri multicolore și de cristal, arată saltul pe care țara noastră l-a făcut, ridicîndu-se din înapoiere, regres și stagnare, într-un imperiu al muncii pentru binele poporului, transformarea uluitoare a vieții tuturor. Trotuarele, balcoanele, ferestrele clădirilor sînt pline de oameni care aplaudă prezența delegației sovietice în mijlocul nostru. Sînt vizitate atelierele, secțiile cele mai importante. La mitingul ce are loc, Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, trece în revistă succesele economiei romînești, uriașa transformare de pretutindeni : «Calea Griviței, pe care războiul a pustiit-o, nu numai că a renăscut din cenușă, dar cu noile blocuri de locuințe, a devenit una din podoabele Capitalei, simbolizînd schimbarea la față a întregii țări sub razele soarelui dătător de viață al socialismului».

În răspunsul său, Premierul Hrușciov remarcă succesele tehnicii noastre feroviare și prezentînd situația internațională, cu grijă și înțelepciune expune linia largă și elastică a politicii de coexistență pașnică, dar și fermitatea și forța lumii socialiste : «Sîntem amenințați cu război. Dar trebuie să declar că astfel pot proceda numai demenții, deoarece, în momentul de față, a apăsa pe buton și a declanșa un război împotriva noastră, înseamnă a apăsa în mod automat pe buton și împotriva lor înșiși, — rachetele vor zbura și asupra capetelor acelora care vor declanșa războiul. Așadar, numai un sinucigaș poate declanșa un război».

Pregătirile de război pe care le fac puterile occidentale ne impun o gravă vigilență și un imperativ al unei uniri tot mai strînse : «Pentru fiecare om al muncii de la noi, prietenia cu Uniunea Sovietică, unitatea și colaborarea frățescă cu toate statele socialiste, sînt prețioase ca lumina ochilor. Și, într-adevăr, așa cum o veche și înțeleaptă zicală romînească spune că unirea face puterea, pășind alături de milioane de frați ai noștri în lagărul păcii și socialismului, ne simțim mai dîrzi, mai puternici».

Miercuri, 20 iunie, delegația sovietică însoțită de Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, și miniștrii români, pleacă într-o călătorie prin țară, ajungând în cetatea petrochimiei, în Moldova, la combinatul chimic *Borzești*, regiunea Bacău. Complexul petrochimic Onești-Borzești cu instalațiile sale moderne constituie vlăstarul tînăr al industriei chimice care va reprezenta ca poziție de pondere a producției industriei chimice 12 la sută din totalul producției industriale, în 1965. Premierul Nikita Sergheevici Hrușciiov se interesează de aproape de fluxul tehnologic, de procedeele de fabricare, subliniind cu satisfacție succesele noastre industriale : «Dăm o înaltă prețuire realizărilor țării dv. în dezvoltarea industriei chimice. Am aflat cu bucurie că numai anul trecut volumul global al producției industriei chimice a crescut în România cu peste 27 la sută, iar în comparație cu anul 1950, a crescut de 8 ori. Între țările noastre are loc un vast schimb de experiență înaintată. Oamenii de știință și specialiștii români au împărtășit de pildă, lucrătorilor din industria noastră chimică experiența lor în elaborarea unei noi metode de obținere a acetilenei. La rîndul nostru v-am acordat și vă acordăm ajutor în utilaje și documentație tehnică pentru construirea de întreprinderi ale industriei chimice». Delegației sovietice i s-au înmînat daruri din partea oamenilor muncii din regiunea Bacău.

Joi 21 iunie, înalții oaspeți descind în orașul Hunedoara. Zeci de mii de siderurgiști din Hunedoara și Calan, mineri din Ghelar și Teliuc, colectivști din împrejurimi ovaționează entuziast delegația sovietică. *Cetatea oțelului* face o caldă primire delegației. Noile furnale și cuptoare Martin de mare capacitate, laminorul, aglomeratorul, uzina cocso-chimică, blumingul, construite în ultimii ani, fac din Hunedoara unul din cele mai importante centre ale producției de metal din țară. Numai un singur cuptor de 400 de tone al Hunedoarei produce astăzi mai mult decît întreaga producție de oțel a Romîniei burghezo-moșierești. Industria siderurgică, a arătat Președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, e o ramură de importanță hotărîtoare pentru făurirea bazei tehnice-materiale a socialismului. Au fost puse în funcțiune, în afară de Hunedoara, furnale și cuptoare de oțel, noi, de mare capacitate, la combinatul siderurgic Reșița, marele laminor de țevi de la Roman, laminorul de la Galați etc. În 1961, producția de fontă a țării noastre a fost de 3,4 ori mai mare decît în 1950, iar aceea de oțel de 3,8 ori. Subliniind performanțele industriei noastre romînești, Premierul Hrușciiov a spus cu un accent de luminos umanism, printre altele : «Și dacă în torentele de metal topit oțelularul vede cu ochii minții sale noi mașini și strunguri și se bucură că ele vor ușura și mai mult munca omului, vor face ca viața oamenilor să fie mai fericită, noi toți vedem în legăturile noastre trainice de prietenie proto-

tipul acelor relații minunate ce se vor statornici în viitor pentru vecie între toate popoarele globului pămîntesc».

În după amiaza zilei se vizitează bazinul carbonifer al Văii Jiului. Oaspeții se opresc pe locul unde cu 33 de ani în urmă, minerii din Lupeni s-au ridicat la luptă împotriva exploatării capitaliste, pentru pîine, pentru libertate, pentru o viață mai bună. Valea Jiului, transformată de burghezie într-o vale a plîngerii, devine astăzi o vale a bucuriei ¹

Vineri, 22 iunie, Craiova, vechea cetate a banilor, primește vizita delegației sovietice. În aplauzele și ovațiile miilor de muncitori, cortegiul de mașini pătrunde pe porțile celei mai mari uzine craiovene «Electroputere». Sînt cunoscute în întreaga țară motoarele electrice de mare putere, generatorii, transformatorii de forță, aparatajul electric automat, fabricate aici. Colaborarea frățescă romîno-sovietică e ilustrată de numeroase utilaje, furnizate de U.R.S.S., cît și de tehnicienii și inginerii care au studiat în țara vecină. Orașul Craiova era denumit cîndva «Reședința celor 700 de moșieri» spune Viktor Grișin. «Poporul a scuturat jugul exploatatorilor și într-un timp scurt, aidoma voinicului din basm, a readus în viață și a pus în mișcare tot ceea ce orînduirea burghezo-moșierească condamnase la paragină». Astăzi Oltenia se dezvoltă impetuos și dă a 6-a parte din tot petrolul care se extrage în România, cît și două treimi din utilajul electric, produs în țară ².

Sîmbătă, 23 iunie dimineața, a fost vizitat litoralul mării: Constanța, Mamaia, Eforia. Construcțiile de aici, ampoloarea dată lucrărilor

1. Cu evidentă îndreptățire agențiile occidentale de știri și presă relatau numeroase știri și materiale, chiar în aceeași zi: «Hunedoara furnizează grosul producției de oțel al Romîniei, care în 1961 a fost de 2.127.000 tone (United Press International). «Producția uzinelor de la Hunedoara care constituie cel mai mare complex siderurgic din Romînia, este în prezent de peste 3 ori mai mare decît cea din 1948». (Asociated Press). «În Hunedoara întîlnești imaginea tipică a Romîniei actuale. Alături de case ilustrînd vechiul stil al orașului se ridică blocuri noi, moderne. Un tablou al noii Romîinii îl oferă și Onești, noul centru industrial romînesc în Moldova». (Ziarul «Het Parool» din Haga).

2. Presa din toate țările remarcă prin ample informații înalta vizită a solilor poporului sovietic, subliniind succesele economiei romînești: «Nu fără mîndrie conducătorii din București pot prezenta realizările lor» (COMBAT). Corespondentul special al ziarului britanic «Times» la București reproduce pasagi din cuvîntarea Președintelui Consiliului de Stat Gh. Gheorghiu-Dej. Numeroase informații despre vizită, publică ziarele: «Le monde», «Parisien liberé», «Paris Presse l'Intransigeant», «Le Populaire», «L'Information», «Les Échos», «Liberation». Fiecare întîlnire a solilor poporului sovietic pe pămîntul romînesc este emoționantă și unică în felul ei. De fiecare dată ți se pare că nu pot exista întîlniri mai însuleșite, mai cordiale..., te convingi că dragostea frățescă și generozitatea frățescă a prietenilor noștri romîni nu au margini» (Izvestia). «Populația trăiește mult mai bine decît în trecut. Seara restaurantele și cofetăriile sînt pline, iar oamenii sînt bine îmbrăcați. Romînia este bogată în zăcăminte minerale și dacă în trecut ea era mai ales o exportatoare de materii prime, acum aceste bogății sînt prelucrate în țară». (Haagsche Post).

pentru amenajarea litoralului românesc al Mării Negre, siluetele elegante ale noilor blocuri multicolore, arată condițiile excepționale acordate oamenilor muncii, pentru a-și petrece concediul de odihnă, sprijinul și asistența socială superioară ce vin în ajutorul clasei muncitoare.

Duminică, 24 iunie, are loc semnarea Comunicatului cu privire la vizita de prietenie făcută în R.P. Română de delegația guvernamentală a Uniunii Sovietice. Într-o atmosferă entuziastă pe stadionul «Republicii» din capitală, are loc marele miting al prieteniei romîno-sovietice.

Președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, arată că economia noastră se dezvoltă armonios, pe o linie continuu ascendentă. În primii doi ani ai șesenalului ritmul mediu de creștere a industriei a fost de peste 16%. Înaltul demnitar reamintește că preîntîmpinarea unui nou război mondial «este o problemă de viață, problema salvării omenirii de distrugerile unui război termonuclear». Exploziile atomice în spațiul cosmic, făcute de americani au grave consecințe pentru condițiile de viață de pe planeta noastră. «Sistemul socialist exercită o influență tot mai puternică asupra evoluției omenirii».

În cuvîntarea sa, Premierul N. S. Hrușciiov trece în revistă succesele și transformările din țara noastră. Planul șesenal îl considera ca o simfonie: «Într-adevăr, perspectivele cutezătoare tratate în acest plan răsună ca un imn închinat muncii libere însuflăite». Problema apărării păcii e prezentată cu patos irenic și lucidă înțelegere. «Niciodată în fața omenirii nu a apărut un pericol atît de uriaș ca acum, în veacul atomului, al electronicii și al cuceririi Cosmosului. În aceste condiții singurul lucru rezonabil este înfăptuirea politicii de coexistență pașnică pe care o promovează consecvent țările socialiste». «Pentru milioane și milioane de oameni un război mondial în care s-ar folosi arma termonucleară, ar deveni o asemenea calamitate cum nu a cunoscut încă istoria omenirii. Bomba nucleară nu face deosebiri, în fața ei toți sînt egali: fie că sînt albi, galbeni sau negri, credincioși și atei, oameni progresiști sau conservatori; un război nuclear nu va cruța pe nimeni. Lupta noastră pentru pace este dictată de grija ca această nenorocire să nu se întîmple niciodată pe pămînt».

Viitorul aparține socialismului care a devenit un centru de atracție pentru toate forțele progresiste, pentru toți oamenii de bună credință de pretutindeni. Noua orînduire aduce oamenilor «adevărul unei vieți luminoase, cu adevărat omenești. Iar adevărul, așa cum se spune în popor, este mai luminos decît soarele și de aceea el nu poate fi ascuns de nici un fel de nori».

Luni, 25 iunie, delegația guvernamentală a Uniunii Sovietice și-a luat rămas bun de la poporul nostru, plecînd pe calea aerului spre Moscova. «Ducem cu noi impresii de neuitat despre întîlnirile cordiale și călduroase cu oamenii muncii din Republica dv., muncitori, țărani, re-

prezentații ai intelectualității... Permiteți-mi să vă exprim încă o dată dv. și prin dv. întregului popor român profunda recunoștință a delegației noastre pentru căldura cu care am fost înconjurați din prima și până în ultima zi a șederii noastre pe pământul României...», rostește Premierul Hrușciiov pe aeroport.

Comunicatul cu privire la vizita de prietenie a delegației Uniunii Sovietice în Republica Populară Română, a fixat din nou ideile cardinale de prietenie, colaborare, de frățescă într-ajutorare prezentând opiniei publice mondiale spiritul larg și atotcuprinzător al socialismului, care exercită pe zi ce trece o influență binefăcătoare asupra dezvoltării societății omenești.

Vizita solilor poporului sovietic în țara noastră se înscrie cu litere de aur în letopisețul tradiționalei prietenii româno-ruse, demonstrând unitatea indestructibilă a țărilor socialiste, relațiile lor frățești și acordul deplin în efortul comun de luptă pentru o lume a păcii, a bunăstării, din care războiul să fie exclus, iar geniul uman să atingă noi trepte în slujba vieții și fericirii speței omenești.

REDACTIA

ARTICOLE ȘI STUDII

MANUSCRISELE DE LA QUMRAN ȘI ORIGINEA CREȘTINISMULUI

Asupra originii creștinismului s-au făcut pînă acum atîtea presupuneri — și probabil că se vor mai face destule de acum încolo — încît a vorbi despre aceasta ar fi poveste lungă¹. Influența persană, pitagoreană, a cultelor din Orientul Apropiat și pînă la urmă chiar și influența indiană asupra doctrinei lui Iisus au fost propuse rînd pe rînd. Dar ideea care a grupat în jurul ei pe cei mai mulți teoreticieni a fost cea care susține că Iisus a fost un esenian și deci primii creștini niște esenieni notorii. Cartea care a popularizat această idee, cel mai mult, ni se pare că este cea a francezului Ed. Schuré². După acesta sufletul tînărului Iisus n-a fost mulțumit de învățăturile profesate la templul din Ierusalim și atunci nu și-a găsit ceea ce căuta decît la esenienii, care se despărțiseră de mozaismul oficial.

Evangheliile tac complet și nu spun nimic despre manifestările lui Iisus, care au avut loc înainte de întîlnirea lui cu Ioan Botezătorul. După aceea, îl vedem apărînd în Galileea cu o doctrină încheșată, cu asigurarea că el este un profet, profetul prin excelență, adică Mesia. Este însă evident — spune Schuré³ —, că acest început impetuos și premeditat a fost precedat de o evoluție lungă și de o adevărată inițiere. Nu-i mai puțin cert că această inițiere a trebuit să aibă loc la singura asociație, ce păstra pe atunci, în Israel, adevăratele tradiții moștenite de la profeți, comunitatea eseniană. Faptul acesta ar reieși nu numai din raporturile intime dintre doctrina lui Iisus și cea a esenienilor, ci și din tăcerea păzită de Iisus și adepții Săi cu privire la secta esenienilor.

---

1. Chestiunea aceasta ar forma subiectul unei teze de doctorat în teologie și ea ar fi binevenită.

2. Eduard Schuré, *Les grands initiés*, care pînă în 1935 ajunsese la ediția a 123-a.

3. Idem, *ibidem*, Paris, Perrin, 1935, p. 473 și urm.

Pentru ce Iisus, care ataca cu o rară vehemență toate grupările religioase ale timpului său, ca farisei, saduchei, irodieni etc., nu-i numește niciodată pe esenieni ? Pentru ce apostolii și evangheliștii nici ei nu spun mai mult ? Evident — zice Schuré — fiindcă ei erau legați de esenieni prin jurăminte și mistere și pentru că secta se contopise cu gruparea creștină.

În timpul lui Iisus, ordinul esenienilor constituia ultimul rest al acelor confrății de profeți, organizați de Samuel⁴. Despotismul stăpînilor Palestinei și gelozia unui sacerdoțiu ambițios și servil silise pe cei religioși să se restrîngă la tăcere și să se retragă în locuri dosnice. Aceștia nu se mai luptau ca predecesorii lor, ci ei se mulțumeau numai cu păstrarea tradiției.

După adepții teoriei eseniene, Iisus a stătut un număr de ani la esenieni, unde a studiat, cu dascălii de aici, secretele naturii și a exercitat terapeutică ocultă și ei vor să dovedească lucrul acesta cu celelalte puncte comune Evangheliei și esenienilor, cunoscuți din descrierea lui Iosif Flaviu⁵ și Filon de Alexandria⁶ și anume : Dragostea de aproapele ca primă datorie ; oprirea jurământului pentru atestarea adevărului ; urirea minciunii, umilința ; instituirea Cinei împrumutată de la agapele fraterne ale esenienilor, dar cu un sens nou, cel de sacrificiu⁷.

Cam în genul acesta se exprimau mai toți autorii liberali pînă acum o decadă.

În anul 1947, datorită unei întâmplări⁸, ciobănașul arab, Muhamad Dib, descoperirea la Qumran, lângă Marea Moartă, un prim lot⁹ de manuscrise, care aveau să aducă un aport nebănuit științei istorice în special¹⁰

Nimeni nu bănuia la început ce însemnătate au să aibă sulurile¹¹ descoperite la Qumran, dar mai ales nimeni nu bănuia vechimea lor. La

4. Schuré a adoptat teoria protestanților liberali, care au emis părerea că pe timpul dinaintea lui Saul — primul rege al lui Israel — exista un fel de școli ce pregăteau pe cei care voiau să fie prooroci. Profetul Samuel ar fi organizat aceste școli. Azi părerea aceasta a căzut în desuetudine. În urma progresului făcut de cercetările Orientului Apropiat, s-a văzut că mai toate religiile vechi, de aici, pe lângă preoții oficiați ai cultului, aveau și *profeți*, care nu erau «ghicitori», cum se suținea mai înainte, ci un fel de predicatori. Deci și profeții erau niște slujitori ai cultului.

5. Iosif Flaviu, *Bell. Jud.* II, VIII, 119—161 ; *Antiq. Jud.* XVIII, I, 11—33.

6. Filon de Alexandria, *Quod omnis probus liber*, § 75—91 ; *Apologia pro Iudeis*, citată în extenso de Eusebiu al Cesareei, în ; *Præp. Evang.* VIII, XI.

7. Ed. Schuré, *op. cit.*, p. 476.

8. Se știe cum căutîndu-și oiaa pierdută, arabul Dib a dat peste borcanele cu manuscrise.

9. După ce arabul a vîndut manuscrisele și a luat pe ele o sumă neașteptată, o adevărată întrecere, pentru descoperirea de manuscrise, a început între triburile beduine, din deșertul Eughedi. Afară de grota lui Dib, ce a primit nr. I, au mai fost găsite, manuscrise, încă în alte zece grote și de curînd am primit știrea că au fost găsite și în a XII-a

10. Toate disciplinele științifice vor avea de folosit de pe urma descoperirilor de la Marea Moartă. Nu mai vorbim de cele teologice.

11. Manuscrisele sînt scrise pe pergamente, înfășurate sub formă de suluri sau rîlouri. Au fost găsite și cîteva scrise pe metal (aramă).

Început, mai toți cei care auziseră de aflarea manuscriselor presupuneau că ele trebuie să provină cel mult din evul mediu. Dar după ce s-au cercetat cu atenție s-a văzut că sînt foarte vechi, căci unul din ele ar proveni chiar din secolul VIII î.e.n., și celelalte se întind pînă în secolele prime ale erei noastre. În de comun acord, savanții au ajuns la concluzia că manuscrisele de la Qumran constituie una din cele mai mari descoperiri ale secolului nostru.

După ce au fost descifrate și studiate aceste manuscrise, s-a văzut iarăși, că ele au aparținut¹² unui grup sau unei comunități iudaice. Se știe, din operele care ne-au rămas din vechime, că în perioada apariției creștinismului existau în Palestina o mulțime de curente sau partide religioase, care pretindeau fiecare în parte că posedă interpretarea autentică a Scripturii. Cum era și natural între aceste grupuri exista neînțelegere și fiecare căuta să discrediteze pe celălalt. Se cunosc cazuri cînd s-au măcelărit reciproc. Așa de pildă a făcut partidul zeloților, cînd a ajuns stăpîn pe situație, în preajma războiului cu romanii, din 70—71 d. Hr. Unul din aceste grupuri, cel al esenienilor, nemaiputînd suporta conduita prinților asmonei, care, cum știm, dețineau și scaunul de mare preot, de aceea, pentru a-și duce felul de viață așa cum îl socoteau ei mai plăcut lui Dumnezeu, esenienii au părăsit Ierusalimul, adică cultul oficial mozaic, și s-au retras, după spusele autorilor clasici¹³, pe țărmul de nord al Mării Moarte.

După studii și discuții, azi, majoritatea cercetătorilor manuscriselor de la Qumran identifică pe deținătorii manuscriselor de la Marea Moartă cu secta esenienilor. Sînt însă autori care nu se împacă cu această identificare.

Natural, mai toți cercetătorii erau foarte curioși să vadă care a fost doctrina qumranienilor, adică a deținătorilor manuscriselor de la Marea Moartă. Atenția cea mai mare era să se vadă dacă acești qumraniți, acești esenieni, după părerea majoritară, nu au avut aceeași doctrină, pe care apoi au preluat-o creștinii.

Căci renumitul Renan așa a spus, că creștinismul nu este altceva, decît un esenism care a reușit din plin.

Cum se întîmplă adesea, cercetătorii mai pripiți au înclinat chiar să afirme că da, doctrina qumraniților este aproape aceeași cu a Bisericii creștine.

Cînd, însă, s-a studiat cu atenție și în amănunt doctrina ce reiese din manuscrisele de la Qumran, atunci s-a văzut că diferențele dintre qumranieni și creștini sînt cu mult mai multe decît asemănările, căci la qumranieni nu găsim nici una din marile idei creștine. Întruparea lui Dumnezeu, ispășirea păcatelor omenirii prin substituție etc.

De ce există asemănări între qumraniți și creștini? Pentru simplul motiv, că și unii și alții au ieșit din aceeași tulpină, deci au

12 Unele numai au fost copiate de comunitatea de la Qumran, dar cele mai multe au fost chiar alcătuite de ea.

13. Iosif Flaviu, Filon de Alexandria și Pliniu cel Bătrîn.

vorbit aceeași limbă și au avut la bază religia mozaică a Vechiului Testament pe care n-au repudiat-o complet nici unii nici alții. Așadar asemănările nu trebuie să surprindă pe nimeni; ele sînt mai mult decît naturale.

Chiar dacă între qumraniți și creștini n-ar fi existat diferențe, încă nu era motiv de neliniște pentru noi ortodocșii. Dacă Sfinții Părinți ai Bisericii consfințeau această confesiune ca cea adevărată sau autentică, noi credincioșii păzeam hotărîrea lor și n-aveam să ne tulburăm că credința noastră au mai avut-o sau o mai au și alții. Dar a voit Dumnezeu, ca credința noastră creștinească să fie și unică în felul ei și prin aceasta să se arate că nu-i împrumutată de la alții, ci-i revelată prin voința divină.

În cele ce urmează, spicuiim după Dupont-Sommer¹⁴ cum au decurs dezbaterile savanților cu privire la secta de la Qumran și originile creștinismului.

Francezul Renan spusese, acum mai bine de 100 de ani, că mare importanță va avea istoria originilor creștinismului, dar aceea care va fi compusă după izvoare. Prin aceste izvoare el înțelegea pe cele ce existau pe timpul lui și anume *Cartea Enoh*, *Testamentul celor 12 Patriarhi*, *Testamentul lui Solomon* și în general toate apocrifele iudaice și creștine, parafrazele chaldaice, Mișna, cărțile deuteroanonice etc. Ce ar fi spus Renan, dacă ar fi avut în mîini fragmente autentice, chiar în ebraică și aramaică, ale acestei cărți Enoh¹⁵, ale Testamentului celor Doisprezece Patriarhi, fragmente care au ieșit din ascunzătorile lor antice, acum 15 ani? Ce ar fi grăit, mai ales dacă ar fi cunoscut, în afară de aceste opere pe care le conservase deja Biserica creștină, arhivele cele mai secrete ale acestei secte iudaice de la Qumran, unde se elaboraseră cartea Enoh și atîtea alte apocalipse¹⁶?

După Renan, autorii cu tendințe liberale afirmau că se semnalează multe afinități între *pseudoepigrafele*¹⁷ Vechiului Testament și între cărțile Noului Testament și cele ale creștinismului primar.

Demn de amintit este, în această privință, R. H. Charles, unul din cei mai buni cunoscători ai întregii literaturi apocaliptice¹⁸. El susține cu privire la Testamentul celor Doisprezece Patriarhi, că el a fost produsul școlii care a pregătit calea Noului Testament. Predica de pe munte, a precizat el, în multe pasaje ar reflecta spiritul acestui testament, mergînd pînă la a reproduce fraze întregi din testamente¹⁹. Tot el arată că multe pasaje din evangheliile prezintă caracteristici ale

14. A. Dupont-Sommer, *Les Écrits, esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, Payot, 1959, p. 384 și urm.

15. Pe timpul lui Renan exista numai versiunea în limba greacă.

16. Dupont-Sommer afirmă net că alit pentru cartea Enoh, cit și celelalte apocalipse, pe care le cunoaștem azi, și-ar avea origina în mediul Qumran-ului.

17. Prin *pseudoepigrafe*, autorii protestanți înțeleg ceea ce noi denumim *apocrife*.

18. Cf. R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the old Testament*, London, 1913, 2 vol.

19. Adică cele Douăsprezece Testamente ale Patriarhilor.

unui aceluiași text, iar Sf. Pavel pare să se fi servit și el de o carte comună, de un fel de *vade-mecum*²⁰... Marea și eminenta valoare a cărții... rezidă în învățătura morală, care a cucerit și a influențat modul de a vorbi al autorilor Noului Testament. Această învățătură morală, care ce-i drept este mult mai înaltă și mult mai curată decât cea a Vechiului Testament, ea este totuși, copilul spiritual al Vechiului Testament și ea servește la umplerea abisului care separă morala Vechiului Testament de cea a Noului²¹.

Ce raporturi există între esenism și creștinism? Profesorul de la Sorbona, Dupont-Sommer, s-a ocupat mai pe larg de această problemă în două lucrări²². Dar pe măsură ce se înmulțesc documentele ce se descifrează și se publică, problema devine din ce în ce mai vastă și mai complexă. Pe scurt, problema stă cam în felul următor.

Foarte aproape de Qumran, în timpul când el era populat cu esenieni și cam la un secol după ce apăruse așa numitul Dascăl al Dreptății, s-a arătat un alt profet: Ioan Botezătorul. După cele ce ne relatează Sf. Evanghelist Matei²³, Sf. Ioan predica, în deșertul Iudeei cam astfel: «Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția cerurilor». El este cel despre care a zis Isaia prorocul «O voce strigă în pustie: Pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui... Atunci ieși la el Ierusalimul și toată Iudeea și toată împrejurimea Iordanului. Și se botezau de către el, în riul Iordanului, mărturisindu-și păcatele lor».

Desigur, această predicare a pocăinței, acest botez, această mărturisire a păcatelor, această așteptare a Împărăției lui Dumnezeu, această citare a textului din Isaia, asupra căii Domnului, pe care trebuia s-o inaugureze²⁴ acest deșert al Iudeei, unde răsună vocea profetului, toate acestea ne amintesc foarte de aproape comunitatea sectantă de la Qumran. A fost Sf. Ioan Botezătorul, realmente un membru al comunității de la Marea Moartă? După Dupont-Sommer, poate că a făcut parte cîtva timp²⁵. Totuși în timpul ministeriului său, el se prezintă ca un profet independent. Botezul pe care el îl administrează este «botezul lui Ioan» propriu, iar discipolii lui constituie un grup bine diferențiat, «discipolii lui Ioan». După profesorul de la Sorbona, dacă, propriu vorbind, acest grup nu este esenian, cel puțin era inspirat de același ideal, de același elan spiritual. La vocea profetului Ioan, flacăra ce se aprinsese la Qumran, mai bine de un secol, continua să ardă, propagîndu-se cu o ardoare nouă, în Palestina întreagă.

20. Este vorba mereu despre Testamentele celor Doisprezece Patriarhi.

21. R. H. Charles, *op. cit.*, vol. II, p. 282, 291—292.

22. *Aperçus préliminaires sur les manuscrits découverts près de la Mer Morte*, Paris 1950, p. 119—122.

23. *Nouveaux Aperçus sur les manuscrits découverts près de la Mer Morte*, Paris 1953, p. 191—213.

24. Matei, III, 1—6.

25. Citația din Isaia se află și în *Manualul de Disciplină* VIII, 14.

26. Foarte mulți autori catolici admit că Sf. Ioan Botezătorul ar fi fost în legătură cu comunitatea qumraniană.

Atunci a apărut Iisus Nazarineanul. Relatările din Sf. Evanghelii îl pun în mod expres, în legătură cu Sf. Ioan Botezătorul. Aceste relații ne arată că el venea din Galileea în Iudeea, pentru a primi Botezul de la Ioan, în apa Iordanului, că apoi după Botez el s-a retras în pustie²⁶, unde a fost ispitit de diavolul. De asemenea, și Iisus a grupat, în jurul lui, un număr de doisprezece discipoli, iar în timpul ministeriului Lui, el a fost expus ostilităților iudaismului oficial, apoi urii și intrigii saducheilor și fariseilor. În tot timpul, Domnul Iisus a fost hărțuit de oficialități și în unele momente obligat să se refugieze în afara țării Sale, iar în timpul calvarului Său a fost abandonat de ai Lui și chiar trădat de unul de ai Săi. Din ordinul marelui preot²⁷ din Ierusalim, El a fost arestat și judecat în timpul procuratorului Ponțiu Pilat. După moartea Sa, discipolii Lui s-au regrupat, iar credința lor a dat naștere Bisericii creștine.

Este drept că destinul terestru și opera Domnului Iisus ne amintesc, prin mai multe nuanțe, pe acel Dascăl al Dreptății care a fost marele profet al sectei eseniene, căci cam la o distanță de un secol, după Dupont-Sommer²⁸, reîncepea aceeași istorie. Pe de altă parte, Domnul Iisus și-a aplicat Siesi misterioasele profeții din profetul Isaia, relative la servul Domnului, așa cum făcuse înainte de El Dascălul Dreptății²⁹. Referința comună la Servul Domnului este deosebit de semnificativă, căci între cei doi profeți³⁰ ea stabilește un fel de paternitate și de un caracter unic.

Totuși ar fi o eroare, ca din aceste afinități, din aceste asemănări așa de remarcabile și așa de tentante, să scoatem argumente, fie pentru a face din relatările evanghelice o simplă reeditare a Dascălului Dreptății, adică o pură ficțiune, în care Domnul Iisus n-ar fi decît un dublet mitic al profetului esenian, fie pentru a identifica pe Dascălul Dreptății cu însuși Iisus, cum s-a căutat să se facă de către unii cercetători ai manuscriselor de la Qumran³¹. Într-adevăr, alături de similitudini există mari diferențe care nu sînt mai puțin incontestabile și care interzic decisiv confundarea celor două persoane. Iată cîteva din aceste diferențe :

Dascălul Dreptății era un preot din tribul lui Levi. Iisus nu era preot, ci un laic din tribul lui Iuda. Dacă Dascălul Dreptății fu venerat ca Mesia-Preotul, ca Mesia din casa lui Aaron ; Iisus fu recunoscut

26. Tradiția creștină a fixat locul retragerii lui Iisus, mai la nord de Ierihon. Azi, aci se află o mănăstire ortodoxă, care poartă numele de Carantania, de la numărul de 40 de zile, cît Domnul Iisus a postis în retragerea Lui.

27. Marele preot era nu numai șeful religios al Iudeilor, ci și reprezentantul lor politic, față de autoritatea imperială.

28. A. Dupont-Sommer, *Les Écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, Payot, 1959, p. 280, așează pe Dascălul Dreptății pe timpul macabeilor, murind în preajma anului 60 în. de Hr.

29. Dupont-Sommer, *Les Écrits...* p. 373.

30. Dascălul Dreptății și Domnul Iisus.

31. Cf. A. Michel, *Le Maître de Justice d'après les documents de la Mer-Morte...* Avignon, Aubanel, 1954, p. 280.

ca Mesia de Israel, adică Mesia-Rege, fiul lui David. Ca fondator al Comunității de la Qumran, Dascălul Dreptății a exercitat ministeriul său, esențialmente, în Iudeea. Iisus era un galileean și-și îndreptează predica sa, în rîndul prim, în Galileea, pe malurile lacului Genizaret ori Mării Tiberiadei. Dascălul Dreptății era un învățător savant, pe care adepții lui îl înconjurau cu o venerație pînă la superstiție, ca și discipolii lui Pitagora, care nici ei nu pronunțau numele magistrului lor. Iisus era un dascăl familiar, pe care discipolii și chiar mulțimile îl puteau vedea în toată libertatea; numele Lui nu era nici secret, nici misterios. Judecînd după regula complet monahală pe care o impusese adepților săi, Dascălul Dreptății era un ascet sever, desigur caritabil, dar foarte dur cu sine și cu alții, evitînd ca pe o murdărie orice contact cu păcătoșii. Iisus era cu mult mai apropiat de viața curentă, era mult mai uman. El spunea net oricui: «Ioan (Botezătorul) a venit nici bînd, nici mîncînd și voi ziceți: are demon. Fiul Omului a venit mîncînd și bînd și voi ziceți: Iată un mîncău și un băutor de vin, un prieten al vameșilor și al păcătoșilor» (Matei XI, 18—19). Dascălul Dreptății este revelatorul unei gnose misterioase, elaborată cu ajutorul celor mai înalte cunoștințe sapiențiale, care circulau atunci în lume, cunoștințe rezervate numai inițiaților. Iisus era în rîndul prim un predicator popular, ieșit din mijlocul oamenilor modești, exprimîndu-se într-o limbă simplă, plină de comparații, ce dădeau prospețime și viață.

Așadar este clar pentru oricine, că promotorul, punctul de plecare al creștinismului, îl constituie un profet nou, un nou Mesia, căruia nimeni nu-i poate nega originalitatea. Dar iarăși nu se poate tăgădui că documentele descoperite la Marea Moartă arată că Biserica creștină primară are multe puncte de contact cu secta iudaică a Noului Legămînt, adică cu secta eseniană, de la care a preluat o bună parte din organizația și din riturile ei, din ideologia și din felul ei de formulare», din idealul ei spiritual și moral. Cînd se citește cu atenție manuscrisele găsite la Qumran, multe din asemănări sînt descoperite de cei care cunosc bine cărțile Noului Testament.

Asupra acestei chestiuni, adică a influenței exercitate de secta iudaică de la Qumran asupra Bisericii născînde, în străinătate au apărut multe lucrări³². Care mai de care, aceste lucrări se ostensesc să scoată în evidență multiplele paralele ce rezultă dintr-un studiu comparativ. Este vorba de viața comunitară și de constituția Bisericii primitive, de concepția organizatorică, de riturile fundamentale ale Botezului și Euharistiei, ale Predicii de pe Munte, apoi de scrierile Sf. Apostol Pavel ori de Evanghelia după Ioan, de ideile fundamentale ale justificării și predestinației, de credințele relative la Mesia și la

32. Cum am amintit, nu puțini sînt autorii catolici, deci tradiționaliști, care recunosc că Biserica creștină a împrumutat de la qumraniți (esenieni) multe expresii și termeni. Numai că, în creștinism, ei au ajuns la cu totul alte sensuri, dînd naștere unei ideologii cu totul noi.

sfârșitul lumii. Nu pot fi menționate aici diversele linii de cercetare, unde se află angajați, cot la cot, istorici și teologi³³.

În acest domeniu al istoriei religiilor, în fond, este vorba de o «revoluție», după cuvîntul unuia dintre orientaliștii americani, cei mai autorizați, și anume profesorul W. F. Albright³⁴.

Recent s-a mers pînă la a susține, cu privire la data Cinei, că Iisus și discipolii Săi, în ce privește celebrarea sărbătorilor religioase, nu urmau calendarul sinagogii oficiale, ci un calendar cu totul diferit și anume chiar acel calendar care regla viața liturgică a comunității de la Qumran³⁵. Această teză a primit agrementul multor autori catolici. Dacă ea este de primit, nimic nu arată mai clar contactele efective ale grupului creștin primar cu secta de la Qumran. Împrumutînd calendarul esenian, care impunea pentru zilele sacre date în dezacord cu cele ale calendarului oficial și cerea, în consecință, o viață religioasă aparte, Iisus

33. Asupra acestui subiect ar fi foarte util să se consulte mai ales lucrarea colectivă editată de Kr. Stendhal: *The Scrolls and the New Testament*, New York, 1957, care-i o colecție de 14 studii alcătuite de o echipă de teologi, atît protestanți (W. H. Brownlee, O. Cullmann, W. D. Davies, S. E. Johnson, K. G. Kuhn, Bo Reicke, Kr. Stendhal), cit și catolici (R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, K. Schubert, E. Vogt), la care s-a adăugat și un autor israelit (N. N. Glatzer). Aceste studii diverse, abordă fiecare o problemă mare de exegeză neotestamentară, în lumina sectei de la Qumran. În mod izbitor, ansamblul lor arată interesul pe care-l stîrnesc noile documente, printre specialiștii de Noul Testament, și cîmpul foarte vast de cercetări noi, ce se impune azi. În mod practic, aceste cercetări se întind asupra tuturor cărților Noului Testament, cum și asupra altor scrieri ale literaturii creștine primare (*Didahile, Păstorul lui Herma* etc.). Contribuțiile adunate în opera editată de Kr. Stendhal nu sînt toate de valoare egală și ele trădează tendințe sensibil diferite. Studiul cel mai remarcabil pare să fie cel al lui Stendhal însuși, care și deschide cartea cu titlul «The Scrolls and the New Testament. An Introduction and a Perspective» (p. 1—17). El dezvoltă acolo teza și anume că diferența esențială între secta eseniană și gruparea creștină, diferită numai relativă, rezidă în «gradul de participare» al perspectivei eshatologice, al așteptării mesianice, unde se situează credința uneia și a alteia: «Biserica creștină, explică Stendhal, era în avans cu un act asupra esenienilor... Chiar acolo unde susținerile și dogmele diferă, nu era o diferență de idei, ori de structură a gândirii, ci ea exista asupra a cîteva puncte, grade diferite de împlinire, susțineri diferite, în ceea ce privește partea ultimei împliniri, a timpului care avea să vină». Autorul, un creștin, privește cu milă preocupările de azi ale creștinilor, pentru care problema de bază este «a se aproba că creștinismul este ceva nou, ceva care n-a mai fost auzit niciodată», ale creștinilor care voiesc ca «Iisus să fie inventatorul creștinismului și al Bisericii...»; în Noul Testament, declară el, «grija majoră este diametral opusă, este cea de a face vizibil că totul este «vechi», totul este în acord cu așteptarea profeților...» Cităm încă un pasaj: «Este dificil să vezi cum autoritatea creștinismului ar putea depinde de «originalitatea» lui, adică de un fapt, care a fost fără importanță în timpul cînd creștinismul răsărea din coapsa iudaismului, nu ca un sistem de gândire proprie, ci ca o Biserică, ca o comunitate. Dar să sperăm că creștinismul de azi, spiritual și intelectual, este destul de viguros pentru a reconsidera condițiile nașterii sale. Este adevărat că sularile de la Qumran adaugă ceva la izvoarele creștinismului, dar adaugă în așa chip ca noi să ajungem la o înțelegere și mai fundamentală a persoanei și evenimentelor lui Mesia al creștinismului».

34. W. F. Albright, în periodicul *Bulletin of American Schools of Oriental Research*, Suppl. Studies, nr. 10—12 (1951) p. 58.

35. Cf. A. Jaubert, *La date de la Cène*, Paris, Gabalda, 1957.

și discipolii arătau afinități cu secta eseniană. De aceea autorii admit că dacă Biserica născîndă a făcut împrumuturi de la secta eseniană, aceste împrumuturi niciodată n-au fost pasive. Instituțiile, riturile și credințele au suportat în creștinism, foarte adesea, o revoluție totală, datorită inițiativei și spiritului fondatorului său, Iisus Nazarineanul, cum și circumstanțelor dezvoltării sale istorice. Așadar, la drept vorbind, creștinismul nu este un esenianism, chiar dacă inițial s-ar fi ridicat de aici.

Chiar trebuie să semnalăm multe trăsături care, în creștinismul primar, par să indice o opoziție voită unor aspecte caracteristice ale esenianismului clasic, așa cît ne permit să cunoaștem documentele de la Qumran. Doar este bine cunoscut, în istoria religiilor, că atunci cînd o sectă nouă ia naștere, ea se distinge de secta veche, din care a ieșit, prin anumite inovații care sînt direct opuse aceleia, dar în același timp trădează mediul său de origine. Aceasta-i legea oricărei dezidențe. Istoricul serios, oricît ar fi el de împins să considere Biserica primară ca o grupare esenizantă, ca un fel de derivat ori de varietate a esenianismului, nu se simte de loc înclinat să lase deoparte ori să subestimeze diferențele și chiar contrastele în raport cu esenianismul clasic. Cercetarea sa poate chiar să-l conducă să degajeze cu mai multă claritate și precizie, ceea ce nu era posibil altă dată, marca proprie și caracterul distinctiv al personalității lui Iisus ori a ideii ce-și făcea Comunitatea creștină primară, ce s-a născut din credința în El.

Din aceste contraste, iată pe scurt cîteva. Mai întii în ceea ce privește ierarhia și disciplina, Congregația eseniană este organizată ca o miliție, unde fiecăruia, după vechimea și meritele lui, se vede că i se atribuia, în ședința plenară, rangul lui ierarhic, numărul lui de ordine, unde fiecare confrate datorește o strictă ascultare, celui care oficial este așezat înaintea lui. Iisus, din contra, proclamă : «Cei dintii pe urmă și cei de pe urmă întii» (Matei XX, 16 ; cf. și Marcu X, 44). Dintr-o singură ochire, prin aceste cuvinte Iisus abolește toată această ierarhie oficială, ce formează armătura societății eseniene. Într-adevăr, oricine ar fi, oamenii nu sînt calificați pentru a desemna care sînt, în fața lui Dumnezeu, primii și ultimii. Numai de Dumnezeu, de grația și favoarea divină, depinde complet rangul și meritul fiecăruia : «Bunătatea mea te-a făcut gelos ?» declară stăpînul viei, unuia din lucrătorii primei ore (Matei XX, 15).

Un alt exemplu. Societatea eseniană posedă un întreg aparat judiciar, foarte perfecționat, cu tribunale, cu judecători, procese, un cod minuțios, unde sînt fixate penalități, extrem de severe, care trebuie să lovească fiecare infracțiune. Iisus se revoltă contra unui astfel de sistem : «Nu judecați, ca să nu fiți judecați. Căci cu ce judecați judecați, veți fi judecați ; și cu ce măsurați măsurați, vi se va măsura» (Matei VII, 1—3. Cf. Luca VI, 37).

Cert, instituția tribunalelor eseniene proceda cu o grijă lăudabilă, cea de a asigura în modul cel mai vigilent observarea ordonanțelor sectei și de a menține fără nici o slăbire căldura vieții comunitare. Dar cîte inconveniente, cîte abuzuri trebuia să antreneze această stare de fapt !

Cîte pîri trebuie să fi existat pentru delictele cele mai mici ! Și mai ales funcțiunea de judecător, într-o societate spirituală, au nu trebuia să fie lăsată lui Dumnezeu singur, care singur cearcă inimile și ră-runchii ?

La Qumran, comunicarea doctrinelor Gnosei și revelația misterelor erau riguros rezervate inițiaților, celor care atinseseră gradul voit de înțelegere și de înțelepciune : «pentru omul inteligent», așa-i cuvîntul ce se citește frecvent în capul scrierilor sectei. «Simplii», adică cei care nu sînt inteligenți, n-au dreptul la Cunoaștere (Gnosă). Privilegiul recunoscut al «inteligenților» risca să dea naștere unui intolerabil orgoliu spiritual. Iisus îl abolește cu mîna forte : «Te binecuvîntez Părinte, Doamne al cerului și al pămîntului, pentru că ai ascuns aceste lucruri de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Da Tată, Te laud, pentru că așa ai găsit Tu cu cale» (Mat. XXX, 11, 25. Cf. Luca X, 21).

La Qumran, accesul la ședințele Congregației era interzis oricărei persoane lovite în trupul ei, paralizate de picioare ori mîini, șchioapă ori oarbă, surdă sau mută, ori lovită în carnea sa de o țară vizibilă ochilor străini³⁶. După parabola evanghelică, din contra, invitații la masa împărăției lui Dumnezeu sînt : săracii, schilozii, orbii, neputincioșii etc. (Luca XIV, 15 ; Matei XXII, 1).

La Qumran Legea sau Thora domnea în toată rigoarea ei. O jurisprudență minuțioasă cu privire la domenii diferite arăta cum trebuie să se procedeze în consecință. Prescripțiunile cu privire la observarea Sabatului erau deosebit de severe. Iisus, fără a aboli legea de Sabat și nici una din legile mozaice, reclamă o cazuistică mai umană, mai liberală : «Sabatul a fost făcut pentru om, iar nu omul pentru Sabat» (Marcu II, 27). De asemenea, în ziua de Sabat, lucru de mare scandal pentru Farisei, Iisus tolerează discipolilor înfomețați să smulgă spice pentru a se nutri, și El însuși face diferite vindecări.

Asupra tuturor acestor puncte și asupra altora încă, se vede deci că Iisus se ridică direct contra anumitor defecte, contra anumitor exagerări ale esenianismului qumranian. Cert, el nu repudiază esenianismul în ansamblul lui, căci multe sînt trăsăturile care arată afinitățile lui cu mediul esenian și acordul lui cu spiritualitatea sectei. Dar în numele unei religii mai pure și mai interiorizate, El reacționează contra exceselor și anume contra durițăților și formalismului de care esenianismul clasic n-a știut să se apere în întregime. Eliberînd sufletele de anumite constrîngerii sterile, El vizează să le conducă, cu un elan mai total și mai spontan către același ideal esențial, adică către iubirea de Dumnezeu și de oameni.

Teza originii eseniene a creștinismului nu-i de loc o idee nouă. Cum am amintit la început, ea a fost răspîndită în secolul al XVIII-lea în mediile de «lumină»³⁷, în cercurile filozofilor. Ea a conservat totdea-

36. Cf. *Regula* anexă cap. II, 5—7 (Adaosul la Manualul de Disciplină).

37. A prețișilor savanți.

una partizani, dar ea s-a izbit în general de o foarte vie împotrivire din partea istoricilor serioși, care cereau ca ipoteza să se reazeme cît de cît pe anumite documente ori dovezi.

Este drept că azi situația s-a schimbat. Datorită documentelor de la Marea Moartă, se vede că între creștini și secta iudaică de la Qumran există multe asemănări. Această constatare nu ne îndreptățește, însă, să spunem că Biserica creștină este o continuare a esenianismului. S-ar putea ca în viitor să se găsească alte documente sau scrieri vechi, care să arate că atît esenienii cît și primii creștini s-au servit de aceleași izvoare mozaice pentru a-și făuri doctrinele lor, complet pe alte căi și complet distincte una de alta.

Pentru un moment afirmăm că documentele aflate la Marea Moartă aduc un mare serviciu cunoașterii mediului din care a ieșit creștinismul. De aceea încheiem cu cuvintele marelui profesor J. Daniélou, care vor servi drept concluzie: «Făcîndu-ne să cunoaștem mediul imediat unde s-a născut creștinismul, descoperirile de la Qumran rezolvă un număr considerabil de probleme, pe care exegeza de pînă ieri n-ajungea să le rezolve...

Este probabil că utilizarea ansamblului documentelor, comparărilor la care le vor da loc, vor augmenta mai considerabil numărul enigmelor rezolvate. Se poate deci spune, că descoperirea de la Marea Moartă este cea mai senzațională, din cîte s-au făcut pînă acum»³⁸.

Pr. AT. NEGOIȚA

³⁸ J. Daniélou, *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du christianisme*, Paris, 1957, pp. 123.

CASA DE LINGĂ MARE

— JOPE, CEZAREEA, ARIMATEEA —

Faptele Apostolilor, ieșite de sub pana Sfântului Luca, captivează pe cititori cu povestirea activității apostolice după înălțare, atât în Ierusalim cât și în cetățile de pe coasta Mediteranei palestinienne, cum sînt Jafa, Cezareea și Lida, sau Arimateea. Șoselele romane ce legau aceste localități de Ierusalim au fost deseori parcurse și de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, în deplasările lor misionare, pentru a propovădui sau aplana neînțelegerile iscate în obștiile creștine de iudaizanți, care nu vedeau cu ochi buni venirea la credință a celor de alt neam. Petru a răspuns fără ocol Sinedriului, cînd a fost întrebat: «Cu ce putere, sau în al cui nume ați făcut voi aceasta», că toate ei le fac în numele lui Iisus din Nazaret, «care este piatra cea neluată în seamă de către voi zidarii și care a ajuns să fie piatra cea din capul unghiului».

Cadrul geografic unde s-au desfășurat evenimentele narate de Sfîntul Luca în capitolele IX și X din *Faptele*, anume relatările cu privire la paralyticul Enea din Lida, la țesătoarea Tavita din Jafa și la convertirea sutașului Corneliu din Cezareea, a fost dintotdeauna cercetat de credincioși, iar lăcașurile ridicate pe acele locuri au fost cele dintîi în care și-au plecat genunchii călătorii la Locurile Sfinte.

Cum te apropii pe calea mării de țărmurile Palestinei, în anotimpul primăverii, la o mare distanță, în larg, te întîmpină mireazma florilor de portocali din nesfîrșitele livezi ale cîmpiei Saronului, țara de altădată a Filistenilor. Portul Jafa apare la orizont ca o colină pe care s-au îngrămădit clădiri cu acoperișuri în terasă. Vîrfurile albe de minarete ies din verdele dens, peste care domină tulpinile grațioase ale palmierilor, cu streășina frunzișului ce se leagănă mereu.

Vapoarele moderne nu pot acosta în portul Jafei la cheiuri, din pricina stîncilor numeroase care împiedică intrarea, fiind nevoite să ancoreze în larg. Debarcarea pasagerilor se face în mahoane, bărci adînci, cu fundul plat, care se strecoară cu ușurință printre recifurile înșirate în lanț, acoperite de valuri spumegînde, în veșnică agitație.

Numele localității este de origine feniciană și înseamnă : «frumoasă». Evreii îi spuneau : «Jaffo»; arabii : «Jaffa», iar grecii : «Jope». Fiind primul port al evreilor, încă din perioada davidică, pe aici Solomon și-a transportat lemnăria de cedru din Liban, pentru construirea templului său. Unele legende mitologice și povestiri biblice sînt legate de numele Jafei. Astfel, după o legendă grecească, aici semizeul Perseu a eliberat-o pe Andromeda, înlănțuită de Nereide pe o stîncă de la intrarea portului Jafa. Fiică a lui Cefeu și a Casiopeei, Andromeda era atît de frumoasă, încît mama sa a sfidat chiar pe cele cincizeci de Nereide, nimfele mării, spunîndu-le că nu sînt atît de frumoase ca fiica ei. Neptun, zeul mărilor, pentru a le da o satisfacție, trimite în Etiopia asiatică (Palestina și Arabia), țara regelui Cefeu, un monstru marin, care pustia ținuturile de coastă. Oracolul templului lui Amon de la Memfis, fiind consultat, a fost de părere ca Andromeda să fie sacrificată, legînd-o de o stîncă la malul mării și lăsată pradă monstrului. Cefeu n-a fost de acord, dar la presiunea poporului, a trebuit să cedeze și Nereidele au înlănțuit-o pe Andromeda de o stîncă din rada Jafei. Perseu, fiul lui Jupiter și al muritoarei Danae, cu un renume de mare erou, — căci tăiașe capul Meduzei — călătorea prin partea locului. El se oferi regelui Cefeu să salveze pe Andromeda, dacă consimte să i-o dea de soție. Regele acceptă și Perseu începu lupta contra monstrului, luptă pasionantă și spectaculoasă, urmărită de toți zeii din Olimp. Aceștia îl și ajută pe erou : Hermes, zeul elocinței, al comerțului și al hoților (ce ciudată îmbinare de atribute !) îi dăruie aripi la umeri și la picioare, cum și o spadă miraculoasă, numită Herpe ; Zeița Minerva îi dăruie casca sa de luptă, care îl făcea nevăzut, și o pavăză care îl făcea invulnerabil ; Vulcan îi dăruie o coasă de aur.

Perseu a pornit lupta pe calul său înaripat, Pegas, născut din sîngele Meduzei ucise. În cele din urmă, doboară monstrul, iar după victorie, el sacrifică zeilor pe trei altare și se căsătorește cu Andromeda. După moarte, Andromeda și mama sa Casiopeea, au devenit constelații în emisfera boreală.

Frumuseței acestor legende mitologice datorește arta clasică o seamă de capodopere, ca statua în bronz a lui Perseu, de la Florența, opera lui Benvenuto Cellini, și cea a lui Canova din muzeul Vaticanului. În pictură amintim celebra pînză a lui Corregio — Danae — din galeriile Borghese din Roma, tabloul lui Tizian din muzeul din Neapoli și cel al lui Van Dyck, de la muzeul din Drezda. Desenul și coloritul armonios al acestor opere înfățișează pe Zeus pătrunzînd ca o ploaie de aur fină în turnul de aramă, în care Danae era ținută captivă de tatăl său, Acrisios din Argos.

Profetul Iona, voind să fugă pentru a se sustrage poruncii date de însuși Domnul, de a anunța cetății Ninive pieirea, a venit la Jafa spre a se îmbarca pe o corabie, ca să fugă la Tarșiș. «Și s-a sculat Iona să fugă la Tarșiș de dinaintea Domnului. Și s-a pogorît la Jafa, unde a

găsit o corabie care mergea la Tarșiș și plătind prețul călătoriei, s-a pogorit în ea, ca să meargă la Tarșiș, împreună cu toți cei de acolo, el fugind din fața Domnului. Dar Domnul a poruncit un vînt năpraznic pe mare și o furtună grozavă s-a stîrmit, așa încît corabia era gata să se sfărîme» (Iona I, 3—4).

Tarșiș înseamnă în limba feniciană: «turnătorie, topitorie de metale» și acest nume era dat unor colonii feniciene din bazinul Mediteranei, pe coastele Sardiniei și Spaniei¹.

În antichitate, Jafa a fost tributara Sidonului, cetate feniciană, dar mai tirziu, la 145 în. Hr., Simon Macabeul a trecut-o în stăpînirea Ierusalimului. În perioada creștină se semnalează, încă din sec. IV, o episcopie. Soarta acestei localități a fost din cele mai ingrate în cursul cruciadelor, cînd a trecut succesiv, în sec. XII și XIII, de mai multe ori, din mîinile sarasinilor în cele ale cruciaților. Generalul Bonaparte ocupă și el Jafa în februarie 1799, cu ocazia expediției contra cetății Acra. Numele său este pătat de tristele isprăvi pe care le-a ordonat cu acest prilej, cînd au fost împușcați cîteva mii de prizonieri arvaniți și albanezi, soldați în armata turcă, pe care nu-i putea duce sub escortă pînă în Egipt. Tot atunci, el a ordonat să fie otrăviți cu opium și cîteva zeci de ostași francezi ciurmați, netransportabili, spre a-i scăpa de masacrul ce-i aștepta după retragerea trupelor franceze.

Pe la anul 38 sau 39, Sfîntul Apostol Petru, — după cum povestește Sfîntul Evanghelist Luca în Fapte — s-a dus la Jafa, trecînd prin Lida și Arimateea, străbătînd cîmpia Saronului, fiind chemat de comunitatea jafiotă prin doi mesageri. Cînd a sosit Apostolul între frații de acolo, i-a găsit la mare scîrbă și necaz. Ei l-au condus direct la casa unei biete meșteșugărite țesătoare, care tocmai încetase din viață. Toate facerile de bine și milosteniile pe care le făcuse în viață fiind, le plătea Tavita din munca și hărnicia mîinilor ei. Era țesătoare de cămăși, briie și alte veșminte. Pierderea încercată de tînăra comunitate a fost desigur puternic resimțită, căci altfel s-ar fi resemnat în fața unui fapt natural și nu ar fi chemat pe Sfîntul Petru de-a dreptul lîngă catafalcul Tavitei. Moarta era întinsă pe un pat simplu, așezat în foisorul de deasupra casei, unde localnicii obișnuiesc să iasă din încăperile de jos, fără ferestre și aerisire convenabilă, ca să respire briza răcoasă ce vine către seară dinspre mare.

Femeile l-au înconjurat plîngînd și jelînd pe pescarul spătos și enigmatic, a cărui faimă se statornicise în ultimii ani. Numai cu puțină vreme în urmă îl vindecase radical pe paralyticul Eneas, pe care îl cunoscuseră toți cei ce trecuseră cîndva prin Lida, localitate la cca. o sută de stadii de Jafa, pe șoseaua ce duce spre Ierusalim, tîind în două cîmpia Saronului. Văduvele jeleau, mai cu seamă, pe Tavita, nume ce se tilcuiește: căprioara. Unele, aveau o puzderie de copii de hrănit; altele erau bătrîne și neputincioase. Tavita, cît trăise, le mai îndulcise

1. *The World of the Patriarchs*, p. 26; W. F. Albright, în «The Westminster Historical Atlas to the Bible», Philadelphia, 1946.

viața din cîștigul ei, și nici una nu pleca de la ea cu mîna goală. Căpătau, ba o bucată de pînză, ba o măsură de făină, ba un pește sărat, ba un coșuleț cu smochine sau curmale. Hrana orientalului, pe atunci, ca și în zilele noastre, era frugală : un pumn de grîu fiert, sau de bob. În călătorie, foamea se astîmpăra și cu boabe crude de grîu, din spicele frecate în palmă, cîteva fructe, sau o bucată de pește uscat și afumat. La sărbători, se mîncea mai pe săturate, bucate gătite cu untdelemn, și se gusta cîteva cupe cu vin.

I s-a făcut tare milă Apostolului de acești aprigi credincioși, de sfinți și de văduve — cum îi numește Sfîntul Luca. «Și Petru i-a scos pe toți afară, a îngenunchiat și s-a rugat și întorcîndu-se către trup, a zis : «Tavita, scoală-te !» Ci, ea și-a deschis ochii și văzînd pe Petru, a șezut».

Cei de față au constatat evenimentul, l-au trăit și l-au comentat. Sigur că vestea s-a întins pînă în Cezareea și la Ierusalim. Petru nu s-a putut nici el dezlipi numaidecît de găzdașii lui. «Petru a rămas în Iope mai multă vreme, la un tăbăcar, anume Simon». Acolo l-au găsit oamenii lui Corneliu, sutașul din cohorta Italică, care își avea casa și garnizoana în Cezareea. Îngerul Domnului îi spusese că va găsi pe Petru la gazda sa, un anume tăbăcar Simon, «a cărui casă este lîngă mare».

În casa lui Simon tăbăcarul fiind, a avut Apostolul viziunea, «răpirea de sine», cînd i s-au arătat animalele curate și necurate, pe o față de pînză albă, — vedenie din care el a înțeles și a mărturisit lui Corneliu că a priceput că «Dumnezeu nu este părtinitor, ci în orice neam, cel ce se teme de Dumnezeu și trăiește cu dreptate, este primit și ascultat de El». Sfîntul Apostol Petru a înțeles că misiunea sa era să vestească Evanghelia la toate neamurile.

Pe țărmul mării, lîngă farul de astăzi al portului Jafa, se află o moscheie, pe locul unde a fost casa lui Simon tăbăcarul. În primele timpuri, acolo s-a ridicat o bazilică, pe temeliiile căreia arabii mahomedani au făcut o moscheie, după cucerirea Țării Sfinte de la bizantini, în sec. VII. În grădina bisericii Misiunii Ruse, se află mormîntul Tavitei, în care a fost pusă după ce a trecut către Domnul, trăindu-și anii ce i-au fost dăruiiți ca o a doua viață. Mormîntul ei este venerat deopotrivă de musulmani și de creștini. Printre chiparoșii și sicomorii grădinii, se află mai multe grote sepulcrale.

Trăgînd la casa unui tăbăcar, care din cauza meseriei sale era ocolit de toată lumea, Apostolul a arătat că nu o meserie, deși utilă societății, poate spurca un om, așa cum se pomenise după vechile pravili, ci gîndurile și faptele omului sînt mai dăunătoare cinstei și mîntuirii lui.

Spre sud de Jafa, se prelungește linia aurie a unui litoral pustiu, pînă la Port-Said, trecînd prin Ascalon și Gaza. Centurile de portocali ale livezilor de portocali ce înconjoară Jafa, «cea cu sute de grădini», după cum se spune pe o hieroglifă egipteană, se prelungesc pe litoralul

sudic pînă dincolo de Rehovoth, iar în interior, pe o adîncime de peste douăzeci de kilometri.

La nord, strălucesc în soare clădirile orașului modern Tel-Aviv, capitala Israelului, iar în spate, orizontul este înnegurat de lanțul munților sterpi ai Iudeei. Tel-Avivul, în ebraică însemnînd «colina primăverii», a luat ființă îndată după primul război mondial. Profetul Iezechiel, în cap. III, 15, pomenește de o localitate cu numele Tel-Haviv, ai cărei locuitori fuseseră duși în robie: «Și am ajuns la cei duși în robie din Tel-Haviv, care sălășluiesc pe fluviul Chebar, unde le era sălașul și am zăbovit acolo șapte zile înmărmurit».

Pe la jumătatea șoselei ce duce de la Tel-Aviv la Haifa, pe țărmul mării, se află localitatea Natania, nou construită pe ruinele vechii Cezaarei, unde a fost chemat Sfîntul Apostol Petru de sutașul Corneliu, care era «un credincios al lui Dumnezeu», deci un catehumen al iudaismului.

Cezareea a fost construită de Irod cel Mare, spre a fi capitala guvernatorilor romani. Aici a fost întemnițat doi ani Sfîntul Apostol Pavel de către guvernatorul Felix, care nu l-a eliberat nici la sfîrșitul mandatului său, «nădăjduind că i se va da bani de către Pavel», ci a fost predat următorului guvernator, Porcius Festus, care l-a judecat împreună cu regele Irod Agripa.

Zidită de Irod cel Mare, între 25 în. Hr. și 13 d. Hr., ca port al capitalei sale, Sebastia din Samaria, Cezareea a cunoscut timp de șase secole o viață intensă comercială și culturală. Portul era construit din blocuri mari de piatră, așezate pe două șiruri de stînci ce ies din mare, oprind furia valurilor. Un chei larg, mărginit de arcade și pergole, încercuia pîrtul. Aci au izbucnit la 66 primele incidente povestite de Iosif Flavius, între evrei și romani, provocate de populația greacă a orașului, care jertfea găini în fața marelui sinagogi, injurie adusă sub născocirea că evreii s-ar trage din leproșii izgoniți din Egipt. Vespasian a fost declarat imperator de trupele sale în anul 69, la Cezareea, care sub Alexandru Sever, a devenit metropola Siriei și mai tîrziu reședință mitropolitană.

Această demnitate bisericească a fost îndeplinită aici și de marele istoric Eusebiu, între 315 și 318. Origen a vizitat și predat teologia în Cezareea, la invitația episcopilor Teoctist și Alexandru, de trei ori, între 215—218, cînd a fost hirotonit preot, deși renunțase de bună voie la virilitatea sa, și între 232—250, cînd a înființat o celebră academie teologică, asemănătoare celei de la Alexandria, în care a studiat și Sf. Grigore Taumaturgul. Academia a fost închisă la 250, cînd a izbucnit persecuția lui Deciu, Origen însuși fiind întemnițat și torturat, din care pricină s-a tras și moartea, cinci ani mai tîrziu, în cetatea feniciană Tir.

Arabii au cucerit portul de la bizantini, la 638. Patru secole și jumătate de decădere a cunoscut apoi Cezareea, pînă ce în timpul cruciadei I, a fost luată cu asalt de Baldovin de Flandra, care — potrivit legendei Mesei Rotunde — a descoperit aci Sfîntul Graal, vasul de smarald din care a băut Mîntuitorul la Cina cea de Taină și în care Iosif din Arimateea a lăsat să se scurgă sîngele și apa din coasta Domnului, după ce sutasul I-a împuns inima cu lancea. Tot Cezareea este și obîrșiia istoricului bizantin Procopiu, care a scris istoria împăratului Justinian, a construcțiilor realizate în timpul domniei acestuia, cît și asupra moravurilor curții imperiale (*Istoria secretă*).

După ce Saladin a bătut pe cruciați la Hattin, în 1187, ocupă și Cezareea, care fu recucerită de creștini sub Richard Inimă de Leu, în iulie 1191, în cea de a treia cruciadă. La 1265, cade definitiv în mîinile sarasinilor și fortificațiile Cezareei fură dărîmate, pietrele zidurilor fiind cărate la Jafa și Acra, pentru a întări cetățile de acolo.

Astăzi, pe ruinele Cezareei, se ridică prosperă localitatea Natania. Cercetările arheologice făcute de universitatea din Ierusalim au descoperit numeroase relicve care amintesc de istoria zbuciumată și de gloria apusă a acestei cetăți.

La nord de Cezareea, pe linia nord-vest, se întinde masivul Carmelului, care desparte Galileia de Samaria și domină golful Acra, cu portul Haifa la poale.

De pe coama muntelui, se văd albastrele depărtări ale Mediteranei spre vest, munții Liban spre nord-vest și vîrfurile conice ale Taborului spre est. Străvechile așezări ale Nazaretului, Tiberiadei, Cana, Capernaum — la extremitatea nordică a lacului Kineret — sau marea Galileii, Jamnia, unde s-au refugiat sinedriștii și doctorii Legei după anul 70, își respiră clădirile albe, printre plantațiile de pini și măslini, de smochini și portocali.

Numele Carmelului are un mare ecou în Vechiul Testament. Acolo a trimis David pe cei zece voinici ai lui : «Suiți-vă în Carmel și duceți-vă la Nabal și spuneți-i multă sănătate din partea mea, apoi să ziceți : «Să trăiești ! Pace ție și pace casei tale și noroc în toate cîte ai ! Ci am auzit cum că ești la tunsul oilor. Deci, să știi că ciobanii tăi au fost împreună cu noi și noi nu le-am pricinuit nici un neajuns și nu le-a lipsit nimic, în toată vremea cît au fost în Carmel» (I Sam. XXV, 5—7).

Tot în muntele Carmel a fost și sihăstria profetului Ilie, unde el a adunat tot Israelul și profeții lui Baal și ai Așerei. La poalele Carmelului este pîriul Kișon, unde Ilie a omorît pe profeții lui Baal, după care, s-a suit «pe vîrfurile Carmelului și s-a chincit, încît capul i-a ajuns între genunchi. Și i-a poruncit slugii sale : «Urcă-te și aruncă-ți privirea spre mare» (I Regi XVIII, 42).

De-a lungul mileniilor, Carmelul a fost refugiul anahoreților care au trăit în peșteri sau adăposturi rudimentare, închinîndu-și viața Domnului, sau — în epoca creștină — Sfintei Fecioare, cîntată ca «Slava Libanului, Frumusețea Carmelului și a Saronei». Se pot vedea și astăzi urmele străvechilor așezări monastice, care în veacul XII ajun-

seseră la oarecare strălucire. După retragerea cruciaților, în 1291, sarrasinii au distrus minăstirile și au ucis pe eremiți. Aici s-a organizat renumitul ordin călugăresc catolic al Carmeliților, care țin votul singurătății și al postului, împletit cu cel al predicei, căci Ilie spusese : «vocea celui drept trebuie să răsune».

La sudul Carmelului, pînă la Jafa, se întinde cîmpia Saronei, iar la sud de Jafa, pînă la Gaza, este cîmpia filistenilor, după numele populațiilor care au dat și numele țării, denumirea de «Palestina» venind de la «Falastin» în arabă, adică : «țara filistenilor». Aceste două cîmpii sînt principalele surse de produse agricole, horticole și viticole ale Israelului. În «cîmpia filistenilor», se așezase acest popor destoinic, venit în Canaan în timpul marilor migrațiuni de popoare din secolele XII și XI. Ei erau fauri neîntrecuți, cunoșteau întrebuițarea armelor și uneltelor de fier. «Și în tot pămîntul Israil nu se găsea nici un fierar, pentru că filistenii chibzuiseră: «Nu cumva să-și facă evreii săbii sau sulițe! Așa încît toți israeliții se coborau la filistenii ca să-și ascuță, care fierul plugului, care toporul, care securea, care resteau pentru jug, cînd li se tocesse fierul plugului sau gura securii, s-au cînd era vorba să facă vîrf boldului de mînat boii» (I Sam. XIII, 19—21).

Cărțile Iosua, Judecătorii și Samuil sînt pline de istorisiri de mare valoare literară și istorică, în ce privește relațiile dintre evreii năvălitori în țara Canaan și filistinii — năvălitori și ei — dar ocupanți ai teritoriului cu cîteva secole înainte. Astfel, aceste lupte au devenit acute mai ales în sec. VIII în. Hr., epoca de consolidare a statului israelit, pe cînd domnea în Israel Ieroboam II (787—747), despre care profetul Amos spune : «Așa zice Domnul : «Pentru trei păcate ale Gazei, ba pentru patru, nu mă voi întoarce din pricină că locuitorii ei au dus în robie mari tabere de robi ca să le dea în mîna Edomului. Pentru aceasta, foc voi arunca în zidurile Gazei, ca să mistuiască palatele ei. Stirpi-voi pe locuitorii din Așdod și din Ascalon și pe cei ce țin în mîna schiptrul ; și voi întoarce spre Ecron mîna mea și rămășița filistenilor va pieri» — așa rostește Domnul Dumnezeu» (Amos I, 6—8).

Poporul evreu a iubit însă și s-a atașat definitiv de această țară, unde i-a condus patriarhul Avraam. Marele poet și profet Isaia, cîntînd vremea fericită a dezrobirii lui Israil și preamărînd pacea și prefacerile viitoare, a scris : «Pustiul și țarna uscată să tresalte de bucurie ! Deșertul să se veselească și să înflorească ca un trandafir ! Să înflorească din belșug și să aibă parte de mîndra podoabă a Carmelului și a cîmpiei Saronului. Vedeav-vor strălucire Domnului, privi-vor slava Dumnezeului nostru !» (Isaia XXXV, 1—2).

Filistenii, principalii oponenti contra invaziei evreilor, erau originari din insulele egeene, mai ales din Creta. În migrațiunea lor spre Asia, au atins Egiptul, apoi s-au fixat în cîmpia fertilă de la sudul Feniciei — Siria de astăzi. Dacă din punct de vedere tehnic erau mult superiori evreilor, erau inferiori în schimb în concepțiile morale și religioase. Acest fapt a și dus la rapida lor semitizare. În cartea Judecă-

torilor sînt descrise pe larg atît raporturile paşnice, cît şi ciocnirile periodice care aveau loc între evrei şi filistenii. Istoria lui Samson şi a tinerei filistene Dalila a sugerat bogate subiecte literaţilor, muzicienilor şi artiştilor plastici din toate timpurile, chiar şi Eminescu nostru fiindu-i tributar în scrisoarea V-a.

Cînd evreii tribulau din loc în loc şi abia găseau un adăpost pentru Arca Alianţei, filistenii aveau de mult temple la Ascalon, Aşdod şi Gaza, unde adorau pe zeul peşte Dagon şi alte zeiţe sirene, jumătate corp de femei şi jumătate peşte. În cîmpia filistenilor, s-au descoperit urmele celor cinci cetăţi ale confederaţiei filistenilor, o monumentală operă de arheologie biblică a ultimelor decenii².

Astfel, Ascalonul, Gaza, Azot, Gat şi Acaron, despre care Ioşua spune că «Domnul l-a îndemnat să le cotopească», sînt astăzi centre de mare interes biblic şi arheologic.

Viile din cîmpiile acestea două de pe litoralul palestinian şi producţia de portocale şi grape-fruit sînt renumite. Foarte căutate sînt în special vinurile de la Mikveh-Israel, Zicron-Jacob, Rişon şi Sarona.

Vinul şi sichera (de la cuvîntul ebraic «sehar» — vin de fructe — sînt cunoscute de evrei din epoca patriarhală. Viţa de vie este menţionată în Geneză. Noe, după potop, a sădit vie şi a început s-o muncască şi tot el a greşit prin intemperanţă, căci necunoscînd efectul vinului, «s-a îmbătat» (Facere IX, 21). Cu vremea, desigur că bărbaţii poporului ales au început să preţuiască tot mai mult vinul şi sichera, băutura făcută din curmale, smochine rodii, roşcove, poate chiar şi unele rachiuri din aceste fructe.

Astfel, Moise, trasînd regulile nazireatului, a bărbaţilor şi femeilor care se afieroseau Domnului, le-a interzis consumarea vinului şi sicherei.

Vinul era socotit ca un dar al lui Dumnezeu, esenţial unei vieţi îndestulate, alături de grîu şi de untdelemn, care nu se acordă însă decît celui ce păzeşte cu sfinţenie poruncile Domnului: «Şi dacă veţi fi ascultînd poruncile mele pe care vi le poruncesc astăzi, ca să iubiţi pe Domnul Dumnezeul vostru şi să-l cinstiţi, din toată inima voastră şi din tot sufletul vostru, voi da pămîntului vostru ploaie la vreme, ploaie timpurie şi tîrzie, ca să poţi aduna grîul, vinul şi untul de lemn» (Deut. XI, 13—14).

Înţeleptii lui Israel nu pierdeau ocazia de a povăţui pe cei înclinaţi spre abuzuri să se frîneze, putîndu-se cita multe din proverbele lui Solomon, care deveniseră cu timpul un fel de filozofie a simţului comun pentru neamul evreesc. Astfel, în cap. XX, 1, se spune: «Batjocoritor este vinul, zurbavă este băutura îmbătătoare şi cine se ameteşte nu este înţelept»; şi iarăşi, în cap. XXIII, 19—21: «Ascultă, fiul meu: Cine se lasă dus de plăcerea băuturii, are cruda decepţie să constate că

2. W. F. Albright, *The Rediscovery of the Biblical World*, în «Westminster Historical Atlas to the Bible», Philadelphia, 1946

vinul mușcă asemenea șarpelui și otrăvește cu venin ca o viperă» (Proverbe XXIII, 30—32). Pentru că mai ales bogătașii și principii erau înclinați spre petreceri și desfriuri ce se repercutează asupra comportării lor în funcțiile publice, Solomon le atrage în mod special atenția, spunându-le : «Nu se cuvine regilor, fiule Iemuel, nu se cuvine regilor să bea vin și voievozilor să jinduiască după băuturi îmbătătoare, ca nu cumva să uite legea și să judece strîmb pe toți obijduiții» (XXI, 4—7).

Profeții au biciuit cu severitate abuzul de vin, căci Isaia, în parabola viei — care, în loc de struguri, a făcut lăuruscă — deplînge pe «cei ce dis-de-dimineată, aleargă după băuturi îmbătătoare și zăbovesc pînă noaptea tîrziu, înfierbîntați de vin», sau pe cei ce se grozăvesc că «țin la băutură», sau că sînt inventivi în potrivitul cocktailurilor, prin diferite amestecuri de alcooluri : «vai de cei voinici la băutul de vin și destoinici la amestecul băuturilor îmbătătoare» (Isaia V, 11—12, 22).

În cartea didactică a înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah, sînt de asemenea multe și folositoare sfaturi și îndemnuri la temperanță, abuzul de băutură fiind un rău sfătuitor. Dacă vinul este dat să îmbunătățească traiul de toate zilele, tot el poate fi și sursă de discordie, de gîlceavă și uneori devine chiar o plagă socială : «La băute nu te arăta viteaz, că pe mulți i-a pierdut vinul. După cum cuptorul pune la încercare lucrul făurarului, tot așa și vinul inimile trufașilor, care stau gata să se încaere. Vinul este pentru om apă dătătoare de viață, dacă îl bea cu măsură. Ce este viața celui care nu are vin ? Că el a fost făcut ca să veselească pe oameni. Bucuria inimii și veselie sufletului este vinul, cînd îl bei la vreme și cu măsură» (Is. Sir. XXXI, 25—31).

Petrecerea cu măsură este îngăduită, dar nu trebuie să fie preocuparea capitală în viață, al cărei scop să fie pus în desfătările morale ale spiritului : «Vinul și muzica veselesc inima și mai mult decît amîndouă : iubirea înțelepciunii» (Ibid. XL, 20—21). Creștinismul prețuiește vinul în măsură rațională, prima minune săvîrșită de Mîntuitorul fiind cea de la Cana Galileii.

Lida, Lod în ebraică, se află la o distanță de 20 km. de Jafa și la 4 km. de șoseaua ce duce la Ierusalim. Înconjurată de livezi, localitatea are o deosebită rezonanță istorică și evanghelică. În timpul ocupației romane a Palestinei, pe la anul 200, orașul s-a numit Diospolis. Aici, Sfîntul Petru l-a vindecat pe paraliticul Enea. La Diospolis se semnalează existența unei episcopii, încă din veacul IV. O altă dată demnă de reținut este sinodul din 415, care a avut loc la Lida, contra ereticului Pelagiu, venit să-și facă prozeiți în Siria și Palestina. După ce fusese condamnată doctrina lui și a lui Celestin, de sinodul din Cartagina, Pelagiu și-a găsit adăpost, fiind tolerat de episcopul Ioan al Ierusalimului. După distrugerea Ierusalimului, la anul 70, și mai ales după măsurile draconice luate de împăratul Adrian în urma încercărilor de răscoală a evreilor, la Lida a activat și s-a dezvoltat o renumită școală rabinică.

O biserică cruciată, ridicată peste cripta străveche, se afirmă — pe baza unei antice tradiții, de monahii ortodocși care au luat-o în stăpînire după izgonirea cruciaților, — că cuprinde mormîntul Sfîntului Gheorghe. Se știe că acest sfînt a cunoscut martiriul la Nicomedia, sub împăratul Dioclețian ; însă subzistă și tradiția mormîntului de la Lida, unde exista încă din secolul VI o biserică cu hramul Sfîntului Gheorghe. Moaștele sfîntului au fost aduse aici încă din primele secole de la Nicomedia, dar cruciații din Anglia le-au luat în țara lor, avînd pe acest sfînt de patron al armatelor. Vechea biserică ridicată în secolul VI a fost distrusă și reconstituită de mai multe ori în secolele următoare. Din biserică ridicată de cruciați în secolul XII și distrusă de Saladin, după izgonirea acestora de pe pămîntul sfînt, au mai rămas două ziduri incluse în construcția bisericii actuale. Din vechiul așezămînt se vede încă, pe peretele dinspre răsărit, o friză de marmură, din frunze de acant. În fața altarului, se află două scări, iar în cripta de sub naos, un sarcofag din marmură albă, cu inscripția în grecește : «Sfîntul Gheorghe purtătorul de suliță, 1871, sub patriarhul Chiril». Pe pereții și plafonul boltit al criptei se află pictate scene din viața sfîntului, pictura fiind alterată în mare parte de igrasie. Se vede totuși destul de clar scena înfățișării martirului la împăratul Dioclețian, apărîndu-și curajos credința și pedepsit apoi să fie legat de o roată, pe care a suferit chinurile. Pictura arată mai departe pe sfînt ținînd un capăt de coloană, la celălalt fiind aplecată o femeie. Această scenă fixează o tradiție după care, atunci cînd s-a construit prima biserică din secolul VI, o văduvă credincioasă din Alexandria Egiptului, vrînd să dăruiască o coloană de marmură noului locaș, plîngea nemîngîiată că nu găsea mijloace de transport — căpitanul unei corăbii refuzînd s-o îmbarce, sub motiv că nava sa era supraincărcată. Sfîntul îi apărui femeii în vis, luă stîlpul de un capăt, spunîndu-i să-l apuce și ea de celălalt, și-l duseră astfel împreună pînă la malul mării, de unde valurile l-au luat, plutind pînă în portul Jafei. Stîlpul astfel transportat susține și azi cupola bisericii.

Arabii musulmani venerază și ei mormîntul sfîntului de cînd — potrivit unei legende străvechi — un șeic, care izgonea pe credincioasele ce aprindeau lumînări și candelă la mormînt, a căzut trăznit cu fața la pămînt, putînd doar să mai rostească înainte de a muri : «M-a străpuns cu sulița». Cînd la biserică din Lida se sărbătorește, la 7 septembrie, aducerea moaștelor sfîntului din Capadochia, mii de pelerini musulmani vin și aduc prinoase, fac rugăciuni, veselindu-se apoi cu dansuri și cîntece.

La 23 km. de Jafa și la 3 km. de Lida, se află localitatea Ramleh, identificată ca vechea Arimateea, baștina rabinului Iosif, ucenicul de taină al Domnului, care a cedat după crucificare mormîntul său ce și-l gătitise la Ierusalim, în grădina de sub zidurile cetății și a stîncii Golgota. Orașul a fost construit la 716, de sultanul Soliman, califul Damascului, spre a fi capitala arabă a Palestinei, după izgonirea bizantinilor. În apropierea gării, se află o moscheie, edificiul unei vechi biserici

cruciate, cu hramul Sf. Ioan, în stil roman, foarte bine conservată și transformată în moscheie la 1298. Din depărtare se vede minaretul pătrat al acestei moschei, numit : «turnul celor patruzeci de martiri» musulmani uciși în timpul luptelor cu cruciații. Ordinul franciscan a construit la Ramleh o biserică, cu hramul Sfântului Iosif Arimateanul și Sfântului Nicodim.

La o distanță de 7 km. de Ramleh, pe partea dreaptă a șoselei ce duce la Ierusalim, pe un muncel, se vede satul arăbesc Abu-Sușe. Este culmea Tel Jazar, pe care se află ruinele Gezerului, veche cetate canaanită.

Pe partea stîngă a șoselei, se află localitatea Emaus și o mînăstire a ordinului Trapistilor.

Doi ucenici mergeau la un sat care se numea Emaus «și era departe de Ierusalim ca la șasezeci de stadii»...

Această indicație a distanței a dat naștere însă la confuzie și discuții, care pînă astăzi au rămas deschise, cu privire la identificarea Emausului ca localitate în Țara Sfîntă. Există astăzi două localități cărora arheologii, istoricii și comentatorii textelor scripturistice le atribuie evenimentul apariției Mîntuitorului. Ambele se află în Republica Israel, parte din fostul teritoriu al Palestinei, aflat pînă în mai 1949 sub mandat britanic. Confuzia provine din faptul că există pînă astăzi încă satul arăbesc Amuas, cam la 1 km. și ceva depărtare de autostrada ce duce de la Ierusalim la Jafa și Tel-Aviv. În vechile texte ale Noului Testament, cum este Codex Sinaiticus, se indică distanța de 160 de stadii de la Ierusalim la Emaus, — și acestea corespund cu cei 30 km., depărtarea dintre Ierusalim și Emaus, un stadiu avînd 185 m.

Satul Emaus este situat la poalele munților Iudeei și pelerinii din primele timpuri creștine l-au trecut pe lista locurilor Sfînte. Este menționat de cartea lui Ioșua sub numele de Amosa, ca oraș al seminției lui Veniamin. În veacul II în. Hr., Iuda Macabeul a repurtat acolo o victorie contra unei armate siriene a lui Antiohus IV. Se pare că Titus i-a dat numele de Nicopolis acestei cetăți, după cucerirea Ierusalimului și, între anii 68—70, legiunea V Macedonica și-a avut aici garnizoana. Cînd arabii au invadat Plestina, la 637, localitatea și-a reluat numele grecesc (arabizat) de Amus, pe care îl păstrează și azi.

Cruciații au reconstruit vechea biserică bizantină, care cu două decenii în urmă, era încă ruînată. În epoca bizantină a fost un important centru creștin la Amuas, căci în săpăturile făcute s-au găsit mozaicuri de pardoseală și panouri și un bazin baptismal, în formă de cruce. Legiunea V Macedonica a avut terme și a captat în apeducte izvoare din munți.

Pe ruinele unei fortărețe a ordinului Templierilor s-a construit, după primul război mondial, o frumoasă mînăstire a ordinului Trapist, unde monahii francezi muncesc și se roagă, observînd votul tăcerii. I se spune Mînăstirea Latrun, întrucît castelul militar avea un turn

(Turo Militum), iar după alții, aici ar fi fost baștina bunului tâlhar Dismas (castellum boni latronis).

Cea de a doua localitate ar fi satul Kubeibeh, aflat la o distanță de 60 de stadii numai de Ierusalim, sau 11 km., așa cum s-a transcris în textele de mai târziu, tot pe drumul Ierusalim-Lida-Emaus, (Arimateea)-Jafa. Această distanță de 11 km. ar corespunde și cu posibilitatea înapoierii lui Cleopa și a însoțitorului său la Ierusalim în aceeași seară, pentru a găsi pe Apostoli adunați, ca să le confirme și ei adevărul învierii Domnului și pentru a fi de față la cea de a patra apariție a Sa, din acea zi de Duminică.

El Kubeibeh are o poziție de un rar pitoresc. La dreapta sa, se înalță Muntele lui Samuil (Nebi Samuel), sau Mons Gaudii al cruciaților, de unde se vede toată panorama Ierusalimului, pînă spre deșertul Cutila și Marea Moartă. Spre stînga, se întinde fertila cîmpie a Ajalonului, cu broderia sinuoasă a Mediteranei în depărtare, cîmpie în care Iosua Navi a bătut coaliția canaanită, strigînd în entuziasmul său : «Soare, stai în loc deasupra Shiliuonului, și tu, lună, în valea Ajalonului». Și soarele s-a oprit și luna a stat în loc... Și n-a mai fost altă zi ca aceea, nici mai înainte, nici pe urmă, ca Domnul să dea ascultare unui glas de om» (Iosua X, 12—14).

Biserica cruciată a fost restaurată de franciscani, pe locul unei bazilici bizantine, din epoca împăratului Justinian, acolo unde tradiția așează casa lui Cleopa. În vale, se află satul Kiriat Ylarim, sau Abu Ghos, unde Arca Alianței a stat 20 de ani la Aminadab. Bizantinii au construit și aici o biserică, cu un izvor în criptă, numit «Fîntîna din Emaus».

B. A. ALEXANDRU

EPISCOPUL INOCHENTIE AL BUZĂULUI

(24 ianuarie 1873 — 13 noiembrie 1893)

După moartea episcopului Dionisie Romano — 18 ianuarie 1873 —, episcopia Buzăului n-a avut locțiitor de episcop, fiindcă vacanța Scaunului episcopal a fost de scurtă durată, pînă în ziua de 24 ianuarie, cînd a fost ales un nou cîrmuitor în persoana arhierelui *Inochentie Chițulescu*.

Noul ales era o figură bine cunoscută cercurilor bisericesti ale timpului, nu numai prin faptul că venea aici de la Episcopia Rîmnicului unde, după moartea Sf. Calinic, — anul 1868 — fusese locotenent de episcop, ci mai ales îndelungatei funcții de profesor și director la Seminarul din București, după ce mai înainte făcuse studii în străinătate la Pesta.

1. SCURTE DATE BIOGRAFICE.

Episcopul *Inochentie* (semna *Inocentie*) a fost fiul preotului *Gheorghe*¹ și al preotesei *Smaranda*, născută *Văsiescu*, ambii originari din satul *Ogrăzeni*, fostul județ Ilfov².

Tatăl său a fost slujitor la Biserica Sf. *Nicolae-Jignița* din București, cunoscută în secolul al XVIII-lea și sub numele de Biserica *Protopopului* sau a *Popescului*³, și despre el avem puține știri.

Prima, este aceea din anul 1823, cînd dă un zăpis, prin care se învoia cu epitropia bisericii respective ca să-i dea un loc pe care să clădească o chilie cu a sa cheltuială și pe care s-o stăpînească, atît el, cît și soția sa, atît timp cît vor trăi⁴.

Mai tîrziu, în anul 1830, între embaticarii bisericii figura și preotul *Gheorghe*, deci i se aprobase cererea pentru locul amintit, iar în anul 1831, ultima știre, îl găsim figurînd ca martor într-un act, alături de «popa Dinu duhovnicu»⁵

Fiul său *Ioan* s-a născut la 23 mai 1819⁶ și dacă nu știm unde și-a însușit primele cunoștințe elementare de carte, în schimb cunoaștem că a fost elev al Semi-

1. „Voința bisericii romine“ anul III, nr. 38, 21 noiembrie 1893, p. 3.

2. Arhivele Statului, București, Casa Școalelor dos. 380/897, f. 34.

3. Alex. Lepădatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, (extras din rev. „Biserica Ortodoxă Romină“ anul XXXI), București, 1907, p. 41. Se numea „jignița“ sau „jignița“, fiindcă se afla lingă jignița domnească (hambarele de cereale). A se vedea alte date și bibliografie la: Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București* Editura Ecademiei R.P.R. (1961), p. 291.

4. Dr. George Potra, *Biserica Sf. Nicolae-Jignița*, în „Gazeta Municipală“, an. XI (1942) nr. 520.

5. *Ibidem*.

6. În necrologul publicat în „Biserica Ortodoxă Romină“ an. XVII (1893), pp.

narului Central 7, în prima serie, care și-a început cursurile la 2 februarie 1836⁸, avînd 17 ani împliniți și «cu aplicări bune și fără nici un fel de beteșug sau slujire», după cum cereau instrucțiunile Logofetei treburilor bisericești din 9 septembrie 1835⁹.

În seminar, elevul Chițulescu Ioan s-a distins la învățătură și era bun cunosător al psaltichiei, vîdînd și preocupări folcloristice, culegerile făcute pe notație psaltică fiind strînse, în anul 1838, într-un manuscris intitulat «*Adunare de vreo cîteva versuri desfătătoare*»¹⁰.

După absolvirea seminarului, în iunie 1841, cu calificativul «eminent»¹¹, a urmat, între anii 1841—1843, cursurile Colegiului Sf. Sava, fiind coleg cu ierodiaconul *Iosif Naniescu*, viitorul mitropolit al Moldovii.

Din această perioadă s-a păstrat un manuscris¹², legat tirziu, în hîrtie verzuie, format 20 × 17 cm, avînd pe prima foaie semnătura cu parafă: «*I. Kitulescu*» și care cuprinde următoarele cursuri de filozofie:

1. — *Logica*, 70 foi, cu următoarea însemnare la foaia 70, jos: «*La 1843, 8 ianuarie s-a început Logica, pe care am ascultat și eu pînă la săvîrșit al ei tractat la 1843, 19 Martie, în Colegiul Național din București. Ioan Kițulescu.*» (fig. 1).

2. — *Psihologia*, 54 foi, cu însemnarea, de pe foaia 54r: «*La 1842, 16 Septembrie, s-a început Psihologia, pe care am mers și eu de o am ascultat pînă la săvîrșit al său tractat la 1842 7 Dechembrie în Colegiul Național de la București. Chițulescu Ioan.*»

3. — *Gnoseologia*, cu 63 foi, avînd pe ultima foaie — 63r — următoarea însemnare: «*La 1843 Martie 25 s-a început Gnoseologia (Metafizica) pe care o am ascultat pînă la sfîrșit al ei tractat la Iunie 20, 1843 în Colegiul Național din București. Ioan Kițulescu.*»

4. — Introducere în istoria filozofiei, cu 180 foi.

2. STUDENT LA PESTA (septembrie 1843-noiembrie? 1848).

Seminariile preoțești în țara noastră s-au deschis, la eparhiile existente, în anii 1836—1837, ierarhii respectivi avînd datoria de a le asigura buna funcționare, atît din punctul de vedere material, cît și prin numirea unor profesori competenți. Or, tocmai această ultimă sarcină n-a putut fi repede și îndeajuns îndeplinită, din lipsă de profesori bine pregătiți în acest scop.

Situația aceasta fiind îndeajuns de bine cunoscută, mitropolitul Neofit, chiar de la începutul păstoriei sale, începe demersurile necesare pentru pregătirea unor tineri în școli de peste hotare, ca apoi să fie «folositori Bisericii și Patriei cu rodul învățăturii lor»¹³.

Nobilul sa dorință reușește însă s-o realizeze abia în anul 1843, cînd trimite la 24 septembrie, patru tineri, absolvenți de seminar, la *Pesta* «unde limba latinească se poate învăța mai bine și mai lesne decît aiurea, fiindcă nu numai se predau învățăturile într-însa, dar și și vorbește de profesori, de școlari și de alți mulți»¹⁴.

717—718, de *O. Erbiceanu* cît și în alte publicații ca: *Almanahul cultelor pe 1893* sau *Dictionarul contemporanilor*, de *Dimitrie C. Rosetti*, ed. I, p. 108, se dă data nașterii „*Joa Mosilor 1819*”. Cum însă Pastele în acel an a căzut la 6 aprilie (informația P. C. Pr. Prof. *Ene Braniște*), *Joa Mosilor* în acel an a fost la 23 mai.

7. *C. Erbiceanu, Necrolog*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, an. XVII (1893), p. 717.

8. *Victor Papacostea și Mihail Regleanu, Seminarul central. 1836—1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, p. 72.

9. *Ibidem*, p. 62.

10. *P. Nițulescu, Muzica românească de azi*, București, 1939, p. 264, unde se dă un facsimil cu semnătura făcută cu parafă: „*I. Kitulescu*”, *G. Breazul, Patrium carmen Craiova* (1941), p. 330.

11. *Amicul literaturii romine*, nr. 9—10, Joi 22 septembrie 1860, art. „*Dar pentru merite*”, p. 66—68.

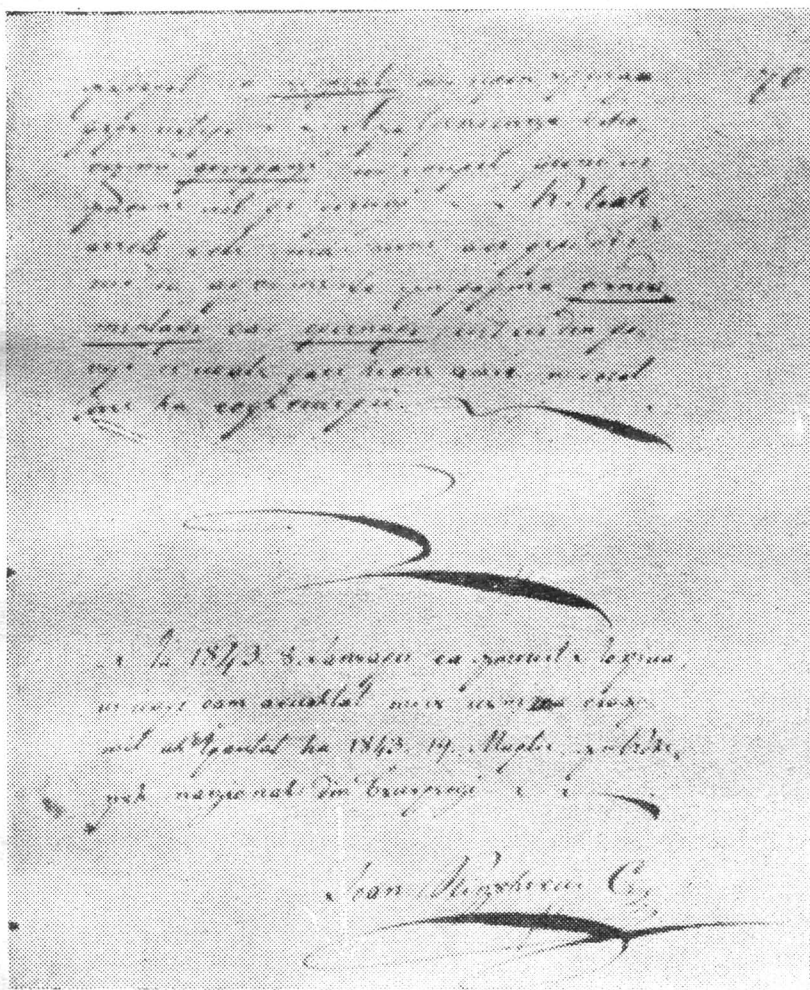
12. Se află în biblioteca bisericii *Negustori* din orașul Buzău.

13. *Diaconul Gheorghe I. Moiescu, Bursieri romini la școlile teologice din Rusia*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, anul LIII (1945) nr. 11—12, p. 725.

14. *Ibidem*, pp. 726, 727.

Acțiunea mitropolitului Neofit de a pregăti profesori pentru seminariile nu s-a

Tinerii aceștia erau: ierodiaconul *Atanasie Stoenescu*, viitor episcop de Rîmnic, *Chesarie Constantinescu*, mai târziu arhimandrit și director al Seminarului Central din București, *Calistrat Dimitrescu*, ajuns arhieru și monahul *Inochentie Chițulescu* călugărit în acel an, la mitropolie¹⁵.

Pagină din „Logică”

mărginit numai la aceasta, ci în anul 1844 a trimis la *Atena* alți patru tineri (Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul Central*, p. 193, 195) iar în toamna anului 1845 trimite alți șapte tineri, absolvenți de seminar, la școlile teologice din *Rusia* (Diaconul Gheorghe I. Moiescu, *Bursieri români la școlile teologice din Rusia...*, p. 726.

15. Diaconul Gheorghe I. Moiescu, art. cit., p. 726; *Ortodocul*, anul I, 1880, pp. 111—114, *Necrologul episcopului Atanasie*.

Arhierul Calist Botoșăneanu, *Istoricul Societății Clerului român „Ajutoru” (1877—1907)*, București, 1908, p. 121, dă că bursa aceasta a fost obținută prin concurs,

Din timpul studierii la Pesta a lui Inochentie cunosc un manuscris¹⁶, cu însemnarea pe foaia 2: «*De animalibus, 1844 Aug(ust) 18*», broșat, 19, x 12,5 cm., cu copertă de hârtie marmorată, restul hârtie vînată, conținînd 81 foi scrise și 3 nescrise.

După foaia 2, urmează o foaie albă apoi însemnarea: «*De animalibus*», după aceea altă foaie albă, apoi același titlu cu însemnarea: «*1844 Noemb(rie) 25, no. 9*» (f. 4), ca pe foaia următoare să găsim: «*Despre Dobitoace, 1844 Sept(embrie)*», iar pe ultima foaie scrisă (81), însemnarea: «*1844 Dec(embrie) 12, la 12 ceasuri*».

Acest manuscris este un curs de zoologie cu următorul cuprins: *Despre dobitoace*, 15 capitole (ff. 5—23), *Despre păsări*, în 16 capitole (ff. 23—35), *Despre pești* (ff. 35—39), 6 capitole, *Despre amfibii* în 6 capitole (ff. 39—44), *Despre insecte*, cu subtitlu în limba germană în 4 capitole (ff. 44—52), *Despre viermi*, cu subtitlu în limba germană, în 4 capitole (ff. 52—55r) și *Despre om*, în 24 capitole (ff. 55r—81).

Tînărul monah, pe lângă studiul cerut de școală, avînd înclinări lirico-meditative, în timpul liber se ocupa și cu poezia și din deosebita sa strădanie în acest domeniu se găsea, pînă mai acum cîțiva ani, în biblioteca episcopiei Buzăului, un manuscris intitulat «*Ciasurile slobode, Pesta 1843. Noiemb(rie) 19*», cu 139 foi, broșat, format 18 x 11 cm, cu însemnarea de pe foaia 47: *Ecsercîții în ciasuri slobode. Anul 1844, Ianuarie 9/21 Monahul Inochentie Kișulescu*, iar pe ultima (139): «*Pesta. S-au început la anul 1843, luna Oct(ombrie) 9. S-a isprăvit la anul 1844, luna Noiem(brie) 15. Pesta*».

Fiecare poezie poartă data alcătuirii și semnătura cu inițiale, manuscrisul fiind împărțit în două părți. În prima (ff. 1—46), poeziile au o grafie îngrijită, caligrafică și cu titlurile în roșu, iar cele din partea a doua, anul 1844, sînt scrise mai puțin caligrafic și într-o singură culoare, neagră.

Semnătura întregă se găsește pe foile 43, 47 și 138.

Din partea întâi, care cuprinde 20 poezii, spicuim titlurile: Dorirea de patrie, Depărtarea, Planeta, Gîndirea, Dojana, Asprimea soartei, Nu aștepta compătimire, Rechemarea, Compăsarea, Rămii, Cum se usucă număiuta, Streinul, Destul pînă aici, Anul Nou 1844, Urare la anul nou 1844..

Partea doua cuprinde 35 poezii, în care găsim titluri ca: Ah P(atrie). Vorbă să fie, Acum sînt slobod, Depărtarea, Adio, Cînd.. Epitaf, Nerușinarea, Amice! închinată d. Gheorghe Const. Pantazi la Sf. Gheorghe 1844, cu o zi mai-nainte., Comparația, Făgăduiala ipocrită, Magnetismul, Suferă și așteaptă, Lacrima violență, Blestemul, Împlinirea anului de la plecarea noastră din București la Pesta. 1844 sept., 24, Ce nu ți-e dat nu cerea, Privirea în urmă, Jocul fantaziei, Nu asculta etc.

Prima poezie este datată «*1843 oct. 9*» iar la sfîrșit manuscrisul are însemnarea «*1844 noemb(rie) 15 M(onahul) I(nochentie) Chișulescu. Pesta*».

Insemnările din acest manuscris sînt prețioase prin aceea că ne dezvăluie amănunțut că, imediat ce a ajuns la Pesta, monahul Inochentie, în «*ciasurile slobode*» făcea poezie, la început sub influența sentimentului înstrăinării și depărtării de patrie, oglîndit în titluri ca: Dorirea de patrie, Depărtarea, Înstrăinarea de patrie, Asprimea soartei sau Streinul, ca apoi acomodîndu-se cu situația și sentimentele mai evoluînd, să aibă o sursă de inspirație mai largă, chiar anecdotică sau satirică.

Alte știri din perioada cît a stat la Pesta le cunoaștem din o parte din corespondența sa — din anii 1846—1848 — cu mitropolitul și din aceea, mai restrînsă, trimisă tot mitropolitului de către perceptorul lor de acolo.

Astfel, la 26 ianuarie 1846, *Iosif Nistor* («*la prea înaltul Consiliu al țării ungu-reșli slujitor, avocat și în mai multe comitaturi asesor*»), perceptorul bunurilor mitropoliei la Pesta, ținea să evidențieze, în mod deosebit, atît puterea de muncă ce suplinea o inteligență mediocre, cît și purtarea pilduitoare a lui Inochentie, cînd scria mitropolitului că «*pricina pentru care deosebesc pe Inochentie din numărul celorlalți este că acesta, deși se vede mai slab la pătrundere decît ceilalți, dar îi covîrșește cu silința,*

16. *Biblioteca episcopiei Buzăului*, cota 6263.

pe lângă aceasta cu purtarea sa cea pilduitoare între ceilalți tovarăși ai săi, merită, în tot adevărul, să se numească oglinda lor».¹⁷

Ceva mai târziu, la 18/30 iulie același an, tot el, înfățișând purtarea fiecărui bursier și, dacă celorlalți aveau să le reproșeze câte ceva, «despre Inochentie — scria el mitropolitului —, nici pizmașul poate ceva rău să zică în respectul moralității»¹⁸, după care da amănunțit interesant că în urma reîntoarcerii lui aici a început să țină cu dînsul «prilejile din poezie și am nădejde — își exprima el încrederea — că după scurt timp să fie examen cu dînsul»¹⁹.

Intr-adevăr, examenul a avut loc la 26 august, acel an, obținînd un atestat notat cu superlativ²⁰, pe care Inochentie îl trimitea mitropolitului, pe lângă scrisoarea din 8 septembrie 1846²¹, în care arăta că «în curs de vreo patru zeci de zile ocupîndu-mă, după sosirea mea la Pesta, cu studiul Poeziei, mă pregătii pentru examen și fiindcă nu puteam să întârziez încă la sosirea banilor de la București, luai de la cineva patru galbeni împrumut și așa în douăzeci și șase august și depusei examen, luînd atestatul de aici spre încredințare se înfățișează, iar banii cei împrumutați îi plăti acum la patru septembrie, cînd sosiră cei trimiși din porunca Prea Sfinției Voastre».

Și pentru că mitropolitul, într-o scrisoare anterioară, îi poruncise să se intereseze ce autori greci bisericești se pot găsi acolo, Inochentie, în aceeași scrisoare, îi răspundea că nu se găsește decît autori profani ca Homer, Tacit, Socrate, Diodor și alții, care scriu «despre lucruri deosebite și unii dintre aceștia jumătate în latinește, jumătate grecește» și la un preț ridicat dar, după informațiile ce le-a căpătat, asemenea autori nu se pot găsi decît la Viena, «fiindcă acolo sînt anticari cu cîțimi mai mari».

În anul următor, la 19 octombrie 1847²², ierodiaconul Inochentie, scriind mitropolitului, îi arăta că cele ce i-a poruncit prin scrisoarea serdarului Petrache Andonescu le-a îndeplinit «fără abateri», după cum urmează:

1. — A fost silit să se mute mai înainte de a primi aprobarea «peste drum» de biserică în casele unui negustor macedovalah», plătiînd, trimestrial, pentru o singură cameră, 39 fiorini argint.

2. — Referitor la profesori, a găsit un tînăr român, Ioan Tamași, «absolut filozof și jurist», «un tînăr cunoscut pentru capacitatea, silința și moralitatea sa», dar care pretinde 10 fiorini argint, lunar, aceasta, pentru că pe de o parte este «lucru mult în privința științei», iar pe de alta, fiindcă este foarte mult solicitat.

3. — Pentru studiul filozofiei îi sînt necesare cursurile: Filozofia, Logica, Metafizica, Morala, Fizica, Matematica, Istoria universală, Istoria Pragmatică, plus alte trei manuscrise de vreo 40 coale, adăugate, unul la Matematică, unul la Fizică și al treilea «numit Chimie» tot la Fizică, toate costînd 29 fiorini, plus legatul.

Tot acum cere să i se trimită atestatul de poezie, pe care l-a trimis la 8 septembrie 1846, făcîndu-i trebuință, precum și 153 sfantihni ca să-și facă o haină, iar cheltuielile trimestriale, roagă, să-i fie trimise cu cel puțin zece zile înainte de termen, pentru a scăpa de acel «lucru urît și nesuferit» de a se împrumuta cînd la unul, cînd la altul, fiindcă aici cheltuielile de întreținere se plătesc anticipat.

De la data aceasta, 19 octombrie 1847, nu mai știm nimic despre el pînă la 25 ianuarie 1848²³, cînd iarăși cere trimiterea «mijloacelor îndeplinitoare», care nu-i sosiseră pînă atunci, cu toate că această rugămînte «mai bine de patru ani se tot repețește, fără vre un rezultat».

Cu toată această nouă rugămînte și cu toate explicațiile anterioare că chiria și plata preparatorului trebuie achitate la începutul lunii, suma necesară pe ianuarie nu-i sosise nici pînă la 29 februarie, cînd e nevoit să trimită: «Excelentissime, ilus-

17. C. E. (rbiceanu), *Note asupra istoriei bisericii romîne*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, anul XXIX (1905) p. 629.

18. Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *Seminarul Central*, p. 211.

19. *Ibidem*, p. 212.

20. *Ibidem*, p. 241.

21. Biblioteca Academiei R.P.R., *DCCCIX*, f. 237.

22. *Ibidem*, f. 379.

23. *Ibidem*, f. 399.

trissime ac Reverendissimo Domino Domino Neophyto Archiepiscopo ac Mitropolitae totius Valachiae Domino mili Gratiissimo, Bucurestin», o altă scrisoare²⁴.

În aceasta, mobilul este tot neîntreținerea subzistenței și, pornind de la considerentul că a fost trecut cu vederea timp de două luni, roagă să-și aducă aminte de el, care se află «în sinul streinătății, strimtorat de împresurări», și să-i trimită, cât mai urgent suma necesară spre a întâmpina «grentățile locului», cât și plata doctorului și a medicamentelor.

Dar, ca și cele anterioare, și această scrisoare nu are puterea de a înmuia inima celor care țineau departe un semen înstrăinat și lipsit de orice mijloace materiale și atunci Inochentie e nevoit să ceară din nou, la 30 martie²⁵, cheltuielile trimetriale, amintind că s-a mai adresat în această chestiune și prin colegul său Calistrat, la 19 februarie, fără însă să vadă nici un rezultat.

Față de această condamnată uitare, el nu știe ce să mai creadă: sau a fost părăsit pentru totdeauna «aici în statul cel mai critic», ori scrisorile lui nu ajung în mâna mitropolitului.

De aceea, pentru dezlegarea acestei enigme, a rugat pe clucerul Dimitrie Ioanidi ca personal să-i înmîneze această scrisoare mitropolitului.

În continuare, arătând că se află «într-o stare foarte critică», ne mai avînd la cine să se împrumute, fiindcă arhimandritul Ioasaf, la care se împrumutase pînă acum, nu-i mai dă, fiindcă datoria s-a mărit, Inochentie transmite mitropolitului și vești despre mișcările anului 1848 în Pesta, despre care relatase, mai detaliat, lui Calistrat.

Se sună aici — sublinia el — și despre trimiterea unei Deputații la București spre a mijloci unirea Principatelor cu Ungaria și altele mai multe»²⁶.

În aceste împrejurări critice aflîndu-se, roagă să i se trimită cât mai grabnic cheltuielile trebuincioase și tot o dată să i se comunice ce trebuie să facă în aceste vremuri tulburi, «care se anunță și mai grele, pentru că ungerii, din ce în ce tot mai mult cer și Austria nu voiește a le da».

În sfîrșit, cu această scrisoare, problema banilor se dezleagă, încît la 19 aprilie 1848, Inochentie primește o poliță de 1.414 sfanțihî, dar suma nefiînd suficientă pentru acoperirea tuturor datoriilor, e nevoit ca, la 25 aprilie 1848²⁷, să se adreseze «marelui serdar Petrache Andonescu, secretarul Sf. Episcopii Rîmnic», spre a-i confirma primirea sumei expediate dar și cu rugămîntea de a i se trimite și restul.

În aceeași zi, el înștiință despre primirea sumei și pe mitropolit²⁸ și da socoteală de felul cum a împărțit-o, urmînd să i se mai trimită pentru procurarea cursurilor de filozofie, 29 fiorini, iar pentru confecționarea unui veston, 51 fiorini, după care îi amintează că pînă la iulie va isprăvi studiile începute, după care urmează să se întoarcă din străinătate.

Cu toate că e strimtorat din punct de vedere material, totuși nu dorește această reîntoarcere și roagă să i se mai prelungească șederea cu încă vreo 7—8 luni, însă la Viena, pentru ca să asculte cele mai însemnate «prelecții» din Dreptul eclesiastic, care în Pesta nu se va mai putea face, fiindcă, după organizarea ce se intenționează să se facă, toate studiile vor fi în limba ungurească, iar universitatea locală, după revoluție, deși cu mare greutate își începe cursurile, însă cit de curînd vor înceta, mai înainte de timp, din lipsă de studenți.

Alt motiv pentru care cere prelungirea studiilor la Viena este acela că vrea să se ocupe cîteva luni cu studii limbii germane și ultimul e că acolo la Viena va avea ocazia de a-și însuși o mai întinșă experiență, «cel mai principal scop al trimiterii mele întru aceste părți».

După înfățișarea acestei dorinți, el înștiință pe mitropolit că veșmintele trimise de episcopul din Buda abia le-a putut scoate de la vamă, după care îi transmitea — iarăși — prețioase informații despre starea politică din Ungaria, referitoare la evoluția evenimentelor de la 1848.

24. *Ibidem*, f. 416.

25. *Ibidem*, f. 427.

26. *Ibidem*, f. 434.

27. *Ibidem*, f. 430.

28. *Ibidem*, ff. 429, 432.

«Ungaria astăzi, Prea Sfințite, scria el, se află într-o stare prea strimțorată, fiindcă (...) Croații, Slovenii, Dalmații și Sârbii, unindu-se între sine, ca cei ce simpatizează și declară că ei nu vor să cunoască Ministerul unghuresc, ci de aci înainte ei vor atârna drept de Ministerul austriac, pentru Ungaria, o lovitură de moarte, căci aceștia fac mai jumătate din locuitorii țării.

Ungurii sînt foarte îngrijorați și pentru aceea încearcă toate mijloacele a-și face mai de aproape prieteni în România, ca să poată începe război cu susnumiții. Cu ocazul acesta Romîinii o să-și dobîndească dreptul de a se despărți cu totul de Sîrbi și a-și alege Mitropolit și Episcopi din nația sa, lăsînd pe Sîrbi a se guverna de Sîrbii lor.

Această nenumire între lăcitorii Ungariei zic cei mai mulți că ar precede din Viena, prin tot felul de mijloace, ca prin aceea să poată slăbi pre Unguri și să le ia înapoi libertatea dată, fiindcă văd că prin aceea slăbește tronul Austriei».

La această interesantă scrisoare, ierodiaconul Inochentie nu numai că nu primește nici un răspuns, dar înțirierea trimiterii sumei pentru întreținere iarăși se repelă, fiindcă pînă la 1 august 1848, nu primise nimic, ceea ce îl determină ca, la acea dată, să se adreseze din nou mitropolitului²⁹, cerîndu-i trimiterea cheltuielilor trimestriale, cit și răspunsul ce trebuie să facă de la septembrie să treacă la Viena, așa cum a cerut, sau să se înapoieze în patrie, pentru că își termină «cursul studiilor filozofice».

Mitropolitul, prins în vârtejul evenimentelor politice de la noi, nu răspunde și Inochentie continuă să rămînă printre străini fără nici un ban, situație ce-l determină ca la 10 octombrie³⁰ să revină, arătînd că se găsește într-o situație destul de critică, fără să aibă nici măcar o para de cheltuială «într-un stat cu totul vrednic de plîns», neavînd unde să se mai împrumute, pentru că aici «fiecare cit poate se asigurează mai bine în acest timp atît de fatal pentru lăcitorii locali, fiindcă de vre o patru, cinci părți s-au ridicat vrăjmașii cu război împotriva lor».

Luna trecută — continua el — Croații erau departe de Pesta numai la două poște, și fără îndoială că ar fi fost bombardați, dacă ungurii nu s-ar fi ridicat cu mic, cu mare, ca să-i împrăștie. «Tot poporul Ungariei, Prea Sfințite, este cuprins de o groaznică frică și nimeni nu știe ce să facă, cînd mai în tot locul este tot astfel». conchidea el.

Trăind în mijlocul acestor tragice împrejurări, el continuă să arate mitropolitului că se află «în cea mai mare lipsă și suferință» și că datorită acestor triste împrejurări renunță să mai plece la Viena, «căci aceasta astăzi este înconjurată de oștire în poziție ofensivă, fiindcă vienezii, săptămînilor trecute, omorîră pe ministrul de război».

Nu renunță în schimb, la dorința de a învăța bine limba germană și să asculte cursuri «mai momentoase», parte de filozofie, parte de drept eclesiasitic, și cum cursurile de filozofie de aici le-a terminat la 26 septembrie, locul cel mai nimerit, în împrejurările actuale pentru a-și satisface dorința de mai sus, este Berlinul «care astăzi se află mai liniștit».

Aici se opresc știrile pe care le-am putut afla despre cei cinci ani pe care i-a petrecut Inochentie la Pesta în condiții grele, ca săși poată însuși cunoștințe superioare nivelului din țară.

N-am aflat nici data cînd s-a înapoiat în țară, dar cum la Berlin nu s-a mai dus, bănuim că s-a reîntors pe la începutul lui noiembrie 1848.

3. PROFESORUL CANDIDAȚILOR DE PREOȚI. (—12 mai 1851).

După reîntorcerea în țară, ierodiaconul Inochentie a fost numit profesorul candidaților de preoți la școala ce funcționa la Mănăstirea Glavacioc³¹.

29. *Ibidem*, f. 452.

30. *Ibidem*, ff. 462 și 469.

31. Despre această școală să se vadă: Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Școala candidaților de preoți din Mănăstirea Glavacioc*, în „Glasul Bisericii”, an. XIX (1960), pp. 661—666.

Data numirii n-am aflat-o³¹ bis, însă singura mențiune documentară despre această îndeletnicire este adresa mitropoliei, din 16 ianuarie 1850, prin care ocîrmuitorul mitropoliei, *Nișon*, cerea Departamentului Crediinței voia să mute această școală în încăperile mitropoliei de la Măgureanu.

În această adresă se arăta că «din cuprinderea alăturatului în copie raport ce s-au primit de la cuviștul ierodiacon Inochentie, profesorul candidaților de preoți» se vede că se face «înlesnire» atît profesorului cit și candidaților prin așezarea acestei școli departe de oraș³².

4. PROFESOR (12 mai 1851) și DIRECTOR (octombrie? 1857—30 ianuarie 1864) la SEMINARUL CENTRAL.

Ierodiaconul Inochentie funcționează în postul de profesor al candidaților de preoți pînă la 12 mai 1851 cînd, prin raportul mitropoliei nr. 2120, este recomandat Ministerului spre confirmare ca profesor la Seminarul din București, pentru «despărțirea întii», clasa de candidați trecînd de la această dată asupra directorului, ierodiaconul *Veniamin Catulescu*³³.

La anul întii sau «despărțirea întii» cum se zicea pe atunci, Inochentie preda, zilnic, potrivit programei, între orele 8—9 $\frac{1}{2}$, cititul cu înțelegere pe orice carte, scriere frumoasă cele patru lucrări cu numere întregi și Catehismul, iar de la 9 $\frac{1}{2}$ —11 se preda psaltichia de către fostul lui coleg de la Pesta, ierodiaconul *Calistrat*³⁴.

La 11 octombrie 1857, în urma unui concurs, directorul *Veniamin Catulescu* ocupă postul de profesor la «Sfîntul Sava», vacant prin plecarea arhimandritului *Iosaf Snagoveanu* la Paris.³⁵

Vacanța postului de director cred că a încetat imediat prin numirea lui Inochentie, dar documente care să ateste aceasta lipsesc³⁶, prima mențiune despre noua funcție găsînd-o în anul 1858³⁷.

Mai tîrziu, la 12 decembrie 1859, aflăm o altă mențiune cînd Ministerul Cultelor, însărcinînd pe G. Rîtureanu să inspecteze seminariile din Muntenia, cerea și Mitropoliei să delege din partea sa o persoană «cu cunoștințe speciale», ca să însoțească pe acesta, în calitate de revizor.

La 16 decembrie, Mitropolia făcea cunoscut că a delegat în acest scop pe protosinghelul *Inochentie*, inspectorul Seminarului din București³⁸.

În noua sa calitate, la 29 august 1860, la cererea Ministerului, trimitea un lung raport în care arăta cum a funcționat seminarul în trecut. Dar, cum i se cerea să dea și anumite sugestii pentru o mai bună funcționare în viitor, ca să-și fundamenteze mai bine aceste propuneri, adăoga și următoarele date autobiografice, nu lipsite de interes.

«Însă despre noțiunile ce ziceți că pretindeți de la mine în privința îmbunătățirii acestui institut, încît experiența mi-a dat ocaziune a cunoaște, eu zic, ca seminarist ieșit din seminarul sfinței mitropolii încă de la anul 1841, ca elev de universitate streină, ca profesor și inspector de seminar în patrie de cîțiva ani și ca vizitator întrădins de cîteva seminare din cele mai bine organizate state europene, ași putea zice multe, însă pentru că noi sîntem cu totul înapoi cu creșterea și cu instruirea de acele popoare și nu putem face deodată ceiace acelea pot să facă în această privință, de aceea mă gîngesc numai întrătită».

31 bis. Cu această calitate figurează în anul 1850 printre prenumerații la „Biblioteca religioasă morală”, (*Mîngîitorul celor întristați, celor bolnavi și celor bătrîni*”, (traducere de arhm. Dionisie Romano, București, 1850, no. IV, p. 76).

32. Victor Papacostea și Mihail Regleanu, *op. cit.*, p. 250.

33. *Ibidem*, pp. 265, 267, Seminarul s-a redeschis, după revoluția de la 1848, la 14 iunie 1851.

34. *Ibidem*, p. 272.

35. Arhiepiscopul Dr. Veniamin Pocitan Birlădeanu, *Arhimandritul Veniamin Catulescu*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. XLVIII (1930) pp. 307 și 309.

36. B. Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1893, p. 132 și C. Erbiceanu, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, anul XVII, (1893) p. 717, dau anul 1850.

37. *Almanahul Statului pe anul 1858*, București, 1858, p. 161.

38. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău*, București, 1937, p. 146.

Propunerile le sintetizează în unsprezece puncte și din felul cūm sînt formulate dovedesc o concepție progresistă, de care mai tîrziu a trebuit să se țină seama în organizarea seminarilor.

1. Primul neajuns al Seminarului bucareșean, care genera o seamă de alte piedici, era lipsa unui local propriu. De aceea, el socotea construcția unui local problema numărul unu, «pentru ca astfel să înceteze de a se strămuta prin toate dărapănăturile orașului», situație ce a dus la nerealizarea celor ce se cereau de la o asemenea instituție.

2. Clădirea aceasta, dacă s-ar putea, să fie situată «peste uliță de Academie, (Sf. Sava, n.a.) ca elevii seminarisți să poată urma studiile laice și limbile aici, iar în seminar numai studiile strict bisericesti».

3. Să se cerceteze organizarea Seminarului din Iași, «carele stă desigur mai bine decît al nostru» — sublinia el — și după aceea, adoptîndu-se un sistem uniform de organizare, seminarile să fie încredințate «în minile unor oameni de caracter, cu talent pentru aceasta, cu cunoștințe necesarii și cu o activitate exemplară, iar nu unor desmățați, fără statornicie, plini de tot felul de defecte, cu un caracter mîrșav și abia spoști cu niște idei confuze de învățături, dacă se pretinde o îmbunătățire repede și generală...»

4. Cum seminarisții n-aveau manuale tipărite ci învățau de pe manuscrise, Inochentie propune să se tipărească manuale «spre a se păzi uniformitatea în general, încetînd acele prăpădite de manuscrise, ce din multa copiere au devenit pline de greșeli» dar și răpesc mult timp elevilor prin copiere.

5. Pentru a se suplini lipsa de profesori bine pregătiți, să fie trimiși la studii în străinătate cei mai buni absolvenți de seminar.

6. Să înceteze «vițiosul mod» al alegerii preotului de către săteni, proprietar, «mahalagii» și epitropi, ci cei ce au nevoie de preot să se adreseze guvernului, care să repartizeze din cei mai capabili.

7. Pentru ca absolvenții de seminar să poată rămîne credincioși chemării lor, e absolut necesar «să li se asigure viitorul prin recompense de ajuns ca să nu mai fie siliți pe viitor a alerga la plugărie și la alte întreprinderi spre a se susține.

8. Cum seminarul era atunci o școală de clasă, în care intrau numai fii de preoți, fără nici o altă condiție, Inochentie propune o recrutare liberă a elevilor, neînfindu-se seamă de privilegiu învechit al clasei, candidaților cerîndu-li-se doar calitățile și capacitățile prevăzute de regulament.

9. Condițiile de admitere după el trebuiau să fie următoarele: vîrsta, 16—18 ani, să fie sănătoși, cu «înțășare apropiată», și să fie posesorii unui atestat de patru clase începătoare.

În cazul cînd nu s-ar găsi un număr suficient, care să îndeplinească condițiile de mai sus, atunci pot fi admiși și din cei ce au «o citire curată», «o scri-soare mai regulată», elementare cunoștințe bisericesti și «o mai distinctă capacitate de a memoriza și voință de a studia».

10. Adoptîndu-se aceste condiții de intrare, e necesară și o comisie de admitere, care să fie formată din: director, profesori, doctor și un reprezentant al Ministerului.

11. Uniforma seminarisților era cea preoțească, dar, «fiind foarte incomodă», Inochentie propunea să li se schimbe, dîndu-li-se «numai un oarecare semn prin care să se cunoască că sînt seminarisți», costumul preoțesc rămînd să-l poarte după hirotonie.

În schimb, să li se dea lenjerie de corp mai multă «ca să poată păzi o mai exactă curățenie, unicul mijloc contra mai tuturor boalelor».

Printre propunerile pentru o mai bună organizare a seminarilor era, după cum am văzut, și aceea de a se pregăti profesori peste hotare. Cum, în reorganizarea seminarilor, aceasta era o problemă de prim ordin, la 31 decembrie 1869, directorul Inochentie, revenea în mod special, înaintînd Ministerului următorul raport³⁹:

«Reorganizîndu-se seminarele conform unui program nou ce este a se stabili astăzi, se simte necesitatea de un oarecare număr de profesori competenți de un

asemenea însltit. Înșã a se gãsi în țarã aceste persoane este de necrezut, fiindcã nimenea, afarã de cei puțini ce se aflã astãzi pe la seminare, nu s-au pus a se pregãti pentru cele teologice. A se aduce din strãinãtate, asemenea este peste puținã, cãci aceia vor fi de diferite rituri și naționalitãți, neștiind limba locului ce o pretindem aici. Urmeazã dar, dupã ideea mea, pe care o las în poziția d-voastrã, ca deocãmdatã sã se îndeplineascã aceste lipse cam cum s-ar putea, cu cei ce se vor arãta la concurs, iar pentru viitor sã se trimitã tineri capabili la diferite Academii spre a-și face cursuri de specialitãțile ce li se vor destina, conform cu aplecarea fiecãruia, cari dupã terminare sã ocupe funcțiile de profesori pe la seminarele țãri. Și acesta în acest chip adecã sã se aleagã prin concurs de la fiecare eparhie, din elevii ce au terminat cursul seminarial cu bun succes, și au o construcție sãnãtoasã și o bunã conduitã, cîte 4, cari fac 16 elevi. Aceștia sã se stabileze cu toate cheltuielile necesarii în seminarul mitropolitan pentru un an sau mai bine, și aci, dupã ce se vor determina locurile trimiterii și numãrul elevilor de trimis la acel loc, sã li se pue profesori de limbile respective, în care au sã asculte cursurile teologice, ocupându-se numai cu repetirea studiilor urmate pînã aici și cu limba respectivã, adecã de vor fi sã meargã în Grecia, sã se ocupe cu limba greacã, sau în alt loc cu limba locului, pe lingã care li se va mai preda și ceva începuturi de limba latinã și elinã, cãci acestea li se vor cere ori și unde se vor trimite, și pregãtindu-se aci bine, dupã aceia se vor putea trimite așteptându-se un bun rezultat. Iar de se vor trimite nepregãtiți cu scop ca acolo sã-și facã pregãtirile prea anevoe se va dobindi ce se dorește, fãcându-se tot deodatã și cheltuieli prea mari».

Dupã doi ani de activitate în postul de director, mitropolitul Nifon, la 14 septembrie 1869, într-un cadru sãrbãtoresc, l-a hirotesit arhimandrit.

Cu această ocazie, fostul sãu profesor de seminar, *Nifon Bãlãșescu*, scria în gazeta sa⁴⁰ cã «s-a graduat dupã merite» și explicându-se, arãtând rîvna cu care acesta a studiat atît în țarã cît și peste hotare, precum și activitatea de profesor, ce a desfășurat-o dupã înapoierea în țarã, încheia :

«Cine altul din bãrbații clerului român în Romînia de sus se poate astãzi asemãna în merite cu Pãr. Inocențiu? Aceștia nu sînt merite cãrute, fice, false, cerșite, calicite, date de pomanã și mai Dumnezeu știe cum și pentru ce? Nu, ci merite adevãrate, merite de profesor, singurele merite pe care le poate avea un bãrbat în societate, dacã datoriile și le împlinește cu sfințenie, merite cu care se poate mîndri orișicine, cãci acestea sînt cîștigatã cu crude ostenele și fericire de statul acela unde asemenea merite știu sã se prețuiascã. Pãrintele arhimandrit Inocențiu astfel și le-a cîștigat și dupã urmare gradul de arhimandrit la carele fu înãlțat l-a meritat, pentru care și noi acum din toatã inima ca unui *discipol al nostru*, îl gratulãm și împreunã cu biserica îi cîntãm, vrednic este! și la mai înalte!».

Am înfãțisat aici numai concepțiile sale despre buna funcționare a seminarului, lãsînd la o parte celelalte griji mãrunte, inerente unei bune administrații.

Se pare însã cã arhimandritul Inocenție, prin felul sãu de a fi, prin educația sa austerã de monah, a introdus în seminar reguli mai aspre decît cele ale predecesorului sãu — tot monah, dar cu concepții mai liberale — consecința imediatã fiind revolta elevilor din clasa a IV-a, în anul 1857, deci imediat ce a luat în primire direcția, — revoltã ce s-a soldat cu molestarea directorului, dupã cum aflãm într-o însemnare a seminaristului Iordache Popescu, fãcutã pe un Mineiu de la Biserica Radu Vodã, unde funcționa atunci seminarul⁴¹.

Arhimandritul Inocenție rãmîne director pînã la 30 ianuarie 1864, cînd, semnînd, în calitate de egumen la Dealul, adresa protest în legãturã cu reducerile bugetelor mînãstirilor, a fost destituit prin decretul 136 din 30 ianuarie 1864⁴² și «ridicat de la seminar cu un cupeu și jandarmi» a fost dus la Mînãstirea Dealul⁴³.

40. *Amiculu litteraturei romîne*, no. 9—10, Joi 22 septembrie 1860, pp. 66—68.

41. C. Sãndulescu-Verna, *Biserica Radu-Vodã din București*, București, 1930, p. 24, 42. „*Biserica*”, anul 1864, no. 6, p. 46; B. Iorgulescu, *Dicționar*, și C. Erbiceanu, în „*Biserica Ortodoxã Romînã*”, XVII (1893) p. 717, dau gresit anul 1863.

43. Ec. St. Cãlănescu și Dr. G. D. Boroiãnu, *Istoria Seminarului Central din București de la început pînã la instalarea în localul sãu propriu întocmit de...*, Iași, 1904, p. 124.

5. EGUMEN LA MINĂSTIREA DEALUL (23 iunie 1861—19 iulie 1868).

În timp ce era director la Seminarul Central, la 23 iunie 1861, cu decretul 311, prilejuit de raportul Mitropoliei nr. 503, din 8 iunie și al Ministerului cu nr. 7806 din 14 iunie, a fost confirmat «legiuit egumen la Mănăstirea Dealu⁴⁴ în locul prea Sf. Sale arhierului Sevastos D. Calistraț trecut în aceeași calitate la sf. mănăstire Glavacioc»⁴⁵.

Noiua funcție o ia în primire însă peste o lună, la 22 iulie, când alcătuia «inventariu de toată starea mobilă și imobilă a mănăstirii Dealu zidită la anul 7008 de la facerea lumii, cam pe la 1502 de la Hristos, de răposatul Radu Vodă 4-lea zis și mare»⁴⁶.

Despre activitatea sa ca egumen aici am găsit însă prea puține știri, ele referindu-se, mai ales, la anul 1863.

Astfel, la 8 ianuarie 1863, înainta Ministerului acte justificative pentru cheltuirea sumei de 1500 lei cu ocazia serbării hramului, Sf. Nicolae și cerea ordonanțarea sumei de 14.560 lei, aprobată de anul trecut, necesară cheltuielilor de întreținere, ca facerea a 8 sobe din nou, repararea a altor șase și pentru văruiul a 12 camere⁴⁷.

La 18 ianuarie, adresându-se Mitropoliei, arăta că Ministerul Culetelor, la întocmirea bugetului pe anul respectiv, în loc să îmbunătățească soarta «amplioiaților mănăstirești, potrivit cu timpul, cu locul și cu circumstanțele fiecărei mănăstiri», face o mare reducere.

Față de această împrejurare, făcând rugămintea ca mitropolitul să sprijine aceste așezăminte religioase, atât la Minister, cât și în Cameră, spre «a câștiga pentru dinsele un buget mai favorabil și mai conform umanității», înfațșa situația minăstirii pe care o conducea:

«Mănăstirea Dealului, înalt Prea Sfințite, unde buna voința Prea Sfinției Voastre m-a denumit egumen, este, precum prea bine știți, una din cele mai remarcabile edificii ale Țării, atât în privința clasicității, cât și a înfațșării moderne; martor am la aceasta istoria și prezentul edificiu, care, în unanimitate atrage pe vizitatori și-i conțin împrejur.

Ca să poată, dar, cineva corespunde clasicității acestui stabiliment relativ cu creatorul și cu vizitatorii, are necesitate de mijloace morale și materiale cu îndestulare, fiindcă vizitatorii, în locurile și timpurile noastre au fost și sînt deprinși a vedea ceremonii pompoase și a fi în Mănăstiri tratați gratis, mai bine decît în cele mai galante și mai opulente oțeluri cu chartă».

Și intrucît bugetul, pe care-l înainta o dată cu acest raport socotea după a sa «idee și experiență», că a fost astfel alcătuit ca să poată corespunde «cu pretențiile oamenilor și ale timpului în aceste mînăstiri», ruga, în continuare, ca să-l susțină unde se cuvine spre a fi aprobat «și pus în exercițiul acestui an spre lauda lui Dumnezeu, memoria fundatorilor și mulțumirea celor ce vor vizita aceste locuri».

Fiind numit de Mitropolie membru în comisia pentru constatarea stării mînăstirilor din districtele Muscel și Dîmbovița, la 4 februarie, acelaș an, arăta acestea

44. Asupra trecutului acestei mînăstiri, să se vadă printre altele: Gr. Musceleanu, *Mînăstirea Dealului, Tirgoviște, 1500*, (în „Calendar Anticu“, 1875, p. 50—52; N. Iorga, *O veste însemnată din trecutul nostru cel vechi (Cum a fost Radu cel Mare cîntorul mînăstirii Dealu ?*, în „Floarea darurilor“, 7 oct. 1907, vol. II, 28, p. 434—435; V. Drăghiceanu, *Căluza monumentelor istorice din jud. Dîmbovița, Tirgoviște, 1907*, p. 21—23; V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din jud. Dîmbovița, București, 1912*, p. 19—22; N. Ghica-Budești, *Descrierea bisericii mînăstirii Dealului*, în „Buletinul comisiunii monumentelor istorice“, XII (1927), p. 140—146; Popescu Mihai, *Mînăstirea Dealului*, în „Revista Soc. Tinerimea romină“, București, 1930, noiembrie, p. 14—16; Preot Dr. C. Nițescu, *Mînăstirea Dealu...*, Tirgoviște, 1932 și articol în „Glasul Bisericii“ 1961, p. 670 și Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mînăstirea Dealu*, în „Biserica Ortodoxă Romină“, an. LXXII (1954), nr. 2—3, p. 283—305, care aduce știri noi, în special, referitoare la secolul al XIX-lea.

45. Arhivele Statului, București, Min. Instr., dos. 5044/861, f. 7; C. Erbiceanu, în *neorologul* publicat în „Biserica Ortodoxă Romină“, an. XVII (1893) p. 717, dă anul 1860.

46. Arh. St., București, Min. Instr., dos. 697/861.

47. Arh. St., București, Min. Instr., dos. 1366/863, f. 1.

că starea sănătății, precum și funcția de «inspector al seminarului», îl împiedică să accepte această numire și deci să fie înlocuit cu altcineva⁴⁸.

La 6 martie, raporta Mitropoliei că preotul *Nedelea* din *Băleni*, venit aici de anul trecut, voiește să primească schima monahală, iar la 4 aprilie, adresându-se Ministerului, arăta că reparațiile pe care le începuse «Prea Sfinția Sa Părintele *Calistrat*» au rămas neterminate «din care cauză frumosul stabiliment începe mai pe toate părțile a se ruina». De aceea, e necesar să se trimită aici o persoană competentă pentru a constata situația, ca apoi să se ia măsurile cuvenite spre a se opri ruinarea clădirilor.

Cu această ocazie arăta că e bine să se facă și o fântână, inexistentă în incinta mănăstirii, necesară, mai ales, în eventualitatea unui incendiu, apa aducându-se cu sacua din Ialomița⁴⁹.

Dintr-un raport adresat Ministerului la 6 iulie aflăm că locul vîran din piața orașului *Tîrgoviște* a fost dat Primăriei pentru a clădi pe el o școală de băieți și că tot în acest oraș mînăstirea mai are «o morișcă cu 2 roate», care, nefiind în timpul moșiei *Vatra*, servea în trecut pentru măcinat pe seama mînăstirii, dar anul trecut, pentru că ajunsese «în desăvîrșită dărăpănare», nemaifiind reparată de mulți ani și ca să nu se dărîme și astfel să se piardă vadul, aflîndu-se pe «pămîntul orășenesc», a fost închiriată unui morar cu 400 lei anual, pe termen de cinci ani, cu condiția să i se facă «meremetul» trebuincios și să se macine gratis mînăstirii⁵⁰.

La 31 a aceleiași luni, pentru că se simțea nevoia unui duhovnic, recomanda Mitropoliei în acest post pe ieromonahul *Averechie*, preotul bisericii⁵¹, iar la 27 septembrie înainta Mitropoliei bugetul mînăstirii «compus așa ca să se poată întreține acest stabiliment ceva mai omenește, nu însă precum ar trebui, căci atunci ar cere necesitate a fi cu mult mai adăugat, privind-se antichitatea sa istorică, poziția sa geografică și concurența vizitatorilor, fiindcă pomposul edificiu (...) îndeamnă pe călători a-l vizita (fiind) mai aproape de două poște.

Dea Dumnezeu, dar, Prea Sfințite, ca să puteți reuși a îmbunătăți soarta acestor așezăminte religioase spre lauda lui Dumnezeu, satisfacerea fondatorilor și îndemnul creștinilor evlavioși, căci numai zelul lor către cele sînte și compătîmirea către cei neputincioși și sărmani a făcut ca statul să aibă astăzi mai multe milioane în dispoziția sa»⁵².

Semnînd cererea-protest către mitropolit, așa cum am văzut la capitolul anterior, a fost destituit, prin decretul 136 din 30 ianuarie 1864, și din egumenia mînăstirii⁵³ și a doua zi, Ministerul Cultelor cu adresa nr. 2764, adresîndu-se secretarului mînăstirii, arăta: «abătuta urmare din partea curatorului acestei mînăstiri, care, în contra alții a datoriei sale de funcționar al Statului, cît și a caracterului monahal, prin o petițiune adresată Prea Sfințitului mitropolit al Ungro-Vlahiei, în calitate de Președinte al Adunării Legiuitoare, s-au plîns asupra dispozițiilor bugetare ale anului trecut».

Față de această atitudine, «Înălțimea Sa, considerînd caracterul ce numitul purta de funcționar al statului, precum și caracterul sidisios ce conține acel act, prin Donneasca ordonanță nr. (loc alb în text) au încuviințat destituirea numitului din funcțiunea ce poartă» și în consecință, el urmează să primească de la Prefectura Districtului toată zestrea mînăstirii, conform inventarului⁵⁴.

48. *Ibidem*, f. 2.

49. *Ibidem*, f. 2.

50. *Ibidem*, f. 4.

51. *Ibidem*, f. 4.r.

52. *Ibidem*, f. 5.

53. *Biserica*, an. I, p. 46.

54. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1597/867, f. 3.

Cu decretul 223 din februarie 1864, Domnitorul Cuza, avînd în vedere că cel mai mulți dintre semnătari și-au recunoscut greșeala ce comiseseră prin actul, grațiază o parte din ei, dar Inochentie nu figurează printre aceștia.

Redactorul ziarului „*Biserica*”, pr. Gr. Musculeanu, sprijinitor fără rezerve al politicii Cuza, în articolul *Petiția unor egumeni*, publicată ca supliment la no. 6, vesteja atitudinea acestora, arătînd că „nu mă pot opri a nu defăima această petițiune contrarie măsurilor guvernului, care s-a luptat pentru înflorirea Statului Român, pentru dezrobirea altarelor bisericii și prin urmare guvernul și-a împlinit datoria precum zice Sînta Evanghelie, dînd cele ce sînt ale Cezarului, Cezarului și cele ce sînt ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu.

Dar, cum arhimandritul Inochentie deținea două funcțiuni, în cele din urmă a fost înlăturat numai de la direcția seminarului, rămânând mai departe, «îngrijitor» al mănăstirii, cum îl întâlnim în luna iunie⁵⁵.

Personalul mănăstirii în anul 1862 era de 30 persoane⁵⁶, iar în anii 1865—66 numai 7 persoane, Inochentie, primind un salariu, trimestrial, de 900 lei⁵⁷.

Epumonia încetează pe data de 19 iulie 1868, când a fost trimis locotenent de episcop la Râmnicu Vilcea în locu-i fiind numit «superior» *Tarasie Stăncescu*, cu ordinul nr. 8458 din 7 august 1868⁵⁸.

În calitate de egumen, arhimandritul Inochentie e trecut printre donatorii pentru *Azilul Elena Doamna*, între anii 1862—64, cu 540 lei⁵⁹.

6. VICAR LA EPISCOPIA RIMNICULUI (19 iulie 1868—23 ianuarie 1873)

După moartea Sfântului Calinic — 11 aprilie 1868 —, Scaunul episcopal de la Râmnic rămânând vacant, Ministerul Cultelor, cu raportul nr. 4504 din 2/14 mai 1868, propunea domnitorului să numească provizoriu «cu gerarea» postului de episcop vacant pe «prea cuviosul arhimandrit Ioanichie Chițulescu»⁶⁰.

Decretul de numire poartă numărul 1167 din 19 iulie și în aceeași zi, cu adresa nr. 7891, era adus la cunoștința noului vicar.

În această nouă calitate, ceea ce îl supăra mult pe arhimandritul Inochentie, era ruina în care se găsea clopotnița, stare ce dăinuia de peste 25 ani, mai precis de la focul din anul 1847⁶¹.

Spre a curma această tristă priveriște, la 14 martie 1869, adresându-se Ministerului, arată că de atunci «nu s-a mai îndemnat nimenea a o repara din cauza lipsei de mijloace». Acum însă, în urma morții episcopului Calinic, rămânând salariul său neridicat pe trei luni, socotește că e bine să întrebuițeze această sumă «spre a astupa ruina» și deci să-i aprobe să facă această lucrare în regie, iar în eventualitatea că suma respectivă nu va fi suficientă, ceea ce e mai mult ca sigur, «atunci vom mai veni în ajutor și unul din noi, din enoriașii Râmniceni, numai și numai ca să nu mai văz această ruină în Episcopie».

Odată cu aceasta, el mai cerea aprobarea ca Mănăstirea Cozia să dea episcopiei clopotul cel mai mic din cele trei ce stau jos ca, adăogindu-l la cel ce se află la episcopie, să așeze două clopote în turn «fiindcă celelalte s-au topit de foc când a ars clopotnița».

La această frumoasă inițiativă, Ministerul răspunde însă destul de târziu — la 18 iunie — și negativ, în sensul că suma, potrivit legii, trebuie să rămână statului și deci, în consecință, s-o restituie, cât mai neîntârziat, iar în ceea ce privește reconstrucția clopotniței să se trimită devizul, după care se va aviza⁶².

Datorită acestui refuz are loc un schimb de corespondență, care dă la iveală că răposatul episcop, în timp ce se afla la Cernica, a cerut să se facă, atât la episcopie, cât și la schitul Frăsinei, mai multe cheltuieli ce trebuiau să fie suportate din salariul său⁶³.

Ministerul însă nu renunță la punctul său de vedere și atunci, la 31 octombrie 1869, arhimandritul Inochentie depunea, pe seama Ministerului, suma de 3.317,91 lei, rămași de pe urma episcopului Calinic, iar la 30 ianuarie 1870 înainta o situație lămuritoare ce cuprindea «listă pentru salariul răposatului Episcop de Râmnic D. D. Calinic pe lunile ianuarie, februarie și martie, anul 1868, precum și de cheltuielile

55. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1597/867, f. 33.

56. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 784/862.

57. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1129/865, f. 2r; 726/866, f. 2r.

58. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 909/868 f. 13r.

59. Casa Școalelor, *Cartea de aur a donatorilor, 1851—1901*, București, 1901,

D. 139.

60. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 578/861 f. 55.

61. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1102/868, f. 99.

62. Arh. St. Buc., Min. Instr., *ibidem*, f. 101.

63. Să se vadă pentru aceasta articolul meu: *Cîteva știri în legătură cu moartea*

Sfântului Calinic, episcopul Râmnicului, în „Mitropolia Olteniei“, anul XIII, (1961), nr. 5—6, pp. 378—383.

ce s-au urmat din acel salariu din ordinele răposatului date prin două epistole din Mănăstirea Cernica, care s-au înaintat cu toate dovezile atingătoare de banii cheltuiți pe lângă raportul nr. 1, dat din parte-ne Episcopiei, după cererea ce ni s-a făcut prin adresa nr. 25, 1870 ianuarie»⁶⁴.

Referitor la reconstrucția clopotniței, vicarul Inochentie, la 29 noiembrie 1869, cerea Ministerului să trimită în acest scop la fața locului o persoană competentă, deoarece în Rîmnic nu se găsește⁶⁵ și, după o lungă corespondență și timp trecut, se reușește, în cele din urmă, să se alcătuiască un deviz în valoare de 19.172,20 lei dar nici pînă la 22 martie 1872, Ministerul nu aprobase suma, fapt ce a determinat o nouă intervenție, prin care arhimandritul Inochentie arăta că «în mai multe rînduri, în curs mai bine de trei ani, am avut onoarea a ruga pe onorabilul Ministeriu a lua dispozițiuni de a se repara clopotnița acestei episcopii ce stă ruinată, din cauza focului încă de la 1847 și al cărui clopot stă rezimat de zidul Episcopiei. Știu în cele din urmă că s-a făcut un plan și un deviz și cu toate acestea nimic nu se vede pus în lucrare, deși a sosit Primă-vara»⁶⁶.

Dar nici această intervenție n-are sorți de izbîndă, pentru că rezoluția ministerială — datată 27 martie — arăta că «se va răspunde că fondurile asignate (hotărîte, n.a.) în buget pentru reparații fiind acoperite prin punerea în lucrare a reparării altor biserici, nu se poate executa în acest an și restaurarea clopotniței».

Cu aceasta capitolul reparației clopotniței s-a închis, soluționîndu-se mult mai tîrziu.

În timpul acesta, catedrala episcopiei era lipsită și de veșminte și de aceea, la 25 iunie 1870, arhim. Inochentie arăta Ministerului, care, după secularizare, da fondurile necesare întreținerii cultului, că «toate veșmintele acestei Episcopii au ajuns într-o proastă stare, (și) fiind foarte vechi nu se mai pot întrebuința decît numai de nevoie, neavînd altele»⁶⁷.

Deși de data aceasta, conducerea Ministerului mai înțelegătoare, pune rezoluția că «se va da 240 lei noi pentru cinci rînduri»⁶⁸, el, totuși, donează un rînd de veșminte proești și unul diaconesti⁶⁹.

Din timpul vicariatului său aici — patru și jumătate ani — mai cunoaștem cîteva numiri de personal la catedrală.

Astfel, cu adresa 397, din 24 mai 1871, numea cîntăreț la biserica catedrală, în postul rămas vacant prin retragerea lui Nicolae Călinescu, pe cunoscutul *Oprea Dumitrescu* «actualul Profesor de Muzică Vocală la Seminarul Eparhiei», Ministerul aprobînd numirea lui cu nr. 4650, din 10 iunie 1871⁷⁰.

În postul de preot de la catedrală, rămas vacant prin retragerea ierom. Metodie Georgescu, pe 1 iunie 1871, numea pe ierom. Nicon Georgescu de la Argeș⁷¹, iar în postul III de preot, vacant prin transferarea protos. Erodion, numea pe protos. Juvenalie Caracasi, fost îngrijitor la *Glavacioc*⁷².

Alte știri, demne de semnalat, n-am mai aflat, decît că arhimandritul Inochentie, în acest timp, sta mai mult în Capitală, decît la reședința episcopală, situație ce a prilejuit Ministerului să-i atragă atenția în scris, la 18 aprilie 1870, arătîndu-i că «subscrisul, cu onoare vă roagă, prea cuvioase părinte, să binevoiți a vă înapoia de îndată la Eparhie și să vă îndepliniți însărcinarea ce aveți, iar pe viitor sînteți rugat ca oricînd veți pleca în Capitalie, să înștiințați pe Minister»⁷³.

Inochentie nu dă urmare acestei avertizări și atunci, la 22 noiembrie 1871, Ministerul îi trimite următoarea adresă:

«Observîndu-se că Prea Cuvioșia Voastră veniți deseori în București, unde stați luni întregi și că din această cauză rămîn în neglijență interesele morale ale eparhiei

64. *Ibidem*.

65. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 687/870, f. 2.

66. *Ibidem*, f. 25.

67. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1102/868, f. 160.

68. *Ibidem*, f. 169.

69. *Ibidem*, f. 237r.

70. *Ibidem*, f. 176.

71. *Ibidem*, f. 198.

72. *Ibidem*, f. 206.

73. *Ibidem*, f. 157.

ce vă este încredințată, subsemnatul are onoare a vă invita să binevoiiți a vă întoarce neîntârziat la eparhia Prea Cuvioșiei Voastre, de unde, în viitor, veți bine voi a nu mai lipsi fără a vi se acorda mai întâi congediu de către acest ministeriu⁷⁴.

În urma acestei noi intervenții, care aruncă o lumină nefavorabilă asupra administrației sale de aici, arhim. Inochentie cere de câteva ori permisiunea de a pleca în Capitală dar, probabil, informat că a plecat alte dați fără voie, la 31 august 1872, Ministerul îi atrage din nou atenția că pleacă des de la eparhie⁷⁵.

În timpul acestui vicariat, în anul 1872, a fost făcut arhieru, semnînd de acum *«Inocenție Kitulescu Sotiriopoleos»*⁷⁶.

7. EPISCOP (24 ianuarie 1873—13 noiembrie 1893

Vacanța Scaunului episcopal de la Buzău, ivită la 18 ianuarie 1873, a fost completată peste șase zile prin alegerea arhierului *Inochentie Sotiriopoleos* ca episcop titular la 24 ianuarie 1873⁷⁷, investitura făcîndu-se în ziua de 30 ianuarie.

Cu această ocazie, în cuvîntul rostit, noul episcop arăta că «acest toiaș păstoresc, simbol al investiturii mele de episcop al eparhiei Buzăului ce-mi încredințată astăzi îmi impune o sarcină foarte grea, poate mai presus de puterile mele.

Cu toate acestea (...) nădăjduiesc că, cu binecuvîntarea Celui Atotputernic (.....) și a prea sîntitului meu mitropolit, silindu-mă din toate puterile voi reuși a-mi îndeplini cu sîntenie toate sacrele mele datorii, între care cea mai de căpetenie va fi susținerea demnității sîntei noastre biserici, a religiunii și a clerului, ca cele mai puternice legături ale vieții sociale»...

Instalat episcop la Buzău, peste cîteva luni — la 18 iunie 1873 — adresa preoților și credincioșilor pastorală-program de mai jos⁷⁸:

Inochentie, cu mila lui Dumnezeu episcop al Eparhiei Buzăului, către toți drept credincioșii noștri fii eparhiali,

În urma votului reprezentațiunii naționale și a Decretelor Domnești și Mitropolitane, primînd, cu voiața lui Dumnezeu, cirna acestei sîntei Episcopii a Eparhiei Buzăului, vin prin aceasta, pentru prima oară, pe de o parte, a face cunoscut tuturor celor competenți, iar pe de altă parte a pune în vedere tuturor, alii a funcționarilor celor bisericești, cit și a iubitului popor eparhial, că dorința noastră nu este alta, primînd această înaltă și grea însărcinare, (decît) numai susținerea demnității sîntei noastre religiuni și a prosperității sîntei biserici și a servitorilor ei, cum și a fericirii drept credincioșilor noștri fii eparhiali.

Aceasta este scopul; aceasta este tendința.

Prin urmare ca să putem ajunge la ținta dorinței noastre, este necesitate ca toți funcționarii bisericești fie de orice clasă și condițiune vor fi, să se ție cu totul la înălțimea misiunii lor prin știință, înoralitate, exactitate și manieră delicată către toți, cei ce vor avea necesitate de serviciul funcțiunii lor ori și cînd li s-ar cere; iar poporul eparhial să sporească respectul, devotamentul și tăria credinței noastre cei strămoșești,

74. *Ibidem*, f. 178.

75. *Ibidem*, ff 181, 209.

76. C. Erbiceanu, în „*Necrolog*“, dă „*Stavropoleos*“.

77. *Monitorul Oficial al Romîniei*, nr. 19, din 25 ianuarie 1873, p. 91.

78. Foaie volantă tipărită, la Arhivele Statului Buzău, *Mînăstirea Poiana Mărului*, dos. 1873.

Episcopul Inochentie Chitulescu

căci astfel și numai astfel Dumnezeu-rea va putea fi adorată, religiunea consfințită, biserica respectată și seruitorii ei stimați, iar poporul eparhial, bine condus pe căile cele evanghelice către limanul fericirii spirituale, baza prosperității materiale.

Așa dar aștept, plin de încredințare, că această dorință a noastră să străbată prin toate unghiurile eparhiei și să-și dea doritul rod cât mai neîntârziat, ca să putem atrage și mai mult asupra noastră a tuturor binecuvîntarea celui Atotputernic și să rămîie cu noi toți în veci. Amin.

Anul 1873, iunie 18».

Afît din textul acestei pastorale, cit și din cuvîntul rostit cu ocazia investiturii, desprindem că episcopul Inochentie își proiectase ca sarcină principală, în conducerea eparhiei, «sustinerea demnității sfinței noastre biserici» și într-adevăr, din puținele acte de cancelarie ce au ajuns pînă la noi, aceasta apare totdeauna, ca un leit motiv.

Modul însă cum concepea el realizarea acestui nobil deziderat, în cele mai multe cazuri, n-a dus la rezultatul dorit, ci, de multe ori, printr-o înțelegere exagerată a acestei demnități și de aici la corespondența iritantă cu autoritățile locale, după cum vom vedea, a dus la efecte contrarii.

În anul 1873, Direcția Generală a Poștelor intervenea la Ministerul Cultelor ca, în înțelegere cu episcopul de Buzău, să cedeze din localul episcopiei 10 camere pentru Oficiul Telegrafic și Poștal al orașului ca prin aceasta să scutească statul de enorma chirie ce plătește anual⁷⁹.

Răspunzîndu-i-se însă, de către Ministerul de resort, că localul vizat este ocupat de internatul Seminarului, Direcția Poștelor, înțelegînd situația, numai revine.

Peste doi ani, însă, la 13 iunie 1875, Prefectura județului cerea Ministerului Cultelor ca în «casele foste episcopale ce sînt situate afară din curtea cea mică a bisericii episcopiei (cancelaria actuală, n.a.) și care nu sersesc binelui public, să se instaleze Curtea cu jurați»⁸⁰.

Pe tema aceasta, se deschide acum o lungă corespondență în care episcopul Inochentie refuză cererea însă în termeni care au darul nu să convingă și să pacifice, ci să irite și să mărească, astfel, ambiția autorităților locale.

Astfel, într-o adresă către Minister, din 28 august 1876, arăta că dese răspunsuri ce le-a dat pînă acum acestora le socotea suficiente «a le pune în pozițiune a se rușina de această procedură și a nu mai deschide gura în această privință, fiind o absurditate». Dar, cum aceștia se dovedesc «lipsiți de această virtute a podoarei», să li se facă cunoscut să înceteze cu aceste «pretenții absurde, fiindcă, peșt timp se vor afla chiriarii pe scaunul Episcopiei de Buzău, nu se vor introduce a viola interiorul acestei Episcopii, care este paladiul educațiunii și al instrucțiunii clerului, iar nu jucăria celor investiți cu această autoritate»⁸¹.

Pentru un moment, autoritățile locale nu-și mai manifestă această dorință, pentru că, începînd războiul pentru independență, la 28 aprilie 1877, prefectul, la ordinul Ministerului de Interne, instalează, într-o parte din aceste clădiri și seminar, spital militar, cu care ocazie are loc iarăși o corespondență ce trebuia evitată, prilejuită de o telegramă protest a episcopului⁸².

Cu tot protestul curios al episcopului, spitalul a fost instalat, avîndu-se grijă «să se menajeze, pe cît este cu puțință confortul părintelui episcop», care, după un an și patru luni cerea să fie mutat spitalul «la cîmp, între oraș și Crîng», pentru ca să nu mai infecteze atmosfera și interiorul clădirilor prin diferite boli contagioase.

Între timp, pretenția de a se introduce aici Tribunalul se reactualizează, încît la 16 ianuarie 1878, episcopul Inochentie, pe același ton, arăta că «pe cîtă vreme se va afla un Episcop în această Episcopie» nu se va realiza această dorință pentru că «localul Episcopiei(...) a fost, este și va fi asilul educațiunii și instrucțiunii clerului,

79. Arh. St. București, Min. Instr., dos. 2440/873, f. 18.

80. *Ibidem*, f. 170.

81. *Ibidem*, f. 178.

82. *Documente privind istoria Romîniei. Războiul pentru independență*, vol. II, doc. 907, p. 459 și doc. 1100.

83. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 3679/877, f. 22.

pe care dumnealor îl persecută, iar eu sînt dator a-l sprijini», și în consecință nu va «consimți «chiar de așa fi forțat cu baioneta»⁸⁴.

Dintr-o adresă a Prefecturii aflăm că în acel timp tribunalul funcționa într-o casă ruinată și pentru că nu se găsea alta în oraș potrivit acestui scop, Procuratura și Poliția, prin forțarea ușilor, introduce aici Tribunalul, la 28 octombrie 1878,⁸⁵ funcționînd, cu toate protestele episcopului la Guvern și Domnitor, pînă la octombrie 1880,⁸⁶ cînd lasă clădirea «în totală ruină».

Ceva mai tîrziu, la începutul anului 1892, și noul înființat regiment, 8 Buzău, intervenea prin Ministerul Cultelor, ca, pînă își va construi barăci, să fie găzduit în casele în care a funcționat Tribunalul și care acum sînt ocupate de consistoriul bisericesc dar cererea a rămas nerezolvată.⁸⁷

Episcopia, în acest timp, avea un aspect de ruină, sporită mai ales de viscolul din 27 decembrie 1878, care dezvelise aproape toate clădirile⁸⁸, iar fostele case arhieresti, unde funcționase tribunalul, după expresia episcopului, «nici animalelor celor mai degradate» nu puteau servi de adăpost⁸⁹.

Biserica, fiind complet neorganizată, era întreținută în acea vreme de bugetul statului pînă la cele mai mici nevoi.

Episcopia Buzăului, în anul 1875, avea un buget de 42.717 lei, din care numai 3.470 lei erau afectați pentru întreținere: 600 lei, cheltuiala bisericii, 300 lei hramul, pentru cancelarie 200 lei, 100 lei «mărunte», 200 lei, iluminat, pentru lemne 2.000 lei și pentru întreținerea grădini 70 lei, restul reprezentînd salariile⁹⁰.

Deci, un buget neînsemnat din care nu se putea susține nici reparațiile curente, pentru că atunci Biserica nu făcea nimic pentru a-și crea fonduri proprii, așteptînd totul de la Stat.

Pentru curmarea acestei stări, au loc multe intervenții, dar episcopul Inochentie nu reușește să obțină decît fondurile pentru pictarea paraclisului, în anul 1882, și în iulie 1886, suma de 13.000 lei pentru reparații mai mici⁹¹.

În timpul păstoriei sale aici, tipografia eparhială lucrează la început numai mici lucrări de cancelarie, ca circulări sau Sinodul bisericilor, care, potrivit art. 32 din Regulamentul pentru disciplina bisericească, se trimitea la biserici, costînd 1,50 lei⁹², ca apoi să stea în părăsire pînă cînd s-a pus problema înființării unei tipografii bisericești centrale.

În ședința Sf. Sinod, din 15 iunie 1881, cînd s-a discutat această problemă, episcopul Inochentie arătînd că la reședința sa «mai multe rămășițe» ale fostei tipografii stau «în părăsire și expuse stricăciunii»⁹³ și Sf. Sinod hotărînd ca acestea să fie puse la dispoziția comisiei pentru tipografie, în anul viitor, în ședința din 28 mai 1882, acesta arată că tot ce s-a găsit s-a predat acestei comisii cu inventar⁹⁴.

În mai 1873, pentru că printru bunurile statului, publicate spre vînzare, figura și «Ceairul sfîntei episcopii și via de 36 pogoane de la Sărata», episcopul Inochentie intervenea ca acestea să fie șterse de pe acest tablou pentru că ceairul este o parte de loc cuprinsă în împrejurimea episcopiei iar nu separat, folosind pentru întreținerea

84. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2440/877, f. 192.

85. *Ibidem*, f. 196.

86. *Ibidem*, f. 196.

87. Episcopia Buzăului, *Seminarul*, dos. 1/889.

88. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 3679/877, f. 28 și 58.

89. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2440/873, f. 366; dos. 3679/877, f. 56.

90. Arh. Statului Buzău, Episcopia Buzăului, dos. 150/875, f. 2.

91. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2440/873, f. 70.

La 22 februarie 1885, răspundea Ministerului că n-are aici persoane competente pentru alcătuirea devizului, dar, dacă vrea să vină în ajutorul „acestui mic stabiliment al Statului, Reședința Episcopală, care face onoare Țării, în memoria repositului Episcop Kesarie”, să consulte cele câteva devize alcătuite de arhitectul Departamentului, la stăruința sa, dar fără nici un rezultat, și să-l trimită din nou, fiindcă cele vechi nu mai corespund, ruina înaintînd din zi în zi.

„Sînt citiva ani, Domnule Ministru, încheia ei adresa, de cînd tot cerem reparații (dosarele mărturisesc) și acest Onor Minister se arată indiferent, ruina însă crește”.

(*ibidem*, f. 64).

92. Arh. St. Buzău, Episcopia Buzăului, dos 133/874, f. 2.

93. „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. VI (1882), p. 413 și 418.

94. *Ibidem*, an. VII (1883) p. 486.

cîtorva vite necesare acestei «renumite case», iar via care este situată la Săseni iar nu la Sărata, a fost exclusă de pe tablou încă din anul 1868 «mai cu seamă că în corpul acestei vii se află clădită și monastirea numită metoh al Sf. Episcopiei»⁹⁵.

În timpul păstoriei sale aici, potrivit legilor în vigoare, avea prea puțin amestec asupra organizării seminarului, mergîndu-se pînă acolo încît la sfîrșitul anului școlar 1889, Ministerul îl delega ca reprezentantul său la serbarea distribuirii premiilor⁹⁶. Avea prerogativa însă de a numi directorul și, la 20 decembrie 1878, numea în acest post pe monahul *Ghelasie Ionescu*, care urmărea Seminarul și Academia duhovnicească la Petersburg⁹⁷.

Episcopul Inochentie era un bun cunoscător al muzicii psaltice, și de aceea, examenele de sfîrșit de an de la școala de cîntăreți bisericești, ce funcționa în chiliile din incintă, erau prezidate de el, arătîndu-se foarte exigent în executarea cîntărilor⁹⁸.

Cu ocazia binecuvîntării pe care o da, în anul 1881, cunoscutului cîntăreț bisericesc și compozitor psaltic *Neagu Ionescu* să tipărească «Buchetul Musical»..., vedem — în parte — concepția sa despre muzica bisericească care «trebuie să serve cîntătorului ceea ce servă oratorului tema unui discurs, lăsînd cîntătorului facultatea a-și împodobi tema duple cum dispune de voce. Cu asemenea chip elevul învață mai lesne și totodată îi rămîne mai mult timp pentru studiul altor lecțiuni».

C. Erbiceanu în «Necrolog», arată că era «neîntrecut» administrator al eparhiei sale, «drept către toți, neabuziv și de o exactitate rară în îndeplinirea dispozițiilor disciplinare și administrative».

În ce măsură aceste afirmații corespund adevărului, nu știm, fiindcă arhiva din timpul său s-a distrus. Ne-a rămas, totuși, răslețită o «instrucție cum trebuie a urma Părinții Proestoși în revizuirea ce vor face pe la Bisericele din despărțirea ce o administrează»⁹⁹, care cuprinde următoarele 14 puncte:

1. «Purtarea va fi onestă și toate sfaturile se vor da preoților cu duhul blîndeții, iar la caz de neînțelegere va raporta.

95. Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2440/873, f. 40.

96. Arhiva Episcopiei Buzăului, Seminarul, dos. 1/889.

97. *Ibidem*, dos. 1/878.

Ca mirean, acesta, s-a numit *Gheorghe Ionescu* și era fiu de preot din Pitesti, născut în anul 1828. După ce a terminat seminarul din București, a fost trimis, între anii 1845—53, la studii în *Rusia*, la seminariile din *Chișinău*, apoi la *Petersburg*, de unde a trecut la *Academia duhovnicească* tot din acest oraș.

Fiind suferind, se inapoiază în țară, mai devreme, în noiembrie 1853, iar la începutul anului școlar 1854 a fost numit profesor la seminarul din *Rîmnic*.

Silit să plece de aici, în 1857, pentru că ar fi atîtat o răscoală împotriva directorului, în iunie 1858 a fost numit profesor la Seminarul din București, unde a funcționat pînă în iunie 1878, cînd s-a retras la Mînaștirea *Ciolanu* din județul Buzău.

La intervenția episcopului Inochentie, care îl cunoștea de cînd au fost colegi de profesorat, Sf. Sinod, la 14 iunie 1878, aprobă tunderea („Biserica Ortodoxă Română” an. V (1880), p. 450) și la 7 august, același an, episcopia făcea cunoscut minăstirii că Sf. Sinod a încuviințat tunderea în monahism a „d. G. Ionescu, fost profesor de Teologie în Seminarul Central din București” și deci să-l supună ispitirii canonice.

Minăstirea, la 4 septembrie, cerea aprobarea ca acesta, intrucît „a dat probe de moralitate și disciplină monahală” să fie rasofor. Episcopia aprobă intervenția, dar la 22 octombrie cerea ca, intrucît crede că acesta s-a familiarizat cu viața chinovială, să-l tundă în monahism imediat, spre a putea veni la Buzău înainte de începutul lunii noiembrie — fiind trebuincios”.

Minăstirea răspunde la 5 noiembrie că l-a tuns la 26 octombrie, dîndu-i numele de *Ghelasie* (*Arhiva minăstirii Ciolanu*, dosarul anului 1878).

Din postul de director e destituit la 24 noiembrie 1886 (*Episcopia Buzăului*, Seminarul, dos. 1/889), încredințîndu-i-se, după aceea, postul de arhimandrit de scaun, funcționînd pînă la 28 martie 1894, cînd își dă demisia „din cauză de bătrînețe” (*Arh. St. Buzău*, *Episcopia Buzăului*, dos. 306/894), locuind la episcopie, pînă la 8 iunie 1895, cînd episcopia arată Minăstirii *Ciolanu* că vrea să se stabilească definitiv aici. *Arhiva m-rii*, dos. 66/895).

La 5 iunie 1908, donînd minăstirii 1.500 lei a fost trecut în pomelnicul cel mare, (f. 65) unde la „mortii”, întîlnim numai numele părinților: „*Ioan Preot, Constantină presviteră*”. A murit la 17 iunie 1908. (Să se vadă pentru celelalte date: Diaconul *Gheorghe I. Moisescu, Bursieri romîni la școlile teologice din Rusia*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXIV (1946) nr. 4—6, p. 255).

98. Relatarea bătrînului *Gheorghe Coman*, de 83 ani, din comuna Scurtești, raionul Buzău, care a urmat Școala de cîntăreți bisericești în acel timp.

99. Arhiva episcopiei Buzăului, dos. 9/878, f. 19.

2. Să se vadă instrucțiunile dacă le au în bună stare și dacă urmează articulele cuprinse întrînsa.

3. Să se vadă sinodicu de este în stare bună și scris în regulă.

4. Să se vadă dacă au Regulamentele Sf. Sinod.

5. Să se vadă dacă jurnalul «Biserica (Ortodoxă)» le cetit și au toate numerile, cunoscîndu-se aceasta după tăierea foilor.

6. Să se vadă dacă biserica pe dinăuntru și afară se păstrează în toată curățenia, precum și toate obiectele, cărți, odăjdii, candelile și amîndouă sticlele la proscomidie și celelalte.

7. Să se vadă dacă Sf. Antimis este curat precum și sf. împărtașanie și locul unde se păstrează.

8. Să se vadă dacă are sf. mir și colimvitra este în bună stare și încăpătoare.

9. Să se vadă dacă curțile bisericilor sînt iarăși în bună stare.

10. Pe lângă acestea va forma un catalog însemnînd întrînsul ziua fondării acelei biserici, pe cîtorii fondatori, scriînd și pisania din fața bisericii.

11. Se va scri numele și pronumele preotului și de cînd este hirotonisit și conduita sa, precum și numele cîntărețului și al paracliserului, iar unde biserica este vacantă de preot — o va trece vacantă, arătînd numai dascălii.

12. Să se arate numărul familiilor al acelei biserici și numele comunei și al cătunului și a cui este proprietatea.

13. La fiecare fine de lună să se raporteze încetarea din viață sau strămutarea de la o biserică la alta a oricărui funcționar bisericesc.

14. Răspunsul la ordinele ce vei primi și la cercetările ce vei face nu se va putea întîrzia mai mult de 6 zile.

Aceste de mai sus 14 articole se vor păzi întocmai și după săvîrșirea reviziei veți raporta pentru toate acestea.

«Instrucția» aceasta vădește, într-adevăr, preocupări administrative, cu oarecari nuanțe exigente dar, cu timpul, acestea se pare c-au slăbit, ceea ce a făcut ca episcopul Inochentie să nu fie cruțat de pamfletul «*Deșteptarea*» din Iași, unde se vorbea în special, de abuzurile pe care protopopul Petre Bărbulescu le făcea cu prilejul sfințirii bisericilor «chiar sub ochii episcopului», care lăsase acestea pe seama lui¹⁰⁰.

În același *necrolog* se mai arată că episcopul Inochentie «avea o natură blîndă și liniștită, un suflet pașnic și conciliator¹⁰¹, ura răbunarea, fugea de intrigi și clevețiri, ducea o viață mai mult retrasă și singuratică»¹⁰².

Am văzut că pe timpul cît a fost vicar la-Rîmnic sta mai mult în Capitală.

Se pare că și în noua sa calitate, de episcop la Buzău, nu prea sta la reședință, obicei vechi, de altfel la episcopi, ci în București, reținut, fie de sesiunile Senatului, la care participa ca membru de drept, fie de cele ale Sfîntului Sinod, sau din alte considerente, locuind în casa sa din strada Muzelor nr. 26—28, unde i se trimitea coresp-

100. *Deșteptarea*, an. II, 1—15 ianuarie, 1884, no. 40, unde, sub titlul „*Din Buzeu*”, se spune printre altele: „luați măsuri de îndreptare, încumurați-vă de oameni cum se cuvine, vizitați-vă eparhia, sînțiți singur bisericile, căci pentru aceasta vă se plătește 1.500 lei pe lună. Incetați de a mai persecuta clerul, fiți mai darnici și mai puțin iubitor de bani ca să închideți gurele rele ce vă compară cu avarul lui Molieré”.

101. Corespondența schimbată în problema destinației fostelor case arhieresti, după cum am văzut mai sus, este în opoziție însă cu această afirmație.

Adresa nr. 640, din 29 decembrie 1879, înaintată Ministerului Cultelor, prilejuită de o reducere bugetară la biserica Banu din oraș, este iarăși un document din care se vede lipsa de tact, nervozitate și lipsa spiritului conciliator.

„Nu putem înțelege acea mare economie ce tot face acest Onor Minister de la toate stabilimentele bisericești, fără a ne întreba și pe noi cei în drept a fi întrebați de a vă orienta dacă se poate sau nu face acele reduceri ce pe tot anul tot introduceți, pînă ce, după cum se vede, nu veți mai avea ce reduce ștergîndu-le de pe fața pămîntului, cum li s-a sters și averile ce le asigurau existența.

Dacă scopul este, cum nu poate nimeni tăgădui, după demersele de toată ziua, a se suprima tot ce se ține de biserică, pentru ce nu sinteți mai loiali a anula tot cultul deodată și a termina opera, căci va fi mult mai onest a omori pe cineva odată prin împușcare sau prin sugrumare, decît a-l omori torturîndu-l, adică tăindu-i pe toată ziua cîte o bucată de carne din el pînă să piară.» (Arhiva episcopiei Buzăului, dos. 109/879, f. 5).

102. „*Deșteptarea*” arată, în pamfletul amintit, că la episcopie sta închis în atelierul de tipărire.

pondența¹⁰³ și de unde rezolva chestiunile administrative prin bilețele trimise directorului cancelariei, Radu Nistorescu, ce era și cîntăreț la biserica Broșteni.¹⁰⁴

Multe hirotonii de preoți le făcea tot în București și, dintr-o sumară statistică, anul 1888 deține cel mai mare procentaj: din 19 hirotonii, 14 sînt făcute la București, urmat de anii 1881 și 1887, cînd din 15 hirotonii, la București sînt făcute 9, de obicei la bisericile Sf. Nicolae-Vlădica, Sf. Ilie Hanul Colții, Sf. Ecaterina și Mînăstirea Cernica și chiar Pasărea¹⁰⁵

8. MOARTEA.

La ședința Sf. Sinod din 9 noiembrie 1893, episcopul Inochentie era prezent, ca la 12 noiembrie să fie lipsă, motivat ca bolnav.

Potrivit relatării unui ziar, sănătatea sa, în cele din urmă, lăsa de dorit, inspirînd îngrijorare, deoarece căzuse «de mai mult timp în slăbiciune», stare care a dus repede la încetarea din viață, în București în ziua de 13 noiembrie 1893, sîmbătă spre duminică, la orele 10 «după o scurtă suferință, în toată cunoștința și liniștea, în vîrstă de 74 de ani»¹⁰⁶ și presa centrală a timpului, înregistrînd aceasta ca un deosebit eveniment, a publicat scurte date biografice și diferite considerații.

Astfel, «*Timpul*»¹⁰⁷ arăta că «episcopul de Buzău era unul din prelații noștri care cunoștea în perfecțiune limba latină. Între intimii săi, îi plăcea să recitească versuri de Virgil și din Terentius.

Era un om lipsit de orice pretenții și foarte iubit în eparhia sa...»

«*Amoanul și Școala*»¹⁰⁸ înregistra cu adîncă mîhnire pierderea «unuia din cei mai vechi membri ai episcopatului nostru», «*Tara*»¹⁰⁹, arăta, printre altele, că răposatul «lasă statului toată averea pentru opere filantropice», iar «Biserica Ortodoxă Romînă», sub semnătura lui C. Erbiceanu, publica, în numărul de pe noiembrie, necrologul.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în Biserica Sf. Spiridon-Nou, marți, 16 noiembrie, de către mitropolitul primat, asistat de mai mulți membri ai Sf. Sinod, și un mare număr de preoți.

După rostirea cuvîntului de pomenire de către episcopul Romanului, Inochentiu Moisiu, scaunul arhieresc în care era așezat trupul neînsuflit, a fost urcat într-un tric tras de 8 cai și ținut de patru protopopi în odăjdii.

Preoți din Capitală și din eparhia Buzăului, care după relatarea «*Timpului*» numărau circa 150, precedau carul funebru, care se îndrepta spre cimitirul Belu, unde a fost înmormîntat în cavoul pregătit de mai înainte¹¹⁰.

9. TESTAMENTUL ȘI EXECUTAREA LUI.

Din relatările celor ce l-au cunoscut, am văzut că episcopul Inochentie ducea o viață retrasă și, datorită acestei dispoziții, «a fost foarte econom, dar niciodată apucător»¹¹¹.

103. Arh. St. Buzău, Episcopia Buzăului, dos. 275/889, intitulat: „*Înaintarea expediției la Prea Sînția Sa în București*”, unde întîlnim date din lunile: ianuarie, februarie, mai, iunie, august.

104. O parte din acestea se mai află în posesia familiei și la pr. Radu Antofie, de la biserica Broșteni.

105. Episcopia Buzăului, *Condica de hirotonii de preoți și diaconi pentru bisericile și monastirile din eparhie*, vol. I, f. 2—8.

106. C. Erbiceanu, (*Necrolog*), în „Biserica Ortodoxă Romînă”, anul XVII (1893), p. 718, iar nu 13 decembrie, cum se arată în „*Calendar istoric bisericesc*”, „Biserica Ortodoxă Romînă”, LXXVIII (1960), p. 1122.

107. *Anul XV*, nr. 253, din 16 noiembrie 1893.

108. *Anul I*, nr. 14—15, 1—15 noiembrie 1893.

109. *Anul I*, nr. 52, 16 noiembrie 1893.

110. *Voința Bisericii romîne*, anul III, no. 38, 21 noiembrie 1893; *Voința națională*, an. X, no. 2704, marți, 16 noiembrie și 2705, 17 noiembrie 1893; *Menirea Preotului*, an. IV, nr. 14; „*Timpul*”, nr. 254, 17 noiembrie 1893; „*Universul*”, an. XI (1893) nr. 273, joi 18 noiembrie.

111. Casa Școalelor, *Cartea de aur a donatorilor*, 1851—1901, București 1901, p. 86

În lunga sa activitate bisericească, începînd ca profesor și director de seminar, apoi stareț și vicar și sfîrșind ca episcop la Buzău, unde a păstorit 20 de ani, neavînd familie și nici rude apropiate, economiile sale le-a păstrat și, potrivit unui obicei al timpului¹¹², a dispus, ca după moartea sa, să fie folosite în scopuri filantropice, potrivit indicațiilor testamentului de mai jos:

«Găsindu-mă în deplinătatea facultăților mele mintale, neavînd nici ascendenți și nici descendenți, dispun prin meu testament de toată averea mea mișcătoare cît se va afla la încetarea mea din viață, avere cîștigată de mine, iar nu moștenită.

Această avere se compune dintr-o casă ce am în București și banii în numerar depuși spre păstrare la Casa de Depuneri și Consemnațiuni.

Atît casele, cît și mobilele, caii și trăsurile se vor vinde și produsul lor se vor adăoga la sumele în numerar sau efecte ce le am la Casa de Depuneri sau oriunde alt undeva și cu suma totală se vor cumpăra efecte publice și de ale statului român, pentru ca venitul lor să se întrebuințeze integral și în perpetuu în modul următor:

O zecime pentru cumpărare de cărți copiilor săraci din București,

O zecime pentru cumpărare de cărți copiilor săraci din Buzău,

Două zecimi ajutoare pentru înzestrarea orfanelor din Azilul Elena Doamna din București,

O zecime ajutor Societății clerului din București, numită «Ajutorul».

Două zecimi pentru stipendii elevilor săraci ai Facultății de Teologie din București,

Două zecimi a se da comunei București pentru ospătăria săracilor.

O zecime a mi se face un parastas anual în Joia Moșilor la Mitropolia din București și a mi se întreține monumentul funerar.

Iar ca legatar universal las pe Statul român reprezentat prin Ministerul Cultelor și Instrucției publice»¹¹³.

Modul în care episcopul Inochentie a dispus să se folosească economiile sale era, într-adevăr, lăudabil, dar executorul testamentar a pornit o adevărată cursă pentru descoperirea celor mai neînsemnate sume de bani, furnizînd astfel presei timpului material pentru știri cu caracter senzațional, arătînd de pildă, că se căutau bani și prin tocurile ușilor.

Pentru că, potrivit dispozițiilor testamentare ale fondatoarei spitalului *Girlaşi* din orașul Buzău, episcopii buzoieni erau epitropi, la moartea episcopului Inochentie, deoarece fusese «singur și episcop și casier», a rămas asupra sa toate fondurile spitalului, primăria locală le reclama, detaliat, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii¹¹⁴.

Cum problema nu se clarificase nici pînă la 4 martie 1894, locotenentul de episcop *Valerian Rîmniceanu*, la acea dată, intervenea la Ministerul de Interne, arătînd că se găsea «într-o poziție anevoioasă vis a vis de această instituție umanitară, pe care sîntem nevoiți a o întreține, deoarece mijloacele ne lipsesc, fiindcă averea acestui spital încredințată reposatului episcop Inochentie a trecut către Onor Minister de Culte precum știți».

Pentru curmarea acestei situații critice, care duce la închiderea spitalului — se arăta în adresă — «trebuie să se restituie, cît mai grabnic, fondurile ce-i aparține, care se ridicau, potrivit registrelor contabile, la suma de 218.049,80 lei; odată cu aceasta locotenentul episcopal, cerea să se desigileze «odăile răposatului de aici», «fiindcă se apropie data alegerii episcopului titular»¹¹⁵.

Suma cu care s-a constituit «Fondul episcopul Inochentie Chițulescu», administrat de Casa Școalelor, a fost de 230.329,55 lei, la care s-a mai adăugat în anii 1896—97, 31.600 lei realizați din vânzarea caselor, sumă investită, potrivit concepției timpului, în

112. Așa au făcut înaintea lui mitropolitii *Dositei și Nifon*, arhimandritul *Eufrosin Poteca*, sau episcopul *Filotei* al Buzăului, căruia, însă, datorită împrejurărilor excepționale de atunci, nu i s-a respectat testamentul.

113. Casa Școalelor, *op. cit.*, pp. 86—87.

114. Arhivele Statului Buzău, Episcopia Buzăului, dos. 298/894, f. 1.

115. *Ibidem*, f. 4—5.

rente, scrisori funciare, obligații de stat, etc., din care s-a restituit spitalului Girlași numai 26.108, 30 lei¹¹⁶.

În anul 1896 însă, mai multe rude colaterale ale defunctului episcop, veri și nepoți de veri¹¹⁷, țărani săraci din comuna *Ogrezeni, județul Ilfov*, deoarece «fie din orgoliu, fie din uitare», au fost complet ignorate, întentează acțiune împotriva testamentului¹¹⁸.

Ministerul, după mai multe consultări, care au durat câțiva ani și după renunțarea acestora la acțiunea întentată, le-a dat la 19 persoane câte 200 lei, iar la 13, câte 100 lei¹¹⁹.

După aceasta, Casa Școalelor, executoria, a îndeplinit cu exactitate dispozițiile testamentare.

Astfel, fondul societății clerului «*Ajutorul*» provenit din «*zecimea*» prevăzută în testament era, în anul 1907, de 29.690 lei¹²⁰, iar cele «două zecimi» prevăzute pentru burse studenților săraci de la Facultatea de Teologie din București s-au distribuit până în anul 1940.

În acest timp, tot Facultatea de Teologie primea și «*zecimea*» pentru parastasul anual ce i-l făcea la Mitropolie¹²¹.

La Buzău, «*zecimea*» repartizată pentru cumpărare de cărți elevilor săraci se distribuia de către primăria orașului și în anul 1897 se da 1.803,20 lei pentru cărțile elevilor din clasele primare, 1.081,89 lei pentru elevii de la liceul Hașdeu și 360,63 lei pentru elevele Școlii profesionale¹²².

Dar, pentru că primăria nu se îngrijea ca să facă această lucrare la timp și mai ales o distribuție echitabilă, inimosul director al liceului Hașdeu, profesorul *Basil Iorgulescu*, la 7 septembrie 1897, sesiza Ministerul că vreo-câțiva elevi eminenți dar săraci stau în gazdă prin bordeie depărtate, plătind lunar 2 lei și o baniță de mălai și cu toate acestea nu figurează pe listele de ajutor.

În această corespondență, profesorul Iorgulescu dezvăluie nu numai grele condiții în care se învăța pe atunci carte, ci și abuzurile primarului, care, încălcând dispozițiile, distribuia suma în mod abuziv, după criteriile personale, electorale mai ales.

«Nu vreau cu aceasta — arăta în continuare directorul — să aduc nici o acuză, dar vă este în destul de bine cunoscut și Domniei Voastre marasmurile noastre sociale, apoi clientela tuturor persoanelor care trebuie să facă și politică».

Din această cauză — conchidea el —, deși se aprobă și săraci, dar nu totdeauna cei mai nevoiași și cei mai merițoși»¹²³.

116. Casa Școalelor, *op. cit.*, p. 88.

117. Aceștia erau grupați în 3 „rădăcini”: 1. Niță Dumitru Badea Vasiescu, văr primar cu episcopul (tatăl petiționarului), Badea Văsiescu, frate cu preoteasa Smaranda, mama episcopului) cu trei surori, Marghioala Dobre Dinu, Tina Nae Stan și Maria Nicolae Stan. 2. Calita Gheorghe Pitulea, născută Burcea Badea Vasiescu, vară primară (Burcea Badea Văsiescu, tatăl Calitei, frate cu Smaranda preoteasa, mama episcopului), Ilie Neagu, fiul Stancăi Neagu, născut Burcea Badea Văsiescu, nepot de văr. 3. Ion Petrescu, născut Petre Diaconul, nepot de văr (Petre Diaconul, văr primar cu episcopul, Stanca defunctă). Pirvu Dincă, născută Anca Preoteasa, soră cu preotul Gheorghe, tatăl episcopului, a lăsat cinci copii, veri cu episcopul. (Arh. St. București, Casa Școalelor, Inventar 2/897.

118. *Ibidem*, f. 30; *ibidem*, Inventar 4/899, dos. 101/899, f. 43.

119. Casa Școalelor, *op. cit.*, p. 88.

120. Arhiviereul Callist I Botășăneanu, *Istoricul Societății Clerului român „Ajutorul” (1877—1907)*, București, 1908, p. 121; „Biserica Ortodoxă Română”, anul XXXVII (1914) p. 905.

121. Arhivele Statului București, Min. Instr., dos. 444I/912; T. G. Bulat, *Contribuție la istoricul Facultății de Teologie și Institutului Teologic Universitar din București, în „Biserica Ortodoxă Română”* anul LXXV (1957) pp. 1128, 1129, 1130, 1131, 1136, 1157, 1163, 1184, 1195.

122. Arh. St. București, Casa Școalelor, Inv. 2/897, dos. 380, f. 14.

123. *Ibidem*, f. 18.

Că profesorul Iorgulescu avea dreptate o dovedesc listele întocmite pînă atunci de primărie în care vedem trecuți și fii de: cărciumar, misit, precupeț și preot.

Din toată această apreciable operă filantropică o singură mărturie vizibilă a rămas: placa comemorativă cu numele donatorilor de la Internatul Teologic, care cuprindea și numele său¹²⁴, iar la episcopia pe care a păstorit-o douăzeci de ani și unde a strîns aceste «economii», dar la care n-a vrut să i se odihnească trupul și nici măcar parastas să i se facă, i-a rămas totuși, chipul zugrăvit în paraclis de către pictorul D. Teodorescu în anul 1882 și un tablou, în galeria episcopilor din palatul episcopal, ulei pe pînză, 75 × 62 cm, semnat și datat, dreapta jos: «*St. Nistorescu, 1887*», precum și un frumos antimis cu inscripție grecească¹²⁵.

Pr. GABRIEL COCORĂ

124. C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă din București*, București, 1930, p. 13. n. 6 și „Cuvîntare rostită cu prilejul parastasului fondatorilor și donatorilor „Internatului Teologic”, în ziua de 18 noiembrie 1901”, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XXV, 1901, pp. 794—798.

125. Pe partea de jos are scris de mină: „*Acest antimis s-au sfințit de Prea Sfinția Sa D. D. Inochentie Episcopul Eparhiei Buzău. Anul 1875, iulie 20^{ca}.*”

BISERICA BUCUREȘTEANĂ DE LA GORGĂNEL

În lunca bucureșteană a Dîmboviței există trei ridicături sau trei coline, urme ale nivelului anterior al solului, rămase după acțiunea de eroziune a apei râului ; două din ele se află pe malul drept, a treia pe malul stîng. Cea mai înaltă și cea mai importantă prin proporțiile ei este colina Patriarhiei ; ea arată cît de mult a săpat în decursul timpului apa Dîmboviței albia sa. A doua sub raportul înălțimii este colina de la Radu Vodă, pe care s-a clădit mînăstirea cu acest nume¹ ; a treia este «gorganul» din fața Cișmigiului, avînd și el clădit deasupra un lăcaș, anume Biserica Sf. Ilie.

Numele de «gorgan» se dă în genere movilelor artificiale cu care e presărată cîmpia Țării Romînești. El înseamnă «movilă în care se află un mormînt străvechi»² și este — după părerea noastră — de origine pecenego-cumană³. Asemenea movile se găsesc și în stepa de la nordul Mării Negre, unde poartă un nume asemănător : «kurgan»⁴. Fiindcă semăna ca formă și înălțime cu movilele din cîmpia înconju-

1. Mînăstirii i s-a mai spus în primele timpuri și «Ostrovul», deoarece era situată imediat din sus de «ostrovul» mare, format de Dîmbovița în această parte a luncii. Vezi cronică lui Grigore Ureche-Simion Dascălul, care, relatînd moartea lui Alexandru Vodă, primul ctitor al mînăstirii, survenită la 15 aprilie 1577 (7085), adaugă : «și l-au astrucăt în mînăstirea Ostrovul, aproape de București care e zidită de dînsul...» (*Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă...*, ed. C. Giurescu, București 1916, p. 236 aparatul critic).

2. *Dicționarul limbii romine moderne*, sub «Gorgan».

3. În limba cumană, «kurgan» înseamnă «tumulus», adică și movilă și mormînt (Lazăr Șăineanu, *Înfluența orientală asupra limbii și culturii romine*, vol. II, București, 1900, p. 191). Un împrumut de la tătari, prin filieră rusească, așa cum admite L. Șăineanu, (*loc cit.*). Mî se pare neverosimil și pentru motivul că tătarii au dominat puțin timp — între 1241 și cca. 1300 — așadar, vreo șase decenii, în timp ce pecenegocumanii au stat aici trei secole și jumătate (c. 900—1241).

4. Pentru «kurganele» din sudul U.R.S.S., vezi articolul lui K. Kretschmer, *Scythae*, în Pauly-Wissova, «Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft», seria 2, vol. II, Stuttgart 1923, col. 928 ; pentru înțelesul cuvîntului Kurgan în rusește, vezi N. G. Corlățeanu și E. M. Russev, *Русско - Румынский словарь*, Moskva, 1954, sub курган.

rătoare a Ilfovului și din Bărăgan, i s-a zis și acestei movile bucureștene tot «gorgan»; în realitate însă, ea nu este o movilă artificială, ci — așa cum au dovedit săpăturile arheologice — un rest al nivelului anterior al solului, și anume extremitatea pintenului de deal de la Mihai Vodă⁵.

De la «gorganul» din fața Cismigiului, amintit documentar pentru prima dată la 1639⁶ și-a luat numele mahalaua dimprejur⁷ și chiar și una din cele cinci «plăși» vechi ale Bucureștilor: «plasa Gorganului»; ea cuprindea în 1798 nu mai puțin de 15 mahalale cu 1136 case⁸.

În afară de acest gorgan de pe malul stîng al Dîmboviței a mai existat însă pe malul drept al ei încă unul, mai mic, un «gorgănel», care pînă acum n-a fost menționat în istoriografia și geografia Bucureștilor. Ne informează asupra lui o dublă însemnare inedită din Anatefterul sau condica de rînduiești a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu, însemnare datînd din 20 iulie 1724, în timpul domniei lui Neculai Mavrocordat. Ea se referă la subvenția acordată de acest ultim voevod celor două biserici de la Gorgan și de la Gorgănel și are următorul cuprins: «Leat 7232 (1724) iulie 20. Den porunca mării sale Domnului nostru Io Nicolae Alexandru Voevod făcut-au măriia sa milă să se dea de la vistierie în toți anii la biserică ot Gorgan de aici den București unde iaste hram sveti Ilie proroc, ceară ocă 2, bani ughi 2».

«Leat 7232 (1724) iulie 20. Iarăși den porunca luminatului Domnului nostru Io Nicolae Alexandru Voevod făcut-au măriia sa milă să se dea de la vistierie în toți anii la biserică Gorgănelul de aci den București, unde iaste hram sveti Ilie proroc, în mahalaua Mitropoliei, ceară ocă 2, bani po ughi 2»⁹.

Rezultă așadar din această însemnare, că la începutul veacului XVIII exista în mahalaua Mitropoliei un gorgănel avînd zidită pe el, ca și în cazul «gorganului», o biserică, și anume cu același hram: Sf. Ilie.

Gorgănelul era după toate probabilitățile, pe locul actualei biserici Sf. Ilie-Rahova, terminată în 1838, august 15, și înlocuind o alta ridicată prin 1745—1748 de călugărul Isaia Novăceanu și rudele sale¹⁰. Facem această localizare pe temeiul următoarelor considerente: există o tradiție bine statornicită ca, în cazul înlocuirii unei biserici vechi, dă-

5. Pentru discuția asupra originii acestui «gorgan» bucureștean, vezi Sebastian Morintz, Gh. Cantacuzino, Alexandru Cebuc și Corina Abramovici, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă, în București, rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, I, București, 1954, p. 108; cf. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor* (ms.), p. 564.

6. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București 1899, p. 196.

7. Această mahalala avea în 1798, potrivit catagrafiei de atunci, 116 case. Vezi ms. rominesc nr. 52 al Academiei R.P.R., f. 89.

8. *Ibidem*. La Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 318 și, luîndu-se după acesta, deși citează și manuscrisul Academiei, la articolul colectiv din *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, se dă greșit cifra de 14 mahalale și 1142 case.

9. Academia R.P.R., ms. rominesc, nr. 5389, f. 56.

10. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, (ms), 1958, p. 543. Inscricția noii biserici care a înlocuit în 1838 pe aceea a lui Isaia Novăceanu, la N. Iorga, *Inscricții din bisericile Romîniei*, II, București 1907, p. 348—349.

răpănate, printr-o alta nouă, din același loc, să se moștenească hramul sau să se păstreze și cel vechi, atunci când se alege altul nou.

Această tradiție s-a aplicat și în cazul bisericii de la Gorgănel. Hramul lăcașului din vremea lui Nicolae Mavrocordat a fost moștenit de cel nou, ridicat de Isaia Novăceanu, și a rămas ca al doilea hram, și la al treilea lăcaș, ridicat tot acolo în 1838 ¹¹. Pe de altă parte, actuala biserică Sf. Ilie-Rahova se află în apropierea imediată a Dealului Patriarhiei; putem deci admite că vechea mahala a Mitropoliei, amintită pe vremea lui Nicolae Mavrocordat, se întindea pînă aici. O altă biserică cu hramul Sf. Ilie nu mai exista în preajma Patriarhiei, cea mai apropiată fiind tocmai la Gorgan. Credem deci că «Gorgănelul» se afla pe locul actualei biserici Sf. Ilie-Rahova.

Cu prilejul construirii primului lăcaș de aci, amintit sub Nicolae Mavrocordat, o bună parte din «Gorgănel», care — așa cum arată numele, era de mici proporții, ca o moviliță, — a fost rasă spre a se pune temeliile clădirii. Când s-a ridicat al doilea lăcaș, acel al lui Novăceanu, se va fi tăiat încă o parte; iar la înălțarea celui de al treilea lăcaș, mai mare, care există și în vremurile noastre, a fost nivelat și ce mai rămăsese din vechea ridicătură de pămînt. Așa încît astăzi, nu se mai răpănate, printr-o alta nouă, din același loc, să se moștenească hramul poate observa — spre deosebire de Gorganul din fața Cișmigiului — urma Gorgănelului de altă dată, iar dacă nu ni s-ar fi păstrat însemnarea din Anatefter, nici n-am fi bănuțit că a existat odată și acest de al patrulea «martor» al eroziunii solului în lunca Dîmboviței bucu-reștene.

CONST. C. GIURESCU

---

11. N. Iorga, *op. cit.*, p. 349.

BISERICA CREȚULESCU DIN BUCUREȘTI MONUMENT DE ARHITECTURĂ

Biserica Crețulescu din calea Victoriei a fost construită în 1722, în locul altei biserici de lemn, adusă aci din satul Crețulești, unde în 1669, frații Radu vel logofăt și Pădure postelnicul, fiii lui Stan logofătul, înălțaseră altă biserică de zid.

Acest Stan logofătul, văr sau frate cu marele vornic Dragomir și cu Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, se stabilise în acest sat Crețulești, unde a construit și bisericuța de lemn de care este vorba. Stan are ca fiu pe Radu iar acesta pe Pîrvu, care moare tânăr, lăsînd pe fiul său Iordache urmaș. Iordache se căsătorește cu Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu și împreună ridică în 1722, biserica de zid, în locul celei de lemn, care desigur, c-a fost mutată în altă parte. O altă ctitorie a lui Radu, în afară de cea de la Crețulești, este biserica din Bărbulețu, rezugrăvită în 1819 de marele ban Constantin Crețulescu¹.

Dar Crețuleștii mai au și alte ctitorii; între acestea se numără cea de la Plăviceni pe Olt, biserica Crețulescu din Tîrgoviște etc.

Ctitorii zugrăviți în biserica din Tîrgoviște înfățișează pe înaintașii lui Iordache, alături de el și de soția sa Safta, și anume: Pîrvu vel logofăt, Vișa soția sa (părinții lui Iordache); Radu Crețulescu, tatăl lui Pîrvu, și bunicul lui Iordache, Stan Crețulescu, tatăl lui Radu, străbunicul lui Iordache, Dragomir vel vornic, fratele sau vărul lui Stan, și Dobromir vel ban al Craiovei².

Ctitorii zugrăviți în biserica din București, refăcuți în ulei ca și cei de la Tîrgoviște, de pictorul Tattaescu, în 1859—1860, sînt: Pîrvu

1. Em. Kretulescu, *Istoricul bisericii din Crețulești-Mănăstirea*, în, «Bul. Com. Mon. Ist.» an. XXVII (fasc. 82, oct.-dec. 1934), p. 190—191.

2. Este vestitul ban al Craiovei, ctitorul bisericii din Runc, lângă Drăgășani, boier de mare credință al lui Alexandru vodă (1568—1577) și al fiului acestuia, Mihnea Turcitul. (Pr. D. Bălașa, *Dobromir marele ban al Craiovei (1568—1583)*, în rev. «Mitropolia Olteniei», an. XII, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1960, pp. 24—41.

și Vișa, părinții lui Iordache, Constantin Brîncoveanu și Maria doamna, părinții Saftai, Iordachi și Safta, banul Constantin Crețulescu, Ecaterina, sora acestuia, Toma vel logofăt și ban, fratele lui Constantin, Alexandru vel logofăt, fiul lui Toma, Constantin, Alexandru și Constantin, spune prof. N. Iorga, sînt zugrăviți de două ori³. Cei doi ctitori, Iordachi și Safta soția sa, au fost înmormîntați în biserica Mitropoliei din București, — Iordachi în ziua de Sf. Treime 1746⁴, Safta la 1 februarie 1747⁵.

Arhitectura. Încă din 1934, cînd biserica era în curs de restaurare, se făgăduia o monografie completă după terminarea lucrărilor; n-a apărut.

Planul prezintă o distribuție echilibrată a unei construcții compusă din două părți: prima o formează altarul și naosul, cu cele trei abside și patratul naosului, iar a doua, pronaosul și pridvorul, două dreptunghiuri despărțite printr-un zid, în a cărui ax se deschide ușa de intrare, ambele dispuse transversal pe axa construcției.

Naosul este delimitat spre pronaos prin patru coloane legate prin arcuri simple, care susțin timpanul. Două coloane sînt angajate în zidurile laterale: două așezate la egală distanță între ele și între cele dinspre laturi, prezintă caneluri și baghete de-a lungul fuselor, iar spre capitele și baze, floarea de crin, în felul celor de la biserica Doamnei, cea de la Cotroceni, Colțea, cum și de la alte biserici cantacuzienești mai vechi. Motivul acesta provine de la biserica lui Neagoe și cred că a fost popularizat de arhitectul Gligorie Cornescu, care a restaurat biserica lui Neagoe Basarab de la Argeș, din porunca lui Șerban Cantacuzino, spre finele sec. XVII⁶. Coloanele acestora au fost lucrate după modele mai vechi și așezate aci în timpul restaurării din 1934—1939.

Pridvorul deschis se reazimă pe zece coloane simple de piatră, de formă rotundă, din care două sînt angajate în zidul care îl desparte de pronaos. Înălțimea zidurilor și zveltețea construcției ne amintește bisericile modovenești din sec. XVII și biserica Stelea din Tîrgoviște, cum și alte biserici din București, cum ar fi biserica Ienei.

Decorația exterioară. Un brîu de piatră sculptată împarte exteriorul în două zone. Nu știm ce a îndreptățit redarea în cărămidă aparentă a paramentului exterior, cînd toate bisericile din epocă erau tencuite, iar firidele — cum e în cazul de față, aceea din fațada de vest, rezervată icoanei hramului — ca și panourile mărginite de rame în relief, erau destinate a fi zugrăvite cu decorațiuni florale, cu sibile, filozofi, prooroci și sfinți, sau și cu scene, cum aflăm chiar în București, la Biserica cu Sfinți și în alte părți, pînă în sec. XIX, dincolo de a doua jumătate.

3. N. Iorga, *Inscripții I*, p. 295.

4. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, Buc. 1902, p. 371.

5. V. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu*, 1714—1914, Buc. 1914.

6. Victor Brătulescu, *Arhitectul Gligorie Cornescu*, în rev. «Mitropolia Moldovei», an. XXXVI (1961), nr. 9—12, sept.-dec., p. 701—703.

Asupra acestei probleme am întocmit un studiu mai larg, ce urmează să apară tot în această revistă.

Același lucru se poate spune despre învelișul cu olane, de proveniență balcanică. Din documente și din cercetări rezultă că bisericile noastre au fost învelite în general cu șindriilă, materialul lemnos fiind cel mai la îndemână, apoi cu țiglă în solzi, vârful țiglelor fiind ascuțit, cum s-a găsit la Snagov, iar unele din cele domnești, cu aramă sau plumb.

Slaba fabricație a olanelor și lipsa de atenție a celor chemați să vegheze la verificarea calității acestor olane lucrute necorespunzător, a dus la degradarea asterelii și chiar a plafoanelor și bolților unor încăperi de la stăreția minăstirii Hurezi.

Introducerea olanelor, pentru motive estetice, nu-și găsește și în dreptățirea istorică la toate bisericile la care s-a aplicat, după cum nici scoaterea în aparență a cărămizilor, acolo unde era indicată tencuiala și acoperirea cu zugrăveli a firidelor și panourilor exterioare, impusă de cadrele în relief nu-și găsește justificarea aci.

Aceasta cred că constituie o greșală în restaurarea exteriorului bisericii Crețulescu, după cum cred că și zugrăvelile interioare au fost scoase la iveală cu mijloace și soluții prea dure, din care cauză, parte din aceste zugrăveli apar ca jupuite.

Din cercetarea istoricului scurt afișat la biserică, rezultă că biserica a suferit două renovări — una în 1815, alta în 1859, din care s-a ales cu distrugerea elementelor decorative din exterior, cu înlăturarea coloanelor dintre naos și pronaos, din interior și cu zugrăvirea în ulei peste frescă a întregului interior.

Pietrele traforate de la ferestrele superioare nu s-au mai găsit. Ele au fost lucrute după modele apropiate din epocă, afară de aceea din axul altarului, unde apare un vultur heraldic cam pretențios.

Sună strident rîndurile de cărămidă aparentă lângă decorațiunea florală în frescă în care se îmbracă arcurile de legătură dintre capitellele coloanelor pridvorului. Pentru completarea locurilor goale, trebuia aplicată tencuială de frescă colorată în ton neutru.

Pictura. A fost curățită de stratul de ulei cu care a fost acoperită de Tattarescu în 1860, însă, fie că uleiul a fost prea bine prins de stratul de frescă, fie că mijloacele de îndepărtare a acestui strat n-au corespuns în totul, constatăm astăzi că vechea pictură a trecut prin grele suferințe. Păcat de marile calități de desen și de armonie a culorilor, cum și de buna distribuție a scenelor. Scenele de pictură nouă din turla Pantocratorului puteau fi mai aproape de stilul celor vechi.

Luată în totalitatea ei, pictura vădește mari calități ale meșterilor zugravi din epocă.

Distribuția iconografică și o seamă de considerațiuni în raport cu decorul pictural al altor biserici a fost dată încă în 1956 de I. D. Ște-

fănescu⁷. Un studiu de amănunt foarte bine scris asupra picturii pridvorului a publicat Cornelia Pillat⁸.

Repictarea în ulei a bisericii Crețulescu, făcută de pictorul Gh. Tattarescu în a doua jumătate a sec. XIX, în 1860, a dus la acoperirea vechiului strat în frescă scos la iveală în 1934.

Pietrele de mormînt. Ctitorul bisericii, Iordachi Crețulescu, amintit de pisanie, a fost înmormîntat la Mitropolie, precum am văzut⁹. Piatra de mormînt va fi avut aceeași soartă ca toate celelalte: va fi fost mutilată și așezată în rîndul celorlalte, pentru supraînălțarea zidurilor în reparația dintre 1834—1839. Piatra unui alt ginere al lui Brîncoveanu, Radu Iliș, mort în 1704, se află mutilată, în colecțiile de artă de la Palatul Patriarhal.

Pe Iordachi îl amintește un rest dintr-o cruce de piatră mutilată, aflată astăzi în pridvorul bisericii Crețulescu și adusă aici de la Crețulești-Mînăstirea. Cuprinsul ei aproape întreg a fost publicat de Iuliu Tuducescu și mai apoi de Em. Kretzulescu. E vorba de crucea din 1724, ridicată de Iordachi Crețulescu, în curtea caselor sale din satul Crețulești. Inscripția are cuprinsul acesta:

a) Fața crucii:

*«Norodul israilitesc, dac-au sfîrșit a treace
Noianul Iordanului pîatri douăsprezece,
Spre pomenire vecnică au ridicat deadinsul,
Căci au trecut nehumezet ca pre ascu printr'însul
Și neprimejduiți, aflînd locul făgăduinței
Neamului său, l-au pus hotar credinței,
Precum aciea dar atunci au pus acea'nsemnare
Ca să se pomenească în veci buna a lor scăpare.
Așa și preacucernicul Iordache Crețulescul,
Ginerile lui Constantin Vodă Băsarăbescul,
Au gătit casa lui aici, aflînd bună scăpare
De moartea cea năpraznică a ciumei, cea prea mare,
Cu multă umilenie, cu mare mulțumire,
Cruce ridicatu în semn...»*

Latura stîngă a crucii:

*«... curs de la împărăție
și toată casa cum s-au
zis la liniște curată din*

7. I. D. Ștefănescu, *Monumente de artă religioasă din București*, în «Glasul Bisericii», an. XV (1956), nr. 5 mai, p. 255—257.

8. Cornelia Pillat, *Pictura din pridvorul bisericii Crețulescu din București*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 3—4/1957, București, p. 135—163. În această publicație, în anul următor (nr. 2/1958, p. 51—72), însoțit de 9 scheme, a apărut încă un studiu al aceleiași autoare despre biserica Crețuleștilor din satul Rebegești.

9. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 295.

moarte o au povățuit
 aici nestrămutată,
 a opta lună douăzeci
 și cinci curgînd văleatul,
 spre două sute șapte mii
 i-au miluit prea înaltul
 ca să se pomenească
 dar în veci această milă
 ca Dumnezeu au arătat
 la casa lor cea plină.
 Cruce prea sfîntă au rădicat
 la doi și două sute
 și șapte mii și cu trei zeci,
 dînd laude prea multe lui
 Dumnezeu, celui prea luminat
 și veșnică mărire»¹⁰.

O piatră de mormînt din naos e așezată în latura de sud, cu marginea de nord în dreptul coloanei a doua. Este de culoare vînată și prezintă un chenar marginal sculptat, avînd ca motiv o frunză stilizată. În partea superioară, sculptat într-un medalion mărginit în colțurile de sus, de două chipuri de serafimi, iar în latura de jos de cîte două frunze trifurcate.

Inscripția în relief are cuprinsul acesta :

«Supt această piatră se odihnește oasele robului¹¹ Dumnezeu marele ban Costandin Crețulescu. Toată a sa viețuire întru sfințenie, rîvnire, rodurile și-au împlinit, ca un neam blagoslovit. 1834. Avgustu 20, Luni a răposat».

Născut în 1760 ; este fiul marelui ban Costandin Crețulescu, fiul lui Iordache și al Saftei. A fost mare ban și el, între 1814—1818. S-a însurat cu Luxandra fiica paharnicului Toma Guliano, fiul Mariei Paleologu Cantacuzino. Acest Constantin Cantacuzino, mare ban între 1814—1818, pune de zugrăvește în 1819 biserica din Bărbulețu-Dîmbovița¹².

Pronaos. A doua piatră de marmură, albă, de format mare (cca. 0,90/2 m.), o aflăm spre scara de intrare la clopotniță. Un chenar marginal, sculptat în relief, cu frunze, flori, boboci și un vrej șerpuiind, înconjoară piatra. În cîmpul pietrei, în partea de sus, o emblemă.

10. Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Krețulescu*, în rev. «Literatură și arta romînă», an. IX (1915), p. 435 și Em. Krețulescu, *I. c.*, reproduc această inscripție.

11. De observat că nu se repetă *lui*, articolul prepozitiv, după articolul *lui* al cuvintelor precedente. De reținut că fraza stilizată care apare pe marginea pietrei, o întilnim pe piatra de mormînt a Catineai Merișasca, medelnicereasa din 1842, din pridvorul bisericii.

12. Em. Krețulescu, *Istoricul bisericii din Crețulești-Minăstirea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXVII (fasc. 82, oct.-dec. 1934) p. 191. Despre biserica din Bărbuleț a se vedea N. Ghika-Budești. *Comunicări*. În aceeași publicație, an. VI (1913), p. 82—83.

în cioc, iar dedesubt inițialele : M.I.P. În dreapta un leu în picioare ; înfățișînd în relief, un scut cu o coroană ; pe scut, vulturul cu crucea, în stînga, un copac exotic (chiparosul) ?, simbolul morții.

Inscripția săpată în piatră, în adîncime, în cîmpul pietrei, are acest cuprins : *«Mormînt de jale neîncetată, ursit'arată ne'nduplecată. Ce n-are milă de tinerețe de mii de daruri, de frumusețe. C'aici iubita fîcă, soție, cînd era gata mumă să fie, pe Polixenia de toți desparte, Las'ale vieții nădejdi deșarte».*

Dedesubt simbolul morții pe pămînt : o căpățînă cu două oase încruciate.

Piatră de granit roșu, așezată spre fereastra de nord a pronaosului. În partea de sus, un ornament vegetal, sculptat în relief ; în cea de jos și tot în relief, un vas în formă de cupă, cu picior, avînd un capac cu vîrf. De o parte și alta a vasului, buchete de flori și frunze ascuțite. Decorația florală pornește de sub piedestalul cupei. Dimensiunea pietrei : cca. 0,80/1,20 m. În cîmpul pietrei, săpată în adîncime, inscripția are cuprinsul acesta : *«Costandin Crețulescu încetat din viață la 31 iulie 1865. Rugați-vă pentru dînsul».*

Era născut în 1810, fiul paharnicului Constantin Crețulescu, căsătorit cu Maria Filipescu. Avea casă în strada Știrbei Vodă 31.

În latura de nord a pronaosului aflăm piatră de gresie de culoare vînată, împodobită cu două chenare, între care rămîne un spațiu alb, lat de cca. 5 cm. Chenarul marginal, ceva mai lat ; cel din interior, mai îngust. Cîmpul pietrei nu are nici o decorație. Dimensiuni cca. 0,60/1,80 m.

Inscripția săpată în relief are cuprinsul acesta : *«Această silnică și mică piatră acopere pe marele acela vornic Barbu Știrbeiu pă care pentru multă blîndețe și pentru mari sluji ce au făcut la patria dumnealui Valahia, l-au învrednicit Dumnezeu înmălțîndu-l la cele mai mari cinsti și dregătorii care la vîrsta de ani 63 leat 1813 Avg. 5, s-au săvîrșit cu cinste în sîmul patrii dumnealui. Fie dar, Doamne, pomenit numele lui întru împărăția ta denpreună și cu aceialalți răposați ai dumnealor amin».*

A cincea piatră de mormînt din pronaos se află în dreptul coloanei a doua din latura de sud ; de marmură albă, cu un chenar marginal ornat cu lujere, frunze, flori cu patru petale și boboci. Cîmpul pietrei este împărțit în două : partea superioară, mai redusă, cuprinde stema familiei, sculptată în relief, un oval surmontat de o coroană cu cruce, iar înăuntru ovalului, vulturul cu crucea în cioc, cu aripile desfăcute, stînd pe vîrf de munte. În partea de sus se află soarele și luna. Sub această stemă, în restul cîmpului și despărțită printr-o bară, inscripția săpată în adîncime are acest cuprins ; în litere de tranziție : *«Suptu această piatră să odihnește robul lui Dumnezeu logofătul Alecsandru Ghiorghie Krețulescu,¹³ născut în anul 1779, Fevruarie 4 și a încetat din viață la anul 1847 Aprilie 1».*

13. Împreună cu soția sa Ana, născută Cîmpeanu, răposată în 1863, Alexandru

Chenarul marginal este asemănător, ca și piatra, și într-o măsură și stema, cu al pietrei Polixeniei, din latura de nord a pronaosului.

Piatră de mormînt în pridvor, spre nord. Chenarul marginal, săpat în adîncime, prezintă decorații florale în relief, de jur împrejurul cîmpului pietrei, încheie printr-un cadru ușor delimitat de o săpătură în adîncime. Partea de sus a cîmpului pietrei, ca și cea de jos, nu prezintă nici o decorație.

Inscripția săpată în relief, în rînduri orizontale, mărginite de baghete lineare, cuprinde următoarele : «*Supt această piatră sã odihnește oasele răposati ro(bi)lor lui Dumnezeu medelnicereasa Catinca Merișasca ce au datu opștescu sfârșit în anu 1842. Martie 18*».

În pridvor, în colțul nordvestic. Piatră de mormînt albă, împodobită cu un chenar marginal sculptat floral în relief. Lujerele pornesc din partea de jos, legate printr-o panglică în formă de fundă ; frunzele în relief sînt prevăzute cu alveole, se întorc în formă de cerc deschis și închid în spațiul din mijloc o floare deschisă, avînd patru petale.

Pe cîmpul pietrei e înscrisă în relief o cruce simplă, avînd în jurul locului de întretăiere al brațelor raze, iar la bază o coroană cu margini perlate. Dedesubtul coroanei, numele celui îngropat : «*Emanoil C. Crețulescu 1806—1878*». Sub numele mortului, o bandă limitată față de partea de deasupra prezintă frunze stilizate, sculptate în relief.

Alături o altă piatră de gresie prezintă un cadru marginal simplu, marcat de un cadru în relief, mărginit de două șențulețe. Cîmpul pietrei prezintă patru rozete scoase în evidență prin sculptarea în adîncime a petalelor. Două rozete se află în partea de sus, două în partea de jos. Între cele două de la partea de sus a mai fost ceva, dar a fost stricată, iar între cele două de jos aflăm pomul vieții stilizat, deasupra căruia, schematic și stîngaci, apare o căpățînă și două oase, elemente tradiționale. Inscripția în relief, cam mutilată are acest cuprins : «*Supt această piatră odihnescu-se oasele răposatului robului Dumnezeu Costandin Crețulescu 1826*». Restul cîmpului pietrei este limpede. E posibil ca acest Costandin Crețulescu să fie marele ban care în 1819 pune de se zugrăvește, cu cheltuiala sa, biserica din Bărbulețu (Dîmbovița) ¹⁴.

O altă piatră de mormînt din pridvor o găsim în latura de sud (0,80/2 m.). Mărginită de un chenar simplu, cuprinde în cîmpul pie-

---

și Ana sînt părinții celor patru capi revoluționari din 1848 : Constantin Krețulescu, președintele sfatului orașenesc în iunie 1848, fost apoi președintele Comitetelor unite ale Moldovei și Munteniei, formate în 1857 pentru unirea Principatelor ; Scarlat Krețulescu, maior în armata rusă (1836), organizatorul și comandantul gărzii naționale revoluționare ; Dimitrie Krețulescu, ofițer în Garda Națională, mai tîrziu general ; Nicolae Krețulescu, doctor în medicină, 1839, inspector administrativ și coautor al Constituției din 1848, ulterior întemeietorul învățămîntului medical, prim-ministru sub Cuza, autorul legii învățămîntului din 1864, etc. (Extras din *Istoricul bisericii Crețulescu aflat în pridvor*).

14. Em. Kretzulescu, *Istoricul bisericii din Crețulești-Minăstirea*, în «Bul. Com. Ist.», an. XXVII (fasc. 82, oct.-dec. 1934), p. 191.

trei, fără alte ornamente, o inscripție în relief, deteriorată : «*Supt această piatră (să) odihnește oasele răposatului robului Dumnezeu stolnicul Ioan Perdecaru ce au dat opștescul sfârșit la leatul 18... (piatra ruptă) Ghenarie 10*».

Ceva mai la o parte, în dreptul coloanei de sud, la intrarea în pridvor, o altă piatră cu inscripția zgîriată în adâncime, greu de descifrat are cuprinsul acesta : (*In a*) «*cest mormînt Sunt (?) acoperit cu pămînt, Petru și Constantin ... și ... cimitire ... Nicolae, Tarsița, Mihai și Tudora Luț... (?) monahia ... Is. Hs. ... neamul*».

Din cuprinsul inscripțiilor de pe pietrele de mormînt din naosul, pronaosul și pridvorul bisericii, se vede că aici au fost îngropate 10 persoane din neamul Crețuleștilor și din familiile înrudite cu ei.

După mărturia părintelui paroh Gr. Cernăianu, pietrele de mormînt, descrise mai sus, au fost adunate din jurul bisericii și așezate în biserică și în pridvor, cu prilejul ultimei restaurări a monumentului.

Icoane. Un număr de icoane, unele destul de valoroase, împodobesc pereții bisericii. Unele fac parte din colecția familiei Crețulescu.

1. *Maica Domnului*; tempera pe lemn; icoană împărătească, pe fond de aur. Inscripția în alb, pe marginea de jos : «*Prin Ioanichie Strat (onicu) spre pomenire 1815*».

2. *Iisus Hristos*, de aceeași mărime și în aceeași tehnică, tot pe fond de aur. Inscripția are același conținut. Dedesubtul ei însă se poate distinge o alta mai veche, din care se mai citește : «*... icoană prin Ioanichie Strat... spre pomenire ... anul 1810, Aprilie*». Se află în pronaos, în partea de sud.

3. *Adormirea Maicii Domnului*. Inscripția în colțul de jos, din stînga : «*1842, Noe. 10 Ioan Halepliu zograf*»¹⁵.

4. *Iconiță. Maica Domnului și pruncul Iisus Hristos plutind pe nori*, este încadrată de Sf. Visarion (în dreapta) și Sf. Elisabeta (în stînga). Este așezată deasupra jețului arhieresc.

5. *Iconiță. Sf. Vasile* înfățișat ca arhieru, cu mitră și cîrjă. În dreapta o coloană cu draperii și capitel; în colțul de sus, Iisus binecuvîntîndu-l; în stînga o măsută cu un potir, steluța, etc. În colțul din stînga de jos, inscripția : *1848 Costache zugrav π*τχϵ (?) — Patru (?)*. Patru (?)

6. *Icoană împărătească: Sf. Ioan Botezătorul*, flancat de Sf. Nicolae și Antonie «*prea cuviosul*». Ulei pe lemn, stil apusean.

7. *Maica Domnului* (icoană mijlocie), între Sf. Nicolae (?) și Sf. Ioan Botezătorul. Deasupra capului doi îngeri îi țin o cunună cu perle de forma unei mitre arhieresti. Veșmînt alb aurit, cunună me-

15. Același pe care l-am întilnit semnat pe icoana Maicii Domnului de la biserică Sf. Vasile din calea Victoriei, sub numele postelnicului Ioniță Halepliu; N. Iorga, *I. c.* publică o singură inscripție a icoanei Maicii Domnului : «*Robul lui Dumnezeu și al Maicii Precești Toma, Safta și cu fiii lor, Mai 13 dn(i) lt. 7257*» (1749). El menționează cu drept cuvînt că e una din cele mai frumoase icoane îmbrăcate în argint. Se află în naos pe latura de nord.

talică în relief, ca și la cei doi sfinți. Iisus, cu aureolă zugrăvită, poartă veșmînt roșu. Tempera pe lemn, fond albastru.

8. *Maica Domnului cu pruncul Iisus*. Icoană împărătească; ulei pe lemn; sec. XIX, stil apusean.

9. *Iisus Hristos*, la fel cu cea de mai sus a Maicii Domnului.

10. *Întîmpinarea Domnului (Stretenia)*. Icoană prăznicar; tempera pe lemn de la finele sec. XVIII, de factură romînească.

11. *Sf. Ioan Botezătorul*. Capul și parte din bust. Icoană mică; tempera pe lemn, stil atonit, sec. XVII.

12. *Intrarea în biserică a Maicii Domnului*. Icoană prăznicar. Tempera pe lemn, factură greco-bizantină din sec. XVIII.

13. *Înălțarea lui Iisus*. Icoană prăznicar. Tempera pe lemn. Factură slavo-romînă din sec. XVII.

14. *Maica Domnului*. Icoană împărătească, pe fond de aur. Tempera pe lemn; începutul sec. XIX. Factură apuseană.

15. *Adormirea Maicii Domnului*; icoană împărătească; ulei pe lemn, de la începutul sec. XIX; stil apusean.

16. *Punerea în mormînt a lui Iisus*; icoană mijlocie. Maica Domnului ocupă mijlocul icoanei, poartă coroană metalică și se află în stare de rugăciune, cu mîinile împreunate pe piept, acoperit cu ferecătură metalică pe care se citesc nume ca : *Nastasia, Maria Niculae 1814*.

Dedesubt inscripția slavonă : „положеніе во гробѣхъ гдѣ нашего Іисуса Христа“, adică : «*Punerea în mormînt a Domnului nostru Iisus Hristos*».

„MP ΘΥ

Sus : *вбразъ богородици*“ = «*Chipul Născătoarei de Dumnezeu*». De o parte și de alta a Maicii Domnului, sus : în cîte o ramă ornată : în stînga, crucea cu sulița, trestia, potirul și buretele; în dreapta, o coloană cu un cocoș; în vîrf, scara rezemată de coloană, vasul cu oțet și fiere, alt vas cu piroanele.

Soarele și luna, mai jos : heruvimi și serafimi. «*Îngerii Domnului*»

„, агги — гдѣни“, cu aureole metalice, ca și Petru și Ioan de la cap și picioare. Tempera pe lemn, sec. XVIII. Factură rusească. Inscripția aceasta a făcut să se creadă că la Tismana sînt și inscripții grecești; este inscripția consacrată, ca și MP ΘΥ, tot grecească. (Duiliu Marcu și George Russu, *Descoperirea frescei din sec. XVI de la mînăstirea Tismana*, în «*Monumente și muzee*», I, Buc. 1958, p. 49).

17. *Adormirea Maicii Domnului*; icoană prăznicar. Tempera pe lemn, din sec. XVIII. Factură romînească.

18. *Adormirea Maicii Domnului*. Icoană împărătească. Ulei pe preparat de tempera, pe lemn. Factură romînească de la finele sec. XVIII.

19. *Icoană în patru registre*. Icoană mijlocie, ulei pe lemn, de la începutul sec. XIX. În registrul superior, 6 sfinți: Ioan Botezătorul, Grigorii Patriarh, Petru, Pavel, Andrei întii chemat, Filip. În registrul inferior, alți 6 sfinți : Proorocul Ilie Tesviteanul (?), Haralampie,

m. Trifon, m. Pantelimon, m.m. Gheorghie, Cuvioasa Parascheva. În registrul al doilea de sus, două scene: Nașterea lui Iisus, Nașterea Maicii Domnului. În cel de al treilea, alte două scene: Adormirea Maicii Domnului, Învierea lui Iisus, care poartă steag, ridicînd pe Adam și Eva, Îngerul la mormînt, ostașii căzuți la pămînt de spaimă.

20. *Adormirea Maicii Domnului*. Icoană împărătească, ulei pe lemn de la începutul sec. XIX; cariată. Factură balcanică-sîrbească.

21. *Icoană de forma celor împărătești*, în cinci registre. Primul registru de sus cuprinde scenele: Iisus în slavă, Botezul lui Iisus, un Sf. cuvios, Răstignirea, Cuvioasa Paraschiva, Doi sfinți cuvioși, Adormirea Maicii domnului. Registrul al doilea de sus. Sobor de sfinți, un stîlptic, o sfîntă, un cuvios, Sf. Treime (Tatăl, Fiul și Sf. Duh; sub picioare, globul pămîntesc). O sfîntă cu crucea. Sf. arhiereu cu cîrjă, Sf. Constantin și Elena.

Începînd cu registrul al treilea, pe margini apar cei 12 apostoli: 6 pe o parte, 6 pe alta. Registrul al treilea cuprinde trei chipuri mai mari: arhanghelul Mihail, Maica Domnului cu pruncul, Iisus Hristos Pantocrator, Ioan Botezătorul, toți bust. În registrul al patrulea, 4 sfinți — bust: Sf. Ilie cu carul de foc, zburînd și aruncînd lui Elisei cojocul, Sfinții Trei Ierarhi. În registrul al cincilea, și ultimul, Sf. Gheorghe în dreapta. Sf. Dumitru în stînga, încadrează două cuvioase — una în dreapta și alta în stînga — apoi Sf. Petru și Pavel și alți doi sfinți; în total 42 subiecte. Tempera pe lemn, vernisat cu ulei; începutul sec. XIX.

22. *Sf. Gheorghe*, zugrăvit stînd în jilt; rama și aureola în relief, decorate și poleite cu preparatul de tempera. Icoană asemănătoare celei de pe steagul lui Ștefan cel Mare de la minăstirea Zografu. Tempera pe lemn din sec. XVII.

23. *Sf. Ioan Botezătorul*, bust, format mijlociu. Tempera pe lemn din sec. XVIII, factură bizantină-balcanică.

24. Icoană în două registre: partea de sus: *Schimbarea la Față*, avînd în stînga un sfînt arhiereu, ὁ ἅγιος κἀλίστρος, iar în planul al doilea un călugăr «Ioanichios», alături de «Vasilios Alexios», iar în dreapta; «Kir Evtimios Constantinopoleos», «*Isaias ieromonahos*», în planul de sus. În planul al doilea, Cetatea Constantinopolei, închizînd între ziduri biserica Sf. Sofia, avînd în jur diverse biserici, bărci cu călugări. Poteci spre biserica de la poarta cetății.

25. *Icoana Sf. Treimi*, înconjurată de alte 12 rame; mijlocie; tempera pe lemn, de la finele sec. XVIII, factură romînească. În centru, Sf. Troiță, sub forma ospățul de la stejarul Mamvri. În registrul de sus: Nașterea Fecioarei Maria, Intrarea în biserică, Buna Vestire, Nașterea lui Iisus. În registrul de jos: Înălțarea Domnului Iisus Hristos, Soborul Sfinților Apostoli, Schimbarea la față a lui Iisus Hristos, Adormirea Precistei. În stînga, în registrul al doilea de sus: Întîmpinarea Domnului Hristos; în dreapta, Botezul Domnului Iisus Hristos. În re-

gistrul al treilea : Duminica Floriilor lui Hristos, în stînga ; învierea lui Iisus Hristos — în dreapta. ,

26. *Soborul Sfinților Voevozi*, icoană împărătească. Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil cu aureolă și un fel de penaj pe capete; mîinile și picioarele îmbrăcate în metal. Deasupra, Sf. Treime și globul. Pe filacteră inscripția romînească: «*Sfînt, sfînt, sfînt, Domnul Savaot, plin e cerul și pămîntul de mărirea lui*». Ulei pe lemn, de la începutul sec. XIX. Factură apuseană.

27. *Maica Domnului*, din tîmpla îmbrăcată în argint, poartă data: «*25 martie 1899*».

28. *Iisus Hristos*, din tîmplă, de asemenea ferecat în argint, poartă data: «*1899 Ianuarie 27*».

29. *Adormirea Maicii Domnului*. Icoană împărătească; ulei pe lemn, sec. XIX. Factură apuseană.

30. *Sf. Ioan cel Jalnic*. Molenie de tîmplă, cu ramă și stîlpișori sculptați. Tempera pe lemn de la finele sec. XVII.

31. Icoană mijlocie: *Doi sfinți martiri*; ferecată în argint marcat; finele sec. XIX.

32. *Schimbarea la față*; prăznicar de tîmplă. Tempera pe lemn din sec. XVII, pe fond de aur. Factură bizantină-slavă.

33. Icoană pe fond de aur, simetric împărțită în 5 registre cu cîte 5 subiecte în fiecare registru, corespunzînd și orizontal unele cu altele. Sînt 25 subiecte din viața lui Iisus și a Maicii Domnului, notate cu literele alfabetului grec de la alfa la omega, fără indicarea titlurilor scenelor. Icoană prăznicar. Tempera pe lemn, fond de aur, factură athonită din a doua jumătate a sec. XVII.

34. *Maica Domnului tronînd*. Poartă aureolă în relief, ca și a lui Iisus Hristos și a celor doi arhangheli aflați de o parte și alta. Pe margine cîte 6 prooroci. Icoană împărătească, tempera pe lemn din sec. XVII.

35. *Punerea în mormînt*. Medalion oval; tempera pe lemn, sec. XIX. Factură apuseană.

36. *Iisus Hristos tronînd*, realizat puțin în relief, ceva mai ridicat față de celelalte două personaje: Maica Domnului și — lucru rar — Sf. Ioan Evanghelistul în locul lui Ioan Botezătorul. Fondul superior al icoanei, pe aur, împodobit cu ramuri, flori și frunze ușor reliefate. Rama îngustă, pe fond de aur, împodobită cu frunze de stejar, ușor reliefate. Dedesubt. inscripția: «*1823, Martii 14*».

37. *Icoană format mic (prăznicar de tîmplă)*; tempera pe lemn. Factură bizantino-slavă.

38. *Maica Domnului*; icoană împărătească. Tempera pe lemn, stil bizantin, sec. XVII. Ferecată în argint aurit, poartă inscripția: «*Robul lui Dumnezeu și al Maicăi Preacistăi Toma, Safta și cu fiii lor Mai, 13 dni leat 3613 (= 7257 (1749)* ¹⁵.

39. *Sf. M. Mucenic Mina*; icoană împărătească. Ulei pe lemn, sec. XIX; factură apuseană. Miinile, aureola, sulita și crucea acoperite cu metal.

40. *Răstignirea*. Icoană prăznicar de tâmplă, factură slavo-bizantină din sec. XVII.

41. *Iisus Hristos bust*; icoană împărătească. Tempera pe lemn din sec. XVII. Factură bizantină, îmbicsită din cauza unei proaste vernisări.

Odoare prețioase :

42. *Aghiazmatar* de argint, cu pereții înalți și groși, lucrat în repoussé, cu fundul bombat înăuntru și avînd în relief scena Botezului lui Iisus Hristos. În interior, vasul e decorat cu 12 medalioane, fiecare cuprinzînd chipul unui apostol, însemnat cu monograme și lucrat în relief. Medalioanele sînt înconjurate cu un chenar de flori stilizate, despărțite prin colonete cu capiteluri. Buza vasului este resfrîntă în afară și retezată la distanțe egale prin colțuri semicirculare. Lucrare de calitate artistică, din sec. XVIII.

43. *Potir* de argint, cu paharul îmbrăcat într-o cupă lucrată à-jour, avînd gravate 4 medalioane, înfățișînd pe cei 4 evangheliști purtînd mitre arhieresti. Pe marginea piciorului alte ornamente de flori înfățișînd pe cei 4 evangheliști cu simbolurile lor. Deasupra medalioanelor, inscripția circulară : «*Acestu potir s-au făcut de vîlădica Ioanichie bisericii Krețulescu, spre pomenire 1839*».

44. *Potir* de argint, avînd paharul îmbrăcat într-un înveliș decorat cu flori lucrate à-jour, avînd inscripția grecească cu litere capitale : «*† Νικολάου πάλλασας γονέων τέκνων Σοφδε (= sora) Ηληνν γονέων τέκνων*» adică : «*De la Nicolae Balașa cu părinții și copiii (și) de la sora Ilinca cu părinții și copiii*».

45. *Disc de potir*, de argint aurit, avînd gravată deasupra telerului scena în care apare Iisus prunc, înconjurat de raze și stînd culcat între doi îngeri îngenunchiați. Deasupra pruncului se coboară în chip de porumbel Sf. Duh. Pe margine, trei cartușe gravate și legate între ele prin banderole, cartușele purtînd inscripțiile : «*Ioanichie arhieru*; «*Gavriil, Opria, Păun*». Pe marginea din dos : «*Păuna*».

46. *Linguriță de potir*, de argint suflat cu aur, cu mînerul terminat în formă de cruce, avînd pe dos inscripția : «*Ioanichie*».

47. *Candelă de argint*, lucrată à-jour. Pentru agățat are trei heruvimi, din același material. Inscripția gravată are cuprinsul acesta : «*Această candelă s-u făcut de Toma Krețulescul la mormîntul său, 1817, Noembrie 4*».

48. *Candelă* suspendată în fața jețului arhieresc, avînd trei medalioane, fiecare cu inscripția : «*Iordache*»; «*Krețulescu*».

49. *Policandru* de argint, așezat în pronaos, alcătuit astfel : o sferă masivă centrală, din care se desfac 12 brațe în formă de șerpi, astfel : 6 mai lungi sus ; 6 mai scurte mai jos. Pe sfera centrală sînt fixate 6 inele de care sînt legate 6 lanțuri din bobite de argint, iar

la celelalte capete sînt legate de brațele scurte. Din gura fiecărui șarpe ce termină fiecare braț stă atîrnată o candelă mai mică. Un medalion alcătuit din două ramuri de stejar și o ghindă pe sfera centrală; inscripția: «*Acest policandru s-au făcut prin Iordachie Stratonicos bisericii Krețulescu, cu ajutorul dumnealui banului Constantin Krețulescu și a multora, spre pomenire 1817*»¹⁶.

50. O *cristelniță* de forma unei cupe ovale, cu adîncituri în formă de pară în interior, dau în exterior forma unor umflături. Piciorul, cu un nod în relief, se reazimă pe o bază ornată ca și cupa.

*

Concluzii. În rezumat, actuala biserică Crețulescu din calea Victoriei, ridicată în locul celei de lemn la 1722 de Iordachi Crețulescu și soția sa Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu, este un prețios monument de arhitectură, restaurat prin grija urmașilor ctitorilor. Decorația picturală interioară a avut de suferit de pe urma repictării în ulei din 1860 și chiar de pe urma restaurării din 1934—1936.

Același lucru se poate spune despre decorația exterioară.

Icoanele mobile atîrnate pe pereții bisericii provin din colecția ctitorilor, sînt din diferite epoci de diverse facturi și de valori deosebite.

Inscripțiile pietrelor funerare au fost scăpate din vedere în culegerea de inscripții a prof. N. Iorga¹⁷. La acea vreme, pietrele acestea se aflau peste mormintele din jurul bisericii Crețulescu, fostul cimitir al ctitorilor.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

16. N. Iorga, *op. cit.*, p. 296, mai menționează un rînd de candelă cu inscripția: «*Ioanichie arhiereu bes(ericii) Crețulescu*».

17. Cf. N. Iorga, *Inscripții I*, p. 295.

O INCERCARE DE MAI BUNĂ PREGĂTIRE A CLERULUI ÎN SECOLUL AL XVIII-lea

În decursul veacului XVIII, s-au făcut eforturi meritorii pentru ridicarea culturală a preoțimii și în general a poporului, dar din nefericire, aceste încercări au fost, mai ales la început, pentru clerul înalt și clasa suprapusă. Școala inițiată de învățatul stolnic Constantin Cantacuzino și pusă în funcțiune de fratele său, Șerban vodă, ajutată mai apoi de Constantin vodă Brîncoveanu cu banii depuși la «teca» din Veneția, era o instituție superioară, un fel de facultate și în plus în limba greacă, ceea ce explică atenția ce i s-a dat în epoca fanarioților.

Nu uităm nici cenușarea de slavonie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, menită a scoate traducători de hrisoave scrise într-o limbă uitată. Ici și colo apar școli de factură democratică, ca aceea întemeiată de Martin cupețul, la schitul ridicat de dînsul la Pitești în 1751, sau aceea făcută de mitropolitul Neofit Criteanul (1738—1754) la Pătroaia, atunci în județul Vlașca, la anul 1753.

Un caracter mai cuprinzător se datorește însă inițiativei luată de Alexandru vodă Ipsilant (1774—1782) în întîia sa domnie în Țara Romînească. Prin hrisovul său din 1766, reorganiza școala domnească și o instala în chiliile reparate de la mînăstirea Sf. Sava din București, fixînd durata de studii la 12 ani ; — dar nici școlile din provincie nu le uită.

Este un merit nepieritor al acestui domn luminat, venit din Fanar dar slujînd țara de adopție într-un chip ce-l onorează, în cel mai înalt grad. Contemporan cu el era și episcopul de Rîmnic, un alt grec, Filaret II. Acesta a înțeles gîndul de înălțare al domnitorului și l-a ajutat din toate puterile, el însuși fiind un bărbat cu aleasă cultură. Este suficient să amintim activitatea sa cărturărească în care locul de cinste îl ocupă Mineile de la Rîmnic, operă desăvîrșită în compania mitropolitului Grigore II și episcopului Chesarie al Rîmnicului, căruia îi și urmează în scaun.

Dar vremurile se schimbă, Alexandru Ipsilanti pierde tronul, ca să ajungă după alți zece ani și mai bine, iarăși domn al Munteniei dar pentru scurtă vreme. Episcopul Filaret rămîne singur ; alt război, urmat de o ciumă cumplită ; în fine, prin lupte, abilități și adevărate merite, el ajunge mitropolit al țării în septembrie 1792, ca numai după un an să facă paratesis, adică «să se prostească de bună voie», cum spuneau înaintașii săi, cu un veac și mai bine înapoi.

În scurtul interval de un an, ca mitropolit, Filaret — și copleșit de alte multe nevoi — nu uită preoții săi ; el dorește să fie mai buni, mai luminați și prin aceasta să se ridice însuși neamul, poporul. Din acele ce lăsăm să urmeze, se va vedea ostenala sa depusă în această direcție. Astfel la 1 august 1793, Filaret trimite o circulară către protopopii din eparhia sa, prin care le poruncește să întemeieze școli la orașe, unde să fie chemați copii și din satele dimprejur, «să-i învețe carte, fiind aceasta cea mai de folos trebuință, și sufletește și trupește. Și mai vărtos șa ceata preoților, ca să nu fie de tot proști cei ce vin a să hirotonisi, ne cum dă a scrie neștiind, ci nici dă a citi cu lesnire».

Iată un tablou al situației candidaților la preoție în anul mîntuirii 1793. Jalnică stare : ei nu știau să scrie și nici să citească «cu lesnire».

Mitropolitul îndeamnă protopopii să caute dascăli «ori din preoți, sau din partea mirenească cu știință învățaturii... care dă va ști și cevași din cîntări bisericești încă mai dă folos va fi». Plata acestuia va fi de cinci taleri pe lună, de la Mitropolie, «dă la cutie». Dascălul urma să dea zăpis de făgăduință că-și va face datoria. Acesta va fi trecut apoi în condica Mitropoliei.

În aceeași lună — august — mitropolitul Filaret este sesizat de domnitorul țării, care era la acea dată Mihai Șutu (1791 martie-1793 ianuarie), spre a i se arăta care este situația școlilor din Oltenia. Domnitorul fusese provocat la aceasta de boierinașul Matei Băbeanu, care-și zicea Bibeanu, originar de pe Oltețul Vilcii, și care cerea școală pentru numeroșii săi copii ¹.

Mitropolitul raportează domnitorului că «dintru început», adică de pe vremea lui Alexandru vodă Ipsilante, s-au orînduit în Oltenia șapte dascăli : unul elinesc și altul slovinesc, în Craiova, amîndoi, iar în celelalte județe cîte un dascăl român. Crede că ar trebui și la Rîmnic un dascăl elinesc și cîte un ipodidascăl «și la Craiova și la Rămnic spre folos sărmanilor copii, cu leafă pă lună măcar cîte tl 20».

Circulara trimisă către protopopi începe a-și da rezultatele. Astfel, la 28 februarie 1793, mitropolitul, care urmărea de aproape chestiunea, primește legămîntul-zăpis pe care-l dă dascălul Pandeimon din orașul C. de Argeș. Aci se arată că s-au strîns ca la vreo 20—30 de copii și se leagă să-i învețe «carte, cîntări și slovă». Zăpisul este întărit cu mărturii de seamă : doi «județi» de oraș, un vameș și un breslaș. Mitropolitul merge mai departe : el cere domnitorului ca dascălii să fie

¹ V. A. Ureche, *Istoria Romînilor*, tom. V, p. 58.

O INCERCARE DE MAI BUNĂ PREGĂTIRE A CLERULUI ÎN SECOLUL AL XVIII-lea

În decursul veacului XVIII, s-au făcut eforturi meritorii pentru ridicarea culturală a preoțimii și în general a poporului, dar din nefericire, aceste încercări au fost, mai ales la început, pentru clerul înalt și clasa suprapusă. Școala inițiată de învățatul stolnic Constantin Cantacuzino și pusă în funcțiune de fratele său, Șerban vodă, ajutată mai apoi de Constantin vodă Brîncoveanu cu banii depuși la «teca» din Veneția, era o instituție superioară, un fel de facultate și în plus în limba greacă, ceea ce explică atenția ce i s-a dat în epoca fanarioților.

Nu uităm nici cenușarea de slavonie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, menită a scoate traducători de hrisoave scrise într-o limbă uitată. Ici și colo apar școli de factură democratică, ca aceea întemeiată de Martin cupețul, la schitul ridicat de dînsul la Pitești în 1751, sau aceea făcută de mitropolitul Neofit Criteanul (1738—1754) la Pătroaia, atunci în județul Vlașca, la anul 1753.

Un caracter mai cuprinzător se datorește însă inițiativei luată de Alexandru vodă Ipsilant (1774—1782) în întîia sa domnie în Țara Romînească. Prin hrisovul său din 1766, reorganiza școala domnească și o instala în chiliile reparate de la mînăstirea Sf. Sava din București, fixînd durata de studii la 12 ani ; — dar nici școlile din provincie nu le uită.

Este un merit nepieritor al acestui domn luminat, venit din Fanar dar slujînd țara de adopție într-un chip ce-l onorează, în cel mai înalt grad. Contemporan cu el era și episcopul de Rîmnic, un alt grec, Filaret II. Acesta a înțeles gîndul de înălțare al domnitorului și l-a ajutat din toate puterile, el însuși fiind un bărbat cu aleasă cultură. Este suficient să amintim activitatea sa cărturărească în care locul de cinste îl ocupă Mineile de la Rîmnic, operă desăvîrșită în compania mitropolitului Grigore II și episcopului Chesarie al Rîmnicului, căruia îi și urmează în scaun.

Dar vremurile se schimbă, Alexandru Ipsilanti pierde tronul, ca să ajungă după alți zece ani și mai bine, iarăși domn al Munteniei dar pentru scurtă vreme. Episcopul Filaret rămîne singur ; alt război, urmat de o ciumă cumplită ; în fine, prin lupte, abilități și adevărate merite, el ajunge mitropolit al țării în septembrie 1792, ca numai după un an să facă paratesis, adică «să se prostească de bună voie», cum spuneau înaintașii săi, cu un veac și mai bine înapoi.

În scurtul interval de un an, ca mitropolit, Filaret — și copleșit de alte multe nevoi — nu uită preoții săi ; el dorește să fie mai buni, mai luminați și prin aceasta să se ridice însuși neamul, poporul. Din actele ce lăsăm să urmeze, se va vedea ostenala sa depusă în această direcție. Astfel la 1 august 1793, Filaret trimite o circulară către protopopii din eparhia sa, prin care le poruncește să întemeieze școli la orașe, unde să fie chemați copii și din satele dimprejur, «să-i învețe carte, fiind aceasta cea mai de folos trebuință, și sufletește și trupește. Și mai vărtos șa ceata preoților, ca să nu fie de tot proști cei ce vin a să hirotonisi, ne cum dă a scrie neștiind, ci nici dă a citi cu lesnire».

Iată un tablou al situației candidaților la preoție în anul mîntuirii 1793. Jalnică stare : ei nu știau să scrie și nici să citească «cu lesnire».

Mitropolitul îndeamnă protopopii să caute dascăli «ori din preoți, sau din partea mirenească cu știință învățaturii... care dă va ști și cevași din cîntări bisericești încă mai dă folos va fi». Plata acestuia va fi de cinci taleri pe lună, de la Mitropolie, «dă la cutie». Dascălul urma să dea zăpis de făgăduință că-și va face datoria. Acesta va fi trecut apoi în condica Mitropoliei.

În aceeași lună — august — mitropolitul Filaret este sesizat de domnitorul țării, care era la acea dată Mihai Șutu (1791 martie-1793 ianuarie), spre a i se arăta care este situația școlilor din Oltenia. Domnitorul fusese provocat la aceasta de boierinașul Matei Băbeanu, care-și zicea Bibeanu, originar de pe Oltețul Vilcii, și care cerea școală pentru numeroșii săi copii ¹.

Mitropolitul raportează domnitorului că «dintru început», adică de pe vremea lui Alexandru vodă Ipsilante, s-au orînduit în Oltenia șapte dascăli : unul elinesc și altul slovinesc, în Craiova, amîndoi, iar în celelalte județe cîte un dascăl român. Crede că ar trebui și la Rîmnic un dascăl elinesc și cîte un ipodidascăl «și la Craiova și la Rămnic spre folos sărmanilor copii, cu leafă pă lună măcar cîte tl 20».

Circulara trimisă către protopopi începe a-și da rezultatele. Astfel, la 28 februarie 1793, mitropolitul, care urmărea de aproape chestiunea, primește legămîntul-zăpis pe care-l dă dascălul Pandeimon din orașul C. de Argeș. Aci se arată că s-au strîns ca la vreo 20—30 de copii și se leagă să-i învețe «carte, cîntări și slovă». Zăpisul este întărit cu mărturii de seamă : doi «județi» de oraș, un vameș și un breslaș. Mitropolitul merge mai departe : el cere domnitorului ca dascălii să fie

¹ V. A. Ureche, *Istoria Romînilor*, tom. V, p. 58.

scutiți de toate dăjdiile și orînduielele și «el și casa lui». Ca urmare, domnitorul cel nou, care era Alexandru Constantin Moruzi (1793 ianuarie-1796 august), dă carte de scutire la 5 martie 1793 lui «Dumitru sin Vlad vameș Craiovii, dascălul de la mînăstirea Motru sud Mehe(dinți) ... pentru osteneala ce va face cu învățătura ucenicilor la această mînăstire». Aceeași scutire se face «Chirului dascălul protopop Matei ot sud Vâlcea» în aceeași zi de 5 martie 1793. Un zapis plin de pitoresc ne dă la 16 martie același an, Stoica diaconul din satul Ciești sud Teleorman. El spune că fiind nevoie de dascăl «pentru învățătura copiilor rumânească, aflîndu-să satul mare, cît și alte sate fiind aproape împrejur, am primit ca să mă încarcă eu cu această treabă».

Mai departe, el zice că Prea Sfinția Sa «au priimit cu milostivire, de a mă scuti de orînduielele dărilor, ce vor eși pă ceata preoțească». Așadar, această era plata lui, iar de la învățăcei nu va primi nimic, «fără numai părinții lor din buna proeresis făr de a nu le face eu vreo silă de va vrea să mă filadorisească cu ce să vor îndura să fiu mulțumit». El se obliga să învețe copiii : «carte, cîntări, slovă, să-i obișnuiesc a păzi la biserică seara și dimineața a să închina, să-i deprinzi la cuvinte din scriptură... ferindu-să de ocări și vorbe necuivioase și alte fapte netrebnice ce sînt stricătoare și trupește și sufletește». Este aici întregul său program de activitate, despre care proopopul plășii va înștiința pe Prea Sfinția Sa. De reținut că, de data aceasta, am intrat direct în mediul rural.

Același angajament își ia «popa Dumitru duhovnic ot satu Vața dă jos sud Teleorman». Nedelcu dă zapis Prea Sfinției Sale că «m-am așezat a fi dascăl la Rus za Vede sud Teleorman». Plata pentru osteneala lui va fi de 5 taleri pe lună, «afară din cea ce vor vrea părinții acestor copii din buna proerisis nesiliți de mine să-mi dea». Și eu am a pune toată silința spre învățătura copiilor a-i scoate ucenici și a-i învăța orînduielele bisericesti».

Zapisul poartă data de 21 martie 1793. Printr-o scrisoare din aceeași zi, mitropolitul Filaret cere protopopului de Argeș, între alte chestiuni cu care se ocupa și aceasta : «Dascălului ce s-au orînduit pentru învățătura copiilor la numitul oraș, de vreme că ne arăți că are trebuința a i să da cevași lefșoară, ce i s-au orînduit, îi vei da molitva ta și-i vom ține seamă la bani ploconului viitor». Domnitorul țării Alexandru Moruzi, fie din atenție pentru școală, fie din alte interese financiare, cere mitropolitului la 1 martie 1793 să ia măsuri să fie achitați banii școlilor de toate mînăstirile țării ; suma se ridica la 10.000 taleri.

«Fiind știut Prea Sf. tale ce trebuință easte» — nu uită să spună vodă.

Credem că nu este vorba aci de biete școli, cît de alte angarale. Tot din îndemnul mitropolitului Filaret, fostul mare vistier Constantin Filipescu dăruiește orașului Caracal moșia pe care este așezat acesta și care îi fusese hărăzită lui de Mihai vodă Șuțu, cu condiția «să fie

(acolo) școală pentru învățătura copiilor... păzindu-se acest așezământ ca în toată vremea să fie dascăl cu plată del orași, pentru învățătura copiilor». Donațiunea este întărită de mitropolitul Filaret și de domnitorul țării. Iar pentru plata banilor la cutia școalelor, cerută de vodă, harnicul și cunoscutul arhimandrit Partenie de la Argeș, care va preda minăstirea, ridicată la rangul de episcopie, întiiului ei episcop Iosif I, se împrumuta cu 660 taleri de la Necula neguțătorul, amanetînd cașul din munții minăstirii. Spre mai bună siguranță, însuși mitropolitul întărea zapisul de datoria făcută. La 1 septembrie 1793, înainte de a părăsi scaunul metropolitan, Filaret II găsea un dascăl și pentru Ploiești. Acesta era Ioanid ierodiaconul, care-și lua angajamentul ca să învețe copiii locuitorilor, «atît de aici (Ploiești), cît și după afară dintrăcest județ, atît grecește cît și rumînește». Dascălul era un grec de data aceasta. Plata i se face ca de obicei 5 taleri pe lună și o va primi de la părintele Vasile, protopopul aceluia județ. Acesta va avea și rostul de inspector al școlilor respective.

La 19 septembrie același an, «Popa Alexandru ot satu Obilești sud Ilfov, plasa Mostiștii», își ia angajamentul să învețe copiii carte romînească, «aflîndu-se sat mare cît și alte sate aproape fiind în prejur».

Sîntem din nou în mediul rural, mulțumită stăruinței acestui iubitor de lumină ce a fost mitropolitul Filaret II.

Urmașul său în scaunul metropolitan, Dositei Filitti (25 septembrie 1793—15 ianuarie 1810), n-a fost un indiferent față de răspîndirea culturii în cercuri cît mai largi; dimpotrivă: la 14 octombrie 1793, el scria o circulară către protopopi, arătîndu-le că i s-a cerut banii pentru școală «de către boierii epitropi», «îndată după așezarea noastră la acest sfînt scaun». Ei, protopopii, să se silească a-i trimite ținînd socoteala de «starea și puterea fieștecăruia» cleric... «să nu să năpăstuească vre unul... nici să nu cutezi a-i lua mai mult».

Din însuși acest act se vede, o dată mai mult, virtuțile cu care a fost împodobit acest ierarh, care s-a identificat cu idealurile nației sale adoptive. Din timpul păstoriei sale avem de menționat angajamentul pe care-l ia la 13 decembrie 1794 Tudor Pătroian să învețe copiii, «fiind lipsă și trebuință de dascăl în județul Vlașci... să am a-i învăța carte și cîntări: mai în scurt toată orîndueala bisericii». Plata lui va fi de 5 taleri «pă lună ce sînt hotărîți dela Măria sa Vodă, a mi se da de la cutie, începîndu-să de la Ghenarie întii leat 95».

Era o reinnoire a operei mitropolitului Neofit Criteanul, amintită mai sus. Dintr-o scrisoare de la 10 februarie 1795, adresată de mitropolitul Dositei Filitti către protopopul de Muscel, vedem cum el avea continuă grijă de banii cutiei școalelor. Iar în august 1796, apare din nou pe tronul Țării Romînești Alexandru Ipsilanti, ctitorul învățămîntului romînesc de odinioară (1774—1782).

Din nefericire, domnia lui, de data aceasta nu durează decît pînă la 22 noiembrie 1797, deci abia un an și ceva. Și totuși, preocuparea

lui de școli îl urmărește puternic și neconținut. Ca urmare, la 16 septembrie, el se adresează mitropolitului, arătând cum în întâia sa domnie a întocmit școli pe la toate județele, cu dascăli «cu plată cu leafă» și a aflat acum că nu s-ar fi păzind această bună orînduială. Vrînd să îndrepte acest lucru, cere mitropolitului să i se comunice, pentru județele din eparhia sa, «care dascăl este anume, unde, la ce loc este școala cea orînduită și lăcuința dascălului, și cîți copii are dascălul la școala anume, și ai cui sînt. Asemenea și cum se poartă dascălul cu silința la slujba datorii sale».

Această veritabilă anchetă o aștepta domnitorul «fără zăbavă». Mitropolitul ia lucrarea în serios și începu să ceară informațiuni de la protopopii județelor. N-am aflat decît pe aceea adresată celui de la Ploiești. Domnitorul însă, părăsea curînd scaunul și cu el s-au dus toate bunele sale intenții. Dar nici mitropolitul Dositei nu lăsa uitării această aleasă preocupare, și cînd la 22 martie 1797, se închina mînștirea tuturor Sfinților — Antim — ca metoh Episcopiei de Argeș, una din condițiile acesteia era înființarea aci a unei școli de pregătire a preoților.

Acesta era actul premergător al înființării seminariilor din Țara Romînească, în virtutea legiuirilor Regulamentului Organic (1820—1834). Cele ce am voit să arătăm alăturat, au fost mărturiile scrise, necunoscute, despre încercările laudabile făcute cu stăruință, pentru a ridica starea culturală a clerului român, care numai prin aceasta s-ar fi putut deosebi de masa largă populară. Altfel, preoții n-ar fi fost niște țărani ignoranți, simpli purtători de bărbi, căci și bietul costum distinctiv le lipsea de cele mai multe ori, și la cei mai mulți.

Cele expuse aci constituie o pagină necunoscută din istoricul învățămîntului românesc în secolul al XVIII-lea.

ANEXE

I 1

«Filaret milstiiio bjiieio arhiepiscop i Mitropolit.

Cucernice Protopop Kir popo... ot sud... plas: blagoslovenie. Fiîndcă face trebuință ca pã la fieșcare județ din eparhia noastră unde vor fi orașe să-s afe cîte un dascăl ori din preoți, sau din partea mirenească cu știința învățaturii ca să strîngă copii, atît dintr'acel orași cît și dã la alte sate din prejur să-i învețe carte, fiînd aceasta cea mai dã folos trebuință, și suleteste și trupeste. Și mai vartos la ceata preoților, ca să nu fie dã tot proști cei ce vin a să hirotonisi, ne cum dã a scrie neștiînd, ci nici dã a citi cu lesnire. Ci dar să pui toată silința de a găsi dascăl, care dã va ști și cevași din cãntãri besearicești încã mai dã folos va fi. Și spre a-l trage inima și a pune toată silința să știe cã are a lua cãte tl cinci pã lunã dã aici dã la cutie. Poruncim dar moliftei tale să cerceteze unde va li orași în plașã-ți și fiînd dascăl să ne înștiințezi. Iar dã va fi să găsești, să așezi negreșit, trimițãndu-ne și zapis dã la mîna lui pentru așazãmãntul ce vei face, și fãgãduința ce va da. Care zapis easte a să așaza în condica Mitropolii. Așa vei urma și fiii blagoslovit.

93 August 1».

1. Arhivele Statului Buc., Ms. 141, f.10.

II².

«Prea înălțate Doamne

Jăluiesc Mării tale ca să te milostivești Măria ta asupra mea, fiind și eu diu feciori dă bo-ri și mă află foarte cu casă grea și scăpătat. Că din pronia cea d(u)m nezeiască. Prea milostive Doamne, căsătorindu-mă am făcut mulți copii, întrecând tot neamul meu. Afară dăn ce mi-au murit mai am Doamne 8 feciori și 4 fete, și mai toți să află la vîrstă, pă nici unul nu l-am pus la orânduieala căsătoriei. Fetele încă să află la vîrstă, și alta nădejde nu am, fără numai am nădăjduit la mila milostivului Dumnezeu și la mila Mării tale.

Cu trecerea aceștii trecute răzmirefe copii au rămas făr de învățatură de carte, așteptând pă Prea Sfinția sa părintele Episcop cu mare dorire, ca viind la Eparhia sa pă cei lipsiți fi va mangăia cu o școală. Și după bună venirea Prea Sfinții sale, am mers în multe rinduri de l-am rugat și s-au arătat a-i fi cu neputință dîndu-ne cuvînt de dăpărtare. La școala ce să află în Craiova din mila Mării tale Dimitrie dascalu, am mers dă l-am rugat și au arătat că e dascăl numai dă copiii cei ce le dă maimes.

Mă rog Mării tale, ca să te milostivești Măria ta de a ne orîndui și alți dascăli de al doilea mîna, ca să fie și spre învățatura copiilor noștii ce sînt a lua din ceput și mare pomăn în veci va fi Mării tale. Și ce va fi mila Mării tale.

Robii Mării tale.

Mateio Bibean sin pitar Papa ot Craiova împreuna și cu alți părinți ce au copii».

Răspuns: «Dv boerilor ai epitropii dă obște teorisind jalba aceasta să cercetați ce coprire are hrisonul pentru școalele acestea, cîți dascăli au să aibă, cu ce plată, și da unde să li se dea plata.

Asemenea și dă mai iaste trebuință dă alt dascal a să mai orîndui, acolo la Craiova. De toate pe largu să dați pliroforie bună Domnii mele cu anaforaua Dv. prin zapciu vâtaf dă paharnicer.

1793 Avgust 26
tr. logof. dă jos».

III³

«Prea înălțate Doamne,

Înștiințam Mării tale că orânduiala ce dintru început s-au făcut pentru școale ia județele dă peste Olt, s-au orînduit șapte dascali. Unul elinescu cu tl 360 pă an, și altul slovenesc cu tl 120, în Craiova amândoi.

Și în celelalte județe cate un dascal rumân po tl 60 pă an. Care, toate aceste lefi să dau dă la cutie, platindu-i Episcipu acolo și tiindu-i în samă cutiea la socoteală. Iar la Râmnic dascal greciescu nu iaste; și ar fi dă trebuință, căci câtă dăpartare iaste dă aici pînă la Craiova, atâte iaste de acolea pînă la Râmnic. Dar cerirea acestui boerinaș iaste pentru china gramata. Pentru care de va fi mila Mării tale de folos ar fi să-s orânduiească câte un ipodascal și la Craiova, și la Râmnic, spre folos sărmanilor copii cu leafă pă lună măcar câte tl 20.

Aceasta înștiințăm Mării tale. Și Duhul Sfânt va lumina pă Măria ta.

† Filaret al Ungrovlahiei, 1793 August 24».

*

Intărirea anaforelei:

«Io Alexandru Muruz Vvod i gospdi zemli Vlahișcoi

Numai la Râmnic orînduim să fie un ipodascal cu leafa de la cutie câte tl douăzeci, pă lună, pentru care scriem Sfinții tale iobitoriole da Dumnezeu Sfinț părinte

2. Idem, ms. 140, f. 100 v—101.

3. Idem, *ibidem*.

Episcop al Râmnicului să găsești și să orânduiești Sfinția ta om cu știință dă învățătura căruia platindu-i dă acolea această leafă, să va ținea în seamă Sfinții tale la cutie.

1793 Sept. 2

Vel logof.»

IV⁴

«† Incredințaz cu acest zapis al meu la prea cinstită măria Prea Sfinți părintelui Mitropolit Kirio Kir Filaret și la snta Mitro(polie), precum să-s știe că din prea cinstita porunca Prea Sfinții sale ce s-au poruncit pe la toți protopopii, ca prin satele cele mai mari să-s orânduiască câte un dascăl preot învățat pentru învățătura copiilor, la carte rumânească, iată aici în orașu Argeșului m-au orânduieș părintele protopop pămîne, ca să fiu dascăl la copii ce s-au adunat, ca la doaozăci, treizăci. Pe aceștia m-am legat că-i voi învăța carte, cîntări și slovă. Drept aceasta am dat acest zapis la mana Prea Sfinții sale pentru ca să fie de bună credință întărindu-l cu iscălitura mea și cu alte obzave de cînste..

Pandeleimon dascăl adeverez 1793 Febr. 28. Ilie județ ot oraș Argeșu adeverez Sima, proin județ, Pandeles vameș adeverez, Negrea breslaș adeverez».

V⁵

† Milstiiio bjiio Io Alexandru Costandin Moruz Vvd i gpd davat gymid. Lui Dumitru sin Vlad, vameș Craiovi, dascălul dela mănăstirea Motru sud Mehed., carele după rugăciunea ce ne-au făcut Prea Sfinția sa părintele Mitropolitul Țării dă a fi împărțășit milii Domnii mele, pentru osteneala ce va face cu învățătura ucenicilor la această mănăstire. Ne-am milostivit Domnea mea asupra lui și-l ertăm dă toate dădiile și orânduielele, el și casa lui să fie nesupărat de toate. Asemenea și ale lui drepte bucate, să fie scutite toate, dă dijmărit, și dă vinărici. Pentru care poruncim Domnea mea d-v ispravnicilor și celorlalți slujbași, nimini întru nimic supărare să nu-i faceți, că așa iaste porunca Domnii mele.

Tolico pisah gymid. 1793 Mart. 5.

(Pecete gospod.)

Vel vist.»

VI⁶

«Milstiiio bjiio Io Alexandru Costandin Moruz Vvd i gpd davat gymid Chiruluș dascălul protopop Matei ot sud Vâlcea, carele după rugăciunea ce ne-au făcut Prea Sfinț. părintele Mitropolitul Țării dă a fi împărțășit milii Domnii mele, pentru osteneala ce va face cu învățătura ucenicilor la acel județ, m-am milostivit Domnea mea asupra-i și-l ertăm dă toate dădiile și orânduielele veri cate ar eși dă la vistieria Domnii mele peste an în țară și peste celelalte bresle, el și casa lui să fie nesupărați.

Asemenea și ale lui drepte bucate să fie scutite toate de dijmărit și de vinerici. Pentru care poruncim Domnea mea d-v ispravnici și celorlalți slujbași nimeni întru nimic supărare să nu-i facă, că asta iaste porunca Domnii mele. Tolico pisah gymid. 1793 Mart. 5.

(Pecete gospod.)

Vel vist.»

VII⁷

«Adecă eu Stoica dieaconu ot satul Cieștii sud Teleorm. plasa Cotmenii de sus încredințaz cu acest zapis al meu la snta Mitrop. și la prea cinstita dreapta Prea

4. Idem, ms. 141 f. 146 și ms. 143, f. 116.

5. Idem, ms. 143, f. 105.

6. Idem, ms. 143, f. 105.

7. Idem, ms. 145, f. 120 v.

Sfinții sale părintelui Mitropolitul țării precum să-s știe că la acest numit sat fiind trebuința de dascăl pentru învățătura copiilor carte rumânească, aflându-să satul mare cât și alte sate fiind împrejur am primit, ca să mă încarcă eu cu această treabă. La care înștiințându-să și Prea Sfinț părintele Mitropolit: fiind cu poronca Prea Sfinții sale a să face această orânduială au primit Prea Sf. sa cu milostivire de a mă scuti de orânduielele dărilor ce vor eși pă ceata preotească și pă fieștecare lună, înștiințând părintele protopopul plășii la Prea Sfinția sa părintele de siliința ce am cu învățătura copiilor: și cu foaie pe anume de câți copii învăț, să mă mulțumească Prea Sf. sa cu ce să va milostivi. Iar vreo supărare de vre o deosebită plată să nu fac acestor copii, fără numai părinții lor din buna proerisis fără de a nu le face eu vre o silă de va vrea să mă filadorisească cu ce să vor îndura să fiu mulțumit. Deci mă leg cu zăpisiul mișu acesta să am a strînge copii să-i învățî carte, cântări slovă, să-i obicinuescu a păzi la biserică seara și dimineața a să închina, să-i deprinzi la cuvinte din scripturi, să-i obicinuescu a vorbi vorbe de cinst, ferindu-să de ocări, și vorbe necuvioase și alte fapte netrebnice ce sînt stricătoare și trupește și sufletește. Și pentru credința m-am iscalit cu mîna mea. 1793 Mart. 16.

Stoica dieaconu adeverez».

VIII^s

«Adecă eu popa Dumitru duhovnic ot satu Vața dă jos sud Teleorm., plasa Cotmenii dă sus încredințez cu acest zăpis al meu la sfânta Mitropolie și la prea cinstită dreapta Prea Sfinții sale părintelui Mitropolit țării, precum să-s știe că la acest numit sat fiind trebuința de dascăl pentru învățătura copiilor carte rumânească aflându-să satul mare cat și alte sate fiind aproape împrejur... La fel cu cel de la Ciești. «1793 mart. 16».

IX⁹

«Adeverez cu acest zăpis al meu la sfânta Mitropolie și la prea cinstită blagoslovitoare dreapta Prea Sfinții parintelui Mitropolitul țării, ca să-s știe că m-am așăzat a fi dascăl la Ruș za Vede sud Teleorm., spre a învăța copii orașului carte rumânească. Și plata pentru osteneala mea să-mi fie tl 5, pă lună adec tl 60 pă an din mila Prea Sfinții sale, afară de cea ce vor vrea părinții acestor copii din buna proerisis nisiliți de mîne să-mi dea. Și eu să am a pune toată silința spre învățătura copiilor a-i scoate ucenici și a-i învăța orânduiele bisericești. Și pentru mai bună încredințare m-am iscalit ca să-s crează.

1793 Mart. 21

Nedelcu dascal».

X¹⁰

«Filaret milst. boj. arhiepiscop i mitropolit Ungrovlahiei.

Doao scrisori ce ai trimis am primit. Pentru preoți de la Biserica domnească oraș Argeșului ce au avut pecetluri de scutire s-au văzut și de noi acest pecet. și s-au întărit. Dascălului ce s-au orânduit pentru învățătura copiilor la numitul oraș, de vreme ce ne arăți că are trebuința a i să da cevași leșoară ce i s-au orânduit îi vei da molitva ta, și țî-i vom ținea în seamă la banii ploconului viitor. Iar pentru acel popa Hriștean»...

«93 Mart. 21».

8. Idem, *ibidem*, f. 121.

9. Idem, *ms. 143*, f. 127.

10. Idem, *ms. 143*, f. 127 v.

XI ¹¹

«Io Alexandru Costandin Moruz Vvd i gpod.

Prea Sfințiile Mitropolit al Ugră fiindcă mănăstirile de obște sînt datoare a da la cutia școalelor bani cei orânduți după hrisov, scriem Prea Sfinții tale că ajungându-te cu părinții Episcopi și făcînd dreapta analoghie a banilor după hrisov, pã starea fieșcãrea mănăstiri, sã orãnduești numbașiri ca sã-i și împlinească, atãt dela mănăstirile eparhii Prea Sfinții tale, cãt și delã mănăstirile din eparhiile episcopești, spre a sã da la epitropie fãrã zãbavã, fiind știut Prea Sfții ce trebuință easte.

Tolico pisah gvmid.

(Pecete gpod.) 1793 Mai 1.

10.000 tl toata suma mănăstirilor însã

6.600 din eparhia Mitropolii

2.850 din eparhia Rãmnicului

550 din eparhia Buzeului

10.000

Vel. logof.».

XII ¹²

«Filaret al Ugrovlahiei

adeverez

† Din toate facerile de bine și ajutorurile ce ar face cineva, mai de trebuință și mai de folos easte (dupã cum socotesc) acea facere de bine ce sã face de obștească politie, încã cãnd easte da pururea și de mulți ani, mai bine easte priimitã înaintea milostivului Dumnezeu, de cãt cea vremelnicã și de puțiri ani. Și de vreme ce mie prin hrisovul Prea înãlțatului Domn mãria sa Mihai Vvd Suțul mi s-au fost hãrãzit moșia Caracalul din sud Rãmãnați, ca sã-s aibu întru stãpãnire nestrãmutatã, împreunã cu tãrgul și cu tot coprinsul ei, fiind aceasta moșie mai de nainte domnească și din vechime slobodã, de sã hrãnea lãcuiitorii ce ședã întru acest oraș pã dînsa. Am cugețat întru inima mea ca de cãt a mã folosi numai eu din venitul acestui moșii, și lãcuiitori sã-s isterisească de acest ajutor, mai bine sã fac o facere de bine mai mult: spre folose sufletului de cãt ispre a trupului. Și cunoscãnd cã ajutorul ce sã face la întemeere și chivernisealã de școalã iaste de mare folos fiindcã prin învățaturã sã câștigã înțelepciunea și cea mai desãvãrșitã pricepere și cunoștința lui Dumnezeu, am socotit de bunã voința mea de am hãrãzit această moșie iarãși orașului, și la Biserica domnească ce easte aceea din Caracal, oriunde sã fie școalã pentru învățatura copiilor. Și plata dascãlului sã-s dea del orași, cum și biserica sã-s aibã cãntarea cu toate cele trebuincioase, cãci și această bisericã sã cunoaște cã cu acest scopos s-au fãcut, de a se chivernisi și a avea cãntare din venitul cu care sã folosească lãcuiitorii del aceasta moșie. Deci de acum înainte ori cãți lãcuiitori sã afla pãn acum șezãtori, cãt și alții cari dup vremi vor veni și sã vor așeza pã această moșie, sã fie slobozii și nesupãrați, nici de claca caselor nici de dijma sãmãnãturilor i otaștinia viilor, nici de alt nimic de ale pãmîntului, ci ca o bunã moșie a mea ce cu toatã voința am dãruit-o, sã o stãpãnească lãcuiitorii și biserica cu pace, pãzindu-se acest așezãmint ca în toatã vremea sã fie dascãl cu platã del orași, pentru învățatura copiilor. Și biserica sa o fie grijitã, curatã, acoperitã și nelipsitã de cele trebuincioase, cãrți, odãjdii, sfînte vase, ca sã fie și pentru procopseala învățaturii fiilor lor, și pentru a mea vecinicã pomenire. Și pentru mai buna incredințare am dat în mîna lãcuiitorilor moșneni, atît aceasta scrisoare a mea de hãrãzire, cãt și hrisovul ce am avut del Mariea sa Mihai Vvd Suțul, rugãndu și pã Prea Sfinț. pãrinte Mitropolitul țării Kirio Kir Filaret și pã dlor frații boieri ai Divanului, de au iscãlit spre mai bunã întemeere. Și deosebit

11. Idem, ms. 143, f. 154 v.

12. Idem, ms. 143, f. 166 v-167 și V. A. Ureche *Istoria Romînilor*, tom. III, p. 64.

am rugat și pe Maria sa Prea înălțatul nostru Domn Io Alexandru Costandin Moruz Vvd de au întărit daniea aceasta și cu luminat hrisovul Mării săle, întărindu și însumi această afieromă cu însuși iscălitura și pecetea mea.

1793 Mai 14.

(Pecete) Costandin Filipescu biv vel vistier.

XIII¹³

«Incredințăm cu acest zăpis, la mîna lui jupan Necula neguțătorul — omul dum-lui jupân Niculi Ioan Meimăt del hanul lui Costandin Vvdă precum să să știe, că având sfânta mănăstire trebuința de tl 660 a plăti la cutiea școalelor, m-am rugat de dum-lui și au împrumutat sfânta mănăstire cu acești tl șase sute și șazeci. Cu așa-zământ ca să-i dau la vara viitoare cași din munți Sf. mănăstiri, de toți bani ocoa po bani 12: cași veri de telemea și ce cași va mai prisosi, tot dum-lui să-l iea tot cu această tocmeală, plătind bani, cee să va mai face. Iar alta dobîndă pînă la numitul soroc să nu iea, fiind bani luați pe marfă. Și pentru siguranția numitului neguțător, am rugat și pe Prea Sfinția sa părintele Mitropolit de au înterit acest zăpis cu iscălitura Prea Sfinții sale. Și eu pentru credință m-am iscălit.

1793 Iol 18

Partenie arhimandritul Argeșanul platnic».

XIV¹⁴

«Incredințez cu acest zăpis al meu la sfânta Mitropolie fiindcă m-am așăzat dascăl aici în orașul Ploestilor ca să învăț copiii lăcuiitorilor atît de aici, cît și după afară dintracest județ, atît grecește cît și rumânește. Deci eu să am toată purtarea dă grije, a pune silință atît la învățătura cărții cît și la cîntări după cum să cade spre folosul copiilor și spre pomenirea mea. Și să am dă astăzi înainte toată orîndueala ei nelipsind nicăeri din școală. Și pentru silința ce voio face asupra învățării s-au milostivit Prea Sfinția sa părintele Mitropolit și stăpînul nostru a mă milui și a mă ajutora cu tl, cinci, adică cinci pă feștecare lună leafă del cutie, care leșoara să am a o primi dela sfinția sa părintele protopop Vasilie al acestui județ. Iar cînd mă va cunoaște protopopul că nu caut orîndueala școali după cum să cade spre învățătura copiilor să aibă a mă arăta la sfânta Mitropolie și să fiu lipsit dă leafa ce sânt miluit. Și pentru incredințare am iscălit mai jos.

Sept. 1, 1793

Ioanid ierodiac»

XV¹⁵

«Popa Alexandru ot satu Obilești sud Ilfov plasa Moștiștii» se angajează să învețe copii carte rumânească aflându-se sat mare, cît și alte sate aproape fiind împrejur. la 19 Sept. 1793».

XVI¹⁶

«Dositu milst. bjiio Arhiepiscop i Mitrop. al Ugrovlahiei

† Cucernice protoapoape, Kir pop † ot sud † plas † i molitvelor voastre preoți și dieaconi, dintracastă plasă blagoslovenie. Pentru obicinuita orîndueală a banilor școali cesfertului Sfeți Dimitrie, al acestui următor an; fiindcă după așăzarea noastră, la acest sfânt scaun, al Ugrovlahiei îndată ni-s-au și cerut la orîndueala cutiei, bani acestui cesvert, de către boerii epitropi. Iată scriem molitvelor voastre să căutați, și

13. Idem, ms. 143, f. 230 v.

14. Idem, ms. 141, f. 145.

15. Idem, ms. 141, f. 145 v.

16. Idem, ms. 141, f. 14 v.

fiestecare preot și diacon să dați din cap în cap, câte tl doi, ai numitului cesvert Sfeți Dimitrie, însă bani cu măsura lor să-și ia. Și molitva ta Protopoape al plășii făcând cislă cu dreptate pă ludele plășii molitvei tale, foarte să cumpetezi starea și puterea fiestecăruia, ca să nu să năpăstuească vre unul peste puterea și îndemănarea lui, nici să-m cutezi a-i lua mai mult, de cât poruncim, fără de numai din cap în cap, să-s ia câte doao obicinuite costande, din care una să o oprești molitva ta, iar alta să o trimieți la Mitropolie pentru osteneala strângătorilor de bani aceștiea. Și să te silești cu a istovi și ați trimite socoteala cislui aici la Mitropolie, fără de zăbavă cu lamurit catastih. Pă preoții cei ce vor fi având pecetluirii de scuteală, să nu-i superi, fără dă numai de vor fi cu pecetluirile noastre. Și să fiți molitva voastră blagosloviți.

1793 Oct. 14»

La 8 aprilie 1794 se dă o poruncă aproape identică: în plus «să te ferești de lude, ca să nu tănuiești vre unul... că apoi cu greu vei fi certat!» *Ibidem*, f. 32.

XVII 17

Adecă eu cel mai jos iscălit încredințez cu acest zăpis al mieu în condica sfinte Mitropolii precum să să știe că, fiind lipsă și trebuința de dascăl în județul Vlașci, ca să învețe copii: printrăcest zăpis mă leg la câți copii să vor aduna din satele acestui județu, spre învățătura cărții acolea la Pătroaea unde mă aflu eu cu șăderea și voio deschide școală, să am a-i învăța carte și cîntări; mai în scurt toată orândueala biserici, fără a-i supăra cu vreo altă luare de bani, cu cuvânt de plată multumindu-mă pă tl oinci pă lună, ce sânt hotărâți de la Măria sa Vodă, a mi să da dela cutie, începându-se de la Ghenarie întâi, leat 95, a mi se da această simbrie. Iar cind nu mă voio sili, cu învățătura copiilor, să fiu lipsit de simbria mea și scos dintrăceastă orândueală. Și pentru credința m-am iscălit mai jos

Eu Tudor Pătroian, 1794 Dechem 13».

XVIII 18

«Dositeu milst. bjiio Arhiepiscop și Mitropolit.

Cucernice protopop Kir pop. Nico, ot sud Muscel, plasa de sus blagoslovenie. Fiindcă luarăm înștiințare că la acele mai multe din biserici, dup afară din pricina neaverii celor trebuincioase nu să săvârșește sfintele bisericesti slujbe dup orândueală care și aceasta fiind una din cele ce spânzură la priierghie și purtarea de grij a păstorii noastre. Dup datorie, iată dar, îți poruncim ca însuși molitva ta, să mergi pe la toate bisericile satelor din plas(s) molitvei tale, să cercetezi și în scris să ne arăți lipsa de cărți ce are fiestecare beserică anume. În care catastih să ne arăți și a feștecăruia satu duhovnicu și care din beserici și sat au și care n-au. Și fără de zăbav să ne trimiți. Ci dar așa vei urma. Și fii blagoslovit.

95 Febr. 10.

Iată să trimise aceasta poruncă către egumenii după la mănăstirile dintrăcel județu pentru bani școalilor, pă acest următor anu. Căroră mai întâia dându-le de știre, pe urmă le vei face și cuvinciosul mumambărlăc pentru împlinirea banilor. Inșă banii cusura lor după obicei și fără de zăbav să-i și protacești aici la Mitropolie.

XIX 19

Io Alexandru Ioan Ipsilant Vod.

Prea Sfinte Parinte Mitropolit al Ungrovlahiei.

Fiindcă dupe buna orândueală ce s-au fost întocmit școalelor pentru învățătura copiilor încă din cealaltă domnie a noastră urmează a fi pe la toate județele școale și

17. *Idem*, ms. 141, f. 164.

18. *Idem*, ms. 141, f. 55.

19. *Idem*, ms. 141, f. 121.

dascăli cu plată de leafă, întradinsu pentru învățat copii sărmani, care nu pot avea alt mijloc înlesnit pentru procopseala lor. Și de vreme ce au venit înștiințare Domnii mele acum după la unile județe, că nu s-ar fi păzind această bună orândueală, la unile le lipsește dascălul, la altele că și de este dascăl, dar nu s-ar fi epimenisind la învățătura copiilor. Deci vrînd Domniea mea ca să dăm îndreptare și la aceasta, poruncim să ne arăți Prea Sf. ta, pentru județele din eparhie-ți, la fieștecare județi, care dascal este anume, unde la ce loc este școala cea orînduită și locuința dascălului, și câți copii are dascălul la școală anume și ai cui sînt. Asemenea și cum să poartă dascălul cu silința la slujba datoriei sale. Care această arătare o așteptăm Domniea mea, fără de zăbavă.

Tolico pisah gvmid..

97 Sept. 16
Prociit vel logof.».

XX²⁰

«Dositei milst. boj. arhiepiscop i Mitrop. Oungrovlahiei.

Cucernice protopop Kir popo (lipsă) din sud Prahova blagoslovenie, Poruncim molitvei tale, ca dupe primirea aceștii porunci, numai de cât să ne înștiințezi cu întradinsu om, pentru dascălul acelu județ: cum îl chiamă și unde la ce loc este școala cea orînduită și locuința dascălului, și câți copii are dascălul la școala anume și ai cui sînt. Asemenea și cum să poartă dascalul cu silința la slujba datoriei sale, fiindcă sântem porunciți a face arătare Mării sale lui Vodă, pentru aceasta

97 Sept. 18»

(Pecetea Mitropoliei)

TOMA BULAT

20. Idem, *ibidem*.

PROPRIETĂȚI DIN NEAMUL BĂLCEȘTILOR ÎN BUCUREȘTI, PE CALEA RAHOVEI

Pe Calea Rahovei, la nr. 22—28, corespunde locul stăpînit de părinții mamei marelui revoluționar Nicolae Bălcescu, iar la nr. 34 există chiar casa pe care a locuit-o ca proprietară, Safta Argintioianca, sora mamei lui ¹. Acest imobil vechi, de peste 150 ani, așezat la colț cu str. Orfeu, este unicul rămas în București din proprietățile Bălceștilor.

Înainte de a da date despre acest imobil cu etaj, care a putut fi zestre de la părinți, precizăm că locul de la n-rele 22—28 a fost dat «dă clironomie dăla părinți» lui Iancu Bălcescu, fratele mamei lui Nicolae Bălcescu și vîndut de acesta la diverși, cîte 2—4 stînji la față, pe fostul pod al Caliții.

Actul de vînzare, pe care-l dăm aci în facsimil, este subscris de toate rudele și în primul rînd de surorile lui : Maria pităreasa, Zoi Bălcesca pităreasa și Safta Argintioianca ².

Între cumpărători a fost și «Kir Gheorghe Cîrciomarul», care a și clădit prăvălia cu etaj, ce este și acum local de comerț în Calea Rahovei nr. 24.

Cît privește casa cu etaj de la nr. 34, menționată mai sus, care a format corpul principal al proprietății, — azi reparat cu mici modificări la ferestre — este descrisă în «Curierul Românesc» nr. 79, din 8 februarie 1834, cu ocazia scoaterii ei în vînzare, împreună cu întreaga proprietate, care se întindea din str. Orfeu pînă în str. Sf. Apostoli, formînd un patruleter.

Iată textul înștiințării din ziarul lui I. Eliade Rădulescu : «Casele D(umnea)ei Medelniceresii Argintioienchii după podul Calicilor nr. 1753 sînt de vînzare, însă o sală mare, cinci odăi, o cămară, două beciuri,

1. N-au nici o legătură «Argetoenii» din Oltenia cu Argintoenii din R. Sărat.

2. Act. moștenesc, din anul 1835, sept. 12, care se găsește la Muzeul orașului București.

În ziua de azi, în această țară, nu se vede decât
 un număr mic de oameni care au învățat să scrie
 și să citească. Majoritatea sunt oameni
 care nu știu să scrie și să citească. Acest lucru
 este din cauza lipsei de școli și de profesori
 în multe părți ale țării. În unele locuri,
 școlile sunt închise din cauza lipsei de bani
 sau din cauza războaielor. În altele, profesorii
 nu sunt plătiți și se duc să lucreze în altă parte.
 Acest lucru este foarte rău pentru țară și pentru
 oamenii care trăiesc în ea. Trebuie să facem
 ceva pentru a îmbunătăți situația. Trebuie să
 deschidem școli în toate părțile țării și să
 plătim profesorii sărăcuți. Trebuie să învățăm
 oamenii să scrie și să citească. Acest lucru
 este necesar pentru a face țara să progreseze
 și să devină mai bună. Trebuie să facem
 eforturi pentru a învăța oamenii să scrie și să
 citească. Acest lucru este foarte important
 pentru țară și pentru oamenii care trăiesc în ea.
 Trebuie să facem școli în toate părțile țării
 și să plătim profesorii sărăcuți. Trebuie să
 învățăm oamenii să scrie și să citească. Acest
 lucru este foarte important pentru țară și pentru
 oamenii care trăiesc în ea. Trebuie să facem
 eforturi pentru a învăța oamenii să scrie și să
 citească. Acest lucru este foarte important
 pentru țară și pentru oamenii care trăiesc în ea.

Maestrul

22.12.1832

Zonă Târgoviște, 1832
 Zonă Târgoviște, 1832
 Zonă Târgoviște, 1832

o pivniță, supt case, o cuhnie în curte, cu două odăi alături cu gălăria pe din nainte, grajdii de zece cai, șopron de trei trăsuri, o cuhnie osebită cu două odăi în paente, grajdii, și șopron de uluce, tot acolo alături.

O prăvălie sub case, cu o odăie mare cu pivnița ei de zid boltită, cu o magazie iarăși de zid și cu grajdii.

Stinjeni 23 și în fața podului și 28 în lung.

Cine va fi mușteriu va veni la stăpînă ca să tocmească».

Cumpărătorul de atunci nu ne este cunoscut și nici dacă prin vînzare s-a menținut integritatea proprietății.

Spre finele secolului trecut, înainte de 1889, proprietatea — în ce măsură nu cunoaștem — a fost achiziționată de profesorul din Sibiu, Daniil R. Cordescu, care a deschis un institut cu internat: «Lumina».

El era înconjurat de «mai mulți profesori», iar pensionul se bucura de mare vază, avînd în internat și studenți; așa, în anul 1892, a avut cîțiva studenți macedoneni care urmau Școala de poduri și șosele, fapt care a făcut pe unii să afirme că Politehnica de azi ar fi funcționat pe Calea Rahovei.

Pentru unul din acei studenți a intervenit Alexandru Odobescu la Ministerul Instrucțiunii, să i se aprobe plecarea în Macedonia, pe cît timp Școala de poduri și șosele era închisă din motive igienice³. Pe atunci, marele prozator era director al Școlii Normale Superioare, care funcționa tot pe Calea Rahovei, la nr. 38, în localul Școlii medii mixte nr. 18, Mihail Eminescu; ca vecini, cei doi directori erau în bune raporturi.

Cînd anume s-a împărțit în patru părți fosta proprietate a medelniceresii Safta Argintioanca, născută Bălcescu, așa cum se prezintă azi, nu putem preciza.

Profesorul Daniil R. Cordescu, prin testamentul transcris la Trib. Notariat Ilfov sub nr. 2112/1910, a lăsat moștenitor pe locotenentul Cicerone Cordescu, care peste un an, în 1911, a vîndut-o lui Rebeca M. Brill. La rîndul său aceasta a vîndut-o lui Gh. Dumitrescu, în anul 1935.

Fără îndoială, marele fiu al neamului a urcat, copil fiind, de mai multe ori scările casei mătusei sale.

CUPRINSUL DOCUMENTULUI CU ISCALITURILE :

«Eu cel mai jos iscalit încredințez prin tru acest zăpis al meu că din locul meu moștenesc nesupus la nici o dare, cel am dă clironomie dăla părinți pă podul Caliții, de a mea bună voie am vîndut D(unnealui) Biv Vel Sărdar Costache Bobescul, drept lei opt mii opt sute treizeci și trei parale douăsprezece patru stînj(eni)

3. Arhivele Statului, *Fond Min. Cult. și Instr. Publice* nr. 404 (277) 1892.

de loc, în fața podului care merge în lung pînă în șanțul prin care să scurge apa din lacul Antimului, și care să învecinește spre răsărit cu casele D(umnea)lui cele, și spre apus cu locul lui Kîr Gheorghe Cîrciomarul, care este cumpărat de la mine. Drept aceea primind toți bani pă dăplinu în mînămi, iam dat acest zăpis supt chear iscălitura mea și a tuturor rudelor mele ce au cădere dă protimisis, ca în puterea lui să aibă al stăpâni atît D(umna) lui cît și fiii săi cliromonii D(umnea)lui în veci ohavnic și în bună pace, pre cum sau stăpînit și de mine și de părinții miei, rugînd și pă cinstita mare Logofeție a Dreptății dă meu adev(e)rit acest zăpis. 1835 Septv. 12.

Iancu Bălcescu vînzătorul
 Zoi Băl(easca) Pităr(easa)
 Maria Pahar(niceasa)
 Safta Ar(gintioianca)
 Ecaterina Ex(arhu)
 Gh. Cîrtezeanu
 Maria Carabuloaia
 Dim. Lămotescu
 Zoi Pațuri
 Eleni Ar(gintioianca)
 Anica Bu(easca)
 Elena Darvari
 Iorgu Tătăranu
 Eufr(osina) Estiotu
 M(ihalache) Darvari
 Cost(andin) Lămotescu
 Ileni Voineasca
 Cost(andin) Ștefănescu
 Arsachi».

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

PROTOPOPII IN TRECUTUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Ca și în viața de stat, nevoia unui organ de conducere s-a simțit și în Biserică, încă de la întemeierea ei. Domnul nostru Iisus Hristos își ia colaboratori pe Sfinții Apostoli, cu care propovăduiește dumnezeiasca învățătură și înființează primele comunități (Biserici) creștine, în fruntea cărora sînt instituiți primii episcopi Tit și Timotei. La rîndul lor, Tit și Timotei primesc poruncă din partea Sfinților Apostoli să hirotonească pentru fiecare comunitate cîte un preot care să învețe, să conducă și să săvîrșească sfintele slujbe, pentru membrii comunității sale. Sfinta Scriptură ne furnizează suficiente exemple din care reiese ce mare însemnătate avea un păstor pentru supravegherea vieții religioase a credincioșilor. Această însemnătate a crescut pe măsură ce credincioșii s-au înmulțit, Biserica devenind o instituție care trebuia să fie reglementată prin legi și condusă de o serie de organe administrative.

Biserica noastră romînească a cunoscut această organizare încă din timpurile străvechi. Pornind de la preotul paroh, episcop, mitropolit și ajungînd la patriarh, găsim cele trei trepte clericale, care sînt în același timp și organe administrative în Biserică. Pe lîngă acestea însă, s-a simțit nevoia și a altor organe de conducere, ca intermediare între cler, credincioși, și episcopi. Aceste organe sînt protopopiatele conduse de protopopi sau protoierei. Originea lor provine din instituția horepiscopilor (Canonul 14 Neocezarea), care au dispărut atît din Biserica Răsăriteană cît și din cea Apuseană, rolul lor trecînd în seama protopopilor din zilele noastre. Protopopii sînt organele prin care episcopul transmite clerului și credincioșilor pastoralele, ordinele sau circulările emise de către organele superioare, și prin care se supraveghează ordinea și conduita clerului din eparhia sa.

În cele ce urmează, întemeiați pe mărturii documentare, vom arăta rostul acestor instituții în administrația Bisericii Române de-a lungul vremii, înființarea și organizarea lor, calitățile, drepturile și datorile protopopilor (învățătorești, jurisdicționale și sfînțitoare), precum și alte organe ajutătoare ale protopopilor.

I. INSTITUIREA PROTOPOPILOR, ÎNFIINȚAREA ȘI ORGANIZAREA PROTOPOPIATELOR

Se știe că, în primele veacuri ale Bisericii creștine, după ce comunitățile bisericesti se înmulțiseră, iar episcopii nu mai puteau să le supravegheze îndeaproape, au fost însărcinați cu supravegherea comunităților de la țară, horepiscopii. Începînd din veacul IV însă, după ce acestora li s-au restrîns drepturile din pricina anumitor abuzuri, locul lor a început să-l ia anumiți preoți care se numeau *periodevți* (περιοδεῦται), *visitatores*, sau preoți călători. Aceștia supravegheau, din ordinul episcopului respectiv, pe preoții și comunitățile de la țară, fie în mod temporar, fie chiar permanent, ca reprezentanți de nădejde al episcopului, în cîte o circumscripție din cuprinsul eparhiei. Mai tîrziu, locul acestor preoți — inspectori — l-au luat protopopii, protoiereii, protopresbiterii, cum li s-a mai zis.

Eparhiile se împărțeau în districte, circumscripții sau județe, numite *protopopiate*, *protopresbiterate*, *protoierii* sau *tracte protopresbiteriale*, compuse din mai multe parohii, avînd în fruntea lor cîte un protopop sau protoiereu, ca reprezentant al episcopului și ca organ de legătură între parohie și eparhie. Precizăm de la început însă, că ei erau organe de control, nu de jurisdicție¹.

În Biserica Ortodoxă Romînă, protopopiatul avea în trecut maximum 50 de parohii și minimum 20, după împrejurările locale. Adică după mărimea parohiilor, așezarea geografică, mijloacele de deplasare pentru inspecții etc. Protopopii erau de două feluri a) cei care reprezentau organele de control ale clerului și credincioșilor din provincie, și b) cei care slujeau ca protoși la biserica episcopală — catedrală —, în lipsa episcopului. Aceștia aveau și datoria de a asista pe episcop la Sfînta Liturghie, de a-l suplini la anumite slujbe sau officii care sînt comune și preoților, precum și de a se îngriji de rînduiala bisericii catedrale și a clerului catedralei. Protopopul care avea reședința în capitala unui județ, era în același timp și reprezentantul Bisericii față de autoritatea statului.

1 Dr. Nicolae Popovici, *Manual de drept bisericesc, orientat cu privire specială la dreptul particular al Bisericii Ortodoxe Romîne*, vol. I, părțile I-a și a II-a, Arad, 1925, pp. 210-211; dr. Valerian Șesan, *Curs de drept bisericesc universal*, ediția IV, îngrijită de dr. Milan Șesan, profesor universitar. 1942, p. 147; dr. Nicodim Milaș, *Dreptul Bisericesc Oriental*, trad. de Dimitrie I. Cornilescu și Vasile S. Radu, revizuită de I. Mihailescu, București, 1915, p. 326.

Candidații la protopopiat proveneau din rîndul clerului de mir și trebuiau să aibă studii teologice superioare, potrivit organizării învățămîntului teologic al vremii. De asemenea, trebuiau să aibă o activitate deosebită față de toți ceilalți, de cel puțin cinci ani, din care să reiasă vrednicia și meritele candidatului. Numirea lor se făcea de către chiriarhii respectivi și era aprobată de către domnitorul țării și de Ministerul Cultelor, și anume: episcopul propunea pe candidat Ministerului Cultelor, iar acesta îl confirma sau nu, în termenul legal. Confirmarea se făcea printr-un decret din partea Ministerului și o diplomă din partea episcopului (Art. 42 din Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii clerului mirean). Ei puteau fi revocați de episcop pentru motive întemeiate și pentru abateri grave; precum și la cererea domnitorului, care găsea motive și observa abaterile protopopilor de la datoriile lor. Iată, de pildă, un pitac domnesc prin care se cerea destituirea unui protopop din funcția lui: «Iubitorule de Dumnezeu, Sfinția Ta Părinte Episcop al Sfintei Episcopii Rîmnic, fiindcă avem domnia mea înștiințarea pentru un popă Marin, ce este orînduit protopop la Sud Gorj, cum că nu se poartă cu orînduiala ce i se cade după datoria lui, atît spre cele bisericești, cît și spre norodul locuitorilor de obște la cele sufletești, poruncim domnia mea ca îndată după primirea domnescului nostru pitac, să-l lipsești din slujbă și să orînduiești altul, căruia să-i dai povățuirile cele cuviincioase. 1794 octombrie 13»².

Am amintit mai sus că protopopii erau aleși de episcopi și mitropoliți și numiți de Ministerul Cultelor, dar ei nu putea să-și exercite funcția în județe (protopopiate), pînă ce domnitorul nu le dădea și el o carte de volnicie. Acest lucru reiese clar dintr-o carte de recunoaștere eliberată la anul 1775 și alta, dată de către M. Șuțu la 1783, pe care le dăm spre exemplificare în notă³.

2. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. VI, p. 21.

3. «...pre carele l-au făcut P.S. Sa Părintele Mitropolit protopop la sud... ca să aibă volnicie cu această carte a domniei mele, să caute slujba protopopiei din acel județ și să aibă a judeca toată partea bisericească, după pravilă, însă de amestecarea sîngelui și de răpirea fetelor, pe unii ca acei să-i globească pe fieștecare după puțința lor, însă pe care îl va afla în vină mare, sau de amestecarea sîngelui, sau de împreunare ce nu s-au căzut fiind de rudenie, să-i aducă la P. S. Sa Părintele Mitropolit, ca să le facă judecată după pravilă. Pentru care iată că-ți poruncim domnia mea molitfei tale protopoaape să nu care cumva să îndrăznești, avînd vină de amestecare a sîngelui, sau amestecare a cărora se cade să se despărtească, și de la unii ca aceia vei lua mită și vei lăsa, văzînd înștiințarea P.S. Sale, Părintelui Mitropolitului, bine să știi, că cu pedeapsa bisericească foarte te vei pedepsi, de nu vei urma poruncei ce ți se dă. Poruncim domnia mea și dumnealor ispravnicilor dintr-acest județ și vouă căpitanilor, vameșilor după timpuri, vătășilor de plai și pîrcălabilor de prin satele romînești, minăstirești și bisericești, văzînd cartea aceasta a domniei mele, toți să aveți a vă feri de judecarea sfintei Biserici, nimeni să nu se amestece fără de numai orînduîtul protopop, căci oricarele se va amesteca în judecata bisericească, bine să știe că rea scîrbă și certare va petrece de către domnia mea» (V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. I, pp. 62-63; sau de exemplu următoarea carte: «Dat-am domneasca noastră carte cuernicului preot... pe carele l-au făcut prea sfinția sa părintele mitropolit protopop pe județul... ca să aibă a purta grijă, de toate cîte sînt pentru buna credință a norodului și să energhisească

În Mitropolia din Ardeal, alegerea protopopului sau a protopresbiterului se făcea în adunarea protopresbiterială, care se compunea, pe lângă membrii ordinari, și dintr-un număr egal de membri ad-hoc. Președințele adunării electorale era un delegat trimis de către Consiliul eparhial. Dintre cei trei candidați, care întruneau mai multe voturi, Consiliul eparhial, în ședință plenară, alegea pe unul singur care se dovedea a fi mai apt și care avea activitate ireproșabilă⁴.

Pentru a fi înălțați la această treaptă și consacrați ei, candidații nu mai aveau nevoie de hirotonie, ci li se citeau numai câteva rugăciuni de sfințire, adică erau hirotesiiți. Cu această ocazie ei dădeau «zapise» că nu vor fi dovediți în timpul protopopiei nici cu cel mai mic cusur; astfel «să fie lipsiți de protopopie și păgubiți de havaetul cununiilor»⁵.

Instituția protopopilor, ca organe de supraveghere, s-a dezvoltat în mod deosebit în Bisericele din Rusia, Bulgaria și România, pe când în Biserica Greacă s-a dezvoltat mai puțin. Motivul este foarte clar: numărul episcopilor și al episcopilor în Biserica Greacă este foarte mare, iar numărul parohiilor, care formau o episcopie, era mai mic; de aceea, episcopii puteau singuri și în mod direct să supravegheze eparhiile lor, fără intermediul protopopilor. Nu cu prea mult timp în urmă, în Patriarhia de Constantinopol nu exista nici un organ asemănător protopopului nostru, căci fiecare eparhie era împărțită într-un

pururea cu voința cea tare, este datoria cinului acestuia cum pentru orînduiala slujbei bisericești a săvirși cu taxisu ce se cade, de la care biserici să nu lipsească preoții nicidecum, făcînd slujbele cele obișnuite pentru toată vremea: pentru viețuirea obștei preoști a petrece cu bună cuviință după cinul lor, să nu se pricinuiască necinste darului; pentru a îndemna pe creștini la cele sufletesti folositoare și pentru altele cite sint ale legii, care se săvirșesc prin preoți, să nu se facă cusur, și pe care din preoți va găsi în vină, ori la vreuna din slujbele bisericești neurmători bine, ori la viețuirea lor nepetrecînd cu bună cuviință și cu cinstea ce li se cade, pe unul ca acela să aibă negreșit a-l arăta la prea sfinția sa părintele mitropolit, iar de nu le va urma orînduital protopop acestea și va face cusur la datoria lui, atunci prea sfinția sa părintele mitropolit îl va lipsi, ca pe un nestatornic cinului acestuia. Lîngă acestea, să nu aibă orînduital protopop a căuta și pricinile ce s-ar întîmpla între mireni împotrivoare legii, care se cuvine a se teorisi bisericește, cum pentru desîrînări, pentru hrăpîri de fete, pentru amestecarea singelui, pentru fermecătorii, pentru vrajbă și neunire între bărbat cu muiera lui și pentru care dintre acestea pricini, se cade să aibă în știință aici la prea sfinția sa părintele mitropolit, ca să facă cea după pravilă hotărîre, de la care aceste pricini, după ce se va izbăvi și se va face îndreptarea, să aibă a lua protopopul de la partea mirenească, taleri 2 și jumătate, care este și se numește dicheola pentru osteneala și slujba ce face la cercetarea acestora, iar nu cu numele de gloabă, sau gerimea. Deci să se silească orînduital protopop spre întărîrea și paza a buneii credințe la creștinescul norod al aceluai județ, și care din locuitorii mireni nu vor urma la cele duhovnicești învățături spre a petrece creștinește, să-i arate la ispravnicul județului, ca să-i facă și fără de voia lor a fi următori. Poruncim și dumneavoastră ispravnicilor ai aceluai județ să-l știți pre numitul preot, că este protopop la acest județ și că volnicia sa este asupra părții mirenești de a căuta acest fel de pricinii, și vă poruncim împotrivă, să nu se facă peste aceasta cuprinzătoare a noastră carte mai mult vreo ummare». (V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. I, pp. 368-369.

4. Dr. N. Popovici, *op. cit.*, p. 212.

5. *Zapise din 1795 și 1796*; Arhivele Statului București, *Condica Mitropoliei Ungro-vlahiei*, nr. 15, pp. 142-144.

număr limitat de parohii — circa 50-150 —, fiecare parohie avînd cîte un preot paroh care stătea în directă dependență cu puterea centrală eparhială și în raport direct cu ea ⁶.

În Biserica Ortodoxă Romînă, ca și în cea Sîrbă, protopopii au demnitatea de arhipresbiteri și poartă aceeași denumire, pe cînd în celelalte Biserici particulare, ei poartă alte denumiri. Spre exemplu, în Rusia, protopopiatul se numește «blagocinnie», iar conducătorul, «blagocinni», pe cînd în Biserica Bulgară, reprezentantul cu acest scop al episcopului, se numește «arhiereiski nam jestnik» ⁷.

Protoierile erau niște circumscriptii care s-au născut din necesitatea administrativă, și ele erau împărțite după sistemul administrației civile, și corespundeau cu prefecturile.

Dintr-un document consemnat de istoricul V. A. Ureche, reiese că în anul 1785 erau 15 protopopi în eparhia Mitropoliei, 6 în eparhia Buzăului și 10 în eparhia Rîmnicului ⁸. Prin urmare, 31 de protopopi în cele trei eparhii din cuprinsul Țării Romînești. Iar Nicolae Iorga relatează într-o lucrare a sa că în Ardeal, pe la 1700, erau 44, iar la 18 iunie 1747 și 1750, erau 47 de protopopiate ⁹.

II. CALITĂȚILE, DREPTURILE ȘI DATORIILE PROTOPOPIILOR (INVĂȚĂTOREȘTI, SFINȚITOARE ȘI JURISDICTIONALE)

Despre calitățile care s-au cerut clerului, chiar de la instituirea lui și pînă în zilele noastre, ne vorbește Sf. Apostol Pavel în Epistola I-a către Timotei, în capitolul III și în capitolul I, vers. 5-9, al Epistolei către Tit. Aceste calități sînt tipice, și de-a lungul celor douăzeci de veacuri de la întemeierea Bisericii, ele au fost crezul și preocupările permanente ale candidaților pentru preoție. Numai aceia care posedă aceste calități sînt urmași legitimi ai Domnului nostru Iisus Hristos, și numai aceia pot să fie lumină lumii și sarea pămîntului. Biserica a depus toate străduințele ca în sînul ei să pătrundă numai elemente demne de această sfință misiune. Ca și preoților în general, protopopilor de odinioară în Biserica Ortodoxă Romînă, li se cereau să fie exemple de trăire și de pregătire, nu numai credincioșilor, ci chiar și preoților. De aceea ei trebuiau să se abțină de la orice abatere morală, chiar și de la cele mai neînsemnate, precum și de la unele afaceri incompatibile cu misiunea lor. Trebuiau să fie departe de ei toate acele abateri pentru care Sfintele Canoane cer depunerea din cler, și anume: beția, jocurile de noroc, camăta, petrecerile în localurile publice, lăcomia, frecventarea cîrciumelor și a balurilor, adulterul, desfrîul, căsăto-

6. Nicodim Mișaș, *op. cit.*, p. 326.

7. *Ibidem*, p. 327.

8. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. VII, pp. 369-370; Vasile Pocitan, *Compendiu de drept bisericesc*, București, 1898, pp. 329-330.

9. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 176.

ria a doua, îndeletnicirea cu lucruri care-i scad din prestigiul misiunii sale, și altele¹⁰.

Sînt cazuri cînd la postul de protopop mai ajungeau și dintre cei care lăseau de dorit în privința calităților, de aceea grija mitropolitului și a episcopilor precum și a domnitorului țării era mult ațintită asupra candidaților ce vor ocupa aceste deosebit de importante posturi administrative bisericești. De asemenea Biserica, prin conducătorii ei și ai statului și-a îndreptat tot timpul atenția și asupra culturii slujitorilor ei, precum și asupra capacității lor de a îndeplini cu succes slujba grea ce aveau de îndeplinit. Această atenție se îndrepta mai cu seamă asupra protopopilor. Iată, spre exemplu, ce scrie printre altele domnitorul Alexandru Moruzi, în actul din 29 octombrie 1794, adresat episcopului Iosif al Episcopiei de Argeș : «...Dar cu toate acestea, poruncim domnia mea să nu lipsești sfinția ta atît acia la sfînta episcopie a face pururea învățături și bune îndemnări norodului, de a se îndrepta la calea cea bună, cît și afară în amîndouă județele, să orînduiești vreun preot, dascăl cu procopseală de învățatură în limba romînească, ca să învețe și să vestească pe la sfintele biserici pretutindenea, către toți cuvîntul lui Dumnezeu, povătuindu-i : și îndemnîndu-i spre cele bune, iar mai vîrtos pentru protopopi, nădăduind domnia mea, că socotind sfinția ta mai mult folosul sufletului și al datoriei păstorești, decît interesul celui ce ar da mai mult, vei rîndui la protopopie oameni aleși, oameni cu minte, cu știință de învățatură și cinstiți, care cu viața lor să dea pildă norodului și să fie destoinici a da locuitorilor învățăturile cele de trebuință duhovnicești, cu cuvinte dulci, spre a îndupleca și a trage inimile lor spre ascultare, care aceasta o și cerem și o poruncim domnia mea, ca să o urmeze sfinția ta negreșit, la alegerea de protopopi, ca prin silința și buna osîrdie a sfinției tale, atît partea bisericească a o face trebuie, cît și locuitorii cei răi obișnuiți și nărăviți să-i desveți spre a-și îndrepta firea lor și a se părăsi de netrebnicii și de porniri în urmări și în fapte necuvioase...»¹¹. Aceste sfaturi și îndemnuri ale unui domnitor către un episcop al Țării Romînești, sînt de o importanță covîrșitoare și din ele reiese în ce stare de înapoiere culturală și scădere morală se aflau credincioșii împreună cu păstorii lor în veacul al XVIII-lea și cît de important era ca în fruntea lor să se găsească un protopop destoinic și cu știință de carte, care să dea pildă prin viața lui și să îndrepte poporul pe calea cea bună a propășirii lui morale și materiale.

De talia acestuia, găsim încă o serie întregă de documente din care reiese grija conducătorilor de a selecționa elementele cele mai capabile pentru conducerea protopopiatelor, și pentru îndreptarea neîntîrziată a unor preoți și chiar protopopi, care erau ispitiți spre alte interese și nu din chemare pentru preoție. Redăm, pentru frumusețea și însemnătatea lui, un fragment din «Carte către Mitropolitul Dositei, din 5 decembrie 1795», pentru ilustrarea aceleiași idei : «...Drept aceea,

10. N. Milaș, *op. cit.*, pp. 200-201.

11. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 445.

devreme ce vedem la P.S. Ta bună rîvnă spre îndreptarea acestora, scriindu-ne cu durere de a se da nizam pentru faptele cele fără de orînduială și împotrivă ale protopopilor, trebuie ca atît P.S. Ta în eparhia P.S. Tale, cît și părinții episcopi în eparhiile sfințiilor lor, întii aceasta să o faceți, adică : alegerea protopopilor de a fi oameni vrednici, de cuviință și cu știință de învățatură, cu viață fără de prihană, pentru că nu sînt atîția la număr mulți, nici este doar țara aceasta de la Dumnezeu la atîta stare, de a nu se putea găsi atîtea ipochimene cu carte, cîți trebuiesc pentru protopopie, ci trebuie să se afle cu înlesnire de a se mîndri acest fel de oameni, cărora să li se cumpănească avaețul după măsura și după starea venitului cel drept care poate avea, după vechiul obicei, ca să nu aibă pricina aceasta de a se înșela la lăcomie și la urmări rele, iar să nu se orînduiească protopopii fieșicum, pentru regele, pentru hatîruri, ori prietenie și rudenie, sau pentru interes și cîștig al celor ce se află pe lîngă arhieriei, în slujba mitropoliei și la episcopii...»¹².

Este de la sine înțeles că purtătorii gradelor superioare, în rangul ierarhic pe care-l dețin, sînt egali între ei, cînd este vorba de administrarea lucrărilor sînte. Cînd însă este vorba de celelalte ramuri ale puterii bisericești, această egalitate dispăre. Este în funcție de poziția pe care o au în administrația bisericească. De aci împărțirea ierarhiei în două categorii : a) ierarhia ordinis, și b) ierarhia jurisdictionis. Toți însă, care fac parte din cler, fie că au primit numai Taina Hirotoniei, fie că au primit și hirotesia, independent de rangul ierarhic, precum și de poziția pe care o au în administrația bisericească, au datorii comune stabilite de Canoane, care trebuie îndeplinite. De asemenea, pe lîngă datorii au și drepturi.

Fiecare cleric, și în special preotul și episcopul, prin Taina Hirotoniei primesc implicît cele trei puteri bisericești sau ramuri ale autorității bisericești, și anume :

a) puterea învățătoarească, b) puterea sacramentală, și c) puterea jurisdicțională¹³.

Episcopul, ca urmaș al Sfinților Apostoli și ca cel ce posedă deplinătatea harului și a puterii spirituale, fiind totodată și reprezentantul celei mai înalte administrații în Biserică, deține cele trei puteri amintite în gradul cel mai înalt. Desigur că aceste drepturi se exercită și de către preoți și diaconi, dar mai cu seamă de preot, însă aceasta în virtutea îndrituirii primite de la episcop, prin hirotonie și prin împuternicirea dată de el. Preotul are o putere condiționată de puterea episcopală în Biserica Ortodoxă. De aceea drepturile preotului se întind pînă la anumite margini asupra tuturor ramurilor administrației bisericești. Precum se știe, preotul are dreptul să săvîrșească toate Sfintele Taine în afară de Taina Hirotoniei, pe care o săvîrșește numai episcopul, împreună cu sfințirea antimiselor și a Sfîntului Mir.

12. *Ibidem*, vol. VI, pp. 23-24.

13. N. Milaș, *op. cit.*, pp. 193, 195.

Am amintit de împărțirea ierarhiei în două categorii : ierarhia ordinis și jurisdictionis. A doua categorie, adică ierarhia jurisdicțională, s-a dezvoltat cu timpul, ea n-a fost de la început, iar baza pe care s-au dezvoltat aceste ranguri o constituie episcopatul, presbiteratul și diaconatul. Protopopiatul este tocmai un produs al vremii, creat pentru nevoile administrative. Deși nu este membru al clerului superior, protopopul are dreptul și datoria să exercite cele trei puteri spirituale în teritoriul protopopiatului său, dar în mod deosebit puterea jurisdicțională. Vom analiza pe rând drepturile și datorile protopopului, care se referă la cele trei puteri în parte.

a) *Puterea judecătorească.* Prima sarcină ce-i revine unui păstor sufletesc este aceea de a învăța pe enoriașii săi. Mîntuitorul, cînd a trimis pe Sfinții Apostoli la misiune, le-a poruncit mai întîi de toate să învețe : «Mergînd învățați toate neamurile botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Matei XXVIII, 19). Și într-adevăr, paginile Sfintei Scripturi ne stau mărturie că tot timpul vieții lor, Sfinții Apostoli au învățat. Această dumnezeiască poruncă au transmis-o primilor episcopi Tit și Timotei, și prin ei tuturor clericilor.

Pentru această rațiune, protopopii de odinioară aveau datoria să învețe pe preoții și enoriașii lor. Cercetînd cu atenție datorile ce-i revelează protopopului ca învățător, constatăm că ele constau în : a) grija de a păstra învățătura ortodoxă nealterată în protopopiatul său ; b) verificarea cu atenție la fața locului dacă preoții țineau predici în biserici în toate duminicile și sărbătorile, și dacă în predici expuneau învățătura ortodoxă, nu o altă învățătură greșită ; c) dacă preoții predau copiilor regulat învățămîntul religios ; d) dacă preoții se îndeletnicesc în timpul liber și cu pregătirea lor intelectuală teologică, ce anume cărți și reviste citeau și cum se prezentau în general în fața credincioșilor din acest punct de vedere ; e) la fiecare vizită, protopopul era dator să învețe clerul și poporul în biserică, în adunări sau cu oricare prilej, și să-i povățuiască ca și ei să citească sfintele cărți pentru luminarea lor ; f) să țină conferințe prin care să îndemne pe părinți să-și trimită copiii la școală, iar pe clerici și personalul școlar să-i îndemne la îndeplinirea conștiințioasă a datorilor lor, precum și multe alte datorii¹⁴.

Atunci cînd învățămîntul religios era numai la începutul dezvoltării sale, cînd școlile teologice de-abia începeau să ia ființă, iar clerul provenea din rîndul așa-zisilor grămățici, cateheți sau țircovnici, nu trebuie trecut cu vederea faptul că protopopii jucau un mare rol în formarea acestor viitori clerici. Ei trebuiau să cerceteze pe fiecare candidat dacă îndeplinește toate condițiile spre a fi hirotonit, dacă a urmat vreo școală teologică și dacă știe slujba bisericească, și numai după aceea îl recomandau episcopului sau mitropolitului, spre a fi hirotonit. Pe la înce-

14. *Ibidem*, pp. 327-328 ; N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Romine contemporane. Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București, 1905, pp. 138-139 ; Andrei Baron de Șaguna, *Compendiu de Dreptul canonic al unei sfîntei sobornicești și apostolești Biserici*, ediția a III-a, Sibiu, 1913. pp. 135-136.

putul veacului al XIX-lea, protopopii aveau datoria să silească pe cei ce voiau să se facă preoți, să învețe și să știe : Psaltirea, Octoihul, Mineiul, Triodul, Penticostarul, Apostolul, Evanghelia, Liturghia, Molitfelnicul și Catihisis, și «Să le citească curat, fără să se încilcească sau de două ori să zică cuvîntul»¹⁵. Să ascultăm de pildă cum grăiește una din cărțile de protopopie de pe la începutul veacului al XIX-lea : «...și pentru grămăticiei cei ce vor vrea să ia darul diaconiei și al preoției, să cerceteze protopopii prin credincioase mărturii în ce chip le-a fost viața, din tinerețele lor, să nu aibă ponosuri de desfrînare, de hoție și de beție... și de și-au petrecut viața cu cumințenie, cu cinste și cu înțelepciune»¹⁶. Iar episcopul Filaret al Rîmnicului, care ajunge mai târziu mitropolit al Țării Romînești, trimite o faimoasă enciclică protopopilor din eparhie, în care spune, cu privire la starea culturală a candidaților la preoție : «...să nu aibă vreo meteahnă de beție și de alte fapte rele și necuviincioase». Protopopii trebuiau să observe ca : «aceia ce vor avea gînd a se hirotonisi, din copilărie să-i deprinză la învățatură bună, ca să fie mai pricepuți și mai isteți decît prostimea, învățîndu-i și cevași din orînduiala bisericească, încît se va putea și din cîntări!»¹⁷.

Adeseori se făceau abuzuri din partea protopopilor, căci obținerea unei recomandări pentru hirotonie se făcea contra unei sume de bani sau contra anumitor frumoase daruri, — numai așa se explică numărul mare al preoților și al diaconilor la sate, care ajungea uneori la cîte 6-7 preoți. Pentru stîrpirea acestor abuzuri și pentru a se ridica nivelul cultural și moral al preoților, episcopii, mitropolii și chiar domnitorii țării le trimiteau enciclici prin care li se punea în vedere protopopilor obligațiile lor. Unele aveau un ton foarte drastic și poruncitor și cereau să fie aplicate cu strictețe. Asemenea enciclică ne-a fost cunoscută ca fiind emisă de către mitropolitul Dosoftei Filitis, pentru protopopii săi. Printre alte instrucțiuni, el spune că protopopii trebuie să fie «cu minte deșteaptă și ochi deschiși», pentru a executa grabnic poruncile domnitorului și mitropolitului. Fiecare să facă, în plasa lui, catastih lămurit de hramul bisericilor, numărul preoților și diaconilor, dacă sînt opriți sau nu, și pe toți să-i cerceteze «pentru știința cărții», iar «pe cei ce-i va cunoaște proști la știința orînduielilor bisericești, să-i dea pe seama altor preoți, care vor avea mai multă știință».

Trebuiau să mai cerceteze pe toți preoții și diaconii dacă sînt legal hirotoniți. În acest caz, să constate dacă «vor fi vrednici de știință» ; ceilalți, hirotoniți de alți arhieri, aflîndu-se «proști la știința cărții», urmau să fie prezentați la Mitropolie și «să fie opriți de dar, pînă cînd se va îndrepta întru învățatura orînduielilor bisericești»¹⁸.

Protopopii mai aveau datoria să cerceteze pe toți credincioși asupra moravurilor care-i bîntuiau, precum și asupra învățaturii lor. Ast-

15. I. Antonovici, *Documente birlădene*, vol. I, Birlad, 1911, p. 369.

16. Revista «Biserica Ortodoxă Romînă», București, anul XVI (1890), p. 230.

17. Idem, anul XV (1889), p. 633.

18. D. Furtună, *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, pp. 17-19.

Fel, erau obligați să constate dacă enoriașii oricărei parohii din ținutul său, ajunși la vârsta maturității, știu dogmele esențiale ale Bisericii și mai cu seamă știu că există un Dumnezeu adevărat, Unul în ființă și întreit în fețe, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh; dacă știu rugăciunea Tatăl nostru și o rostesc așa cum se cuvine; dacă știu poruncile lui Dumnezeu, și cum le păzesc. De asemenea, trebuiau să se intereseze dacă între credincioși sînt dintre cei care lucrează în sărbători, dacă merg cu toții la biserică să asculte Sfînta Liturghie și Cazania, dacă îngenuche în biserică, în momentele potrivite, dacă respectă pe preoții lor și dacă se îngrijesc de întreținerea preoților¹⁹.

Se întîmpla însă, spre marele nostru regret, că nici protopopii nu stăteau prea bine din punct de vedere cultural. Găsim numeroase documente care ne grăiesc despre această stare. Astfel vedem că preotul din Sîntău se plînge contra protopopului care «la săbor nici o învățătură nu știe, ci spune tot visuri, au a lui, au a muerii lui, au a feciorului»²⁰. Bineînțeles, acestea sînt cazuri izolate, căci unii dintre protopopi și preoți se bucurau de o deosebită considerație în fața enoriașilor. Protopopul Bucur din ținutul Făgărașului, care urmase «școala normalicească», moare la anul 1790 și tot poporul s-a întristat, «fiind om prea bun și dulce la cuvînt»²¹. Spre deosebire de un alt protopop, care atunci cînd slujea se vedeau oameni dîndu-și cu coatele și răsînd, căci spunea numai «credeul» și «cazania», nefăcînd «învățătura creștinească» «și-l învățau diecii sau generi-său»²².

Încercări de a se îndrepta starea culturală a clerului se făceau mereu, dar era destul de greu, nefiind școli suficiente, precum nici dascăli prea străluciți în timpul acela. Încă din anul 1787, episcopul Gheodeon Nichitici trimite o circulară tuturor protopopilor din eparhie, ca de atunci înainte, «nici preot, nici cantor să fie, care nu va învăța la școala normalicească și va arăta de la dascăl atestatul despre această învățătură»; pentru aceea — spune mai departe în circulară — «ți se înștiințează ca tuturor preoților și oamenilor din protopopiatul tău să faci de știre și nici un diac de aici înainte la preoție să nu mai primești care nu are atestat de la dascăl normalicesc»²³. Cu timpul însă, lucrurile s-au îndreptat și învățămîntul teologic a ajuns la o frumoasă înflorire, iar clericii devenind din ce în ce mai învățați.

(b) Puterea sacramentală sau sfîntitoare.

În baza acestei puteri, protopopii ca și preoții în general, au dreptul și chiar datoria de a mijloci credincioșilor harul dumnezeiesc de la nașterea lor și pînă la moarte. Ca părintele sufletesc cel mai apropiat

19. Petru Maior, *Protopopadichia*, în «Sionul Românesc», foaie bisericească literară și școlastică, redactată de dr. Grigoriu Silasi, anii I și II, Viena, 1865-1867, nr. 6, pp. 63-65.

20. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIII, p. 238.

21. S. Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, volumul II, Sibiu, 1897, p. 348.

22. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 287; D. Furtună, *op. cit.*, p. 130.

23. *Ibidem*, p. 135.

credinciosului, preotul poate să-i fie de mare folos pentru sfințirea lui și a vieții, precum și pentru desăvîrșirea lui spirituală. Orice credincios are dreptul să primească toate Tainele, minus Taina Hirotoniei, și pe acestea le poate săvîrși orice preot și protopop hirotonit canonic. De altfel, sarcina protopopilor ca împuterniciți ai episcopului, era tocmai aceea de a supraveghea, învăța și corecta pe preoți la săvîrșirea Sfințelor Taine, iar pe credincioși a-i povățui să asculte de păstorii lor sufletești și să păstreze cu sfințenie rînduielele bisericești privitoare la lucrările prin care se mijlocește primirea dumnezeiescui har. Concret, datoriile care se refereau la această putere erau următoarele : grija ca toate bisericile parohiale să aibă pentru serviciul divin, după prescripțiile bisericești, sfintele vase și odoarele necesare și să fie păstrate în bună stare ; ca fiecare biserică să aibă cărțile de cult pentru serviciul divin, și să fie păstrate și îngrijite ; ca bisericile să fie ținute în ordine ; ca sfintele biserici și locașuri să se construiască după planurile normale aprobate de către autoritatea competentă ; să observe : dacă preoții păstrează la loc de cinste Sfînta Împărtășanie pentru bolnavi și Sfîntul Mir ; și dacă preoții săvîrșesc toate sfintele slujbe și nu neglijează vreuna, mai cu seamă în timpul Paștilor²⁴. De asemenea, mai cercetează : dacă sfîntul disc, antimis și potir sînt curate și păstrate la loc de cinste ; dacă nu cumva preoții țin în sfintele biserici sau în altar alimente sau alte lucruri necuviincioase ; dacă biserica și cimitirul sînt în bună stare și n-au nevoie de vreo reparație ; dacă preoții sînt gata la orice oră din zi și noapte să meargă să boteze pe pruncul care este în primejdie de moarte ; dacă la Botez asistă ca nași ai pruncului eretici sau oameni cu totul străini de Biserică, și să împiedice pe aceștia, dat fiind faptul că acești nași trebuiau să-i fie pruncului părinte duhovnicesc, și să-l călăuzească cu grijă să asculte de poruncile Bisericii. Mai constatau protopopii dacă preoții au deprins pe moașe ca, în caz de pericol, să boteze pe prunc și să rostească formula obișnuită cu întretaia cufundare, urmînd ca restul slujbei să o săvîrșească aceștia ; să pună în fiecare sat cîte un duhovnic dintre preoții cei mai iscusiți și cu o frumoasă pastorație, vrednic «pentru taina duhovniciei» ; să instruiască pe preoți ca să împărtășească pe credincioși cît mai des și ori de cîte ori este nevoie, dar să nu pretindă nimic pentru aceasta, pentru că Sfînta Euharistie nu se dă pe bani ; iar care dintre preoți era aflat că pretinde bani, protopopul urma să-l certe cu certarea cuvenită. Mai constata dacă preoții au deprins pe credincioșii din parohie, mare și mic, femei și bărbați, să meargă duminicile și sărbătorile la biserică, și dacă la sfîrșitul Liturghiei, «la priceasnă», preotul «citește vreo cazanie ori viața unui sfînt din acea zi», iar dacă preoții nu făceau aceste lucruri, avea datoria să-i mai învețe protopopul, «cu cuvînt bun și sufletește»²⁵. Iar dacă nu ascultau de bunăvoie, lua măsurile necesare.

24. N. Mișaș, *op. cit.*, p. 328 ; Andrei Baron de Șaguna, *op. cit.*, p. 136 ; P. Mașior, *op. cit.*, pp. 50-51 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, pp. 367-368

25. D. Furtună, *op. cit.*, pp. 18-19.

Protopopii trebuiau să atragă atenția preoților în mod special și insistent cu privire la Sfânta Euharistie. Unii preoți nu înțelegeau îndeajuns importanța covârșitoare a Sfintei Euharistii în viața creștinilor și din această cauză ei o neglijau, sau o administrau cui nu trebuia sau în afară de rînduielele convenite. De aceea, protopopii se interesau ca nu cumva această dumnezeiască Taină să fie batjocorită. Preoții erau supravegheați ca să nu dea Trupul și Sângele Mintuitorului celor bolnavi mintal, celor nemărturișiți, sau pruncilor care încă nu pot mânca, sfătuiindu-i pe preoți că în asemenea cazuri este suficient să se înmoaie în apă buretele cu care se șterge sfîntul potir și să se stoarcă în gura pruncului. Sau dacă nu cumva preoții împărtășesc pe credincioși din părțilele scoase în cinstea cetelor îngerești, sau din cele ce se scot pentru vii sau morți sau în cinstea Maicii Domnului, ci numai Sfîntul Agneț, după rînduielele și învățătura Sfintei noastre Biserici Ortodoxe. Aceeași grijă o aveau și cu privire la Taina penitenței : dacă o administrau preoții cum se cuvine și dacă erau destoinici pentru această grea misiune. Credem că erau credincioși care nu știau să se mărturisească, de aceea o bună mărturisire era în funcție numai de măiestria duhovnicului. Dacă duhovnicul știa să pătrundă în sufletul și cugetul penitentului și să-l întrebe cu multă atenție asupra păcatelor sale, descoperia păcate pe care penitentul nici nu le bănuia. Un bun duhovnic trebuia după mărturisire să dea sentința dreaptă și să-i prescrie epitiimiile după gravitatea păcatelor.

Taina Sfîntului Maslu producea uneori derută în rîndul preoților și al credincioșilor. Protopopul trebuia să instruiască pe preoți ca cei cărora le administrează Sfîntul Maslu să fie mai întii mărturișiți ; că ereticii nu pot primi această Sfîntă Taină, că oricine, chiar și cei sănătoși îl pot primi, cu condiția să fie mărturișiți, și că niciodată nu poate administra Taina Sfîntului Maslu numai un singur preot, ci șapte preoți sau cel puțin 3, după învățătura lui Simeon al Tesalonicului²⁶.

Cît privește Taina Sfintei Cununii, protopopii îngrijeau ca să se administreze după ce viitorii soți s-au mărturisit și să nu fie cumva înrudiți, ca în felul acesta să se calce Sfintele Canoane. Numai după o analiză atentă a cazurilor și cu recomandarea preoților, protopopii eliberau peciurile de cununie, în baza cărora se săvîrșea Taina Cununii de către preoți.

Numeroase instrucțiuni se dădeau preoților și cu privire la Sfîntul Botez. În acest sens, amintim un document al domnitorului M. Șuțu, din august 1785, intitulat «Porunci către protopopi despre partea prea sfinției sale părintelui mitropolit pentru taina sfîntului botez». În aceste porunci este vorba despre modul de administrare și vasul în care să se facă Sfîntul Botez. Sînt sarcini care se trasau protopopilor pentru ca la rîndul lor să le transmită preoților din protoierie. Să ascu-

26. Petru Maior, *op. cit.*, nr. 6, 1866, pp. 65-68 ; D. Furtună, *op. cit.*, pp. 18-19 ; N. Milaș, *op. cit.*, p. 328.

tăm cam despre ce anume este vorba : «Taina sfântului botez să o lucreze [preoții], după cuviință, însă scaldătoarea întru care botează copiii să fie un vas mare, ori o oală de pământ, ori de lemn, [cînd nu va fi de aramă], în care să încapă apă cît să acopere copilul ce se va boteza, sau măcar pînă la mijloc să vie apa, iar să nu toarne apă din oală în cap, după cum s-a auzit pe la unele locuri, preoții neștiind, ci de nu va fi apă multă să acopere copiii ce se botează, să se facă trei afundări, după cum poruncesc sfintele canoane, atunci să ia dintr-acei vas cu mîna apă și să-i puie în cap și să-l ridice în sus, urmînd întru aceștia chip pînă de trei ori, măcar că Biserica sloboade, cînd va fi vremea de nevoie și primejdie de moarte, neputînd să fie copilul dus la biserică, atunci poate să-l afunde într-un vas de lemn mai adînc, cum ar fi copaia ori vatra, vîrsînd la urmă apa la loc curat, însă treburile la sfîntul botez să le facă după cum învață la molitfelnic, iar nu într-alt chip, și căroră nu vor fi știind, să le arate învățătură. Ungerea sfîntului mir, asemenea să o lucreze după orînduială, precum iarăși se arată la învățătură și cine din preoți nu vor avea pe la biserici sfîntul mir, să se poruncească să vie să ceară de la mitropolie, din care numai copiii cei mici la botez să-i ungă cu acel sfînt mir, și pe unde va unge pe loc să-l ștergă foarte bine cu bumbac sau cu cîlți de in curați, iar cînd vor vrea să miruiască poporul pe la sărbători, atunci să miruiască cu untdelemn din candelă»²⁷.

Se mai interesau protopopii dacă sînt superstiții în popor și luptau pentru combaterea lor, și dacă nu alunecă în misticism bolnăvicios etc.

C). Puterea jurisdicțională.

Latura cea mai însemnată din activitatea protopopilor era mai ales aceea de conducere a clerului și credincioșilor pe calea mîntuirii. Dar și aceea de a reglementa relațiile dintre ei și forurile bisericești superioare pe de o parte, iar pe de alta, de a supraveghea supunerea și îndeplinirea obligațiilor față de conducerea statului. Fiind organe administrative de conducere, lor le este specifică mai ales puterea jurisdicțională. În baza mandatului permanent din partea episcopului, în protoierie, protopopii aveau datoria de a supraveghea : purtarea preoților și a credincioșilor. Să observe adică dacă nu cumva preoții sînt înjurători, sfăditori, bătauși, desfrînați, lacomi sau bețivi. Cît privește această plagă a beției, este fapt neîndoielnic că ea era foarte răspîndită, și ea bîntuia și preoțimea noastră. De aceea, protopopii trebuiau să fie cu luare aminte asupra acestui viciu și să pedepsească pe preoții care se făceau vinovați de aceasta. Preoților nu le era îngăduit nici să intre în cîrciumă, după cum poruncește Canonul 54 Apostolic : «Clericul, carele se va afla mîncînd în cîrciumă, să se afurisească ; afară de călătorie, cînd din nevoie se va bate la diversoriul cel comun pentru călători» ; ca preoții să îndeplinească întocmai ordinele și pas-

27. V. A. Urechia, *op. cit.*, pp. 367-368 ; D. Furtună, *op. cit.*, pp. 17-18.

toralele episcopale și consistoriale, precum și ale autorităților și forurilor competente, și să le facă și credincioșilor cunoscute în biserici ; ca să-și îndeplinească sarcinile ce le revin în parohie, în mod conștiincios ; să nu se îndeletnicească cu afaceri prin care să se înjosească Biserica ; să ducă o viață evlavioasă și onorabilă, servind drept pildă pentru credincioși ; să dea copiilor lor o educație bună ; clericii care sînt din diferite pricini văduvi, să nu întrețină relații suspicioase cu nici o femeie ușoară ; să poarte totdeauna îmbrăcămintea specifică cînului bisericesc, să se îngrijească de sănătatea preoților suferinzi, precum și de văduvele și orfanii clericilor ; să raporteze Episcopului și Consistoriului eparhial, din timp în timp, asupra stării fondurilor bisericești și filantropice, precum și asupra stării moravurilor preoțimii, creștinilor și întregului personal bisericesc ; să convoace toți clericii din județ o dată sau de două ori pe an, pentru a se sfătui pentru bunul mers al bisericii ; să primească și să înainteze Episcopului și Consistoriului eparhial împreună cu un referat al său, plîngerile și reclamațiile din partea clerului, învățătorilor comunelor bisericești, creștinilor, sau ale celuilalt personal bisericesc ; să inspecteze toate parohiile cel puțin o dată pe an, iar cu acel prilej să cerceteze cu atenție bisericile, averea de orice natură a bisericilor, școlilor și a altor fundații filantropice, cu toate registrele și contabilitatea lor ; despre felul cum înțeleg părinții să se poarte în familie și față de copiii lor ; să împace pe cei învrăbiți, iar asupra tuturor să întocmească un raport și o dare de seamă cu amănunțime despre starea existentă în fiecare parohie, precum și propuneri în legătură cu schimbările ce trebuie făcute, lipsurile și neajunsurile constatate ; să țină un tablou exact cu toți preoții din protoierie, cu însemnările specifice asupra fiecăruia în parte. În cazul cînd murea vreun preot, diacon, cîntăreț etc., protopopul avea obligația să raporteze episcopului : ce familie i-a rămas și să anexeze totodată actele doveditoare necesare. În acel timp el trebuia să facă un inventar de averea decedatului, pe care urma să-l trimită comitetului de asistență, iar dacă erau urmași minori, arăta și cine sînt tutorii. Acești tutori rămîneau tot timpul sub supravegherea protopopilor și erau obligați să le înainteze dări de seamă asupra administrației averii, atît lor cît și comitetului de asistență. Imediat ce constata lipsa unui preot în parohie provenită prin deces sau mutare, protopopul mergea la fața locului, controla averea bisericească a parohiei respective, și o preda celui nou numit, sau pînă la numirea definitivă a unui alt preot, o încredința clerului bisericii sau episcopului. În cazul cînd lipsea ceva din inventarul bisericii, el raporta episcopului despre valoarea și vinovatul acelei lipse²⁸.

La numirea unui preot nou, protopopul era obligat să-i citească acestuia cartea canonică în biserica parohială, în fața credincioșilor și a

28. I. S. Berdnikov, *Curs de drept bisericesc*, tradus de Silvestru Bălănescu, București, 1892, pp. 246-248 ; N. Mihaș, *op. cit.*, pp. 328-329 ; Andrei Baron de Șaguna, *op. cit.*, pp. 133-135 ; N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 138-139 ; Petru Maior, *op. cit.*, nr. 6, 1866, p. 69.

organelor locale, și să-l instaleze în parohie. Tot protopopii aveau obligația de a rezolva neînțelegerile ce se iveau între membrii clerului. De erau cazuri mai ușoare, îi îndemna să se împace, iar de nu, îi trimetea la Consistoriul eparhial sau dicasteria bisericească²⁹.

Protopopul era obligat ca la fiecare vizită sau anchetă să ducă cu sine un registru în care să trecă toate observațiile sale, iar la fiecare parohie să întocmească un proces-verbal asupra felului în care a găsit registrele de botezați, cununați și decese, a condiții de venituri și cheltuieli și a altor observații făcute în timpul inspecției, cu privire la casa parohială, arhivă, bibliotecă etc.

De asemenea, mai aveau obligații ca acelea de a acorda personalului bisericesc din protopopiat concediu în eparhie până la 8 zile³⁰; să raporteze de urgență episcopului orice mișcare religioasă ce s-ar fi ivit spre tulburarea bisericii, fie numai din partea unui număr restrâns de credincioși, fie din partea unui număr mai mare sau a întregii parohii, și să mijlocească pe toate căile să potolească acea mișcare; să mustră între patru ochi sau în sinodul protopopesc personalul bisericesc pentru abateri sau pentru neglijență în serviciu; să recomande pentru locul de protopop, candidați destoinici din rîndul clerului; să prezideze sinodul protopopesc și să mențină ordinea și disciplina între membrii lui; să participe la înmormîntarea clericilor și să rostească cîte o predică de înmormîntare, în care să arate meritele și realizările decedatului³¹.

Și dintr-o carte domnească dată episcopului Inochentie al Hușilor, la 27 martie 1758, reiese că protopopii erau datori să facă vizite prin ținuturile lor, interesîndu-se de starea preoților, diaconilor și călugărilor, «și pentru feciorii și fetele lor, care sînt neînșurați și trăiesc în casele părinților lor, și țircovnicii, care ar fi hirotoniți ipodiaconi și anagnoști, care sînt deapurarea nelipsiți de la paza bisericilor». De ase-

29. Iată ce prevede Manualul de pravilă bisericească cuprins în «Colecțiunea de legiuiri» alcătuită de I. M. Bujoreanu, cu privire la obligațiile protopopilor în pricina judecătă: «Protopopiile primind reclamațiile cu rezoluțiile ale pricinașilor ce au primit judecată, din partea chiriarhului eparhiei, cea dintîi însărcinare a lor este: de a mijloci împăciuirea dintre aceia ce pornesc judecată, la care nepuțînd isbuti, va intra în cercetarea cu amăruntul a neunirii, și potrivit reclamației ce au dat, fiind trebuință a merge să facă cercetarea sa și la fața locului de unde au isvorit prigonirea, și descoperirile ce va face întru tot ce se atinge de pricina dintre dinșii, însemnîndu-le va întocmi un tacir de slujitorii de toate amănuntele cîte au dovedit în ființa împričinașilor, pe care iscălindu-l, îl vor supune cu raport însoțit de jalba ce au primit, la cunoștința chiriarhului eparhiei respective, de unde apoi se va îndrepta după firea pricinei la stanța competentă. Protopopiile de prin județe primesc de-a dreptul reclamațiile împričinașilor, și cu doi din cei mai vechi proiestoși, întocmind un consistoriu la care protopopul prezidează, judecă după formele decanicescului consistoriu și raportul pentru cercetarea sa se îndreptează la chiriarhul eparhiei. Judecățile cele de fire criminale, precum și cele călcătoare de formele bisericești dintre clirosul de jos, se apelează la chiriarhii eparhiilor și sentința lor (holăfirea) se execută de către protopopii scaunului». Vezi la I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile Romîniei Vechi și Noui...*, vol. I, București, 1873, pp. 686-687.

30. Dr. Valerian Șesan, *op. cit.*, pp. 148-150; Vasile Pocitan, *op. cit.*, pp. 110-112.

31. Andrei Baron de Șaguna, *op. cit.*, pp. 136-137.

amenea, trebuiau să judece diferite chestiuni «pentru cumătrii și cuscrii și cununii pentru cei ce șed necununați și pentru sînge amestecat». Pe toți urma să-i pedepsească protopopii după vina lor, cu muștrări duhovnicești, nu cu amenzi sau cu gloabe (cum se numeau în trecut), în felul acesta «neurmindu-se la mită», iar la chestiuni mai mari de judecată, care merita gloabă, «mai mult decît bani trei după vechiul obicei» nu aveau voie să le ia, căci cel care ar fi cutezat a se lăcomi la luat, cu greu va fi fost certat³².

Din aceeași enciclică citată mai sus a mitropolitului Dosoftei Filitis, trimisă protopopilor, desprindem și aceea că, preoții nu trebuiau «să neguțitorească cu miere, unt, zalhanele și altele — iar de vor și face aceasta — nu singuri să umble ei prin oameni mireni să poarte bani».

Cu ocazia unei boli în București în anul 1796, un pitac domnesc se adresează protopopilor și preoților ca să îndemne poporul să dezinfecete totul pentru încetarea bolii și «să nu cumva ferească Dumnezeu să se înprospăteze iarăși boala»³³.

Dintr-o constatare istorică neîndoielnică, reiese că protopopii în trecut aveau și puterea de a pedepsi clerul ce se făcea vinovat de diferite abateri. Astfel, după ce respectivul cleric era judecat de către protopop, putea primi și pedepse care variau de la oprirea de la exercitarea preoției, pînă la gloabe de bani și chiar arest și închisoare. Aceste pedepse protopopul le putea aplica fără ca în prealabil să înștiințeze pe episcop sau pe mitropolit. Numai în cazul cînd cineva dintre cei pedepsiți se socotea nedreptățit, atunci protopopul era dator să facă raportul său, să arate vina și pedeapsa, și să-i dea curs la Scaunul arhieresc³⁴.

Am menționat mai sus că protopopii dădeau cărți de cununie sau peciuri sau pecetluituri. Această hotărîre se luase din cauză că

32. D. Furtună, *op. cit.*, pp. 18-19, 37-38, 175-176. Datoriile ce le reveneau protopopilor erau multiple de altfel și o parte din ele le putem afla și în instrucțiunile pe care le dă domnitorul Caragea ispravnicilor de ținuturi, cu privire la protopopi, în septembrie 1782. Ei erau datori mai întîi «a grijii și a cerceta de podoaba sîntelor bisericici, de sîntele taine, cum să le ție preoții, de botezul pruncului, de orînduiala slujbei bisericicești, cu ce taxe să se săvîrșească și cu ce chip să se petreacă obștea preoției, după cîntea darului și cum să îndemne pe creștini, la paza bisericilor, la ispovedanii și la precești, cel ce va fi vrednic și de alte învățături ca acestea folositoare, apoi au și această slujbă: a cerceta trebile bisericicești, adică de desfrînări, de hrăpirea fetelor, de posatnice, de amestecarea singelui, de paragonia nunții a patra, de fermecătorii, de vrăji între bărbatul și soția lui; unde va dovedi vreuna dintre aceste necuvincioase fapte, să facă judecată după învățătura ce au de la P. Sa Părintele Mitropolit și de nu le poate face îndreptare, adică numai cu închisoarea de femei la protopopi, iar pre bărbat la închisoarea politică, înștiințază P. Sa Părintele Mitropolit și le făcea cea după pravila hotărîre și pedeapsă» (V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 265). Intr-un alt hrisov se interzice ispravnicilor, căpeteniilor, vameșilor de județe etc., «ca să nu se amestece în chestiuni de acestea mai mici de judecată — crimele și delictele mai grave trebuiau să meargă la Divan — și nimeni să nu se amestece, fără numai osînditul protopop, căci oricare se va amesteca în judecata bisericicească, bine să știe că rea scirbă și certare va petrece». Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. X, pp. 57-58.

33. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I-VI, p. 752; D. Furtună, *op. cit.*, p. 19.

34. Petru Maior, *op. cit.*, nr. 9, pp. 102-103.

foarte mulți mergeau la preoți pînă și la miezul nopții și în stare de ebrietate sileau pe preoți să-i cunune. Se înțelege că în asemenea cazuri cei ce voiau să se cunune, ori erau rude, ori mijloceau vreo răpire din cele ce se obișnuiau în trecut. Pentru ca să se curme aceste căsătorii nelegiuite, nici un preot — sub pedeapsa depunerii din cler — nu avea voie să mai cunune fără acea carte sau peci de cununie, eliberată de către protopopul ținutului.

Protopopii mai aveau privilegiul și datoria de a apăra cauzele clerului din protoierie, averile bisericesti, drepturile și privilegiile bisericesti, în conformitate cu legile în vigoare ; să rînduiască citeți, ipodiaconi, curatori sau epitropi pentru nevoile bisericesti ; să dea carte de recomandare celor care vor să se hirotonească ; să nu instaleze vreun preot în parohie fără numirea episcopului și fără recomandare din partea lor. Cînd un preot vrea să se mute într-o altă parohie, trebuia să aibă neapărat carte de recomandare de la protopop, precum că «a fost om bun și și-a plătit darea», și «nici un preot în popor fără știrea protopopului să nu se tocmească ; iară carele se va tocmi fără știre, să fie oprit din preoție»³⁵.

Ca delegați din partea episcopului, ei puteau să ia parte la sfințiri de biserici ; trebuiau să se îngrijească de săracii din protopopiat ; să facă cunoscute tuturor credincioșilor și clericilor din ținut, hotărîrile luate de sinodul cel mare, după porunca sinodului din 1732, prin Canonul 20, care zice : «Se pune datoria, tuturor domnilor protopopi serioși, ca pentru îndreptarea sa, fieștecare așezămînturile acestea, care întru acest sinod mare s-au întărit și s-au dat, de la prea luminatul domn episcop cu atenția și buna formă cît mai curînd să le scoată, cu care întii pre sine însuși, după aceea pe cler și turma lui Dumnezeu cea lor încredințată îndreptînd, spre mărirea Atotputernicului și a sfinților lui, și a Bisericii folos întăriți și binecuvîntați să fie»³⁶.

Fiecare preot era obligat să pomenească pe protopopul său la Sfînta Liturghie, la locul acela la care era pomenit starețul pe la mînăstiri, iar cînd slujeau mai mulți preoți împreună, protopopul totdeauna avea protia și urma imediat după arhieru, dacă era slujbă arhierescă³⁷.

Este fapt neîndoielnic că protopopii aveau un cîmp vast de activitate, căci pe lîngă problemele curat religioase de care se ocupau ei, mai aveau de rezolvat și pe cele privitoare la moralitatea publică, desface-rile căsătoriilor, precum și toate chestiunile mixte religioase. Adeseori ei aveau și unele împrumuturi civile, sfătuiind pe clerici și credincioși să se supună orînduirilor statului și conducătorilor lui, să plătească dăjdiile și să respecte legile țării.

O sarcină foarte importantă, care cădea tot în seama protopopilor, era și aceea în legătură cu actele stării civile. Se știe că pînă la anul 1864, actele stării civile erau sub supravegherea preoților. Cu o lună

35. *Ibidem*, nr. 11, p. 128 ; nr. 13, pp. 140-141, 153 ; nr. 14, p. 163.

36. *Ibidem*, nr. 15, p. 178

37. *Ibidem*, nr. 16, pp. 187-188.

înainte de începerea fiecărui an, Mitropolia și Episcopiile se îngrijeau să procure pentru fiecare parohie sau sat în parte câte trei condici în care urmau să fie trecute : în prima nașterile, în a doua cununiile, iar în a treia, decesele. Fiecare condică trebuia să conțină atâtea file, după numărul enoriașilor. Aceste condici erau trimise fiecărui preot prin protopopi, după ce ele erau mai întâi numerotate, șnuruite și stampilate pe fiecare pagină cu stampila Mitropoliei sau Episcopiei respective, iar aceștia aveau obligația să supravegheze operațiunile ce se făceau în ele. De fiecare greșeală era răspunzător protopopul. La sfârșitul fiecărui an, preoții trimiteau protopopilor condicile și primeau adeverință de predarea lor. Protopopii cercetau cu atenție condicile fiecărei biserici în parte și făcea la sfârșitul fiecăreia un fel de referat în care arătau că pînă la pagina cutare s-a ajuns și s-a încheiat anul respectiv, se iscălea și punea stampila protopopiatului respectiv, apoi ducea condica la judecătoria județului și lua și el răvaș de primirea lor. Acolo, președintele judecătoriei cerceta condicile și arăta și el la sfârșitul lor, că : «Condicile cutăruia sat sau cutăreia enorii pentru cutare an s-au sfârșit și s-au încheiat». Această mărturie era iscălită de către președinte și marele logofăt, și stampilată. Condicile se păstrau la judecătoria de împăciuire din fiecare sat.

Din două în două luni însă, fiecare preot era dator să facă câte un raport de nașterile, căsătoriile și decesele din parohia sa, și îl trimitea protopopului, iar acesta episcopului sau mitropolitului eparhiei³⁸.

Nu putem trece cu vederea nici latura negativă a protopopilor, deși ne vom opri mai puțin asupra ei. Rolul deosebit de important pe care-l dețineau în supravegherea vieții religioase a preoților și credincioșilor dintr-un ținut sau județ, îl făcea adesea să-și piardă controlul asupra purtării lor, și să devină din ce în ce mai lacomi și mai brutali. Din cauza abuzurilor ce le făceau ei, cu prilejul judecății pricinilor dintre preoți și credincioși sau cu privire la încasările ce le făceau pentru împlinirea unei sume ce li se cuvenea în loc de salariu, atît mitropolitul și episcopii, cît și preoții și uneori credincioșii, se plîng domnitorului ca să ia cuvenitele măsuri împotriva acestor proaste obiceiuri la care ajunseseră protopopii. Un obicei care compromitea faima bisericească și pentru care domnitorul Ioan Caragea scrie mitropolitului să le interzică protopopilor practicarea lui, era acela de a globi (amenda) pe fetele sau femeile care se făceau vinovate de vreo abatere de ordin moral. Iată ce spunea domnitorul Caragea în această privință : «Prea sfinția ta părinte mitropolit, am luat domnia mea curată pliroforie că pe la județe se urmează un catahrisis deosebit de către protopopi, care, ca și cum ar fi lucru legiuit, numai cu un prost cuvînt că este obicei și cu numire de gloabă, pradă și jefuiesc pe fetele și muierile ce se întîmplă de cad în faptă de desfrînare și, ori însuși ei, sau prin preoții

38. *Legiuire pentru înscrisurile stării civile* (ședința din 11 aprilie 1831), în «Analele Parlamentare ale României», vol. I, partea I-a, 1831, p. 505; *Proiect pentru modificarea anexului cu nr. 3, Regulamentul Organic pentru înscrisurile stării civile*, în «Analele Parlamentare», vol. X, partea I-a, 1840-1841, București, 1899, pp. 193-194.

satelor, cînd află vreo astfel de păcătuire, numaidecît protopopul cere gloabă cît va vrea de la acea femeie sau fată, iar acea ponosluită femeie sau fată, ori adevărat sau neadevărat de va fi acel ponos al protopopului, carele fiind silit de acest fel de lăcomie, fără de nici o cercetare, le apucă de le globește, fără de nici o sfială; din care această a lor rea urmare, nasc două lucruri împotrivoitare, la bisericăștile canoane, unul adică pedeapsa de gloabă, care acest fel de pedepse Biserica nu are la acest fel de greșeli, ci numai sfături duhovnicești și ispovedanii, și al doilea, cugetînd numiții protopopi și porniți fiind la acest fel de fapte și ponosluire, firește se înțelege că și voința lor cugetă ca apururea să se întîmple acest fel de fapte, din care să-și îndestuleze lăcomia acestui necuviios cîștig, lucru cu totul împotriva legii și cinului preoțesc; de aceea, scriem prea sfinției tale ca numaidecît să se poruncească cu strășnicie protopopilor ai acestei eparhii, ca de acum înainte nici protopopii, nici vreunul din preoții satelor să nu îndrăznească a lua de la cinevași măcar un ban cu numire de gloabă de la acest fel de întîmplări, căci de se va dovedi că au luat, apoi se va și pedepsi cu strașnică pedeapsă»³⁹.

Asemenea abuzuri erau frecvente și uneori ele produceau adevărate scandaluri⁴⁰. Cauza acestora era pe lîngă altele și aceea că ei trebuiau

39. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. X, p. 58.

40. Sînt numeroase documentele care semnalează aceste abuzuri. Pentru adevărurile de hirotonii, în loc de 4-5 taleri, ei încasau «cincizeci și șaizeci»; la inspectarea bisericilor luau de la 60 parale pînă la doi taleri; la eliberarea peciurilor de cununie, încasau cît puteau să rupă; iar de la preoți pretindeau tot felul de plocoane. Vom indica locurile unde sînt semnalate aceste abuzuri: V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, pp. 109-110; vol. VI, pp. 23-25; vol. I, pp. 47-48; vol. VII, pp. 168-169, 380; vol. VIII, pp. 181-183; vol. IX, pp. 362-363; vol. X A, pp. 59-60; vol. X B, pp. 343-344; vol. X, pp. 57-58; vol. IV, p. 24; D. Furtună, *op. cit.*, pp. 59, 63-68, 130-143, 176-177; N. Iorga, *Sate și preoți*, pp. 283, 287; iar pentru mai deplină edificare, redăm aproape în întregime următorul document: «...Pentru aceea dar, fiindcă de isnoavă trimete P.S. Sa acum către protopopi povățuirile acelea spre îndreptarea urmărilor lor, iată și către dumneavoastră ispravnicilor dăm domnia mea aceste domneștele noastre porunci, care prin P.S.S. Părintele Mitropolitul vi le trimitem Dumneavoastră și vă poruncim, ca să chemați înaintea domniilor voastre pe protopopii județului, cărora dîndu-le arhierasca carte ce li se trimite, să le citiți apoi această a noastră poruncă, cu înțelegere a li se face bine știință și cunoscută, că pentru pricinile preoțești și bisericesti ale orînduiei sîntelor slujbe ale legii, au să fie următori după arhierestile ponturi și învățături, iar la pricinile mirenești, care trebuie a se căuta prin obraze bisericesti, foarte să păzească buna orînduială, după nizamul ce li se dă, cum se cuprinde mai jos, adică: fiare, bici, butuc, bătaie, înjurături și jafuri de gloabe, să nu auzim domnia mea mai mult că le fac protopopii, nici să întînză a trimite adică de sineși să ridice și tragă veri muere văduvă, veri fată, veri căsătorită, numai după vorba sau pîra cuiva și că a auzit iată ce, fără numai cînd ispravnicii județului vor trimite parte muierescă la protopop pentru cercetare sau pentru vreo închidere spre înțelepțire, însă cu adevărînța ispravnicilor înscris iscălitură... sau cînd un bărbat va merge de sineși la protopop, ca să ceară îndreptarea soției lui prin dojană de cuvînt bisericesc și duhovnicesc, ori un părinte, tată sau mamă, pentru fata lor sau rudenia cea de aproape, pentru ruda lui, sau cînd ispravnicii județului vor orîndui la protopop pricină ca aceasta, atuncea are a certa și pe lîngă dojana cuvîntului, cînd nu se va înțelepți, slobozind la cele neînțelegătoare, prin învoirea cererii celui bărbat, ori părinte, sau a rudeniei de aproape, a închide parlea muierescă pentru îndreptarea și înfrîngerea ei, iar nu pentru folosul cîștigului său, nici a

să strângă bani, făcînd uz de diferite mijloace pentru a plăti la rîndul lor «grelele dări de havaeturi ce dădeau protopopii la mitropolie cu numire de banii cununiei»⁴¹.

Mai tîrziu însă, cînd după Regulamentul Organic li s-au fixat salariu de cîte 300 de lei pe lună, protopopii nu mai aveau voie să ceară de la preoți sau credincioși nici un fel de plocon sau taxă sub vreun anumit pretext, mai ales că au fost scutiți de orice dări către episcop sau către stat. Acest lucru reiese clar din articolul 2 al Proiectului pentru plata bisericășilor, cînd se spune: «Luările ce se făceau pînă acum de către protopopi, de hirotonii, de cercetarea bisericilor și sfințirea lor, precum și sub orice nume va fi, ca niște pricinuitoare de abuzuri, împotrivoitoare bunei orînduiei, se strică și se desputernicesc pentru totdeauna, hotărîndu-se a se da leafă de fieșce protopop, pentru plata ostenelilor sale taleri 300 pe lună, dimpreună cu proestoșii lor, precum și de a fi apărați protopopii de orice dare către arhieriei eparhiilor»⁴². Pentru ca să se poată rezolva mai ușor problema salariilor,

bate să nu îndrăznească; iar cînd un părinte va fi în pricină cu cineva și cu fata lui, sau fată sărmană de părinți, că va fi fost în vorbă și în pricină cu un holtei sau văduvă pentru însoțirea cea după lege, sau acel holtei, sau văduvă se va lepăda și va vrea acea fată, sau părintele, sau rudele a merge de sineși la protopopul județului, pentru ca să ceară vreun mijloc tainic îndemnării și al sfătuirii duhovnicești, atunci protopopul, ca un obraz bisericesc, poate să între mijlocitor și osîrduitor, însă numai cu cuvîntul și prin îndemnare bisericescă de a îndupleca și a îndemna prin învoire la căsnicie pe amîndouă părțile, iar mai mult urmare afară din cuvîntul bisericesc, ori a silii a cheltui cu bani pe vreo parte din amîndouă sau a face herechet de la sineși mai mult, sau a bate, să nu aibă voie, ci rămîind pricina la puterea judecății și zabilăi de dregători, să-i arate la ispravnicii județului. Și cînd nici prin ispravnici nu-i vor învoi sau isbrani, să se trimită de către ispravnici la arhierul locului, de a se face ori împreunare cu cununie, de se va cădea, ori îndreptarea celui nevinovat, fără de a cheltui, ori osîndă de plată sau pedeapsă celui de vină. Și așa de la pricina ca acestea, se caută prin obraze bisericești, care cu mijlocul ce poruncim se vor izbrăni, prin protopopi și vor lua sfîrșit, nu oprim domnia mea a lua protopopul 300 de bani de la partea cea vinovată, care se numește dicheola, iar nu cu nume de gloabă, precum și aveaul de la cununii pe cît ne-au arătat P.S.S. Părintele Mitropolit că este obișnuit din vechime, iarăși să și-l aibă protopopii, iar mai mult nu. Drept aceea, pentru ca să aibă protopopii această povață, pururea înaintea lor spre a nu greși, să puneți Dvs., ca însăși protopopul să scoată copie întocmai și asemenea după cuprinderea acestei domnești noastre cărți, pre larg, care copie însuși protopopul iscălindu-o, să o dați în mîinile lui, care aceasta să o treceți apoi în condica județului. Pentru că de se va afla de aici înainte că vreunii din protopopi n-au pîzit aceste ponturi și împotriva au urmat, nu numai bisericește are a se judeca și a se canonisi, ci și politicește are a se pedepsi rău, de care vă și poruncim să fiți în urmă dumneavoastră cu luare aminte, și cînd veți vedea iarăși urmări împotriva de acum înainte, să fiți datori a înștiința domniei mele negreșit, însă lucruri adevărate, nu din auzire, greșite, nici din cele trecute lucruri, ci cele adevărate să arătați domniei mele, pentru ca să nu păcătuți, dar nici să treceți cu vederea, spre a nu se urma mai mult vreun catabrisis...» Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. VI, pp. 25-27.

41. *Ibidem*; D. Furtună, *op. cit.*, p. 66.

42. *Proiect pentru plata bisericilor de al doilea și al treilea treaptă*. în «Analele Parlamentare», 1832, pp. 648-655. Proiectul pentru seminarii, protopopi și preoți, publicate în «Analele Parlamentare», pe 1834, la pp. 274-275, prevede ca să li se dea la protopopi cîte 3500 de lei pe an, după chipul următor: protopopului 1800 lei, unui scrii-

în Moldova s-a propus ca să se reducă numărul protopopilor la 27, urmînd să fie pentru fiecare ținut cîte doi protopopi și numai pentru ținutul Iași 3⁴³.

În felul acesta s-a ajuns ca protopopii să nu mai constituie o piatră de scandal pentru nimeni, ci dimpotrivă, să li se simtă nevoia, iar rolul lor să fie apreciat la justa lui valoare.

III. ALTE ORGANE ADMINISTRATIVE BISERICEȘTI SUBORDONATE PROTOPOPIATELOR

Protopopiatele, care aveau un teritoriu mai întins și cuprindeau un număr mai mare de parohii, aveau și anumite ajutoare sau chiar organe permanente care ajutau la conducerea lor. Aceste ajutoare se alegeau dintre preoții mai merituoși și mai cu vază. Ei îndeplineau datoriile respective de supraveghere în numele protopopului și fără jurisdicție independentă. Organe ajutătoare permanente au funcționat pe lângă protoierii și în Rusia și în Bulgaria. Acolo unde era nevoie și unde se puteau menține aceste organe ale protoierilor, funcționau: 1. Adunarea protopopească, 2. Consiliul protopopesc, 3. Epitropia protopopească, și 4. Judecătoria protopopească.

1. Adunarea protopopească ocupa în protopopiat aceeași poziție, pe care o avea Adunarea eparhială în eparhie. Era, adică, organul reprezentativ în toate chestiunile: legislative (atît cît intra în competența protopopiatelor), administrative-bisericești, culturale și fundamentale etc. Adunarea era compusă din două treimi mireni și o treime clerici, și se alegeau pe timp de șase ani. Membrii mireni erau aleși de către mireni, iar clericii de către clericii protopopiatului întruniți în colegiu preoțesc. Aceste adunări se întruneau în sesiune ordinară, o singură dată pe an, în primul trimestru, și ori de cîte ori era nevoie numai cu aprobarea Consiliului eparhial sau a Episcopului. Ele se convocau de către protopop cel puțin cu 14 zile înainte de ziua fixată, anunțîndu-se totodată și problemele ce se vor dezbate. Hotărîri valide se puteau lua numai dacă adunările întruneau majoritatea membrilor lor, iar împotriva acestor hotărîri se putea face apel la Consiliul eparhial, dar numai dacă acest lucru se știa chiar din timpul ședinței, iar contestațiile să fi fost înaintate în timp de 14 zile de la ținerea adunărilor. Dintre chestiunile mai principale care intrau în competența adunărilor protopopești, menționăm următoarele: a) problemele administrative bisericesti, culturale și fundamentale, privitoare la protopopiat; b) alegerea membrilor Consiliului protopopesc, a personalului instituțiilor culturale care

tor 700 lei, cheltuiala cancelariei 100 lei, și 3 proiestoși cîte 25 lei pe lună la fiecare, ceea ce înseamnă 900 lei, iar în total 3500 lei.

43. *Legiuire pentru regularizarea averilor mitropoliei și episcopiiilor, votată de Obșteasca Obișnuită Adunare, în sesia din 1844 și întărită prin opise domnești din acel an, către sftatul cîrmuitor și Obșteasca Obișnuită Adunare, în «Manualul administrativ» vol. II, pp. 261-265.*

țineau de protopopiat, a episcopilor protopopești și a membrilor judecătorei protopopești ; c) examinarea și aprobarea bugetului protopopiatului, făcut și prezentat de Consiliul protopopesc ; d) examinarea gestiunii anuale a protopopiatului ; și e) exprimarea de avize cu privire la înființarea și desființarea de parohii⁴⁴.

2. Consiliile protopopești erau organele executive ale Adunării protopopești. Scopul înființării lor a fost acela de a ajuta pe protopopi la supravegherea clerului și credincioșilor precum și la împlinirea sarcinilor lor. Se compunea din șase membri : două treimi mireni și o treime clerici, aleși pe șase ani de către Adunarea protopopească. Se avea grijă însă ca membrii consiliului să nu fie între ei rude (frați, cumnați, tată, fiu etc.). Consiliul se aduna de regulă de trei ori pe an (în ianuarie, iunie și octombrie), dar pentru motive majore și de mai multe ori, fiind convocat de către protopop sau locțiitorul lui. Pentru ca hotărârile luate în ședință să fie valabile, trebuiau să fie prezenți cel puțin trei membri afară de președinte (protopop). Atribuțiile lui erau mai ales de ordin disciplinar, ca de pildă : a) consemna purtarea tuturor clericilor din protopopiat ; b) recomanda chiriarhului pe cei care s-au distins prin disciplină și serviciu, pentru a primi diferite grade onorifice ; c) recomanda pe preoții mai culți pentru a rosti anual predici și cateheze ; d) cerceta și aplana certurile și neînțelegerile ivite între clerici ; e) cerceta reclamațiile scrise făcute de unul contra altuia, și altele. Consiliile puteau aplica și pedepse celor vinovați, ca de exemplu, admonestarea și amenda bănească de la 1 la 5 lei, care se plătea imediat⁴⁵.

3. Epitropia protopopească era compusă din patru membri (epitropi) aleși pe 6 ani, tot de către Adunarea protopopească și constituiau organele executive ale Consiliului protopopesc în probleme de ordin financiar general, și administrau toate fondurile provenite din diferite venituri pentru protopopiat. Tot în sarcina lor cădeau toate operațiunile bănești cu privire la cheltuielile făcute în protopopiat⁴⁶.

4. Judecătoria protopopească (sau tribunalul protopresbiterial) nu era de sine stătătoare, ci funcționa pe baza unei împuterniciri respectiv a episcopului eparhial. Originea acestei judecătorei sau instanțe de judecată o aflăm în primele tribunale în care judecătorii erau preoții. Și în vechime ca și în veacurile trecute, aceste organe aveau drept sarcină să planeze neînțelegerile ce s-ar fi ivit între clerici, între credincioși și clerici, cu privire la serviciu sau la chestiuni personale, precum și examinarea chestiunilor bisericești și disciplinare pe care i le încredința Consistoriul eparhial⁴⁷. La anumite protopopii mai existau

44. Dr. N. Popovici, *op. cit.*, pp. 214-216; N. Milaș, *op. cit.*, pp. 329-330; dr. Valerian Șesan, *op. cit.*, p. 150.

45. Dr. N. Popovici, *op. cit.*, pp. 216-217 ; I. S. Berdnikov, *op. cit.*, pp. 248-250.

46. N. Milaș, *op. cit.*, p. 330 ; dr. N. Popovici, *op. cit.*, pp. 216-217.

47. N. Milaș, *op. cit.*, pp. 386-387 ; dr. N. Popovici, *op. cit.*, p. 217.

și cîte un subprotoiereu, care ajuta pe protoiereu sau protopop și se bucura de un respect deosebit din partea celorlalți preoți.

În lumina celor expuse mai sus, putem trage următoarele concluzii :
1. Protopopii au fost organele de legătură dintre preoți, credincioși, și episcopi sau mitropoliți.

2. Ei au jucat un rol deosebit de important în supravegherea clerului, în îndrumarea lui pe calea cea dreaptă a Sfintei noastre Biserici, ținînd totodată legătura strînsă cu organele civile.

3. Deși nu erau totdeauna cu cea mai mare competență, ei s-au îngrijit totdeauna ca în rîndurile clerului să pătrundă elemente cît mai capabile și mai culte.

4. Numeroasele documente, pitace și opisuri domnești, precum și cărțile de protopopie și enciclicile adresate lor de către domnitori și ierarhi dovedesc importanța mare și rolul deosebit pe care îl aveau ei ca organe administrative bisericești.

5. Ca ostenitori ai Bisericii noastre Ortodoxe, ei au căutat să fie demni de misiunea ce li s-a încredințat, și să fie călăuză tuturor celor ce aveau nevoie de sfatul și ajutorul lor.

IOAN V. COVERCA

FORMALITĂȚILE CE SE ÎNDEPLINEAU LA HIROTONII ȘI CUNUNII LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-lea

I. FORMALITĂȚILE LA HIROTONII

Timp de mai mulți ani, am cercetat arhiva veche a fostului județ Muscel, păstrată la Mănăstirea Negru Vodă din Cîmpulung. În sute de dosare, unele din ele prăfuite și îngălbenite, iar altele chiar distruse în parte de umezeală sau de armatele austro-germane, am găsit multe știri privitoare la viața noastră bisericească din secolul trecut.

Am constatat că pentru a fi hirotonit cineva preot în prima jumătate a secolului XIX, nu se cerea altă pregătire decît aceea de a ști să citească și să scrie bine, apoi să cunoască cîntările bisericești, în calitate de foști cîntăreți la strană, numiți în vremea aceea țircovnici.

Cînd aveau lipsă de preot, enoriașii se învoiau cu un țircovnic local sau din vreun sat apropiat, făceau înscris cu el, îl cereau la protopop, care făcea apoi raport la episcopie sau mitropolie, unde cel doritor de a se preoți făcea o pregătire de cîteva luni. După hirotonie, eclesiarhul Sfintei Mitropolii dădea la mîna celui nou hirotonit un pitac, pe baza căruia era recunoscut de protopopul locului. Acesta recomanda pe noul hirotonit unui preot mai în vîrstă, care trebuia să-l îndrumeze timp de 2—3 luni pentru oficierea diferitelor slujbe. Apoi, era cercetat dacă și le-a însușit și după aceea i se dădea «cartea de preoție».

Dăm mai jos formalitățile îndeplinite la o hirotonie din anul 1841 în satul de moșneni Bîrzești.

1. *Înscrisul dat la 16 ianuarie 1841 de Nicolae țircovnicul enoriașilor din Bîrzești :*

«Supt iscălitul mai jos fac cunoscut printr-acest înscris al meu ce-l dau la mîna enoriașilor mei sătenilor din Bîrzești, ca unul ce mă aflu fecior de preot și am slujit țircovnic din mică copilărie la sînta biserică a acestui sat, unde se prăznuște hramul Sfîntului ierarh Nicolae atît cu răposatul tată-meu, preotul Costandin, cît și cu răposatul frate-meu, preotul Stancu. M-am învoit cu pomeniții după a lor cerere și dorință ca să le fiu preot la această sîntă biserică, însă dacă soarta mă va ierta, atît cu cheltiala dumnealor pînă în cele din urmă în tot cursul vremii ce voui stăruî la învăță-

tură la școală, în Seminar și pînă ce mă voiu învrednici darului preoției ce doresc, precum și ca să-mi plătească capitația dela dumnealor și să-mi răspundă ceea ce se le-giuiește prin procet, pe seama unui preot¹.

Iar la drepturile proprietărești, să nu fie supărați ca unul ce am și eu proprie-tatea mea deopotrivă cu a dumnealor. De aceea rămîinînd încredințat după urmarea înscrisului ce mi-au dat din partea dumnealor, mă leg și eu că de vor păzi toate îndatoririle precum se arată, să am a fi nestrămălat, după ce îmi voui primi darul preoției, în slujba acestei sfinte biserici pînă la ceasul din urmă al vieții mele și am iscălit însumi împreună și cu martorii ce se văd însemnați rugînd și pe cinstita suptocîrmuire a plășii. Se au adevărit acest înscris, spre a-și avea urmare întocmai.

Anul 1841 Ghenarie 16.

Eu Nicolae sin răposatul preot Dinu».

2. În acest an, se întîlnește obligația pentru cîntăreți, dată de înalta stăpînire, ca să învețe a vaccina copiii după îndrumările date de doctor. Vaccinările contra vărsatului impuseră să se facă de doctori încă din 1832, primul an de aplicare al Regulamentului Organic. Această obligație a îndeplinit-o și Nicolae țircovnicul din Bîrzești, după cum se constată din certificatul eliberat de doctorul de atunci, al cărui cuprins se dă mai jos :

«Nicolae țircovnicu sin popa Dinu din satul Bîrzești după poruncile înaltei stă-pîniri săvîrșind învățătura vacinării, spre dovadă i se dă acesta, supt a mea iscălitură. 1841 Ghenarie 21.

Doctorul ocrugului al 5-lea
K. Sekely».

Acest doctor, de fel din Ardeal, cu studiile de medicină făcute la Cluj, s-a stabilit în Cîmpulung încă din 1833, unde s-a și căsătorit cu fiica serdarului Scarlat Jorga.

3. *Jalba înaintată protopopiei de către enoriașii bisericii la 8 februa-rie 1841 :*

«Noi supt iscăliții mai jos locuitori enoriași dela biserica din satul Bîrzești plașa Argeșelului. Printr-acest județ la care se cinstește și se prăznuește hramul Sfîntul ierarh Nicolae unde ne aflăm cu No. peste 60 familii, încredințăm printr-acest înscris al nostru ce-l dăm la mîna lui Nicolae țircovnicul sin popa Dinu ce este tot dintr-acest sat, spre a fi știut că după ce aveam numai un preot anume popa Stancu, ni l-a luat Dumnezeu și pe acesta încă dela trecutul Septemvrie anul încetat 1840 și ne-au rămas sfînta bise-rică închisă de tot și noi ca dobitoacele, fără să aibă cine să îndeplinească sufleteștile noastre trebuințe.

Acum dar am găsit pe acest Nicolae, țircovnic sin popa Dinu care după ce că și tată-său răposat au fost tot al acestei sfinte biserici slujitor în toată viața lui cît au trăit și moștean întocmai cu noi, apoi și numitu arăfal țircovnic, fiu său acesta Nicolae, din mica lui copilărie se află stăruind și slujind tot la această sfîntă biserică, pe care știindu-l că este cu știința de carte și cu purtări bune, atît el cît și soția lui, ne-am învoit cu dînsul ca să-l trimetem la Sf. Mitropolie spre a se hirotoni preot pe seama acestei biserici și pe seama și trebuința noastră cît va trăi. De aceea îi dăm și noi acest înscris supt ale noastre iscălituri și ne îndatorăm într-acestaș chip : 1) să-i plătim ca-pitația de astăzi înainte din pungile noastre pînă cînd își va dobîndi darul preoției 2) că-i vom purta toată cheltuiala ce-i va urma pe cită vreme va stărui acolo în școală la învă-țătura și pentru orice va urma pentru trebuința hirotoniei ; 3) că-i vom da pe deplin toate lefurile cîte se cuprind în organicescul regulament și fără nici o scădere dintrînsele.

1. În fiecare sat se înființase cite o magazie de rezervă și din cerealele adunate în ea se dădea în natură și preoților o anumită cantitate, iar după desființarea lor, se dădea cite 2 lei de fiecare familie.

Plecați rugăm cinstita Protopopie ca să ne sloboază și de către cinstita Protopopie cele de cuviință formalități către Sfânta Mitropolie, făcându-l cunoscut împreună cu neapărata suflatească trebuință ce ne urmează.

1841 Februarie 8».

«Prea plecați jeluitori :

Eu Jinga ales, Cîrstea ales, Vințilă ales. Gheorghe Cîrjoiu, Voicu Cîrjoiu, Stan Heroiu, Stroe Birzoiu, Marin Duțulescu, Petru Duțulescu, Staicu Duțulescu, Dumitru Șerbănescu, Gheorghe pîrcălabu, Nicolae Șerbănescu, Stanciu sin Marin, Florea Șerbănescu, Din Birzescu, Radu Vîlcu, Nicolae Ciungu, Ion sin Cristea, Stanciu Olaru, Oancea Albulescu, Ion Albulescu, Gheorghe Cîrciumaru dinpreună cu tot satul adevërim».

4. Raportul Protopopului către Sf. Mitropolie din 12 februarie 1841 :

«Prea Sfințitului arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei dela Protopopia județului Muscel plecat raport.

Pentru lipsa de preot ce este la satul Birzești, plasa Argeșel, dintr'acest județ Muscel, curată pîrforie se va lua din copriinderea alăturatei în copie pe lîngă aceasta întocmai după cea în original jalbă a acelor locuitori enoriași, prin care arată că au găsit și au ales pe acest țircovnic anume Nicolae sin popa Dinu, tot dintr'acest sat și tot dela acea biserică a li se hirotonisi preot pe seama și trebuința lor, care după cercetarea ce i-am făcut pentru toate cîte urmează a mea datorie, încredințîndu-mi-l mai întîiu pentru toate împrejurările trebuincioase cîte se poate vedea că se coprinde în alăturata lor jalbă supt ale lor iscălituri și al 2-lea, că este om fără nici un ponos și ferit de toate cele împotrivă, avînd purtări bune, atît el cît și soția lui, care pe lîngă toate formalitățile cuvenite, cîte au cerut trebuința, au dat și osebit înscris din parte-și aici la Protopopie întocmai după copriinderea prea cinstitei porunci ce avem dată cu No. 1369 că au văzut întîiu folosul din ce poate să aibă și că se mulțumește a stării și a sluji la această biserică pe toată viața lui și pe lîngă aceasta au adus și atestat dela dohtorul ocrugului acestui județ în care îi dă dovadă că au învățat și el să vaccinarisească copiii, după copriinderea poruncii ce avem dată cu No. 637 care pe temeiul celor arătate mai sus, iată se trimite la Sf. Mitropolie ca să-și urmeze mai întîiu cursul poruncitelor învățături și după duhovnicească cercetare ce i se va face, de se va afla vrednic, prin stăpînească poruncă și sfință blagoslovenie se va împodobi cu sfințitul și înaltul dar al diaconiei și al preoției pe numele arătatei mai sus biserici a pomenitului sat la care se cinstește și se prăznuște hramul sfințului ierarh Nicolae.

Februarie 12 anul 1841.

Protopop N. Ghermănescu».

Acest Nicolae țircovnic a fost hirotonit după un an, la 2 februarie 1842, după cum se constată în pitacul dat de Ioachim eclesiarhul Sf. Mitropolii, care are următorul cuprins :

«Cu cea în Hristos frățească dragoste

Părinte protopoape Nicolae, aducătorul acestui pitac anume Nicolae sin popa Dinu din satul Birzești ce acum s-au hirotonit preot, să-l orînduești la slujba preoției și după ce se va deprinde bine la slujirea celor sîinte, îl vei trimite iarăși la Sf. Mitropolie ca după știința ce va avea, să-și primească și cartea de preoție.

1842 Februarie 2.

Al frăției tale în Hristos frate
Ioachim eclesiarh».

Ultima formalitate era adresa ce făcea protopopul către alt preot din localitate, dacă se mai afla, sau către altul din un sat vecin, ca să-l primească cu drag pe noul hirotonit și să-l învețe a oficia toate slujbele după cum învață Tipicul și molitfelnicul. După trecere de cîtva timp, noul hirotonit era cercetat de Sf. Mitropolie și după aceea, i se da cartea de preoție.

N-am găsit în arhivă cui a fost recomandat preotul Nicolae din Birzești spre a fi îndrumat, dar aceasta se va vedea din adresa făcută de protopop în iulie 1841, privitor la alt preot din satul muscelean Leurdeni, al cărei cuprins se dă mai jos :

«Protopopia județului Muscel

Preote Tudorache, fiindcă aducătorul acesteia nou hirotonit preotul Alexe care cu pitacul cinstitei Eclisiarhii a Sf. Mitropolii îl arată că s-au împodobit cu sfîntul dar al diaconiei și al preoției pe numele bisericii și trebuința locuitorilor din satul Leurdeni, al duminelui vornicul Iordache Goleșcu, de aceea dar iată ți se scrie molitfei tale ca unuia ce ai fost orînduit aci cu slujirea preoției ca să-l îmbrățișezi cu toată frățeasca dragoste și să-i arăți cu blîndețe toată trebuincioasa lucrare a preoției atît mai înfîtu pentru cele slinte și al 2-lea pentru toate celelalte lucrări întocmai după povățuirea tipicurilor celor din liturghier și din molitfenic însă aceasta ți se zice în soroc de 2 luni, cînd atunci are a se cerceta de protopopie și să-l faci teslim întocmai, iar pînă atunci să fii nelipsit de lîngă dînsul și să petreceți frățeste și cu cinste și să vă feriți de toate cele împotriva care aduc necinste darului preoției și să împărțiți frățeste din toate cele ce vor intra pe ușa bisericii, asemenea și molitfa ta, preote Alexe, să iei în băgare de seamă, toate cele ce-ți va arăta preotul Tudorache și cu supunere să-i dai cuvințioasă cinste și ascultare.

1 Iulie 1842».

Se dă și altă adresă a protopopului cu același scop din anul următor, 1843, din care de asemenea se poate vedea cum erau îndrumați cei nou hirotoniți pînă li se da cartea de preoție :

«Preote Ioane duhovnice Tuluca dela biserica mahalaua Vișoi, fiindcă acest nou hirotonit preot Costandin dela biserica din satul Bădeni-Stoenești urmează trebuința ca să-i arate și să-l învețe toate orînduile sfintelor slujbe bisericesti și toată lucrarea sfintelor taine un preot mai cu știință și mai învățat, de aceea ți se pune această îndatorire asupra Sf. tale ca în soroc de 40 de zile să mi-l dai învățat în toate după povățuirea tuturor tipicurilor ale liturghiei și ale molitfelnicului, în sfîrșit și pentru cele din lăuntru sfîntului altar și pentru toate celelalte în biserică. Așa dar să urmezi întocmai și fără cîrtire, fără lenevire, cu blîndețe și cu dragoste.

Martie 27 anul 1843».

Din actele oficiale reproduse mai sus, s-a văzut care erau formalitățile ce se îndeplineau la hirotonii în prima jumătate a secolului trecut. Pînă pe la 1860, se mai constată hirotonii de țircovnici, dar după aceea, numai cei cu Seminarul.

II. FORMALITĂȚILE DE LA CUNUNII

Prin Regulamentul Organic, pus în aplicare în 1832, actele stării civile erau întocmite de preoții bisericilor, pînă la anul 1864, cînd au trecut la Administrația comunală.

Formalitățile cerute la jumătatea secolului trecut erau mai complicate decît cele de astăzi, după cum se va vedea din actele reproduse mai jos.

Tinerii ce voiau să se căsătorească, trebuiau să înainteze o cerere la protopop, în care arătau vârsta, motivele ce-i îndemneau și obligațiile ce-și luau. Protopopul trimitea preotului din sat cererea, iar acesta dădea răspuns numit uneori și chezășie.

După primirea acestuia, protopopul dădea cuvenitul răvaș de cununie, în urma căruia preotul oficia sfânta taină a cununiei, trecînd apoi în registrul respectiv.

Iată ce formalitate au făcut niște tineri din satul muscelean Runceasa, în anul 1858 :

«Cinstitei Protopopii a plășilor de sus din județul Muscel pleacă jalbă.

Supt însemnații anume : Gheorghe fiul lui Stan Bumbănac de religie ortodoxă, de nație romîn născut în leatul 1828 din satul Runceasa, flăcău și cu Ileana fica lui Ion Ungureanu de religie ortodoxă, de nație romîncă, născută în leatul 1840 în satul Văleni fată, amîndoi văzîndu-ne unul pe altul de mai multe ori, cercetîndu-ne viața trecută unul altuia și încredințîndu-ne că atît moralicește cît și fizicește, n-avem nici un vițiu, care să ne împiedice vecinica legătură ce punem între noi, mai înainte de ceace ne va pune sfînta biserică, am hotărît fără nici o silă și alt interes afară de acela al dragostei ce făgăduim unul altuia înaintea lui Dumnezeu că vom păstra-o tot deauna supt curățenia virtuții și a moralei cerută de legile bisericesti și politicești, a ne unî prin legiuită nuntă, pentru care ne rugăm a ni se da voce și porunca cuviincioasă către preoții bisericii satului Runceasa, ca să ne cunune.

Gheorghe sin Stan Bumbănac din Runceasca flăcău și eu Ileana sin Maria văduva a lui Ion Ungureanu din satul Văleni.

Eu Stan Bumbănac tatăl flăcăului.

Eu Maria văduva mama fetei adeverez». (toți semnează prin punere de deget, ca și Ion fiul lui Ion Ungureanu fratele fetei).

Protoieria a primit jalba la 8 mai 1858 și a înregistrat-o la nr. 273.

Pe verso :

«Protopopia plășilor de sus, districtul Muscel..

Preoților dela biserică Runceasa și Vălenii din Vale, asemenea instrucțiilor ce vă sînt cunoscute să cercetați pe cei în față iscăliți, făcînd și cuvenitele strigări la biserică și neavînd nici o pravilnică împiedicare să raportați, alăturînd și dovada duhovnicului.

Protopop Dimitrie

1858 Mai 8».

Apoi jos :

«Cinstitei Protopopii a plășilor de sus din județul Muscel, plecat răspuns și chezășie.

După în datorirea pusă asupra-ne prin porunca de mai sus că publicînd numele acestora ce vor a se lua în căsătorie, în biserică, la zile de sărbători în auzul obștei, nu s-a ivit din partea nimănuî vreun fel de propunere împotriva pravilnicestilor bisericesti canoane, drept care spre răspuns cu cinste supunem în cunoștința cinstitei Protopopii, adăogînd și din parte-ne pe a noastră răspundere că numiții nu sînt rudenie din sînge, din cuscrie sau din sfîntul botez și fără nici un fel de propunere și slobozi de a se lua în căsătorie.

1858 Mai 13.

Preot Ion Corbu adeverez

Preotul Andrei Popescu din Runceasa adeverez

Preotul Costandin duhovnicu din satul Văleni».

Pe pagina III :

«Dovadă

Prin care jos iscălitul dau încredințare că Gheorghe sin Stan Bunbănac flăcău din satul Runceasa și Ileana fata sin Ion Ungureanu din Văleni de lege pravoslavnică, fiindu-mi fii de ispovedanie, au păzit todeauna posturile, biserica, s-au ispoveduit, și s-au împărțășit la vremile rînduite.

1858 Mai 13

Preotul Costandin duhovnic satul Văleni».

Pentru edificare, se dă mai jos și altă înștiințare și chezășie cu 12 ani mai veche, din 1846 :

«Cinstitei Protopopii a acestui județ Muscel dela mahalaua Schei, plecată înștiințare și chezășie.

După ponturile ce sînt date prin cinstita Protopopie dela Sfînta Mitropolie asupra cununilor către cei ce vor voi să (se) ia în căsătorie ca să fie foarte cu ochii deschiși și cu neadormită priveghere de a nu se face vreo călcare de lege în potrița pravilniceștilor bisericеști canoane, adică să nu fie vreo rudenie de sînge, de cusurie sau din botez sau să fie vreunul din ei căsătorîți mai dinainte și nedespărțiți bisericеște și că sînt amîndoi vîrstnici și că sînt amîndoi pravoslavnici și că sînt amîndoi slobozi, iar nu rob cu slobod și în sfîrșit cu toată voia și blagoslovenia părinților de către amîndouă părțile sînt știuți și învoiți. Pentru care următori fiind coprinderii cinstitei Protopopii, plecați arătăm noi supt iscăliții pentru Gheorghe junele sin Brașov Buduluca din mahalaua Schei ce voește a lua în căsătorie pe Bucura fata sin Dumitru Topor din mahalaua Vișoi pe care mai întîiu cu scumpătate i-am cercetat de toate ponturile cite pravilniceștile bisericеști canoane poprește și nu se află între dînsii nici o împiedicare de care mai sus ni să poruncește. De aceea plecați ne rugăm cinstitei Protopopii ca să binevoiască a le slobozi un răvaș de cununie pe numele mai sus numiților, pe temeiul acestei chezășii ce dăm noi preoții de către amîndouă părțile a celor ce se cunună că ori la ce întîmplare vom fi în răspundere.

1846 Iunie 5.

Eu Niță sin Bucur Buduluca fratele generelui adeverez

Eu Mitu Buduluca fratele generelui adeverez

Popa Gheorghe mahalaua Schei».

Cu același conținut și în aceeași zi a dat asemenea înștiințare și chezășie preotul Ion Tuluca din mahalaua Vișoi de unde era mireasa Bucura, fata lui Ion Topor.

Alături de el semnează Dumitru și Maria, părinții acelei mirese.

Mai în urmă, de exemplu în 1860, se cerea preoților ca să nu se îngăduie cununia celor ce nu erau născuți în țară sau erau supuși unei protecții străine.

În această situație se aflau numeroși romîni născuți în Ardeal și trecuți granița, care n-ar fi renunțat la protecția austriacă, trecuți în acte ca supuși chesaro-crăești.

Cununiile se oficiau de preoți numai după ce tinerii aduceau de la protopopie răvașul de cununie. Această situație s-a menținut numai pînă în 1864, cînd registrele civile au trecut la primării. După această dată, toate cununiile sînt oficiate numai după prezentarea biletului eliberat de primar, care în același timp a fost și ofițer al stării civile.

Pr. ION RAUȚESCU

ARTA ROMINEASCĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI XIX ȘI ÎN ANII UNIRII

Istoria arhitecturii, aceea a artelor plastice ca și a literaturii, au de obiect luminarea operelor de artă și educarea maselor. K. Marx arată că «obiectul de artă — ca și orice alt produs — creează un public cu simț artistic și capabil să se bucure de frumos. Nu produce așadar numai un obiect pentru subiect, ci și un subiect pentru obiect»¹. Pentru a ușura înțelegerea operelor de artă și împărtășirea lor intimă, istoricii studiază și lămuresc problemele urmărite de artiști și mijloacele tehnice de care s-au folosit pentru a le rezolva.

Cu scopul de a netezi calea analizelor și caracterizărilor, s-a impus cercetarea adâncită a curentelor de idei și de simțiri ale epocii în care au trăit artiștii. În chip firesc, fiindcă arta are nu numai funcție socială netăgăduită, ci și origini sociale. Problemele, ideile cele mai noi și procedeele utile răsar din viața omenirii înconjurătoare și a aceleia care a fost. Materialul din care se plămădește orice operă de artă este compus din nevoile și aspirațiile oamenilor, din idealurile și străduințele lor. Și nimic nu se creează decât prin stăruință și anume pentru a împlini o nevoie.

Epocile artistice se limitează greu. Izvoarele trebuie căutate deseori departe în trecut. Afluenții puternici apar ușor, dar aflăm mai totdeauna cu multă strădanie pe aceia de întindere și volum secundar cărora li se datoresc, în multe cazuri puteri creatoare și caractere de mare importanță. Între toate, se întâmpină epoci de frământare, bogate în tendințe și eforturi, în încercări îndrăznețe și în experiențe care nu ajung totdeauna să atingă un nivel superior, dar care întemeiază creații de valoare, gloria unei epoci următoare.

Către mijlocul secolului XIX, are loc în societatea românească trecerea de la feudalism la orînduirea capitalistă. Crește imboldul de a smulge prin luptă drepturile cuvenite. Ideea unirii și independenței apare

1. K. Marx—Fr. Engels. *Despre artă și literatură*, E.S.P.L.A., 1953, p. 36.

dăruită cu puteri de nestăvilit și se îndreaptă către realizări care nu pot întârzia.

Nu e multă vreme de cînd, în gîndirea dominată de idealism, mișcările sociale și cuceririle de acest ordin se explicau, în istoriografia burgheză, ca și în mișcărilor culturale și artistice, exclusiv prin înfrîuriri. Se căuta în acestea originea prefacerilor și cîștigurilor de orice categorie, trecîndu-se cu vederea forța de însemnătate hotărîtoare și activitatea poporului muncitor însuși, a luptelor sociale în care apăreau fenomenele studiate. Această eroare trebuie neapărat îndreptată, cînd studiem evoluția arhitecturii și artelor plastice în epoca Unirii.

Arhitectura. În țările romînești, domeniu al lemnului, s-au ridicat în epoca feudală case țărănești printre cele mai potrivite ; în genere, dăruite cu însușiri și farmec de artă. Construcțiile de zid apar rar și sînt rezervate bisericilor și locuințelor claselor înstărite. Exigențele crescute din primele decenii ale secolului XIX trimit p arhitecți în Apus, de unde vin constructorii și meșterii formați de școala vieneză.

Decăderea orînduirii feudale aduce altă atmosferă. Mai multe mijloace materiale și nevoia de a adăposti instituții de cultură și administrație. În 1846, arhitectul vienez Heft plănuieste și începe clădirea Teatrului Național din București, terminată în 1852. În centrul unui București care se înnoiește, e prima construcție realizată în acel stil clasic al XIX-lea, care se apropia mult de neoclasicismul francez și italian. Proporțiile echilibrate, liniile ritmate de orizontalitate liniștitoare, fațada primitoare și luminoasă, creșteau farmecul interiorului. Acesta, adunat și elegant, posedă un dar urmărit pretutindeni, în sălile de spectacol și muzică, dar foarte rar atins. E vorba anume de acustica lui admirabilă. Teatrul Național inaugurează o perioadă importantă de edificii, din care multe suferă din pricina «căutării», dorinței de a impune și de a «părea».

În ansamblul caselor de toate stilurile și de nici un stil, înălțate cu mijloace puține și din materiale necontrolate, decorate pretențios și cu un lux dintre cele mai false, un al doilea monument arhitectonic se datorește epocii Unirii. El vine să întărească activitatea inaugurată cu Teatrul Național, și să afirme sinceritatea unui program clasic, cinstea execuției, armonia și echilibrul, alături de cel mai liniștitor ritm. Acest monument este Palatul Universității. Început sub caimacanul Al. Ghica (1857) și terminat în timpul lui Cuza Vodă, a fost opera arhitectului român Alexandru Orăscu. Construit pe același principiu de orizontalitate de care am pomenit, cu o colonadă centrală care inspira privitorului sentimentul temeiniciei lucrului și gîndul de durată, el «liniștea» cel dintîi bulevard mare al Capitalei și toată înconjurimea. Trei statui, dintre cele mai frumoase ale țării, au venit mai tîrziu, rînd pe rînd, să-l privească de la locurile de peste drum, pe care le ocupă și astăzi : Eliade Rădulescu, — opera sculptorului italian Ferrari ; Mihai Viteazul — al lui Carrier-Belleuse și Gheorghe Lazăr («învățătorul») — vestirea de aleasă chemare a lui Ion Georgescu, cel dintîi mare sculptor român.

Amintirea și gustul «goticului» nu părăsesc însă Bucureștii. Ne-a rămas pînă astăzi impunătoare, trainică, curioasă și rece, casa fostă a lui Cezar Librecht, de pe str. Dionisie Lupu, prin grija orînduirii democrat-populare, astăzi «Casa Universității». O a doua clădire de același gen, mai puțin proporționată și mai modestă, localul Conservatorului «de muzică și declamație», de pe str. Brezoianu, a dispărut. În epoca Unirii, stilul neoclasic și goticul austriac împlinesc astfel nevoile și cerințele vieții de stat și particulare. Se întîlnesc, în adevăr, construcții de cel de-al doilea gen, în Ploiești și aiurea, în Prahova, la Bărcănești. Domeniul era hrănit de exemple numeroase și experiențe aflate în Banat, la Timișoara ; în diferite orașe ardelenene și, mai departe, în Pesta și Viena. Inspirația clasică a secolului XIX, stăpîină de mult la Paris, Roma și alte orașe ale Italiei, și în Rusia vecină, atrage luarea aminte a tinerilor romîni trimiși pentru învățatură în aceste locuri. Oameni cultivați, luptătorii revoluției de la 1848 și ai Unirii ajută și întăresc stăpînirea neoclasicismului. Evoluția arhitecturii și îndeosebi rezultatele fericite ale activității din această vreme, nu pot fi bine înțelese fără studiul unei a doua probleme, de mare însemnătate. Aceasta privește restaurările.

Anii Unirii au stăvilit excesele stilurilor importate din Austria și Ungaria. La Iași și la București, stilul neoclasic a liniștit priveliștea, învingînd cu orizontalitatea, ritmul și logica lui, zvicnirile zidurilor neogotice crenelate, coloritul crud și trist și răceala pe care o inspiră privitorului. A dat naștere unui curent dintre cele mai fericite. A îngăduit anume descoperirea însemnătății documentare și artistice a monumentelor naționale. În călătorii, ca acelea pe care le face Alexandru Odobescu, cel dintîi specialist în arheologia feudală a Romîniei, la mînăstirile și schiturile Țării Romînești, se descoperă o lume care impune, arta trecutului. Va răsări din aceasta doctrina unei arhitecturi romînești. Problema restaurărilor va fi pusă și ea în chip judicios și lucrările vor urma cu izbînzile pe care le admirăm de cîțiva ani înoace.

Sculptura. Istoria sculpturii formează poate capitolul cel mai greu de luminat. Pricini mai adînci explică lucrurile. Țară de tradiție răsăriteană, înfrîurită puternic de Bizanț, Rusia, Orient și Balcani, nu creează decît o sculptură de ordin accesoriu și decorativ. Lucrările de seamă se întîlnesc în arhitectura religioasă, pînă în primele decenii ale secolului XIX și în arta populară. Ne lipsesc statuile și grupurile statuare, reliefulurile și baso-reliefulurile de o însemnătate reală. Figura omenească a fost rar tratată.

Pentru a explica lucrurile, au folosit mai toți cercetătorii o adevărată prejudecată de ordin științific, care nu s-a risipit pînă astăzi, și care amintește o interdicție de ordin religios. De fapt, Bizanțul și Orientul creștin, Balcanii și Țările Romînești, alături de Rusia, nu au creat opere de sculptură figurală dintr-altă pricină. Aceasta e legată de evoluția arhitecturii și de construcțiile semănate de-a lungul veacurilor în toate aceste regiuni. Edificiile de piatră sînt rare, de mici proporții și slab lu-

minate. Cele mai multe au fost durate din lemn, cărămidă și bolovani. Materialele folosite și genul construcțiilor au impus pictura murală, care se așterne pe o tencuială subțire, pe pânză lipită de ziduri, ori pe tăblii de lemn. Decorul acoperă pereții de sus pînă jos și de atîtea ori și zidurile exterioare ale monumentelor. Se transformă în imagini, în chipuri și în scene conținutul cărților bisericești, care erau rare și scumpe. Pictura singură putea preface un conținut de ordine literară într-unul de ordine pitorească și plastică. Decorul era el însuși «cartea», citită pretutindeni în Orient, la Bizanț, în Rusia, în Balcani și în Țările Românești, de o lume care numai pe aceasta o putea citi. Fiindcă toate operele de cultură erau scrise în grecește ori în slavonește, limbi necunoscute poporului. Manuscrisele de pergament, mai tîrziu de hîrtie, erau extrem de rare și scumpe.

E inexact în al doilea rînd să se vorbească de lipsa totală a sculpturii figurale în arta bizantină și în lumea de tradiție bizantină. În adevăr, e de ajuns să amintim figurile sculptate în relief, în marmură, piatră și lemn ori modelate în stuc, pe care le aflăm în tîmple. Aci apar profeți, apostoli și sfinți ; animale, lei și păsări ; călăreți în goană, scene de vînătoare etc. Cităm spătarele străinilor de la Voroneț, din secolul XVI, leii tronurilor domnești și scaunele arhieresti din secolele XVI și XVII ; îngerii și sfinții din cadrele ușilor la Colțea în București și tîmpla veche de la Radu Vodă din Capitală. La «Mînăstirea» din R. Sărat se vede, în sfîrșit, un «Atlas» care susține greutatea unei bolte și care e de proporții și însemnătate sculpturală deosebită. Nu e fără folos să pomenim și de statuile funerare din Principate.

În domeniul artei populare, descoperim de asemenea numeroase creații de sculptură în lemn. Sînt cunoscute porțile maramureșene, cele din regiunea secuiască și de la Zalău în Transilvania ; jilțurile și strănile bisericești și ușile de intrare de la numeroase monumente din Țara Romînească și Moldova.

În 1835, se aduc la Iași mlaaje clasice, din inițiativa lui Gh. Asachi, și anume cu gîndul de a pune la îndemîna elevilor din Academia Mihăileană, a viitorilor artiști pe care îi dorea și de care se îngrijea acest mare patriot, exemplele statuarei vechi și artei italiene. Cunoaștem o a doua colecție de mlaaje, adăpostită de Muzeul din București, înființat în 1837. Meșteri străini sînt folosiți în același timp la Iași și la București. F. Vernetta, artist italian, venit ori chemat din Odessa, lucrează la 1842 monumentul funerar de la Frumoasa al lui Grigore Sturza. Sarcofagul e împodobit pe lături cu stema Moldovei și cu ghirlande grele legate cu panglici de stil. La cele patru colțuri se vîd figuri statuare drapate, însuflețite de mișcare și expresie dramatică. Deasupra capacului, o urnă se înalță pe un fragment de coloană încinsă cu o ghirlandă. Un personaj feminin cu capul rezemat pe brațul drept îndoi, și drapat în stilul neoclasic al secolului al XVIII-lea, personifică resemnarea sau

durerea. Gh. Asachi proiectează o statuie a lui Ștefan cel Mare. Cunoaștem schița. Pe un soclu prismatic înălțat, Ștefan cel Mare apare înveșmîntat într-un costum de fantezie, cu sabia în mîna dreaptă. Pare a comanda o paradă sau o șarjă. Calul rezemat numai pe picioarele dinapoi, e încordat pentru salt. Proiectul nu a ajuns să fie realizat. Un al doilea proiect al lui Asachi a dat naștere monumentului de la Copou, în amintirea și pentru glorificarea promotorilor Regulamentului Organic. Sculptorul rus Sungurov, venit din Lvov, a înfăptuit lucrarea. Patru lei culcați, cu capete și expresii umane, susțin pe spinările lor o piramidă trunchiată înaltă și elegantă. Așezată în pajiștea cu flori, între copaci, lucrarea s-a înscris în peisajul și istoria Iașilor și pare a fi acolo de totdeauna. Din relatări literare, aflăm de existența unei statui a Romîniei liberate, turnată în gips și înălțată în curtea vorniciei la București.

Epoca Unirii întemeiază școala de sculptură romînească. La 1865, Karl Stork (1826—1887) ocupă catedra de sculptură la Școala de arte frumoase din București. Giuvaergiu la origină, a lucrat sculptură ornamentală. I se datoresc numeroase portrete busturi, din care cităm pe acelea ale lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Grigore Ghica, ctitorul Pantelimonului și Teilor ; portretul pictorului Aman (1859) și busturile lui Alexandru Cuza, fraților Golești, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu și generalului Magheru.

În 1862, ajutat de Paul Focșeneanu, lucrează frontonul sculptat al Universității din București. Problema de compoziție e rezolvată pe temeiul datelor antichității clasice. Figuri culcate ornează cele două unghere de înălțime minimă ale triunghiului. În centru, o figură statuară, în picioare, văzută din față și frumos drapată, oprește privirea și centrează lucrarea. Un număr nu prea mare de alte figuri, în atitudini și poziții diferite, văzute din profil, pe trei sferturi sau din față, și descrescînd ca proporții în măsura în care se apropie de unghiuri, ne apar studiate și armonios desenate, deși prea izolate una de alta. Din pricina aceasta, acțiunea nu se închiagă unitar. Stork sculptează mai tîrziu, în 1869, statuia spătarului Mihai Cantacuzino, pe care o vedem lîngă latura de miazăzi a bisericii Colțea, în ograda spitalului cu același nume. Prea aproape astăzi de biserică, lîngă gardul cel înalt de fier, pe fondul clădirii de proporții mari și reci, în bulevardul larg și cu îmbulzeala lui de circulație, statuia rămîne de mulți neobservată.

De importanță superioară e opera de maestru educator a lui Stork. A format elevii : Ion Georgescu, Carol Stork și Ștefan Ionescu-Valbudea.

Pictura. Între 1840—1870, mișcările sociale și agitațiile revoluționare răscolesc lumea Principatelor. Energii de o rară distincție și putere zguduiesc orînduirile vechi. Activitatea literară și artistică se intensifică în proporții neașteptate. Se pregătește o adevărată renaștere. În arhitectură, am văzut, lucrurile urmează o cale grea. În domeniul acesta, condițiile materiale, elementele de construcție, mijloacele bănești și răgazul necesar edificării impun un ritm relativ încetinit. Nu se poate dărîma și mai ales nu se pot înălța ușor edificiile cele noi. Moda și curen-

tele venite din altă parte întilnesc rezistența nebănuită de mare a trecutului cristalizat în forme și în chipuri de gândire care se schimbă numai învinse de nevoi și de forțe care nu sînt totdeauna la îndemînă.

Evoluția picturii oferă alte date. Materialul în acest domeniu nu e o problemă grea de rezolvat. Metodele de lucru și spiritul lor se însușesc de cei ce caută și muncesc mai ușor decît în arhitectură, unde temeiul matematic și materialul de lucru sînt hotărîtoare.

O împrejurare de mare importanță ajută pe pictori să evolueze în limite largi. Este de ordine complexă și merită să fie privită cu atenție. Tablourile călătorec. Revoluțiile au răscolit de la finele secolului XVII pînă în primele decenii ale secolului XIX colecțiile de artă, muzeele și interiorurile decorate cu picturi pe pînză sau panouri de lemn. Prezentate izolat ori în expoziții organizate, sînt cercetate în Rusia, unde are cine le cumpăra, și în țările vecine cu noi. La București, Iași și Craiova sînt cumpărate de domnitori, boieri și negustorii răsăriți, Iașii posedă din acest timp o pinacotecă din care nu lipsesc opere ale măștrilor Renașterii italiene, olandeze și flamande din secolul XVII; lucrări franțuzești și germane de preț. Boierii cumpără altele. Își decorează cu ele interioarele. Rămîne uimit cine cunoaște casele mari din Iași și de la țară, din ținuturile Botoșanilor, Sucevei, Romanului și Fălciului, de însemnătatea operelor de artă care le-au decorat în cea dintîi jumătate a secolului XIX și în primele decenii care au urmat. Constantin Vodă Ipsilanti își formase o colecție de pictură despre care s-a vorbit mult și care s-a risipit în condiții pe care nu le cunoaștem. Odată cu lucrurile de artă, au venit și pictori călători din Italia, Franța, Germania și Austria. Rar, artiști de mare valoare. Foarte des însă pictori cu experiență, cunoscători ai meșteșugului, în stare să învețe și pe alții; și însuflețiți de dragoste și înțelegere pentru artă. Zbuciumul social a creat în același timp o curioasă dispoziție sufletească, care interesează evoluția picturii.

Boierii burgheziți, negustorii cu stare sînt cuprinși și stăpîniți de dorința de a-și vedea chipul hotărît în portrete de proporții mari sau în miniaturi. E un fel de dorință de a se cunoaște pe sine, de a se înțelege, și de a nu se uita. Dă impulsul, în același timp, de a fixa într-o epocă romantică care stăruie asupra trecerii vremii și scurtimii vieții, o imagine care nu trece. N-au trecut și ne-au rămas într-adevăr atîtea. Le privim în galeria de artă a Muzeului R.P.R. din București, la Iași, la Galați, la Craiova; în colecții publice și în multe alte locuri unde se mai află și una asemenea, în case particulare. Expresia figurilor arată ea însăși curiozitate și interes pentru ceea ce descoperă cel portretizat privind-se. Și deseori și mîndria, mai discretă ori mai aparentă, a celui ce se judecă interesant.

Descoperim, în prima jumătate a secolului XIX și o a doua tendință. Revoluționarii romîni și toți cei ce luptă pentru triumful noului program social sînt întîmpinați în Apusul de unde așteaptă ajutor pentru țară sau unde sînt nevoiți a pribegi, de o tulburătoare necunoștință a poporului romînesc, a drepturilor și năzuințelor lui. Romîni și țările noas-

tre nu dășteaptă în lumea conducătoare a Apusului, în afară de idei și planuri politice cu substraturi interesante, nici înțelegere, nici prețuire reală și nici nădejdi prea mari în puterile noastre. Pe emigrații români înșiși îi cuprinde cu vremea o simțire de oboseală, o îndoială care macină puterile. Au răsărit din aceasta două serii de nevoi pe care pictura singură, sau mai bine decât oricare artă, le putea împlini și mulțumi. Una privea prezentarea țării cu frumusețile ei, cu peisajele și perspectivele care ne încintă pe noi, și pot fermea pe oricare om de gust și cu pricepere. Munții, dealurile și văile, pădurile bătrâne, dumbrăvile încântătoare și pajiștile smălțate de flori; apele repezi, zarea albastră, satele risipite și orășelele caracteristice cu viața lor pitorească. Cealaltă era legată de prezentarea poporului român, de faptele mărețe ale trecutului și de tot ceea ce dădea nădejdi de viitor. Despre acestea vorbeau trimișii români în străinătate, în memorii, articole de ziar și scrieri. Cu mult mai convingătoare și mai răscolitoare de gânduri și simpatii sînt operele literare, minunata noastră poezie populară și producțiile celor dintii scriitori. Pe acestea nu le poate însă înțelege și pătrunde decât cel ce știe românește. Pictura singură are glas și autoritate oriunde. N-are nevoie de traducere și, la urmă, nici de comentariu. Ea a fost chemată în asemenea condiții să arate și să proclame gloria și drepturile poporului român, frumusețea țării și noblețea românilor. A țăranilor în primul rînd, în costumele lor pitorești și reprezentative. Așa s-au născut, pe de o parte, pictura de portrete și, pe de alta, pictura istorică și peisajul.

S-a ivit ideea, s-au încălzit sufletele și au răsărit eforturi îndrăznețe și activități organizate, cum a fost aceea a lui Gh. Asachi la Iași, a lui Ion Heliade Rădulescu la București și, peste munți, în Banat, la Sibiu și Brașov. Nevoile publice formau atmosfera, ofereau reazem și dădeau impulsul. Vremea în epocile de început, vremea însăși cedează multe celor ce luptă cu entuziasm și se grăbesc. Un factor are însă importanță excepțională, trecutul, moștenirea sutelor de ani de viață artistică a poporului român.

În pictură, de origine și tradiție bizantină ori orientală creștină, meșterii au transpus idei și simțiri, acelea care constituiau întreaga cultură a vremii. Modelele le purtau în cartoane și schițe și mai ales în minte, în ochii și în mâinile lor. Au ajuns rar să-și poarte ochii asupra realității inconjurătoare, din care n-aveau chemarea și nici datoria să reproducă ceva. S-au mulțumit astfel tot timpul cu exemple bizantine, athonite ori sîrbo-bizantine. N-au studiat anatomia corpului omenesc, nici draperiile. Arhitecturile erau edificii bizantine și orientale, de ale căror stil și înfățișare nu putea vedea nimic în jurul lor. Pictura arhitectonică, cu exigențele ei, îi îndepărta și ea de realitate. În legătură cu aceasta din urmă, rămîn numai portretele ctitorilor, domnitori, ierarhi, boieri și, de la o vreme, negustori și țărani. Observația și studiul modelului își aveau aci locul și se impuneau. Moldova numără admirabilul portret al lui Ștefan cel Mare, din Evangheliarul de la Humor, chipul viu și energic al logofătului Tăut, de la Bălinești și figurile de o viață

uimitoare de pe contraforții de la apus ai bisericii din Arburea. Portrete de meșteri, arhitecți, sculptori și pictori nu ne întâmpină decît în a doua jumătate a secolului XVII, la Hurezi, Bordești, Filipeștii de Pădure și R. Sărat.

În epoca feudală, pictorii romîni au lucrat sub înrîuriri și cu exemple venite de aiurea. Îndreptîndu-se către alt orizont, pictorii mijlocului veacului trecut și ai Unirii au folosit învățătura Apusului pentru a deprinde o tehnică nouă, și și-au pus probleme cu totul altele decît în trecut. Firul de legătură și continuitate nu pot fi însă ignorate. Cei dintîi pictori de portrete din secolul XIX, în lumea noastră, împotriva aerului și pretențiilor de înnoitori, se desfac din pictura veche și lucrează într-un spirit care ne este cunoscut. Drept pildă de bună dovadă, luăm pe unul din cei mai vechi portretiști, pe polcovnicul Niculae (1790—1837). Autoportretul din Galeria Națională R.P.R. din București este de bună seamă opera lui cea mai importantă.

Pictor bisericesc, autor al unei părți din decorul mitropoliei din București și al picturilor din biserica cea mare a Mînăstirii Cernica, s-a înfățișat pe sine în portretul amintit. În ulei pe pînză (0,635/0,470), pe fondul albastru cenușiu umbrat apar în lumină capul și bustul văzut din față. Obrajii «rozați», nasul drept și legat de arcadele frunții, inserția ochilor și privirea amintesc figurile de la Arburea. Portretul soției și copilului impresionează prin expresia interiorizată a ochilor și prin sensibilitatea surprinzătoare a liniei.

Barbu Iscovescu, mort în 1854, ne apare într-un autoportret cu figura pronunțat asimetrică. Închisă virtual într-un dreptunghi, are părul și barba castanii-roșiatică; tratată însă uscat și lipsit de viață. Privirea e iscoditoare, plină de întrebări și plictiseală iritată. Portretul lui Nicolae Golescu e tratat din profil, întors spre dreapta. Obrajii, nasul, fruntea, barba blondă unită cu părul capului și mustățile sînt pictate cu moliciune și «în suprafață». Îndărătul unui «chic» ecou al portretului englez al secolului XVIII nu se simte energia vieții. Prezentarea de paradă accentuează absența vieții lăuntrice.

Măsoară cineva, după cîteva minute de contemplație atentă, drumul parcurs de meșter. Pornind din afară și întîrziind, mai mult decît trebuie și atît cît a crezut, în redarea pielii, frunții, nasului, ochilor și urechilor, nicăieri n-a trecut dincolo de ceea ce vede ochiul unui observator mijlociu. În portretul poetului Aricescu, grija și abilitatea pe care o dovedesc amănuntele sînt dintre cele mai prețioase. Inserția ochilor e caracteristică și reprezintă aproape un semn al vremii: globii sînt prinși între pleoape subțiri, ușor tivite de mușchii ciliari. Privirea amabilă, prietenoasă și țintită în afară, nu mărturisește nimic și nici nu pare a ascunde ceva. Părul mătăsos și bogat pare lipit pe cap, asemenea unei peruci. În prezentarea fotografică a personajului, un zîmbet ușor de tristețe e tot un fel de iscălitură a timpului, pe care o regăsim în cele mai multe și deosebite portrete.

Din 1848, datează chipul generalului Magheru, văzut tot din față și ușor întors spre stînga. Elementul aparent al obrazilor și frunții este

pictat cu pricepere și «cinstit». Pielea întinsă și irigată de sânge, în suprafață, nu se reazemă însă pe construcția interioară. Nu simțim osatura nici mușchii. Procedarea și drumul, din afară înlăuntru, precum și neputința de a pătrunde dincolo de aparențe, sînt evidente. Descoperim în același timp, iarăși ca o notă a vremii, luarea aminte, sinceritatea, cinstea — zicem noi — cu care artistul studiaza modelul și întîrzie asupra lucrurilor de ordine exterioară și secundară. Aplicații de școlar bun, de oameni care învață, și ajung pînă unde poate ajunge studiul, sinceritatea naivă, observația și lipsa de cunoștințe și preocupări mai adînci.

Tot din 1848 este portretul lui Nicolae Solomon. Un cap simpatic, cu ochii apropiați, sprîncene subțiri, barbă și mustăți roșiatice cîltoase. Atitudinea e căutată, vădit aleasă și impusă de pictor. Ușor răsturnat, capul apare prins în poză fotografică. Inserția ochilor, realizată cu meșteșug, reproduce o rețetă. În adevăr, pleoapele subțiri și ușor cutate pe margini, închid globii potrivit observării și cunoștinței anatomice de suprafață. Expresia nu vine dinlăuntru, ci e dăruită și grefată, avînd caracterul de poză și de căutare care ne întîmpină în lucrările primelor decenii ale secolului XIX. În acest sens, portretul lui Avram Iancu e de un accentuat gen de ilustrație. Afară de costum, aproape nimic nu ne vorbește. Portul capului, mîndria și hotărîrea imprimată pe el, au ceva declamator, nepotrivit cu înțelesul unui adevărat portret și cu figura lupătorilor de atîta renume.

Spre deosebire de aceste lucrări de mici dimensiuni (măsoară mai toate între 25—40/40 cm.), portretul unei «femei» este de proporții mari. Fixitatea fotografică de poză este răscumpărată prin însușirile de «touche» caracteristice vremii. Apar în redarea stofelor. Mîna dreaptă, singura care se vede bine, nu e însă din piele, mușchi și oase, datorită poate și alterării tomurilor, pare de mucava vopsită.

Peisajul de fond, întunecat și mut, în dreapta, panoramic și imaginar în stînga, nu atrage mai mult. În chipul cel mai curios, figura este însă însemnată cu un aer compus, de prezentare voită — simțim bine — dar plin de dăruire și de rămas bun. Nu răsare din adîncul sufletului. E dăruit, e drept și aceasta însă ne mișcă. Interesant mai ales că acest caracter romantic de dăruire și de rămas bun înseamnă cele mai multe portrete ale epocii.

Constantin Lecca (1810—1887) reprezintă — cum s-a spus bine — «contribuția Ardealului în această epocă de primitivi și de precursori». De origine italiană, s-a născut la Brașov și s-a format la Viena sau la Pesta. A călătorit mult. La Roma, s-a perfecționat în arta picturii. Legat sufletește de revoluționarii de la 1848, a evoluat în limite mai largi decît precedentii. În afară de portrete, a făcut pictură bisericească și compoziții istorice. A zugrăvit Biserica Sf. Nicolae din Schei, ajutat de Mișu Pop; Curtea Veche din București (în 1852), Sf. Ecaterina, Sf. Gheorghe-Nou. A executat și decorul — care nu se mai vede astăzi — al capelei funerare de la Belu, picturile de la Radu Vodă din București, Sf. Nicolae din Cîmpulung, numeroase icoane și alte decoruri religioase.

Rareori singur, cel mai des întovărășit cu Mișu Pop. Nu vom caracteriza picturile sale bisericești, concepute într-un stil și mai ales potrivit unei concepții străine, socotim noi, nu numai de tradiție, ci și de principiile decorurilor monumentale. Subliniem însă, ca și la polcovnicul Niculae, relația cu lumea picturii religioase. Obrajii, fruntea și ochii se datoresc observației și migalei care nu lipsește mai nicăieri în lucrările acestor meșteri care învață. Se despart de o lume care a fost a tuturor și a lor, rămânând stăpâniți în fond de aceeași concepție. Au rămas și cu obiceiul sufletesc de a lucra din memorie și de a îngriji tot ceea ce izbește ochii în primele clipe. Construcția interioară, osatura, mușchii, pulsația singelui și inervarea nu preocupă pe nimeni, sau nu sînt văzute de nici unul. La fel rămîn străine de Lecca și de cei mai mulți din meșterii din «primitivii» noștri și reacțiile complexe provocate de lumină cu mobilitatea și vibrațiile ei și de interacțiunile tomurilor și reflexelor.

Mîinile sînt de bună seamă factorul cel mai bogat și mai plin de expresie ; pentru portrețiști, «la pierre de touche» ; greutatea pe care o înving numai cei mai chemați. În genere, în cazurile fericite, pictorul creează o pereche de mîini, uneori pe ale lui însuși, pe care a ajuns să le înțeleagă și să le redea, și pe acestea le dăruiește personajelor pe care le pictează. Cazul cel mai curios este acela al mîinilor relativ bine pictate și însuflețite de caracter, care nu aparțin însă personajelor portretizate. Ne uimesc, fiindcă descoperim contradicția dintre figură și mîini. Acea ce mărturisesc izolat ochii, cu construcția și expresia lor, fruntea, gura, bărbia și «tăietura» feții, viața și vremea «sumează» și concentrează în mîini. Analizînd pe acestea din urmă, citindu-le și opunîndu-le celor dintii, lucrarea de ordin pictural și psihologic de multă gingășie, analiștii pregătiți descoperă interferențele. Sînt nespuse de interesante urmările constatărilor, în unele cazuri celebre, și «restituirea» mîinilor adevăraților proprietari. Cităm, pentru noi, exemplul mîinilor lui Grigorescu, împrumutate în anii de început ai carierei sale artistice, sfintelor și sfinților de pe pereții mînăstirii Agapia și cîtorva alte personaje din portrete de mai tîrziu.

În portretele datate din vremea începuturilor, mîinile nu spun nimic. Aparent bine desenate, rămîn inerte. Tot ceea ce în schimb se leagă de observație, răbdare, învățătură bună și abilitate, ne întîmpină și la Lecca. Astfel, în portretul lui I. Lecca, dacă mîna dreaptă — aceea care se vede — n-are osatură interioară, ci înfățișează numai piele întinsă pe o materie inertă și rece, stofele nu sînt lipsite de consistență și calitatea materiei și nici de vibrațiile particulare care disting și deosebesc lînurile de catifele și mătăsuri ; stofele purtate și încălzite de căldura trupului și stofele noi, reci, care n-au fost în legătură cu corpul omnesc. Minuția și aplicația sînt extreme și în acest portret. Plicticoasa prezentare fotografică și expresia de ordin exterior și ocazional. Ochii inserați în orbite, cu un procedeu asemenea celor mai bune ale bijutierilor, se văd ca la aceștia, reportați și fixați din dosul feții, suprafața care nu ascunde nimic.

Două compoziții : Bogdan cel Orb și Radu cel Mare, și uciderea lui Mihai Viteazul, înfățișează realizările de pictură istorică. Tablouri mari, cel dintîi datat din 1857, cel de al doilea înfăptuirea unui gînd din tinerete, se văd amîndouă în Galeria Națională R.P.R. din București. Uciderea lui Mihai Viteazul are drept fond un peisaj de dealuri. Curturi desenate schematic și reprezentînd, ca în pictura bisericească, elemente destinate să sugereze lucrurile, se aliniază în stînga compoziției. Cortul lui Mihai Viteazul, improvizație de teatru, se vede în centru. Ostașii valoni și căpetenia lor, Jacques Beaury, formează un grup în dreapta și în fața cortului ; românii, înveșmîntați mai mult țărănește, un al doilea grup în stînga. Amîndouă în poze de teatru, lipsite de mișcare și viață.

Pictura istorică are de învins două mari greutăți. Cea dintîi privește exactitatea documentării ; cea de a doua nevoia de a se transpune într-o lume care nu mai este. Documentarea este mai totdeauna greu de strîns și mai ales de recunoscut, multe fapte fiind prezentate în chip insuficient de contemporani, care nu socotesc că trebuie să le dea suficientă atenție. Pentru trecutul nostru românesc, abia se pot culege cîteva date, întrucît privește secolul XIV, din miniaturile cronicei pictate (Chronicon pictum Vindobonense). De acolo știm cum erau îmbrăcați țărani din regiunile muntoase ale țării și la deal. Se adaogă pentru secolele următoare știri și imagini răzlețe aflate pe zidurile bisericilor transilvănene și moldovenești, unde apar însă prea puțini țărani și mai mulți principii, ierarhi și negustori. Cunoaștem din frizele ctitorești ale Țării Romînești și Moldovei costumele de curte ale domnitorilor și doamnelor lor. Nu aflăm însă, afară de acestea care sînt de fapt cele somptuoase, de ceremonie și de paradă, nici un costum de toate zilele și nimic, sau aproape nimic din ceea ce ne lipsește cu adevărat : imagini de case și de orașe vechi, interioruri și mobile etc. Iar cînd e vorba de prezentarea vieții launtrice, de felul de a vorbi și de a cugeta în chestiunile esențiale ale vieții, documentarea noastră se reduce la un minimum pe care nu se poate mult zidi. Pictorii și scriitorii sînt cei mai încurcați. De obicei, se slujesc și unii și alții de creații fanteziste. Cît e vorba de felul de a gîndi și de a reacționa al oamenilor din secolele trecute, socotesc că nici nu s-a preocupat prea mult de aceasta vreunul din artiștii, scriitorii, sculptorii și pictorii secolelor XVIII și XIX. Convingerea care stă la temelul unei asemenea procedări s-a întemeiat totdeauna pe ideea că omul e același, cugetă și simte la fel cu noi ; acționează și reacționează în toate timpurile și pretutindeni în același mod.

Două fapte trebuie amintite. Cel dintîi este relația de continuitate dintre arta noastră veche și pictura istorică din epoca Unirii. Aceasta din urmă nu vine deci din altă parte și oricît de înrîurită apare unor cercetători de exemple străine, ea nu e împrumutată nici nouă. Lecca tratează fundurile tablourilor lui istorice așa cum sînt tratate în pictura veche bisericească. Documentarea istorică nu e inferioară epocilor trecute. Compune la fel grupurile de personaje și folosește același drama-

tism de suprafață. Tonurile abia cuprind o valoare nouă și în orice caz, nu sînt armonizate în alt chip. Artistul tinde să răspundă spiritului și exigențelor sociale. Vrea să exalte sentimentul de conștiință națională și gloria trecutului românesc. Să sugereze în același timp și să ajute victoria ideii Unirii. Cu aceste două note, Constantin Lecca, decorator bisericesc neinformați și puțin dăruit, portretist abil și meșter în redarea elementelor de ordine secundară, se înscrie printre promotorii unor vremuri noi.

Ion Negulici a trăit între 1812—1851. în Galeria de Artă R.P.R. din București e înfățișat prin mai multe lucrări. Autoportretul merită cea dintîi mențiune. O figură de poză în costumul de tînar elegant al vremii. Un chip distins, în care nu descoperim bogăție de viață și nici tresăriri. Curioasă hotărîre a unui moment, ca în fotografie, sau un interesant rezultat al autoobservației țintite prelung și îngreuiată de oboseala stăruinței. Încetul cu încetul, puținele note sufletești și un număr de vibrații luminoase descoperite de artist s-au stins parcă pe fața care ne privește cu o fixitate tristă. Din punct de vedere al tehnicii picturale, frumos exemplu însă de studiu și folosire a reflexelor și valorilor. Stăpînite cu meșteșug și înțelegere, acestea urmăresc zugrăvirea volumelor, plasticitatea materiei și «touche» exactă. În portretul unui tînar, datat din 1838, Negulici încearcă să rezolve o altă problemă, și anume aceea a «anvelopei» aeriene. Fondurile care ne întîmpină în majoritatea portretelor epocii, suprafețe cenușii cu luciri roșiatice întunecate, nu au nici o legătură și nici o corespondență, nici de materie, nici de lumină, cu veșmintul și trupul personajului reprezentat. Negulici a simțit această lipsă în lucrarea de care vorbim ; distingem o ușoară trezire a tonurilor, devenite permeabile pentru lumină. Lucrarea poate apoi să fie luată de teme pentru definirea noțiunii de stil, așa de des confundat cu «chic»-ul. Cea dintîi e o însușire rară de artă și o rezultantă a unui mare număr de note concordante, care privesc bunul gust, sinceritatea și adîncimea viziunii, cinstea și simplitatea execuției. «Chic»-ul este o rețetă, o creație a modei și un procedeu care nu au nici o legătură cu cugețarea și viața lăuntrică a personajului portretizat.

Negulici e un artist al liniei. Mînuiește și simte mai puțin culoarea a cărei complexitate și putere n-a avut vreme să le pătrundă. Ne dăm seama de aceasta în peisajul său din Cîmpulung (Muscel). Înfățișează turnul-clopotniță, incinta și Mînaștirea Negru-Vodă. Un cer albastru aerian, cu nori albi, călători, acoperă clădiri pictate în alb, ton cu care artistul a zugrăvit și zidul de împrejmuire. Nu l-a putut stăpîni, așa încît nici nu știm ce se află de fapt în colțul din stînga tabloului și în planul din fund. Culoarea puternică, nevalorată, a mistuit și partea de jos a turnului și zarea din dreapta compoziției. Albastrul cenușiu și albastrul luminos, cenușiu cald al draniței vechi sînt în schimb curate ; nu amintesc vopsea. Zugrăvesc lucrurile și aerul. Desenul e corect. Farmecul tabloului se strecoară și în sufletul privitorului. Peisajul se întîmpărește în ochi și în minte și nu se uită. Artistul dovedește sensibilitate reală.

Îi datorim și un portret al lui Nicolae Bălcescu. Din punct de vedere tehnic, aceasta pune în lumină aptitudinea lui Negulici de a se mișca într-un acord de tonuri întunecate și de fildeși rozat. Capul expresiv, ochii și gura vorbitoare sînt asociate cu prestigiu și noblețe. Evocă mișcător figura acestui mare revoluționar al poporului român.

Constantin Rosenthal (1820—1851), asemenea celor mai mulți și mai de seamă artiști ai epocilor studiate aci, ia parte activă la zbuciumul și mișcărilor revoluției de la 1848, fiind însuflețit din prima tinerete de ideile care au dus la acest mare eveniment. Ne-a lăsat portretul lui Nicolae Goleșcu, «pus în pînză» potrivit tradiției portretistice englezești. În dreapta, se desfășoară un peisaj cu zări îndepărtate și copaci. O scară cu balustradă urcă din grădină în odaia luxoasă în care vedem personajul, pictat în picioare, din față. Tînăr, blond, cu părul, barba și mustățile castanii, e înveșmîntat în bluză albă, care-i ajunge pînă la genunchi. Poartă o armă de vînătoare, tolbă și cartușieră. Pe fotoliul îmbrăcat în pluș roșu, se văd aruncate pălăria cochetă și mănușile. Potrivit tradiției portretelor englezești, nu lipsește nici ciinele. Planurile din față, acesta și fotoliul sînt zugrăvite expresiv. Aflăm îndemînare în mînuirea pensulei care mîngîie lucrurile și stăpînește tonurile delicat și temeinic armonizate. Fondul nevalorat nu trăiește însă.

Rosenthal a trăit atmosfera revoluționară. I-a fost dragă și a încercat să-i realizeze poruncile și în arta lui. A zugrăvit astfel, România revoluționară. O figură feminină, tînără, înfățișată «bust» și înveșmîntată în cămașă țărănească bogat înflorată. Poartă salbă de aur la gît și o maramă de culoare albastră, cu luciri frumos unduiate. Încărcată însă cu ulei, aceasta apare scortșoasă. În poză, deosebit profilul energic și simpatic și mișcarea capului întors spre stînga. Părul bogat e uscat însă și nearat. Mîinile sînt întepenite pe stofă unui drapel. Atitudinea amintește teatrul. Într-un al doilea tablou, Rosenthal arată «Romînia rîpîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății». O fată în picioare, cu cap de efeb, ține lipit de trupul ei, cu dreapta, un drapel. În mîna stîngă înalță o ramură de lauri. O rază de lumină roșiatic-gălbuie se coboară din stînga, se desface la spate, se respiră și se împraștie în colțul din dreapta, unde transfigurează imaginea unui oraș (Blajul). Un drapel încinge trupul fetei-simbol, înveșmîntat în tunica albă.

Pictorul Livaditi, mort în 1860, a lăsat o operă interesantă. Nu poate fi uitată. Cităm tabloul care reprezintă familia poetului Vasile Alecsandri și portretul sorei bardului de la Mircești. Aceasta stă într-un fotoliu, ușor întoarsă spre dreapta. Costumul și accesoriile, bijuteriile, dantelele, sînt rodul minuției și prețiozității. Figura ovală și pieptul degolită de rochia de stil, sînt lipsite de orice tremur. Vibrațiile aerului și accentele luminii care le mîngîie, nu trezesc nicăieri vreun fel de mișcare. Alături de acesta, pe peretele Galeriei de Artă R.P.R., portretul unei femei înveșmîntată într-o rochie de catifea ornată cu horbotă bogată, cu brățări, cercei, broșă de aur și pietre scumpe, și stînd în scaun, interesează prin aceleași calități de «touche» și redare a materiei ; prin atență

observație și minuție. Expresia, de o fixitate plicticoasă, e de moment și de poză. În același fel sînt concepute portretul de familie, portretul unui cărturar și acela al bătrînului Lochmann.

Un studiu asupra artelor plastice de la mijlocul sec. XIX și din epoca Unirii, nu poate lăsa de o parte numele și opera lui Mișu Pop (1827—1892). A lucrat și a ajutat pe Constantin Lecca la Radu-Vodă din București și la Sf. Nicolae din Cîmpulung. A executat un mare număr de portrete răspîndite în Ardeal. Cîteva, din cele mai frumoase, se vedeau pînă mai ieri, în sala de serbări a liceului Șaguna din Brașov. În Galeria de Artă R.P.R. din București, are un autoportret. Poza îngrijită și bine aleasă și elementele figurii hotărîte cu gust și simț artistic, se unesc din nefericire cu o lipsă de viață și de interiorizare care displac.

Portretul Anei Enescu datează din 1861. În picioare, pictată din față, pînă la genunchi, tînără, în rochie albastră împodobită cu dantele fine pe piept și la mîneci, are un aer distins și expresia amabilă. Gîtul, ochii, bărbia, gura, expresia, desenate cu grijă, te fac să uiți mîinile mediocre. Mai neplăcută însă e înfățișarea de poză fotografică. În portretul lui Carol Popp de Szathmary, Mișu Pop a zugrăvit un fund de peisaj cu zare și munți în depărtare, copaci și cer de teatru. Personajul, pe scaun și văzut din față, atinge cu capul marginea de sus a tabloului ; efect al unei «puneri în pînză» neabile. Mîinile nu sînt bine desenate, însă capul e dăruit cu o fizionomie distinsă și frumos încadrat de barbă și mustăți castanii.

Înainte de a trece la mișcarea artistică desfășurată la Iași în domeniul picturii, e nevoie să amintim de un pictor, Heinrich Trenk (1820—1888), al cărui nume și operă sînt asociate activității lui Alexandru Odobescu. Trenk l-a întovărășit în călătoriile făcute la mai multe monumete vechi din Țara Romînească. A pictat și reunit într-un album, între anii 1860—1861 și în cursul cîtorva ani de mai tîrziu, vederi de biserică, mînăstiri și palate ale trecutului nostru, înfățișate în peisaj. Nota documentară trebuia să fie esențialul. Era vorba în al doilea rînd de prezentarea frumuseților noastre artistice de deosebită valoare. Această din urmă exigență a înrîurit în cîteva cazuri adevărul și a alterat rigora științifică de ordin istoric a tablourilor sale.

În Galeria de Artă R.P.R. din București se vede paraclisul de la sud-est al Mînăstirii Cozia, clădirile acesteia dinspre Olt, Oltul și munții dinspre miază-noapte și răsărit. Arhitectura monumentului e realizată din punct de vedere documentar, cu exactitate și îngrijire. Peisajul e mai puțin simțit și are note de decor teatral. Într-un al doilea tablou intitulat «Bîlci» și aflat în aceeași galerie, valoarea documentară a picturii este înălțată de un rar simț de pitoresc. Planurile din fund, unde se distinge orașul, n-au adîncime nici consistență ; sînt zugrăvite în atelier, nu după schițe, ci din memorie. «Popasul», de alături, ne arată un cer și un orizont netemeinic și brutal colorate, dar nu lipsite de adîncime. Casa, femeia, copilul din prag, vaca, copacul din dosul casei, apar încremenite ca într-o chromolitografie.

La Iași, activitatea de animator, inițiativa și stăruința lui Gh. Asachi au dat naștere unei mișcări artistice care a culminat începînd din anii revoluției de la 1848, în epoca Unirii. Au fost aduși meșteri străni; s-a organizat un învățămînt artistic, la început în Academia Mihaileană și apoi în Școala de belle-arte. O pinacotecă îmbogățită cu lucrări de valoare oferea tinerilor și artiștilor formați modele și opere de măștri.

Năstăseanu, pictor de seamă, a murit la 1864 și a lăsat lucrări de deosebit interes. George Panaitescu Bagdassare (1816—1900) s-a bucurat de o viață lungă, închinată muncii, de prestigiu și de prețuirea care înconjoară pe cei ce știu și ajung să-și creeze discipoli. În Galeria de Artă R.P.R. din București vedem portretul lui A. Lochmann. Tînăr, în costumul elegant al modei romantice, stă pe scaun, ușor întors spre dreapta. Cu mîna dreaptă își sprijină obrazul. Degetele sînt construite cu știință și simț anatomic. Palma apare mai puțin just desenată, dar aceasta poate să fie și un rezultat al absorbției tonurilor și valorării neatențe. Prezentarea figurii e elegantă. Privirea însuflețită izvorăște dinlăuntru. Are lucrări de valoare superioară în Pinacoteca din Iași. A lăsat un nume și în grafica vremii².

Nu am urmărit catalogarea artiștilor și operelor care înobilează epoca precedentă Unirii și pe aceasta din urmă. Wallenstein, mort în 1858, N. Barabas (1810—1898), G. Schiavoni, G. Schillert, autorul picturilor de la Golia din Iași (1860), G. Pompilian, decoratorul Bisericii Sf. Gheorghe-Vechi din București și al capelei Institutului de fete — care i-a purtat numele —, G. Ioanid și alții, rămîn înscriși în cartea vremii, — unii pentru învățămîntul lor artistic fructuos, alții pentru frumoase lucrări picturale. Relevînd bogăția și ritmul mișcării, am vrut să punem în lumină problemele pe care și le-au pus maeștrii și discipolii lor, alături de rezultatele la care au ajuns. Trebuie să facem totuși mențiune și să așezăm la locul de cinste un număr de artiști de excepțională valoare.

Anton Chladek (1794—1882) e des pomenit în vremea din urmă de istorici și în legătură cu ucenicia lui N. Grigorescu. În cursul unei vieți îndelungate în ani, a desfășurat o activitate de deosebită valoare. Portretist în primul rînd, a lucrat și miniaturi pe fildeș. În Galeria R.P.R. din București, alături de portretul lui Ienăchiță Văcărescu, vedem pe acela al lui Alecu Văcărescu — poetul. Pe fondul brun-negru al cîmpului, într-un fotoliu roșu cu ornamente de aur, tînăr, în tunică albă înflorată și în blană de samur, a cărei față de mătase «verde-jad» mîngîie ochiul, poartă un ișlic-calpac cu fundul alb. Mîna dreaptă, ornată de un inel cu piatră gravată, e rezemată pe brațul fotoliului. Brîul oriental e albastru, învîrstat cu roșu și înodat elegant la stînga. Pielea obrazului, întinsă și rozată, părul și barba castanii; ochii mari des-

2. Grafica s-a bucurat de mare cinste și înțelegere în epoca Unirii. Amănunte și precizări se văd în G. Oprescu, *Grafica romînească*, vol. I, Buc. 1942.

chiși, sprîncene fine și arcuite, buzele roșii și mustața fină, compun o fizionomie distinsă și caracteristică.

În portretul unei femei, în albastru de pastel, părul e acoperit cu un voal de dantelă, iar degetul al patrulea al mîinii dreptei ornat cu două inele de aur. Un lanț de aur și cercei de lapis-lazzuli, de model vechi, împlinesc găteala. Chipul luminos, cu buze subțiri și strînse, are caracter. Într-un al treilea portret, lucrare adînc simțită, ni se înfățișează o femeie în albastru, stînd în fotoliu, cu mîinile împreunate pe genunchi. Sîntem departe de pozele încremenite și de atitudinile fotografice. Chladek stăpînește meșteșugul, observă și pătrunde dincolo de suprafață. Figurile lui au personalitate și viață. În miniaturile pe fildeş, pensula muiată în «gouache» desenează cu extremă finețe amănunțele și izbutește să le topească în linii mari și în pete de culoare sintetice. Nici una din acestea nu e lipsită de adevăr și de viață. Stăpîn pe reflexe, artistul știe să facă să vibreze lumina. Nicăieri nu surprindem tonuri moarte și linii de prisos.

Carol Popp de Szathmary (1812—1885) a lăsat o operă cuprinzătoare, compusă din portrete, peisaje, tablouri istorice, alegorii și compoziții complexe. A fost studiată de istorici conștiincioși, iar monografiile amănunțite au arătat meritele lucrărilor sale. Inegal, productiv sau prea productiv, și împrăștiat. Curios și doritor să folosească toate procedeele artistice mai noi, a executat lucrări de ordine grafică, unele foarte frumoase, altele de domeniul chromo-litografiei, care au avut rol propagandistic în lupta pentru Unire. Ușor se pot alege însă din moștenirea lui artistică un număr de opere de mare preț. Și aceasta s-a făcut.

G. Tattarescu (1818—1894) a lucrat mult în domeniul artei bisericești. I se datoresc un mare număr de decoruri care se văd în București și în țară. Înfrîurit de teoriile și încercările de modernizare ale artei religioase, cum se concepea în Italia, la vremea studiilor sale, a introdus la noi o pictură discutabilă. Întemeiată pe principiile confuze ale picturii decorative de «chevalet» a tulburat liniile și formele monumentale. A întrerupt și firul tradiției, călăuzit de o iconografie copiată ori inspirată din ilustratori apuseni. A răscumpărat, în limitele posibile, aceste lipsuri cu simțirea lui realistă. A introdus, în adevăr, capete vii, plasticitate și forme observate. Îl distinge, în al doilea rînd, un simț de culoare, luminoasă, curată și armonizată, care înveselește pereții și oprește privirea. A căutat, de la o vreme, să se inspire din tezaurul nemăsurat de bogat și prețios al artei religioase rusești. Călăuzit de idei preconceptuate și de un gust neinformați științificește, nu a ales ceea ce trebuia și a trecut pe lângă gloriile ale artei fără să le înțeleagă. Pentru noi, rămîne un nume mare, un artist conștiincios și dotat, un spirit în continuă căutare și un portretist dăruit cu un interesant simț al vieții și culorii.

Tattarescu s-a alăturat cu sfială artiștilor Unirii. Cînd s-a întors din Italia, la 1851 sau la începutul lui 1852, entuziastele eforturi ale

acestora erau în plină desfășurare. Inspirați din nevoile și aspirațiile vremii, ei creșteau și înmulțeau puterile societății românești, îi luminau obiectivele și hrăneau dinamismul. Deosebit de ei prin temperamentul său potolit, strivit poate de povara unei învățături academice care îl împiedica să lucreze liber și să reacționeze în chip independent, Tattarescu s-a izolat prea mult în lumea trecutului, ale cărei sugestii și îndemnuri le percepea cu întârziere și energie mult diminuată. Profesoratul nu l-a ajutat de bună seamă în această privință și l-a legat, dimpotrivă, de exemplele și atmosfera școlii străine unde se formase.

Mărturisesc despre aceasta reflexele de ordin artistic creator, și anume lucrările expuse la Viena în 1873, portretul lui Decebal și Deșeptarea României. Participă amândouă la lumea de idei și simțiri a Unirii și nu pot fi despărțite de aceasta nici prin datele lor de zugrăvire. Nu cuprind însă nici una din vibrațiile cu care ne-au interesat lucrările pictorilor generației sale și nici neliniștea, dovadă a efortului creator și comunicației cu mediul social. Tattarescu nu a rămas străin totuși de aceasta, în altă direcție de o importanță deosebită.

Profesor la Școala de Belle-Arte din București, a împărțit cu Aman greutățile și necazurile legate de epoca eroică a începuturilor. A stăruit apoi și a izbutit să vadă realizat Salonul Național, mijloc de afirmare al talentelor artistice și instrument de educație al unui public restrâns la origine, al unei pături mult mai largi, cîțiva ani sau o vreme mai pe urmă. Cu acest titlu, el ocupă un loc de cinste printre artiștii Unirii.

Petre Alexandrescu, pictor format la Viena, Roma și Paris, a executat în cursul unei vieți de muncă închinată artei bisericesti și portretisticii, mai multe compoziții inspirate din atmosfera Unirii (între 1858—1865). «Unirea Principatelor», pictată în 1858 la Paris, nu ne este cunoscută decît din amintire și descrieri literare ; «Libertatea» a pierit mistuită de incendiu. Înfațișarea și spiritul lor static nu erau răscumperate de nici o însușire de reală valoare tehnică și nici prin vreo vibrație emoțională sau sinceritatea de accent.

Teodor Aman (1831—1891) a făcut studii temeinice în Franța, unde a cunoscut maeștri ai școlii academice oficiale, împietriți în respectul teoriilor și principiilor de catedră ; și în Italia. S-a întors în țară stăpîn pe tehncă și încălzit pentru evocațiile istorice.

La 1854, a expus la Paris lupta de la Oltenița, dintre ruși și turci (1853). Pictează, după aceasta, bătălia lui Mihai Viteazul, la Sf. Gheorghe, și «Ultima noapte» a aceluiași erou național. Se călăuzește de exemplele lui Delaroche și Salvator Rosa, artiști stăpîni pe știința compoziției și superiori mult entuziastului lor discipol. Lui Aman i-a lipsit în primul rînd documentarea istorică pe care nu avea cum să și-o însușească în epoca în care lucrează. Și-a risipit apoi cugetarea și eforturile, voind să picteze în toate genurile : pictură istorică și portrete, scene

de interior, natură moartă, peisaje și alegorii. Inspirat de evenimentele politice și de mișcările politice și de mișcările sociale, zugrăvește Proclamarea Unirii, Hora Unirii la Craiova și portretele personalităților de seamă ale epocii.

În Lupta de la Oltenița, dintre ruși și turci (1853), ne dă măsura însușirilor sale în direcția tabloului istoric. Peisajul este «geografic» și fotografic. Indivizii pozează și amintesc practica de atelier. Grupurile sînt episodice și nelegate pictural.

Tablourile inspirate din istoria lui Mihai Viteazul sînt compuse și pictate după reguli și exemple franceze, fără sprijinul unei documentații serioase. Sînt lipsite mai ales de emoție și mișcare. Aceleași însușiri de ordin esențial sînt absente și din tablourile Unirii. Lucrări de atelier, întemeiate pe note și schițe, ele vizează efecte. În «Hora Unirii la Craiova», Aman nu se sfiește să rezolve sau să încerce a rezolva probleme de lumină și de reflexe dintre cele mai complexe. E de admirat siguranța cu care procedează și chipul în care se străduiește să picteze clar-obscurul și întunericul aproape impermeabil. Spațiul însă este neaerat, personajele «pozează» și mișcările sînt contrazise de amănunte. Picioarele sînt văzute și desenate static, așa cum apar în poziția de poză, în atelier; bustul nu e «înfiorat» și nici nu vestește un început măcar de acțiune.

Aman rămîne și pentru epoca Unirii un adevărat pictor-cronicar. Studiază inovațiile de ordin tehnic pictural, vitraliul, decorul stofelor, pictura sculpturală și ebenisteria. Însuflește și indică problemele care trebuie rezolvate. Și aceasta nu se poate uita.

Activ și devotat artei, deșteaptă interes și stîrnește manifestarea energiilor artistice și a gustului. Educator înainte de toate, Aman a împlinit un rol social de primul ordin. Îl descoperim în multe tablouri stăpînit de «chic»-ul parizian și de modă. În acest spirit s-a apropiat și de natura țării noastre. A zugrăvit țărănci și chipuri caracteristice, «fardate», declamatorii și superficiale. Lucra intelectual și fără emoție; și prea mult, prea iute.

S-a întrecut pe sine însuși în autoportretul păstrat în Galeria R.P.R. din București. Lucrare puternică, bine observată, pictată temeinic și demnă de un maestru. Cu aceasta, s-a înscris pentru totdeauna printre fondatorii artei românești.

Numele cel mai mare al epocii Unirii este acela al lui Nicolae Grigorescu. Îi aparține prin operele sale de tinerețe, decorurile minăstirilor Zanfira și Agapia și un număr de portrete care se văd în muzeul Minăstirii Agapia, ori sînt în posesia unor familii care le-au moștenit de la cei ce sînt înfățișați în ele. Socotind devierile și lipsurile picturii lui religioase și prețuind superioritatea necontestată a lucrărilor datate din anii 1870 înainte, unii cercetători au socotit pe N. Grigorescu elev al

școlii franceze și al maștrilor de la Barbizon și Fontainebleau. Devierile și lipsurile pomenite sînt reale și legate în chip firesc de începuturi, de tinerețea și inexperiența artistului. De seamă e de fapt numai depărtarea lui Grigorescu în pictura religioasă, de tradiția și spiritul trecutului nostru și de principiile și caracterul picturii monumentale. În Apus a învățat altceva și la pictura bisericească nu s-a întors.

Alți cercetători cred că Grigorescu era deplin format, încă de la vîrsta de 18 sau 20 de ani și că în Franța nu a avut ce învăța. Afirmarea ne pare exagerată. De la Agapia și Zanfira, marele nostru pictor a evoluat mult și în multe înțeleșuri. A studiat, și-a adîncit simțirea. Și-a rafinat sentimentul de culoare și procedeele. Și-a lărgit cîmpul de inspirație. Adevărat este însă că pentru cine cunoaște bine lucrările de pictură anterioare Agapiei și Zamfirei și cu deosebire portretele, acele portrete de mici dimensiuni, Grigorescu apare dăruit din tinerețe și înainte de a pleca în Franța, cu un mănunchi de însușiri de teme, pe care le-a dezvoltat în anii de învățatură și datorită experiențelor de mai tîrziu. Aceste însușiri se pot enumera.

Îl distinge un simț de culoare curată, luminoasă, aeriană și caldă, obținută rareori din amestecuri de tonuri și cel mai des din valorări și reflexe. Un simț de observație de o rară adîncime se unește apoi dintr-un început la Grigorescu cu o rapiditate de înregistrare excepțională. Aceasta i-a îngăduit toată viața să nu «obosească subiectul», să noteze iute și să-i fie dragă mai ales pictura în aer liber. Lucrul în atelier, după note și schițe, și din memorie ori după modele (gravuri colorate, reproduceri de maștri, etc.) era prea încetățenit în lumea de la mijlocul secolului XIX, pentru ca Grigorescu să nu-l fi practicat. Cunoaștem, în adevăr, marine pline de prospețime și adevăr, împodobite cu nuduri lucrute în atelier. Și aceasta din cea mai bună vreme a artistului. Esențialul este că el a părăsit în cea mai frumoasă perioadă atelierul. A simțit, a compus și a pictat în aer liber, împotriva ori în disprețul teoriilor, cu ochii deschiși și sufletul legat de natură. O a treia însușire răsare de-a lungul întregii lui activități în toate lucrările: dragostea de peisajul românesc și aceea de o sinceritate fără seamăn și îmbinată cu o prețuire care nu era a vremii, pentru țărani și muncitorii noștri, pentru toți cei ce-și agonisau cu trudă mijloacele de trai.

I. Andreescu, născut în 1850, mort tînar — 32 ani după aceasta — a înflorit în vremea lui Eminescu. A crescut și și-a luminat minunatele lui daruri lîngă Grigorescu. A străbătut iute o perioadă de formație în spiritul maestrului și și-a creat o cale proprie, semănată cu un număr de capodopere.

*

Începuturile artistice ale epocii Unirii trebuie așezate înainte de revoluția de la 1848. Pe de altă parte, rezultatele și cuceririle se cristalizează pînă în preajma anului 1870. Din punct de vedere istoric, ea e caracterizată prin destrămarea feudalității și trecerea către orînduirea capitalistă burgheză. Epocă de luptă și de realizări de mare însemnătate, a văzut Unirea Țării Romînești și Moldovei, reformele burgheze din 1859—1865 au trezit și descătusat în același timp puteri și energii de rară bogăție și intensitate.

Am studiat evoluția arhitecturii, sculpturii și picturii. Am arătat înrîuririle străine și modelele, stăruind în deosebi asupra însemnătății trecutului românesc și relațiilor complexe din care a izvorît viața cea nouă. Doream să punem mai mult în relief legătura dintre artiștii Unirii și mediul social. Chestiunea atrăgea însă precizări și dezvoltări și ne-ar fi îndepărtat de problema pe care ne-am hotărît-o. Aceasta privea împrejurările în care au lucrat artiștii și avea de obiect luminarea operelor studiate din punct de vedere tehnic. Nu am voit totuși să rămînă în umbră nici o clipă participarea la mișcările de libertate și unire din care s-au inspirat meșterii și pentru care și-au dăruit toată puterea de muncă. Sinceri și convingși, au trăit viața epocii. Au realizat monumente, sculpturi și tablouri în care uimește efortul. S-au străduit să învețe iute, să știe și să creeze lucrări care să ridice pe romîni, să-i îmbărbăteze, și să deștepte și în străinătate interes și simpatie. Peste tot și în toate plutește sentimentul cuceritor al generozității, podoaba tinereții la oameni și la popoare.

Artiștii Unirii nu au rămas străini de nici una din năzuințele vremii. S-au inspirat din ideile care frămîntau pe contemporani și le-au exaltat. Și-au împlinit în acest chip misiunea de educatori și au creat energii. Într-un timp de foarte scurtă durată, și-au însușit probleme și tehnici, cu ajutorul cărora s-au smuls din îmbrățișarea istovitoare a tradiției feudale, redusă la rutină, imitație și uscăciune. În arhitectură, li se datorește orientarea sănătoasă care a dus la clădiri întemeiate pe principii clasice și corespunzătoare nevoilor societății romînești. În sculptură, mărginită de mult timp la lucrări decorative de ordin accesoriu, apare portretul alături de statuile-grupuri comemorative și alegorice, inspirate din istoria contemporană. Pictorii încetățenesc și introduc în gustul și preocupările publice tabloul istoric și portretul, alegoria și compozițiile de mare întindere, peisajul românesc și înțelegerea plină de dragoste pentru tot ce este al nostru și larg omenesc. Introduc în același timp tehnica uleiului și aceea a miniaturilor.

Din punct de vedere constructiv, arhitecții învață să realizeze edificii mari și se îndreaptă către concepția ansamblurilor orășenești. Introduc metodele noi de lucru și înlocuiesc experiența fără orizont a meșeriașilor prin știința unei arte întemeiată pe rezistența materialelor și calculul matematic. Sculptorii concep lucrări care au să fie turnate

în bronz sau cioplite în piatră ori marmură. Învață mai ales să considere statuile și grupurile potrivit funcțiunii lor independente, atît de mult diferită de aceea a sculpturii în lemn ori în stuc, legată de clădiri și destinată să rămînă un factor secundar. În pictură, meșterii se străduiesc să stăpînească efectele valorilor și ajung să înțeleagă relațiile dintre umbră și lumină. Mijește simțirea și meșteșugul clar-obscurului. Arta feudală știa să îmbrace trupuri și să înfățișeze draperii care le sugerează. Pictorii Unirii se pricep în schimb să figureze o draperie cu viață proprie și sînt în stare să însemneze reflexele. Introduc noțiunea orizonturilor aeriene și încearcă să picteze fonduri permeabile; aerul și lumina care pîlpîie. Nu ajung să alunge, totdeauna ori în totul, «poza» personajelor, aspectul fotografic și lipsa de mișcare. Preocuparea de a învinge această mare greutate și eforturile meritorii ne înțîmpină însă pretutindeni.

Artiștii Unirii se simt și se știu răsăriți din viața socială a epocii. Înțeleg și proclamă misiunea de a-i pune în valoare puterea și însemnătatea. De a-i ajuta promovarea. Sînt exponenți ai societății și uneori nu-și pot ascunde mîndria de a o reprezenta și călăuzi în calea progresului.

I. D. ȘTEFANESCU

PĂRINȚII BISERICII PRIMARE ȘI TEOLOGIA ANGLICANĂ CONTEMPORANĂ *

I. În opoziție cu inovațiile și rătăcirile Romei, reformatorii englezi ai sec. XVI au căutat să se întoarcă la învățătura Sfintei Scripturi și au vrut să arate că tocmai această învățătură a fost învățătura Bisericii primare. Reformatorii noștri au acordat o mare însemnătate părinților Bisericii, pentru că aceștia, trăind aproape de timpul Sfintei Scripturi, sînt martori ai felului cum credea Biserica pe vremea cînd ea încă nu începuse să se abată de la adevărul Scripturii. De aceea și citează ei în lucrările lor pe părinți, cum vedem de pildă la episcopul John Jewel. Într-una din predici, rostită în 1560, el declara că este gata să treacă de partea catolicilor, dacă învățații lor «vor putea cita cel puțin un singur loc din părinții sau învățătorii vechii Bisericii Catolice care să confirme justetea inovațiilor lor» (Parker Society, Jewel's Works, I, p. 20).

Repetăm deci, Sfinții Părinți au ocupat totdeauna un loc însemnat în viața Bisericii Angliei. Clerul cult îi citea. Arhiepiscopul Parker, la o inspecție făcută catedralei sale, găsește necesar a se informa, mai cu seamă, «dacă biserica are o bibliotecă și dacă se găsesc în ea operele sfinților Augustin, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Ieromin, Ambrozie, Ioan Gură de Aur, Ciprian și Teofilact». Cele mai precizate referiri la sfinții Părinți în documentele anglicane, se găsesc în îndreptarul pentru predicatori (canon on preaching) din 1571, care prescrie a se predica numai ceea ce conține Sfînta Scriptură, sau «ceea ce au afirmat părinții catolici și vechii episcopi, de asemeni pe temeiul Sfintei Scripturi».

Biserica Angliei cinstea pe Sfinții Părinți nu numai ca pe niște martori ai învățăturii Bisericii primare, ci și ca pe niște îndrumători în dreapta înțelegere a Sfintei Scripturi. Pe scurt vorbind, în timp ce Scriptura era recunoscută drept cel mai înalt criteriu al credinței, Pă-

* Versiunea în limba rusă, în «J.M.P.», nr. 4/1962.

rinții bisericești reprezentau Tradiția Bisericii, fără de care nu este posibilă corecta interpretare a Scripturii. Principiul lui Vincențiu de Lerin : «quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est» (în ce au crezut pretutindeni, totdeauna, toți) era criteriul de recunoaștere a Tradiției autentice. Raportul dintre Scriptură și Părinții bisericești a fost limpede formulat de French With, episcop de Karlisle și, succesiv de Norwich și de Ilford : «Sfânta Scriptură este sursa, izvorul viu din care se scurge belșug de apă limpede a vieții și care oferă oamenilor lui Dumnezeu tot ce este de trebuință pentru înțeleptirea lor și pentru îndrumarea pe calea mântuirii.

Iar mărturia consacrată și unanimă a adevăratei Biserici a lui Hristos, din primele veacuri, este canalul prin care se poartă spre generațiile următoare apa celestă a Sfintei Scripturi. Cea dintii, adică Scriptura, se bucură de autoritate suverană și se impune prin ea însăși. A doua, adică glasul și mărturia Bisericii primare este dréptarul auxiliar și subordonat, călăuza menită să ne ferească de rătăcirii și să ne povățuiască pe călea dreptei înțelegeri a Scripturii» (A Treatise of the Sabath Day, 1635, p. 11).

Teologii anglicani ai veacului XVII au arătat mare respect Părinților bisericești. Dacă în epoca lui Eduard VI și a Elisabetei interesul teologilor pentru ei se limita doar la aceea că cu ajutorul lor se puteau documenta asupra conținutului învățaturii și asupra practicilor Bisericii primare, teologii din timpul lui Carol I au mers mai departe: ei au căutat a închide gândirea patristică și duhul evlaviei patristice în propriul lor sistem teologic.

În această folosire a Sfinților Părinți sînt de remarcat două caracteristici : 1. Fără a acorda o atenție specială — spre deosebire de reformatorii de pe continent — învățaturii despre expiere și predestinație, ei au urmat pe părinții din epoca soborului de la Niceea în tratarea întrupării ca dogmă principală a credinței. Astfel, convingerea că dogma despre întrupare este de însemnătate centrală, a devenit trăsătura caracteristică a teologiei anglicane ; și trebuie să adăugăm, întruparea era privită sub aspectul răscumpărării, ca la Sf. Athanasie ; 2. Urmărind în studiul Părinților deosebiriile dintre teologia greacă și teologia latină, teologii anglicani au avut posibilitatea să se elibereze de îngustimea apuseană și să se convingă că, după cum Biserica primară nedespărțită cuprindea și Răsăritul și Apusul, la fel și Biserica Catolică contemporană ar fi tot atît de neîntreagă fără puțin cunoscuta Biserică Ortodoxă a Răsăritului, ca și fără Biserica Apuseană — Latină, Anglicană și Protestantă. Studiarea Părinților bisericești a dat naștere la dorința de apropiere cu lumea creștină răsăriteană.

Așadar, studiindu-i pe Părinți, teologia anglicană a aflat prin aceasta, întii de toate, criteriul după care să se convingă ce anumē din învățatura de credință se găsește în concordanță cu Scriptura și face parte din patrimoniul Bisericii primare, apoi — Tradiția vie, care i-a servit de îndreptar la interpretarea Scripturii și, în fine, a aflat și

cheia ce deschide calea spre adevărata Biserică Catolică a trecutului și a viitorului, după cum spunea Lancelot Andrewes : «întreaga Biserică Catolică — Apuseană, Răsăriteană, este Biserica noastră».

II. După teologii din epoca lui Carol I, au manifestat o deosebit de mare simpatie față de Părinții Bisericii primare așa-ziii «tratarieni» (sec. XIX). Tratarienii considerau că Biserica Părinților a păstrat Tradiția, pe temeiul căreia trebuie interpretată Scriptura și a fost acea Biserică nedespărțită a cărei succesoare este Biserica Angliei. Acest curent al tratarienilor de la Oxford a contribuit foarte mult la sporierea interesului pentru studierea Părinților în Biserica Angliei. «Tratatele» conțineau numeroase fragmente din scrierile patristice : mulți autori ai epocii patristice au fost traduși de către tratarieni pentru «Biblioteca Părinților».

Interesul tratarienilor pentru patristică avea un caracter deosebit de acela al reformatoilor ori al teologilor secolului XVII, un caracter analitic, legat de concepția catolică despre Biserica Anglicană, concepție regăsită în ultimul timp și deosebită de concepțiile evanghelică, erastiană și liberală. Care este adevăratul caracter al Bisericii Anglicane, care este esența învățaturii ei, — iată problemele ce-i preocupau pe tratarieni. Ei alergau la Sfinții Părinți ca să afle acolo confirmarea unor învățături ca infailibilitatea Sfintei Scripturi, Biserica văzută, prezența reală a lui Hristos în Euharistie, Euharistia ca Jertfă, succesiunea apostolică.

Folosind larg operele Părinților bisericești, ei neglijau adesea deosebirile istorice dintre aceștia. Lucrul acesta s-a observat curînd, chiar în sec. XIX, odată cu întărirea spiritului istoricității, care începuse să pătrundă și în studiul Bisericii primare.

De aceea, deși tratarienii au ridicat însemnătatea istoriei bisericești, lipsa unei metode științifice de studiu i-a dus la unele concluzii care ulterior au fost revizuite.

Dăm un exemplu : în primul dintre «Tratate», John H. Neuman, folosind expresia «succesiunea apostolică», confundă cele mai deosebite noțiuni : succesiunea episcopilor la un Scaun, succesiunea de la investitor la investit, succesiunea harului transmis la investire, și succesiunea, care constă în păstrarea adevăratei învățături. Această confuzie a continuat și la unii scriitori tratarieni de mai târziu. Cu timpul însă, prin studiul temeinic al literaturii primelor veacuri creștine, s-a ajuns la o mai îngrijită precizare a faptelor și noțiunilor, cum se poate constata de pildă în studiul «Succesiunea apostolică» din colecția «Studii asupra istoriei Bisericii și ierurgiilor», editată de H. B. Syt (1917).

Influența Părinților Bisericii continuă a se observa și în vremea noastră. Este lucru cunoscut că învățătura despre întrupare ocupă locul central în teologia anglicană contemporană, cum se vede de pildă, la episcopul Westcoat de Darems, sau la episcopul Charles Ghoar și la alți scriitori din școala «Lux Mundi», precum și la arhiepiscopul Wil-

liam Templ. În teologia contemporană a Bisericii Anglicane, influența Sfinților Părinți are aspecte felurite.

1. Mai întâi, teologii anglicani tratează învățătura despre Logos uneori în spiritul Sf. Irineu, alteori în spiritul Sf. Clement Alexandrinul, pentru a arăta în ce chip unica și irepetabila descoperire a lui Dumnezeu în Hristos este concentrarea neconținutei acțiuni a Cuvîntului lui Dumnezeu în creație, în natură, în istorie, cultură și civilizație. La unii autori anglicani, cu influențe moderniste, s-a ivit tendința de a contopi oarecum exclusivă importanța a întrupării cu noțiunea generală de imanență a lui Dumnezeu; dar pentru orientarea generală a teologiei ortodoxe anglicane, credința în acțiunea atotpătrunzătoare a Cuvîntului în lume nu a umbrit unicul — după însemnătatea sa — fenomen al întrupării.

2. Cu toate că teologii anglicani recurgeau uneori la sisteme filozofice contemporane pentru explicarea întrupării, se observă la ei totdeauna influența învățăturii calcedonice despre Hristos ca o singură Persoană cu două naturi. Această învățătură era privită nu ca o punere de acord a Bisericii cu vreun oarecare sistem filozofic, ci ca o afirmare că Hristos posedă aceeași natură dumnezeiască ca și Tatăl și aceeași natură omenească ca și noi, cu toată deosebirea dintre Creator-Dumnezeu și creatură-om. Teologilor anglicani le plăcea foarte mult să insiste asupra acelui act al dumnezeieștii smerenii prin care Creatorul a luat fire de creatură — de om.

3. În teologia contemporană anglicană se remarcă și aspecte apofatice și apologetice de definiții teologice din epoca primară. Așa, episcopul Ghoar scria: «Dogmele sînt numai niște hotare; oprești în calea spre greșita dezvoltare a gîndirii teologice; semnale de alarmă care ne feresc de rătăcirii, care ne îndrumă pe calea adevărată spre Acela despre care ne vorbește Evanghelia și care ne permite să-l contemplăm (Bampton, Lectures, p. 108). De aceea, teologii anglicani preferau pe Părinții vechii Bisericii — pentru care dogma era doar un indicator al faptelor Scripturii — și nu se adresau scolasticilor care, probabil, foloseau dogma ca punct de plecare pentru formulări deductive ale învățăturii.

Așa se prezintă influența Părinților asupra învățăturii teologice anglicane contemporane despre întrupare. O influență tot atît de remarcabilă au exercitat-o ei și asupra altor domenii ale învățăturii creștine, de pildă asupra învățăturii anglicane despre Euharistie; în teza despre reala prezență a lui Hristos în Euharistie, ce nu admite nici un fel de definiții scolastice, și în teza despre Euharistie ca Jertfă, bazată pe răscumpărarea prin jertfa lui Hristos, fără nici o idee despre repetarea Jertfei de pe Golgota. Părinții au influențat teologia anglicană și în învățătura despre comuniunea sfinților, întărind convingerea că viii și morți sînt una, uniți prin rugăciuni comune, unii pentru alții, și

prin slavoslovie, că sfinții trebuie cinstiți ca chipuri ale slavei lui Hristos, fără a admite înălțarea lor la situația de intermediari, ori a accepta *de fide* vreo doctrină mariologică ce nu există în Scriptură.

În toate aceste probleme, teologii anglicani se sprijină pe larga mărturie a sfinților Părinți, *semper et ubique*.

Învățăturile specific augustiniene despre necondiționata stricăciune a omului și inutilitatea faptelor bune neajutate de har, ce și-au găsit expresia în cele 39 articole, fuseseră într-o oarecare măsură uitate în perioada liberală a anglicanismului contemporan, însă în ultimii ani au fost din nou promovate.

Studiul Părinților continuă și astăzi, iar teologii anglicani participă la această studiere alături de toți ceilalți teologi ortodocși, romano-catolici și protestanți. În special se lucrează la studiul Bisericii preniceiene, acordându-se o mare atenție învățaturii despre legătura cu Biserica, despre liturghie și despre preoție. Formulările de învățături patristice de după această perioadă despre prezența lui Hristos în Euharistie și despre Euharistie ca Jertfă, prezintă poate un interes mai mic decât practica liturgică a Bisericii și ideile legate de ea, din perioada preniceiană. Interesul pentru acestea se manifestă în multe părți ale lumii creștine. De asemenea, prezintă un interes dintre cele mai vii, formula de legătură cu Biserica și doctrinele aflate la baza lor.

III. Acest referat este destinat conferinței vechilor catolici și anglicanilor. Ambele noastre Biserici aflate în deplină comuniune prin actul înțelegerii de la Bonn din 1931, pun mare preț pe Părinții vechii Biserici. Atitudinea anglicanilor față de Părinți este determinată de cauze istorice; ea are un caracter mai puțin definit decât la vechii catolici. Anglicanii văd în vechii catolici niște prieteni, care ca și ei sînt mărturie a catolicismului nepapal, conducîndu-se după Scriptură și după Părinți.

Însă, de vreme ce și anglicanii și vechii catolici se adresează epocii primare, ei nu pot să nu recunoască cum că această epocă primară cuprinde atît lumea latină, cît și lumea greacă, atît Apusul, cît și Răsăritul. De aceea, raporturile dintre noi se cer completate în forma stabilirii unei legături mai strînse cu Biserica Ortodoxă a Răsăritului.

Să rămînem deci mereu împreună, să învățăm împreună, după cum împreună căutăm prietenia cu ortodocșii și-i chemăm pe ortodocși să caute prietenia cu noi — cu vechii catolici și cu anglicanii.

Pretențiile noastre despre un catolicism nepapal provoacă adesea observațiuni ironice, cum că noi am căuta autoritatea în izvoare vechi, ceea ce e legat de riscul de care totdeauna este însoțită orice cercetare științifică, în loc de a căuta autoritatea în glasul viu al Sfîntului Duh, care vorbește prin papalitatea contemporană. La aceasta se poate da un singur răspuns: glasul Scripturii și al Părinților este prin el însuși dinamic și actual. Glasul suveran al Scripturii este tîlcuit de Tradiție, pe care o reprezintă părinții. Tradiția este viața neîntreruptă a Bisericii, în liturghie, în legăturile frățești, în comuniunea sfinților, în participarea la viața dumnezeiască.

Operele Părinților ne pot vorbi azi cu ascuțiș de sabie «ce străbate pînă la despărțirea sufletului și a duhului». Epistolele Sf. Ignatie, scrise în calea spre mucenicie, întrebările lui Diognet și scrisoarea despre rolul creștinilor în lume, învățăturile Sf. Clement Alexandrinul despre adevărata știință, ale Sf. Vasile cel Mare despre lucrarea Sfintului Duh, ale Sf. Augustin despre cetatea pămîntească și cetatea lui Dumnezeu, ale Sf. Ioan Gură de Aur despre răul legat de viața de lux, — toate aceste opere sînt atemporale, dinamice, mereu actuale. Așadar, să le tratăm ca atare.

Adresarea la scrierile Părinților constituind trăsătura caracteristică a ambelor noastre Biserici, care este aceeași și pentru Răsăritul ortodox, creează între noi un consens teologic în înțelegerea credinței, pe baza Scripturii; această legătură constă în învățătura despre creație, Răscum-părare, Biserică, Taine și în eshatologie. Calea spre unitate se află în restabilirea legăturii și nu în cine știe ce improvizații. Dar nu trebuie oare să ne îngrijim ca această folosire a operelor Părinților din epoca primară să nu apară ca ceva static, înapoiat ? Tradiția pe care o descoperim în timpurile primare este o Tradiție vie, dinamică ; operele Părinților sînt pline de forță dinamică, prin care ei ne pot descoperi și nouă puterea Scripturii și ne pot comunica puterea Sfintului Duh.

ARTHUR MIHAIL RAMZEW

Arhiepiscop de Canterbury

Trad. de Pr. I. Parocescu

C O M E M O R Ă R I

MITROPOLITUL NICOLAE DE KRUTIȚA ȘI KOLOMNA

(13 ianuarie 1892 — 13 decembrie 1961)¹

NECROLOG

Cu o lună înainte de a încheia șaptezeci de ani de viață pămîntească mitropolitul Nicolae de Krutița și Kolomna a trecut la cele veșnice.

...Era ora șase dimineața¹, miercuri 13 decembrie 1961, în spitalul Botkin din Moscova unde stătuse bolnav de infarct cardiac.

Vestea s-a întins cu iuțeala fulgerului în inimile celor care l-au cunoscut pe marele ierarh al Bisericii Ruse. Unii au început să plîngă, alții s-au adîncit în gînduri, iar alții se rugau avînd în față chipul luminos al marelui ierarh. Cu toții, pe lîngă respect, i-au purtat și dragoste pentru aleasa sa blîndețe, delicatețe și bunătate. O dată cu rugăciunile strălucite de amintirea minunatelor însușiri sufletești ale ierarhului plecat, cu smerite cereri pentru așezarea lui în ceata dreptilor, închinătorii aduceau și mulțumiri lui Dumnezeu pentru darul de a fi întîlnit și a fi fost în comuniune duhovnicească cu un astfel de om și arhipăstor.

Și acum cînd ierarhul Nicolae nu mai este printre noi, nu este ușor să găsim cuvintele pe care le-am putea rosti despre cel căruia nu-i fac trebuință laudele nici compătimirile, ci numai tainicile rugăciuni către milostivul Dumnezeu.

Biserica Ortodoxă Romîna îi păstrează o veche prețuire. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian I-a apreciat ca pe un om care impresiona prin știința sa, prin puterea sa de muncă, prin devotamentul său sincer pentru Biserică și pentru pacea lumii, dorită de toată suflarea omenească².

1. C. A. Vedernikov, *Svetloi pameati mitropolita Nikolaia*, în «Jurnal Moskovskoi Patriarhii» 1962, nr. 1 pag. 14—22.

2. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, *Apostolat social*, vol. V, «Pentru pacea a toată lumea», «Pilde și îndemnuri pentru cler», 1955, Ediția Insti-

Despre viața mitropolitului Nicolae, Prea Fericirea Sa a scris pagini înaripate: «În orașul Kovno de pe Niemen, mai jos de vestita Vilna cea cu vechea tipografie pravoslavnică, a văzut lumina soarelui Părintele Mitropolit Nicolae, numit din botez Boris Darofeevici Iarușevici, în anul 1892. În atmosferă bisericească a crescut viitorul mare predicator al Ortodoxiei, căci tatăl său era preot al Catedralei Sf. Alexandru Nevski. Totuși, nu în seminar preoțesc a învățat, ci în liceu mirenesc, iar când a ajuns la Universitate, nu spre Teologie a fost îndreptat, ci spre științele fizico-matematice. Dar Mîntuitorul Hristos altfel rînduise cu acest tînăr: Să-I fie slujitor Lui, cu fapta și cu cuvîntul. După primul an universitar tînărul student părăsește fizico-matematicele și se pregătește singur pentru examenul de admitere în Academia Spirituală din Petersburg, unde reușește întîiul. Este un student strălucit, amintind profesorilor pe vestitul înaintaș Vasile Bolotov.

Pe lângă studii adaugă predicarea cuvîntului dumnezeiesc, printre obidiții fostului Petersburg. Vara face ascultări în mînăstiri³, iar după terminarea studiilor, în anul 1914, intră în monahism⁴. Profesor de seminar⁵ fiind își pregătește teza de magistru pe care o susține strălucit în anul 1917. Lucrarea aceasta de istorie canonică⁶ este premiata și tipărită și-i aduce savantul titlu de *magistru în teologie*⁷.

De aici înainte urcă trepte multe pe scara vredniciei bisericești. În anul 1919 este numit egumen al lavrei Alexandru Nevski; în anul 1922 este sfințit episcop de Peterhof. În aceste însărcinări se arată un păstor plin de rîvnă, strălucit predicator și un viguros cîrmuitor. În anul 1935 ajunge arhiepiscop de Novgorod și Pskov.

În anii 1935—1943 este exarh și mitropolit de Kiev și Halici, unde desfășoară o intensă activitate patriotică în timpul războiului. Pentru lucrarea sa atît de folositoare Patriei și Bisericii, Guvernul sovietic îl decorează.

Alte însărcinări se adaugă. Reprezintă Biserica în Comitetul panslav, este redactor al Revistei Patriarhiei Moscovei, este organizatorul sinodului local din 1945.

Din anul 1944 are titlul de «Mitropolit Krutițki și Kolomenski», avînd însărcinarea de cîrmuitor al Eparhiei Moscovei. Este membru permanent al Sinodului patriarhal rus, conduce Departamentul legăturilor bisericești cu străinătatea și este mîna dreaptă a Sanctității Sale Patriarhul Alexei».

titulului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Buc. p. 231, din «Cuvîntare rostită cu prilejul proclamării I.P.S. Mitropolit Nicolae Krutițki doctor în teologie» la festivitatea ce s-a ținut în București la 4 sept. 1954.

3. Își petrecea vacanțele la Mînăstirea Valaam și făcea ascultare îngrijind de stareții schimnici.

4. Și devine ieromonahul Nicolae. E trimis ca preot pe front, stă trei luni acolo, o boală neașteptată îl face să revină la Academia Teologică și-și termină dizertația în teologie.

5. În 1915.

6. *Judecata bisericească*, distinsă cu premiul Macarie.

7. În 1917.

Recunoașterea meritelor sale i-a venit din mai multe părți: în 1949 Consiliul Academiei Spirituale din Moscova îi acordă titlul de *doctor în teologie*; în 1952, Academia Spirituală din Sofia îi acordă titlul de *doctor în științe teologice*; la Preașev (Cehoslovacia) Facultatea teologică ortodoxă îi înmânează insignele de *doctor în teologie honoris causa*, la fel Facultățile de teologie din Praga (1950), Academia Teologică a Bisericii Reformate Ungare (1953), Institutul teologic ortodox din București (4 sept. 1954) și Institutul teologic protestant din Cluj (1955).

Mitropolitul Nicolae în multe sale călătorii a stabilit legături cu Bisericile Ortodoxe autocefale și cu Bisericile Eterodoxe. În iunie 1956 face o vizită de răspuns, în fruntea unei delegații bisericești, în Statele Unite, invitat de Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos; în 1958, de asemeni, în fruntea unei delegații a Patriarhiei din Moscova, merge la Utrecht spre a se întâlni cu reprezentanții Consiliului Mondial al Bisericilor. Prin aceste călătorii s-au pus bazele apropierii Bisericii Ortodoxe Ruse de Mișcarea Ecumenică.

Culmea activității⁸ sale de organizator o atinge mitropolitul Nicolae ca delegat al Bisericii Ruse (și Române, un timp) în Consiliul Mondial pentru Apărarea Păcii. El a luat adeseori cuvântul la consfătuirile Comitetului pentru apărarea păcii din U.R.S.S., la Congresele Mondiale pentru Apărarea Păcii, ca și la Consiliul Mondial al Păcii, al cărui membru era. În toate aceste forumuri mondiale convocate în diferite țări din Asia și Europa, mitropolitul Nicolae a ținut cuvântări înflăcărate pentru apărarea păcii. «Cuvântările sale în congresele pentru pace din țara sa și din străinătate i-au dus numele în toate colțurile lumii, iar picioarele sale ca ale Sfinților Apostoli ai Mîntuitorului au străbătut țări și mări, munți și văi, orașe și cetăți.

În tot pămîntul au ieșit vestirile sale pentru pace și peste tot locul le răspîndesc undele văzduhului și literele tiparului».

«Unde nu l-a dus rîvna sa pentru propovăduirea păcii și buneii înțelegeri între oameni? Londra și Anglia i-au ascultat cuvîntul în 1945. Ca un nou Sfînt Dionisie predică pacea în Parisul Genevei, în anul 1949. Ca un nou Apostol Marcu, ajunge pînă în Alexandria Egiptului. Ca un alt Pavel, străbate Asia și țărmurile mărilor întărind pe frați și îndemînd oile rătăcite să se întoarcă în sînul Bisericii părintești. Ca un nou Apostol Toma ajunge pînă în India unde pe coasta Malabar, tot mai pîlpîie lumina aprinsă odinioară de acest Apostol.

A suspinat Părintele Mitropolit pe ruinele Berlinului în anul 1952», «s-a bucurat de liniștea binefăcătoare a Stockholmului și s-a încîntat de cumînțenia Finlandei celei cu o mie de lacuri». Glasul Părintelui Mitropolit Nicolae a răsunit deseori la Viena; a răsunit în Cehoslovacia, în Bulgaria și în Ungaria. Și țara noastră i-a auzit glasul și i-a privit fața sa blajină. Și ne-am bucurat că a plecat de la noi cu păreri

8. Justinian, Patriarhul Bis. Ort. Rom. *ibidem*, p. 228.

bune despre poporul nostru, de clerul nostru, de credința noastră și de omenia noastră⁹.

Pornind¹⁰ de la învățătura creștină despre dragoste și pace, el a chemat pe toți creștinii să se unească în lupta pentru pace.

Propovăduind pacea de la tribunele adunărilor internaționale, mitropolitul Nicolae n-a încetat să binevestească cuvîntul lui Dumnezeu de la amvonul bisericii, insufflînd duhul dragostei în inimile ascultătorilor. Toate slujbele pe care le-a săvîrșit în biserica sa, sau în cele la care era invitat să slujească, erau întregite totdeauna cu o predică. Cuvîntul său atrăgea mulți credincioși prin puterea sa de convingere și de pătrundere în adîncul inimii omenеști.

P. F. Patriarh Justinian scrie astfel în această privință «Cuvîntările bisericești, Predicile, Discursurile și Pastoralele sale (ale mitrop. Nicolae) sînt comori ale științei teologice, de lămuriri dogmatice, izvor răcoritor de mîngăieri în dureri sufletești, raze de lumină atîtor întrebări omenеști și încîntare urechilor iubitoare de cuvînt limpede și frumos»¹¹.

Despre duhul și conținutul propovăduirii mitropolitului Nicolae, Chiril, Patriarhul Bulgariei scrie în prefața la ediția bulgară a unei părți din predicile răposatului «că acestea pulsează o credință simplă și curată, o evlavie și un devotament sincer către Dumnezeu». Iar toate acestea pun stăpînire pe suflet deoarece acționează nemijlocit asupra lui cu o putere de convingere care depășește rațiunea pămîntească»¹².

În numeroasele recenzii făcute ediției franceze a predicilor mitropolitului Nicolae, se pot găsi astfel de rînduri: «Cartea mitropolitului Nicolae... introduce pe cititor în bogatul tezaur al cugetării ortodoxe și-l familiarizează cu tradiția patristică veche a înțelegerii Sfintei Scripturi. Predicile ierarhului din Moscova oferă o luminoasă interpretare a Ortodoxiei în cuvinte și imagini de maximă limpezime și simplitate și cu o mare forță spirituală»¹³.

Uimitorul său dar al cuvîntului i-a ușurat feluritele și grelele lui ascultări, a căror împlinire i-au cerut înaltă principialitate, înțelepciune, tact, orizont larg și înțelegerea realităților.

Darul de predicator — scrie P. F. Patriarh Justinian — mitropolitul nu l-a ascuns, ci l-a strălucit cu lumina științei teologice și filozofice și l-a înfrumusețat cu aureola simțirii creștine.

Iată cîteva din publicațiile sale :

1. *Judecata bisericească în Rusia pînă la promulgarea Codului Sobornic al lui Alexei Mihailovici, 1649—1917.*
2. *Improvizația în predică.*
3. *Prigoana împăratului Decius împotriva creștinilor, 249—251.*

9. Justinian, Patriarhul Bis. Ort. Rom., *ibidem*, pp. 229, 230.

10. A. Vedernikov, *ibidem*, p. 19.

11. Justinian, Patriarhul Bis. Ort. Rom. *ibidem*, p. 231.

12. A. Vedernikov, *ibidem*, p. 19.

13. *Ibidem*, p. 19

4. *Rolul mirenilor în administrarea averilor bisericești după Canoanele Bisericii Ecumenice.*

5. *Calea către mîntuire după Sf. Grigore de Nisa.*

6. *Articole, cuvîntări, discursuri* în anii 1913—1918 în revistele «Credința și rațiunea», «Glasul Bisericii», «Știri bisericești».

7. *Cuvîntări, discursuri, pastorale*, apărute în 1947, lucrare de valoare, ce i-a adus autorului decernarea titlului de doctor în teologie în 1949 de către Academia Teologică din Moscova. Lucrarea dovedește o înțelegere largă, adîncă și curată a existenței pămîntești a omului, expunerea este cuceritoare, plină de comparații lămuritoare și de imagini plastice.

8. În anul 1950 apare al doilea volum de *Cuvîntări și discursuri*.

9. *Défendons la paix!* Discursuri și articole pentru apărarea păcii ținute și scrise în 1949—1950 și tipărite în 1952.

10. *Cuvîntări și discursuri, vol. III* (1950—1954) tipărite de Editura Patriarhiei din Moscova, 1954, 486 pag.

11. *Cuvîntări, discursuri și articole, vol. IV*. (1954—1957), Ed. Patr. din Moscova, 1957, 471 pag.

Din 1952 pînă în 1960 publică aproape regulat în «Revista Patriarhiei din Moscova»¹⁴.

Predicile mitropolitului Nicolae s-au tradus în limba romînă în trei volume sub titlul de : *Cuvîntări bisericești*, vol. I, 1949 (26 predici) vol. II, 1950 (34 predici), vol. III, 1952 (26 predici), iar cîteva predici s-au publicat în revista «Mitropolia Olteniei» în traducerea pr. prof. N. Popescu.

Biserica Romînă este cea dintîi care a tradus și tipărit predicile mitropolitului Nicolae.

Predicile mitropolitului Nicolae, după caracterizarea, de autoritate, a P. F. Patriarh Justinian «sînt ca bisericile clădite de un artist înzestrat de sus cu darul clădirilor, în care simplitatea liniilor se unește cu avîntul turlelor, cu legătura arcurilor, cu picurarea luminii line prin ferestre prinse în horbote de piatră, cu proporția coloanelor, cu încîntarea covorului colorat aruncat pe ziduri de penelul zugravului iscusit și evlavios, care înainte de lucru se închină și postește»¹⁵.

*

Înmormîntarea mitropolitului Nicolae, a avut loc la 15 decembrie. Cununi de ramuri de brad și flori proaspete erau darul pămîntesc ce

14. Majoritatea datelor sînt luate din Justinian, Patriarhul Bis. Ort. Rom., *op. cit.*, p. 231, unde mai găsim mențiuni despre studiile făcute asupra operei mitropolitului Nicolae; prof. N. Dokusov a studiat actualitatea, metoda, compoziția, materialul și forma predicilor sale (cf. «Jurnal Moskovskoi Patriarhii» nr. 5, 1949 și «Ortodoxia» nr. 3—4/1952;

A. Gheorghievski a studiat nemurirea sufletului pe temeiul predicilor sale: prof. prot. S. Savinski a cercetat elementul dogmatic în predicile lui și-l numește Zlataustul Moscovei (cf. «Jurnal Mosk. Patr. nr. 5/1952).

15. *Ibidem*, p. 236.

s-a adus pentru cel ce se afla în sicriu. Din timp în timp Sfânta Liturghie era întreruptă de rugăciuni pentru robul lui Dumnezeu Nicolae, iar sutele de credincioși din jurul sicriului erau zguduite de suspine.

Dar nu vedem aici deznădejde. Ca un ecou stăruiau cuvintele rostite cândva de cel plecat...

...«În noi toți este înăscut simțul păstrării vieții. La orice primejdie ce ne amenință tresărim fără să vrem, ridicăm mâinile ca să ne apărăm. Mai înainte ca primejdia să sosită pe neașteptate să ajungă la cunoștința noastră, noi ne și luăm măsuri de apărare a vieții. Ce dovedește aceasta ? Dovedește că noi nu sîntem făcuți pentru moarte — spunea mitropolitul Nicolae — ci pentru viață. Nici unul din simțurile înăscute nu poate să fie greșit. Și nu este mîngîiere mai mare pentru inima credincioasă, decît încredințarea că nu este moarte. Omul cel dintîi a fost zidit nemuritor. Lumea niciodată nu trebuie să cunoască moartea. Dar după ce acest om dintîi n-a împlinit, trăind în rai, voia lui Dumnezeu, ci a păcătuit, în viața omului a intrat moartea, ca urmare a păcatului lui. Omul a ajuns muritor cu trupul, rămînînd nemuritor cu sufletul. Dar dedîndu-se la viața păcătoasă, coborîndu-se tot mai jos pe scara păcatului pînă în fundul răutăților și al patimilor, omul a ajuns să uite nemurirea sa». «N-a avut altă grijă decît numai grija vieții pămîntești și a plăcerilor josnice ; nu s-a gîndit și nici n-a știut ce-l așteaptă după moarte. Numai cîțiva inși, oameni foarte buni din vremea Vechiului Testament, au putut să-și păstreze amintirea nemuririi și au crezut în nemurire. Unul dintre ei, psalmistul David, strigă : «Tu nu vei lăsa sufletul meu în împărăția morții, nici nu vei îngădui ca sfîntul Tău să vadă putreziciunea (Ps. XV, 10).

Firește, multe minți cercetătoare și iscoditoare, chiar și dintre ale oamenilor Vechiului Testament, au dorit adesea să ridice cît de cît vâlul care le acoperea viitorul după moarte. Cercetînd firea înconjurătoare, oamenii au putut vedea că în fire toate mor ca să se nască din nou, ca să învieze : soarele asfințește ca să răsară în dimineața zilei următoare ; luna se știrbește, se micșorează, ca să se nască din nou la vremea sa ; sămînța coborîtă în pămînt putrezește și după aceea încolțește și face lujer ; firea moare iarna ca să prindă iarăși viață primăvara, cînd dă căldura. Omul poate să se gîndească și noi știm că mulți au și gîndit astfel : oare el, omul, cununa fapțurilor, stăpînul întregii firi, cînd moare, pleacă pentru vecie de pe fața pămîntului și se preface în praf și pulbere ? De ce mintea omenească se nevoiește atît de mult cu știința și vrea să cuprindă cît mai multe cunoștințe ? De ce inima omului se leagă atît de mult de lume, de ce se aprinde de o iubire atît de tare și de statornică, dacă omul este muritor și moartea are să sfîșie toată viața lui lăuntrică, întreaga viață a cugetului său ? Asta ar însemna că omul este o glumă a firii. Toate acestea nu se putea să nu grăiască minții iscoditoare a omului că presimțirea nemuririi este înăscută în om, dar că mintea omenească singură este neputincioasă să priceapă taina aceasta și să ridice vâlul de pe viitorul omului.

Dar iată că la plinirea vremii, hotărîtă în Sfatul Dumnezeiesc, a răsărit pe pămînt Soarele, a răsărit ca să nu apună niciodată ; și la lumina acestui Soare, tot ce nu era limpede, ci numai bătuit, s-a luminat. A venit pe pămînt Fiul lui Dumnezeu, în chipul Domnului nostru Iisus Hristos și lumea a auzit din gura Lui acest cuvînt mișcător, care a umplut-o de bucurie : «Cel ce crede în Fiul are viața veșnică» (Ioan III, 36).

«O, cît de puțin recunoaștem, ce dar neprețuit este viața. Ce fericire este să trăiești ! Să respiri aer, să simți în piept bătaia inimii, să porți în tine mintea care adună știința, să ai inimă făcută pentru iubire, să ai ochi care să vadă, urechi care să audă, picioare care să ne ducă acolo unde vrem ; numai singure acestea alcătuiesc o mare fericire. Dar această fericire a simțului vieții se ridică pînă la înălțimi nemăsurate, cînd știm că nu este moarte pentru sufletul nostru, că niciodată nu se rupe firul vieții lui, că niciodată nu vor muri nici gîndurile noastre, nici simțirile noastre, nici dorințele noastre. De aceasta ne vorbește credința noastră, acest reazim al nostru în viață, această lumină care ne duce pînă dincolo de viață, luminîndu-ne drumul drept către înălțimea împărăției cerești, fericirea aceea pentru care au murit mucenicii din veacurile creștine, și în numele căreia sfinții păseau spre orice osteneală.

Viața noastră este o fericire neprețuită și un neprețuit dar al lui Dumnezeu, pentru că noi sîntem fii Tatălui Ceresc, pentru că sîntem făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, pentru că din ziua nașterii și pînă la suflarea din urmă sîntem înconjurați de îngrijirea Proniei dumnezeiești și de iubirea Tatălui Ceresc. Viața noastră este un bun neprețuit, pentru că noi sîntem moștenitorii bucuriilor veșnice în împărăția Cerurilor. Dreptul la această moștenire sfîntă ni l-am dobîndit fiecare dintre noi prin sîngele Domnului nostru Iisus Hristos. Din iubire pentru noi, Mîntuitorul a purtat sarcina pămîntească a slujirii oamenilor și a încheiat această slujire cu jertfa răscumpărătoare de pe Golgota. Noi «sîntem cumpărați cu preț» (I Cor. VI, 20), cu prețul de sînge al Dumnezeu-omului. Viața noastră este izvorul celor mai mari bucurii, pentru că noi sîntem fiii Bisericii lui Hristos, întemeiată de El ca să ne însoțească cu îngrijirile sale pe tot drumul vieții noastre pămîntești. Noi sîntem fiii Maicii cerești, căreia îi sîntem încredințați ca să ne fie călăuză și acoperămînt ; noi sîntem frați cu sfinții lui Dumnezeu pe care Domnul i-a făcut rugătorii și ajutătorii noștri spre viața veșnică.

Înconjurați de atîta purtare de grijă a Tatălui Ceresc, cum am putea să nu ne socotim fericiți ? și cît sîntem de îndatorați să ne prețuim viața, acest dar al iubirii Tatălui nostru din Ceruri ! Ea se dă o singură dată fiecăruia ! Și ni se dă ca să fie treaptă spre viața veșnică, pentru ca începînd de aici unirea noastră cu Dumnezeu, să o facem veșnică unire în viața de după moarte. De sfîrșitul neînlăturat

al călătoriei noastre pămîntești ne apropiem fiecare. De aceasta datorî sîntem să ne aducem aminte totdeauna nu numai noi, oameni nu, prea îndepărtați de sfîrșitul vieții acesteia, dar și oamenii abia intrați în fîgașul drumului pămîntesc, pentru că nimeni dintre noi nu știe vremea hotarului vieții. Trebuie să ne pregătim de moarte. Și cu cît vom începe mai devreme, cu atît ne vom gîndi la moarte cu mai multă pace și liniște sufletească și vom aștepta cu mai mare bucurie viața noastră cea cu Hristos în veci nesfîrșiți»¹⁶;

«Călător sînt în fața Ta și oaspete, ca toți părinții mei» (Ps. XXXVIII, 13), spune psalmistul, cugetînd la curgerea repede a vremii și a vieții noastre pămîntești ; unul după altul fără putință de oprire și de întoarcere, trecem în veșnicia nemărginită an după an ; tinerii iau locul bătrînilor ; moare o viață făcînd loc altei vieți. Omul «este și el prins în vîltoarea obștească și nici o putere nu este în stare să oprească șuvoiul nestăvilat al timpului. A fost un timp cînd pe pămînt trăiau străbunii noștri. Fiecare dintre ei se îndeletnicea cu meseria lui, se îmbolnăvea, se vindeca, îmbătrînea. Ei au lăsat locul lor bunicilor noștri, bunicii noștri l-au lăsat părinților noștri, părinții, nouă. Vor mai trece cîțiva ani și noi nu vom mai fi cu voi pe pămînt. Alți oameni vor locui pe el ; alți oameni, urmașii noștri, vor sta în acest loc sfințit, unde stau și eu și alți oameni vor asculta cuvîntările lor și se vor aduna în bisericile Domnului la rugăciune ; urmașii voștri, copiii voștri, nepoții ; spunea mitropolitul Nicolae, în august 1950.

Omul trăiește, îmbătrînește și moare. Aceasta este istoria fiecărei vieți omenești. Dar cîte schimbări se îndeplinesc în fiecare dintre noi, în anii scurtei noastre vieți ! Înăluntru nostru au loc schimbări neîntrerupte de simțiri, de gînduri, de dorințe, de năzuințe ; în afara noastră au loc tot alte schimbări și întîlniri. Viața curge și se schimbă»¹⁷.

Pe pămînt nu este nimic veșnic. Veșnic este numai singur Dumnezeu și veșnică este viața în care intrăm cu sufletul nostru nemuritor, spune mitropolitul Nicolae. Curgerea «neîncetată a timpului ne aduce aminte că nu aici este patria veșnică».

Lăcașul nostru veșnic este acolo, unde se află Domnul nostru Iisus Hristos, care a pătimit pentru noi, a murit, a înviat a treia zi, potrivit Scripturilor, și înălțîndu-se la cer a deschis ușile împărăției cerești pentru fiecare dintre noi și ne așteaptă acolo pe toți, după sfîrșitul scurtei noastre vieți pămîntești. Patria noastră veșnică acolo este, de unde Prea Binecuvîntata noastră Maică cerească, mîngîierea și scăparea noastră, lasă să curgă iubirea ei de Maică pe calea vieții noastre pămîntești. Vom viețui veșnic acolo unde viețuiesc în veșnicie frații noștri cei de demult, sfinții cei bineplăcuți, oamenii lui Dum-

16. Mitropolitul Nicolae Krutișki, *Cuvîntări bisericesti*, vol. I, trad. din l. rusă de Pr. N. Popescu, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, ucurești, 1949, pp. 110—111; 162—164 ;

17. *Ibidem*, vol. III p. 33.

nezeu, care ne trimite binecuvântările lor cerești din partea lui Dumnezeu și cu ele ne întăresc pe calea vieții noastre, acolo unde locuiesc toți înaintașii noștri adormiți în credință.

Sfântul Apostol Pavel spune că dreptii Legii Vechi, viețuitori pe pământ într-o lume desfrînată, căzută, stricată, și-au păstrat credința în adevăratul Dumnezeu și curăția sufletului lor, pentru că și-au amintit totdeauna că ei sînt călători și oaspeți pe pământ, că nu aici este cetatea noastră stătătoare, ci viața către care năzuim cu sufletul și care nu cunoaște sfîrșit.

Iar noi toți împreună cu voi, iubitorilor, copii ai Tatălui nostru ceresc, copii ai prea dulcelui Mîntuitor, trăindu-ne scurta viață pămîntească, sîntem datori să ne aducem mereu aminte de aceasta. Înaintea feții Domnului, aici pe pământ, noi sîntem numai oaspeți vremelnici, ca și părinții noștri care și-au încheiat călătoria pămîntească și au plecat cu credința în Domnul, Stăpînul cerului și al pămîntului» 18.

...Moartea nu înseamnă numai oprirea răsuflării și a bătăii inimii omenești. În limbaj bisericesc, clipa acestei opriri se numește taina morții, spune mitropolitul Nicolae. «Atunci cu adevărat se săvîrșește o taină; sufletul nemuritor se desparte de trup, părăsindu-l ca pe o locuință vremelnică și, așa cum se spune în cuvîntul dumnezeiesc, «țărîna se întoarce în pământ, din care a fost luată, iar sufletul se întoarce la Dumnezeu, care l-a dat». (Ecl. XII, 7).

Știm acum că nu moare nici cugetul nostru, nici toate acele simțiri cu care trăim aici pe pământ, ci în viața cea nouă, după moarte, ele se vor arăta în toată adîncimea și puterea lor» 19.

Într-un cuvînt, moarte nu mai este. Ce mare fericire cu nimic asemuită, este nemurirea noastră! Sfîntul Grigorie Teologul, gîndindu-se la nemurire, în una din cuvîntările sale spune: «Îmi încremenește gîndul cînd îmi închipuiesc acel viitor nesfîrșit, ce stă înaintea mea». Înaintea privirii duhovnicești a fiecăruia dintre noi se deschide minunata, sfînta priveliște despre care ne vorbește cuvîntul lui Dumnezeu: prea frumosul Ierusalim ceresc, nefăcut de mîină omenească, cetatea aceea duhovnicească, ai cărei locuitori se vor desfăta în veșnica fericire a vieții viitoare. Soarele care luminează această cetate cerească va fi însuși Domnul nostru Iisus Hristos. În ea nimeni nu va ști ce este lacrima, durerea și suferința și, cuprins de bucuria unirii veșnice cu Tatăl ceresc, nu-și va mai aduce aminte de lacrimile și de suferințele de pe pământ. La porțile deschise ale acestui Ierusalim ceresc va întîmpina sufletele omenești însuși Stăpînul acestei cetăți, al nostru ceresc Tată. Pentru aceasta a și venit Fiul lui Dum-

18. *Ibidem*, p. 34—35

19. *Ibidem*, vol. I p. 112

nezeu pe pământul nostru, ca nimeni dintre noi să nu piară, ci toți să se facă părtași la bucuriile veșnice ale acestei cetăți cerești»²⁰.

«Fiecare dintre noi, arată mitropolitul Nicolae, își pregătește singur soarta. Și muncile viitoare și bucuriile viitoare ale fiecăruia dintre noi vor fi roada acelei vieți pe care o trăim și cu care murim toți. «Plata» celor săraci cu duhul, celor blânzi, celor milostivi, despre care vorbește Domnul în Fericiri, nu va fi o plată obișnuită, dată omului pentru osteneala lui, ci va fi prelungirea și adâncirea fericirii de a trăi cu Dumnezeu și a împlini voia lui cea sfântă, fericire de care adevăratul rob al lui Dumnezeu se bucură chiar în viața sa pămîntească»²¹.

«În timpul vieții noastre pămîntești, subliniază mitropolitul Nicolae, Domnul ne dă să presimțim fericirea vieții veșnice în toate prea bunele clipe din viața creștinului, cînd el se întîlnește cu Hristos în inima sa. Și cu cît mai mult ne vom asemăna cu Domnul, atîta timp cît trăim pe pămînt, cu atît mai strînsă va fi unirea noastră cu Domnul acolo în Împărăția Sa»²².

«Feriți-vă cei morți, cei ce deacum mor întru Domnul ! Odihnească-se de ostenelele lor, căci faptele lor vin cu ei» (Apoc. XIV, 13). Aici cuvîntul lui Dumnezeu nu spune : «Feriți-vă cei morți», ci adaugă : «Cei ce deacum mor în Domnul». Trecînd în viața care nu cunoaște sfîrșitul, ei au intrat în casa Tatălui lor ceresc.

Mai departe, mitropolitul Nicolae arată că «moare în Domnul acela care în viața lui pămîntească a năzuit cu sufletul spre Dumnezeu, acela care a trăit cu credință în el, în prea dulcele nostru Mîntuitor și Tată ceresc ; a crezut în El ca în izvorul vieții noastre, care ne dă bunătăți nenumărate, iar printre ele cea dintîi și cea mai prețuită bunătate este viața pămîntească — pentru pregătirea vieții veșnice. Cel ce moare în Domnul a trecut cu această credință pragul morții.

Întîmpină moartea cu pace în suflet, acela care a iubit pe Domnul în zilele vieții lui pămîntești, cu toate puterile sufletului și inimii lui. A dorit să trăiască așa cum ne-a poruncit Domnul să trăim ; s-a străduit ca Domnul să împărătească în sufletul lui ; ca Domnul însuși să cîrmuiască gîndurile lui, simțirile, dorințele lui. Cu astfel de iubire iubește pe Domnul său creștinul adevărat.

Își încheie călătoria pămîntească în Domnul acela care, îndeplinind porunca lui Hristos a iubirii aproapelui, s-a grăbit, cît a mers pe această cale pămîntească, să șteargă lacrimile celui ce plînge, să ajute pe cel sărac ; din toată inima a iertat jignirile, amărăciunile, mîhnirile ; niciodată n-a plătit pentru bine cu rău ; n-a răspuns la rău cu rău. Ținta vieții lui a fost să facă oamenilor cît mai mult bine. Despre un astfel de om nici dușmanul lui nu ar putea să spună alminteri decît ce a spus Saul proorocului David, fiindu-i foarte rău dușman :

20. *Ibidem*, p. 116

21. *Ibidem*, p. 114

22. *Ibidem*, p. 164

«Tu ești mai drept decât mine, fiindcă mi-ai răsplătit cu bine, pe cînd eu ți-am răsplătit cu rău» (I Împ. XXIV 18). Vrednic de intrare în viața veșnică este acela care, după porunca lui Hristos, a căutat mai-nainte de toate Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui. Niciodată n-a uitat de nemuritorul său suflet, hrănindu-l cu dumnezeiască hrană duhovnicească. Printre ostelenile și grijile vieții lui, mereu a ținut minte că cel dintîi gînd, cea dintîi dorință, cea dintîi faptă a lui, trebuie să fie mîntuirea sufletului, pentru ca nemuritorul lui suflet să se înfățișeze înaintea Feții Dumnezeiești pregătit pentru viața veșnică, pentru ca să plece într-acolo ca un rob credincios, ca un fiu al Domnului, ca un credincios al Tatălui ceresc, plin întru totul de iubire recunoscătoare și răspunzătoare iubiri dumnezeiești»²³.

Viața mitropolitului Nicolae a fost o viață de activitate intensă și un șir de renunțări la sine, cu adevărat un drum spre ușa Vieții, închisă acum, atît de neașteptat, după el.

Părintele Patriarh a toată Rusia, Alexei, a cuvîntat astfel cu acest prilej către credincioșii adunați :

«Conducem astăzi pe ultimul său drum pe prea iubitul nostru confrate I. P. S. mitropolit Nicolae. Stăm în jurul sicriului său cu tristețe adîncă, aducîndu-ne aminte că de curînd se afla printre noi și ne gîndeam că viața lui se va mai prelungi mult.

Moartea și despărțirea este cel mai înfricoșător lucru de care este încercat omul. Noi ne întristăm adînc cînd ne despărțim de un om apropiat pe care l-am iubit, l-am respectat și l-am văzut neconținut activ toată viața sa, iar acum îl privim cum stă în sicriu fără suflare și fără de glas. Limba omenească nu are cuvintele necesare care să exprime toată amărăciunea acestei despărțiri. Prin ce am putea alina durerea acestei despărțiri ? Numai prin convingerea noastră creștină că moartea nu înseamnă încetarea vieții, ci numai schimbarea chipului ei. Noi credem că putem întreține legătura duhovnicească cu cel mort, o legătură mai puternică și mai curată chiar decât cea din timpul vieții sale pămîntești.

Potrivit cuvîntului lui Dumnezeu, Biserica lui Hristos ne învață că moartea nu este nimicirea vieții, ci numai o ușă către viața de dincolo. Numai credința în această viață de dincolo și rugăciunile noastre ne mai pot liniști inima, cînd ne luăm rămas bun de la oameni ce stă în sicriu.

I.P.S. mitropolit Nicolae a aparținut Bisericii din cei mai tineri ani ai săi și a năzuit s-o slujească ca preot. Dumnezeu i-a binecuvîntat această dorință. Timp de aproape 40 de ani, el a fost luminător al Bisericii cu rang de episcop. Episcop fiind, el a propovăduit totdeauna că viața pămîntească este numai o pregătire pentru viața cerească. El și-a oficiat slujbele bisericești totdeauna cu dragoste și evlavie.

Domnul Dumnezeu l-a răsplătit cu mulți talanți duhovnicești și el nu și-a îngropat talanții în pămînt. De aceea, putem crede că Domnul

23. *Ibidem.* vol. III, p. 51-52

care a pus capăt vieții lui pămîntești, îl va primi în lăcașurile lui părintești și-i va da în Împărăția Cerului locul de care s-a învrednicit prin faptele sale pe pămînt.

Bucuriile și necazurile pămîntești sînt și ele o temelie pe care se întărește împărtășirea noastră la viața veșnică. De aceea nu ne este îngăduit să judecăm că un om și-a încheiat viața la timpul cuvenit sau nu. Căci Domnul este Cel ce hotărăște hotarele vieții omului și nimeni nu poate prelungi sau scurta anii vieții lui. Totul este hotărît de Domnul Dumnezeu și de aceea noi cei ce am rămas aici pe pămînt și petrecem pe apropiații noștri pe calea pe care tot pămînteanul merge, trebuie să ne mîngîiem cu gîndul că Domnul, din iubire pentru cel răposat va primi la sine sufletul confratelui nostru prea iubit.

Nu se cuvine, nici nu este necesar să vorbim acum despre virtuțile mitropolitului Nicolae. În clipa de față el ne cere numai rugăciunile noastre, deoarece sufletul său părăsind trupul încearcă anevoioasa vreme a depășirii suferinții. Se cuvine ca noi să rugăm cu osîrdie pe Domnul Dumnezeu să primească toată osteneala bisericească și de păstor a confratelui nostru I.P.S. mitropolit Nicolae, tot zeluș față de Biserica lui Hristos, toată grija sa pentru propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu, cuvînt care arată oamenilor calea către lumina și viața veșnică. Noi credem că Domnul Dumnezeu le va primi pe toate acestea ca pe o jertfă adusă Lui de răposatul mitropolit Nicolae.

Ne rugăm dar ca Domnul Dumnezeu să primească sufletul răposatului mitropolit Nicolae în lăcașurile Sale cerești și credem că prin rugăciunile osîrduitoare ale tuturor celor cari l-au cinstit în timpul vieții lui, pe cel adormit, Domnul îl va odihni în împărăția Sa Cerească. Amin²⁴».

A urmat apoi slujba înmormîntării de Părintele Patriarh Alexei, Mitropolitul Pitirim de Krutița și Kolomna, Mitropolitul Boris al Kersonului și Odesei, Arhiepiscopul Nicodim de Iaroslav și Rostov, Arhiepiscopul Serghie de Perm și Solikam, Arhiepiscopul Ioan exarh patriarhal al Europei Centrale, Episcopul Antonie al Sergheului, Episcopul Kiprian al Dmitrovului, Episcopul Alexei al Talinului și Estoniei și Episcopul Nicolae al Mukacevului și Ujgorodului, împreună cu clerici ai lavrei din Zagorsk, ai Academiei spirituale și ai bisericilor din Moscova. «Pe aripile puternice ale credinței s-au înălțat către Dumnezeu, una după alta, rugăciunile Bisericii ca Domnul să-l miluiască pe robul său, să-i ierte toate păcatele cu voie și fără voie și să-i odihnească sufletul în corturile dreptilor, căci nu este om care să fie viu și să nu greșească»²⁵. După ce toți au fost chemați să se apropie și să privească chipul cel înfricoșător al morții și al judecării lui Dumnezeu și să-i dea mortului sărutarea de pe urmă, începînd cu Părintele Patriarh Alexei, cei de față și-au luat rămas bun de la cel ce pînă de curînd

24. «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», ianuarie 1962, nr. 1, p. 20—21.

25. *Ibidem*.

slujea, predica și binecuvînta blînd și activ, mîngîietor și atent cu toți, iar acum, iată, stînd fără suflare și fără de glas. În cripta bisericii cu hramul Maicii Domnului de Smolensk a fost depus sicriul cu rămășițele mitropolitului Nicolae, iar I.P.S. Nicodim a rostit de trei ori cuvintele de despărțire: «Veșnică fie amintirea ta, vrednicule de fericire și neuitat pentru totdeauna frate al nostru, Mitropolit Nicolae!»

ANATOLIE ZAREA

ÎNVĂȚĂTURA NOULUI TESTAMENT DESPRE DRAGOSTE ¹

Iubirea este o însușire proprie tuturor oamenilor și în consecință cuvintele care exprimă această noțiune le găsim la toate popoarele, în toate limbile și graiurile. Noțiunea de iubire, la multe popoare, are mai multe nuanțe. Astfel, în limba greacă veche existau opt cuvinte care exprimau noțiunea de iubire, dintre care trei — fileo, agapao și eros — au pătruns în vocabularul internațional, intrînd în componența multor cuvinte compuse și dînd naștere termenilor filozofici de iubire sublimă, pătimașă sau erotică.

Filozofia tuturor popoarelor a cugetat, în general, mult și neîncetat asupra sensului iubirii în raporturile dintre oameni și în domeniul relațiilor cu puterile supra-naturale.

Revelația noastră creștină învață prin gura Sf. Ioan Teologul, apostolul iubirii, că însuși «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8), că iubirea este esența însăși a lui Dumnezeu, este o însușire inseparabilă a esenței divine. Faptul acesta poate fi astfel, întrucît Dumnezeu, după învățătura noastră creștină, este Unul în ființă și totodată întreit în persoane (Matei XXVIII, 19; Ioan X, 30, 38; XIV, 26 etc.). Această învățătură despre Sf. Treime, proprie numai creștinismului, este o dogmă care ne îngăduie să înțelegem pe deplin posibilitatea dragostei care este în Dumnezeu și necesitatea existenței ei în lume. Căci numai aici, în descoperirea Noului Testament, este lămurită și răsună simplu învățătura că în dumnezeirea cea una trainicele Persoane ale Sfintei Treimi trăiesc marea iubire atotdăruitoare a Uneia către Cealaltă, iubirea adevărată, autentică, ce n-are nimic comun cu egoismul sau cu autoafirmarea egoistă (samost) nici cu schimbabilitatea (prihot) sau autoadmiraarea.

Sf. noastră Scriptură afirmă că «Tatăl iubește pe Fiul și toate le-a dat în mîna Lui» (Ioan III, 35), Fiul se supune din dragoste voinței Tatălui și mărturisește: «nu caut voia mea, ci voia Tatălui celui ce m-a trimis» (Ioan V, 30). Sfîntul Duh, care asistă Biserica întemeiată de Fiul, după voia Tatălui, care-l asistă pe Fiul nu caută nimic pentru Sine, ci ajută cu dragoste lucrarea Fiului. «Iar Mîngîietorul, Duhul Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl în numele meu, acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte toate cîte v-am spus» (Ioan XIV, 26). Aici, iubirea în toată plînatatea ei este într-adevăr lege a vieții și calitate ființială a Dumnezeirii.

Această iubire atotcuprinzătoare care «niciodată nu cade» (I Cor. XIII, 18) a creat lumea văzută ca ea să constituie obiectul unei noi dăruiri ale sale. În dragostea reciprocă a Persoanelor Sfintei Treimi, Fiul lui Dumnezeu, Înțelepciunea cea ipostatică a lui Dumnezeu, a conlucrat cu iubirea Tatălui «cînd El a întemeiat cerurile» (Pilde VIII, 27) și a făcut pămîntul din cele dintîi fire de praf din lume (Pilde VIII, 26). Atunci Înțelepciunea ipostatică «era meșterul Lui» «desfășîndu-se fără încetare în fața lui» (Pilde VIII, 30). Iar cînd Tatăl Creatorul, Artistul și Arhitectul universului, a întărit în acesta existența creaturii raționale, creînd pe om după chipul lui Dumnezeu, Înțelepciunea a înfîmpinat cu dragoste această făptură nouă dezmiardîndu-se pe rotundul pămîntului Lui și găsindu-și plăcerea printre fii oamenilor (Pilde VIII, 31). De aceea, nu în zadar Sf. Apostol Ioan Teologul vede în această dragoste a lui Dumnezeu temeiul trebuinței dragostei în noi: «Noi iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit cel dintîi» (I Ioan IV, 19). Același lucru îl spune însuși Domnul nostru Iisus Hristos: «Precum m-a iubit pe mine Tatăl, și eu v-am iubit pe voi, rămîneți în dragostea mea» (Ioan XV, 9), «Că însuși Tatăl vă iubește, pentru că și voi m-ați iubit» (Ioan XVI, 27). Revărsarea aceasta a dragostei dumnezeiești peste

1. Liubov pe uceniu Novogozaveta; prelegere ținută în calitate de doctor la Institutul teologic protestant din Cluj la 12 dec. 1955 după închinarea diplomei de conferire a titlului științific de doctor în teologie, în „Slova reci i statiî“ Vol. IV (1952—1957) de Mitropolit Nicolai (Krutîțki i Kolomenski).

lume este cu adevărat măreață și infinită. «În aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul său cel unul-născut l-a trimis Dumnezeu în lume... ca ispășire pentru păcatele noastre (I Ioan IV, 9-10). «Tatăl a trimis pe Fiul, Mântuitor al lumii» (I Ioan IV, 14).

Crearea omului după chipul lui Dumnezeu ne învederează, de asemeni, îndatorirea de a avea în noi dragoste. Dacă Dumnezeu este Iubire, toți cei ce poartă chipul Său, trebuie să trăiască în iubire. «Vedeți ce iubire ne-a dăruit nouă Tatăl, ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu și sintem» (I Ioan III, 1—IV, 7). «Prin aceasta se vădesc fiii lui Dumnezeu și fiii diavolului. Oricine nu face dreptate nu este din Dumnezeu, asemenea și cel ce nu iubește pe fratele său» (I Ioan III, 10). Dar dacă noi purtăm iubirea, ca pe una din cele mai însemnate trăsături ale chipului lui Dumnezeu în noi, ea se va vădi și va conduce relațiile noastre cu Dumnezeu și cu semenii noștri. Din aceasta decurge limpede învățătura lui Hristos despre lucrul cel mai de seamă din Lege și Descoperire, adică despre iubirea către Dumnezeu și aproapele (Marcu XII, 30-31).

II.

Dragostea către Dumnezeu și aproapele a pus-o pentru noi în capul unghiului Insuși Domnul nostru Iisus Hristos. Să ne amintim cum a fost aceasta. În timpul uneia din convorbirile Domnului cu cărturarii și fariseii «unul din ei, care era om de legi, ispitindu-L. L-a întrebat și a zis: Învățătorule, care poruncă este mai mare în lege? Iară Iisus i-a zis: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău: aceasta este întâia și cea mai mare poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia este: să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Aceste două porunci cuprind toată legea și proorocii» (Matei XXII, 35-40).

Cel dintâi lucru pe care trebuie să-l subliniem în aceste puține cuvinte care cuprind în ele, după cuvântul Domnului, toată înțelegiunea și Descoperirea Vechiului Testament și întregul program de activitate al omului Noului Testament, este legătura reciprocă absolută dintre porunci: nu putem îndeplini una din porunci, fără a o îndeplini pe cealaltă. Deseori se consideră că prima poruncă precumpănește în mod clar asupra celei de a doua și, într-adevăr trebuie făcută o ierarhie a valorilor, în care ceea ce este înălțime supremă (și întrucât ne referim la Dumnezeu, este vorba de ceva înfinit de înalt, trebuie să primească și devotamentul cel mai mare. De aceea Hristos spune: «Cel ce iubește pe tată sau pe mamă mai mult decât pe mine, nu este vrednic de mine. Și cel ce iubește pe fiu sau pe fiică mai mult decât pe mine, nu este vrednic de mine» (Matei X, 37).

Totodată, legătura strânsă dintre aceste două porunci nu se poate nici nega și nici pune în discuție. Să ne amintim cel puțin de această afirmație a Sf. Apostol Ioan în epistola sa: «Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este, pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care-l vede, nu poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede. Și această poruncă avem de la El: cine iubește pe Dumnezeu, iubește și pe fratele său» (I Ioan IV, 20-21). Prin urmare, porunca întâia nu poate fi gândită fără cea de a doua. Iar legătura inversă, a poruncii a doua cu cea dintâi a exprimat-o minunat în schema sa genială — prin simplitatea și caracterul ei intuitiv — înțeleptul bărbat din vechime și așez al Orientului creștin, avă Dorotei care a reprezentat lumea sub forma unui cerc, iar pe Dumnezeu ca centru al acestui cerc. Câtă vreme trăim în această lume, lumește, a spus el, mergem pe linia cercului și nu ne putem deloc apropia toți deodată unul de altul. Dacă vom încerca a ne apropia de unul din frați, vom începe a ne îndepărta de altul. Și așa totdeauna și în toate. Dar să căutăm a fi de către centru — către Dumnezeu; ce va urma? Cei care se îndreaptă către unicul centru vor observa îndată că ei se apropie unul de altul. Prin urmare, prin dragostea și aspirația noastră către Dumnezeu cel ceresc dobândim dragoste și apropiere de frații noștri de pe pământ.

Cea de a doua caracteristică a poruncilor iubirii este strânsa lor legătură cu îndatorirea purității morale, cu stilul integr al vieții omului, a gândurilor și comportării lui. Pe Dumnezeu îl putem iubi numai din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul și nu se cuvine să-i închinăm numai o parte din noi însine. Nu trebuie să slujim la doi domni, lui Dumnezeu și Mamona (Matei VI, 24). Nu este îngăduit să păstrezi ceva pentru

ține însuși, fără a-i oferi lui Dumnezeu. Numai printr-o oferire deplină și neîmpărțită către Dumnezeu capătă omul marea comoară a vieții, lumina și bucuria ei. Cel ce-și cruță sufletul său, și-l va pierde, iar cel ce-și pierde sufletul său, îl va afla (Matei X, 39), a spus Domnul. Dragostea nu caută ale sale (I Cor. XIII, 5), adaugă la cele spuse Sf. Ap. Pavel. Oare nu de această integritate vorbește în Apocalips Sf. Ap. Ioan când scrie despre Biserica din Laodicea: «Știu faptele tale, că nu ești nici rece, nici fierbinte. O, de ai fi rece sau fierbinte! Astfel, fiindcă ești căldicel — nici fierbinte, nici rece — am să te vărs din gura Mea» (Apoc. III, 15-16). De aici urmează că dragostea moare din cauza stării de căldiceală, iar în răceală ea nu se poate naște, căci cere o inimă întregă, fierbinte, neirosită în altceva.

Cea de a treia caracteristică a poruncilor iubirii este profundul lor realism. Sintenț chemați să iubim pe aproapele nostru «ca pe noi înșine». Cu alte cuvinte, omului nu i se pune în față o sarcină supraomenească de a înceta a fi el însuși sau să renunțe cu desăvârșire, la sine, ci i se propune să extindă simțul de autoconservare, de frățietate și intimitate, pe care-l are față de sine, față de trupul său și de rudele sale după trup, asupra tuturor celor din jur, asupra întregii lumi. Aceasta înseamnă că în lumina simțămintelor obișnuite de rudenie trebuie să-i considerăm frați pe toți oamenii, iar în lumina dragostei filiale, inerente fiecăruia din noi, voim să-l recunoaștem pe Dumnezeu drept tată, iar Biserica drept mamă. Atunci va trăi omul marelui triumf al iubirii și va deveni capabil de a manifesta în gradul cel mai înalt, despre care avem cunoștință din îndemnul Domnului nostru Iisus Hristos: «Iubiți pe vrășmașii voștri, binecuvințați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă supără și vă prigonesc, ca să fiți fiii Tatălui vostru cel din ceruri» (Matei V, 44-45). Abia atunci vom înțelege că «mai mare dragoste decât aceasta, că cineva să-și pună sufletul pentru prietenii săi, nimeni nu are» (Ioan XV, 13).

Acestea sînt minunatele însușiri ale adevăratei iubiri lăsată nouă cu limbă de moarte de Domnul nostru Iisus Hristos ca lege de viață. Ele ne arată că în aptitudinea și înclinația de a iubi a inimii omenești este conținută temelia veșnică a deosebirii binelui de rău. Insușirile acestea sînt însă departe de a epuiza toate caracteristicile iubirii evanghelice, ale cărei adîncimi ni se dezvăluie și din alte texte ale Sfintei Scripturi.

III.

Textul următor ca importanță, în cadrul Revelației Noului Testament, cu privire la iubire, trebuie considerat cel al Sf. Ioan Teologul aflat în prima sa epistolă sobornicească: «În iubire nu este frică, ci iubirea desăvârșită alungă frica» (I Ioan IV, 18). În aceste cuvinte ale apostolului iubirii ni se revelează iubirea liberatoare, iubirea care sfarmă multe și grele cătușe, iubirea care dezleagă de păcate. Manase, împăratul evreilor, păcătos și mare vinovat, plin de căință fiind, a caracterizat astfel în rugăciunea sa de pocăință starea omului căzut în păcate: «Strîns sînt eu cu multe cătușe de fier, încît nu pot să-mi ridic capul meu și nu am nici loc de odihnă, pentru că te-am mințat, și am făcut rău înaintea ta; n-am împlinit voia ta, nici am păzit poruncile tale, ci am pus urciuni și am înmulțit smintele» (II Paralipomena, cap. 36).

Intr-adevăr, păcatul face rob din om, îi ia puterea, îl privează de voință și-l pune în poziție de călcător de lege înaintea lui Dumnezeu. Dar e de ajuns ca omul să dobindească dragoste și îndată, chiar în căderea sa, începe să-l simtă pe Dumnezeu ca pe un tată iubitor și, cunoscînd marelui simțămînt filial, din călcător de lege ce se află în fața judecății, devine fiu, fie și fiu pierdut deocamdată, dar întîmpinat de-acum cu iubire de Tatăl cel plin de milă. Pe măsură ce se înrădăcinează dragostea, acest sentiment se întărește în om și el începe să cunoască tot mai mult unirea sa cu Dumnezeu. «Cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu rămîne în el» (I Ioan IV, 16). Iar unde este Dumnezeu, nu-și are loc păcatul și, iată, de pe omul care-l iubește pe Dumnezeu cad lanțurile patimilor și ale viciorilor, răul se îndepărtează de el și omul cîștigă libertatea pierdută prin păcat, deoarece dragostea nu cunoaște constrîngerile. Nelegiuitul de ieri începe a trăi legea iubirii dumnezeiești. «Iubirea pînă într-atîta se desăvârșește în noi, încît să avem îndrăzneala în ziua judecății, căci precum este El, așa sîntem și noi în lumea aceasta» (I Ioan IV, 17). Această îndrăzneală anume, a iubirii filiale, l-a înălțat

cîndva pe culpătimitorul Iov deasupra prietenilor săi care-l recunoșteau pe Dumnezeu în chip juridic, dar nu ca Iii, în duhul dragostei — și a făcut de rușine pe diavol care-l suspecă pe Iov de devotament interesat, egoist, către Dumnezeu.

După ce ne liberează de robia păcatului, iubirea ne slobozește și de autoafirmarea egoistă. Această autoafirmare, egoismul și trufia sînt asupritorii cei mai îngrozitori ai omului. Satana însuși, după învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii, a căzut cîndva de la fața lui Dumnezeu și și-a pierdut legătura cu Dragostea Dumnezeiască, deoarece s-a cugetat pe sine centrul lumii. Mîndria îngustează orizonturile spirituale ale omului, nimicește obiectivitatea înțelegerii sale, închide în sine și condamnă la izolare. În autoafirmarea sa «eul» nostru ne împiedică să vedem lumea și pe Creatorul său. Și chiar dacă, în situația aceasta, păzim toate poruncile și săvîrșim toate faptele bune, rămînem totuși niște neprihăniți trufași, smochini fără rod, străini față de Tatăl Ceresc, deoarece faptele noastre sînt roade ale autoafirmării egoiste și nu ale iubirii. Despre acest lucru scrie și Sf. Apostol Pavel în epistola întîia către Corinteni cap. XIII: «De-aș grai în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, m-am făcut aramă sunătoare și chimval răsunător. Și de-aș avea darul proorociei și de-aș ști toate tainele și de a-și avea toate cunoștințele și de-aș avea toată credința, încît să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sînt. Și de-aș împărți toată averea mea și de-aș da trupul meu să-l ard, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește» (vers. 1-3).

Dar, de îndată ce ne vom învoi să ne luminăm viața prin punerea în aplicare a legii iubirii, viața noastră va începe treptat a se transfigura împreună cu noi înșine. Apostolul Pavel exprimă așa însușirile iubirii desăvîrșite: «Dragostea îndelung rabdă, este bună, dragostea nu pizmuieste, dragostea nu se îngîmfă, nu se semețește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gîndește răul, nu se bucură de nedreptate, dar se bucură de adevăr, toate le îndură, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă» (I Cor. XIII, 4-7). De aici, din această definiție a iubirii se desprinde limpede și calea transfigurării omului și a vieții sale.

Trufașul «eu» paralizază relațiile omului cu lumea înconjurătoare. În virtutea conștiinței sale că este o ființă excepțională, un astfel de om este posedat de frica lezării amorului său propriu, a umilirii personalității sale și a ignorării locului său «special» în mijlocul lumii. El nu poate comunica liber și cu voce bună cu aproapele deoarece îl bănuiește de intenția de a-i pricinui cutare sau cutare rău. Dar «dragostea îndelung rabdă», ea nu cunoaște frica aceasta, ea nu se teme, ci-l compătimizește pe cel care nu cunoaște calea binelui și de aceea este totdeauna gata să se sacrifice pentru îndreptarea aceluia. Dar și Iisus cînd era răstignit pe cruce nu era cuprins de frică, nici chiar nu s-a mîniat, ci se ruga numai pentru răstignitorii săi.

Adevărata dragoste este totdeauna bună (I Cor. XIII, 4), adică la orice nevoie și amarăciune a aproapelui răspunde cu mîngîieri și ajutorare, «se apropie cu blîndețe de cei incinși de mînie, pentru a-i potoli și slinge, nu numai cu o răbdare bărbătească, ci și cu condescendență și înduplecări tratează rana și vindecă plaga» (Sf. Ioan Hristosom). Așadar, îndurarea este acea virtute a inimii fără de care n-are valoare în fața lui Dumnezeu nici o binefacere. În legătura cu aceasta Sf. Ioan Gură de Aur spune că Mîntuitorul, cînd ne înfățișează Înfricoșata Judecată, «nu amintește de nici o virtute, afară de faptele îndurării, deși ar fi putut cuvînta și așa: veniți cei binecuvîntați, căci ați trăit neprihăniți, ați păzit fecioria, ați ales viața după evanghelie, dar nu le amintește, nu pentru că n-ar fi vrednici de pomenire, ci fiindcă virtuțile acestea sînt mai mici decît îndurarea».

Omul trufaș suportă anevoie bunăstarea, fericirea și îndeosebi superioritatea într-o privință oarecare a aproapelui său. Față de acesta lui se pare potrivit numai să spunge de furie, să pismuiască și poate chiar să-i pricinuiască daune. Însă «dragostea nu pizmuieste, dragostea nu se îngîmfă, nu se semețește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gîndește răul» (I Cor. XIII, 4-5) și de aceea triumfă asupra oricărui fel de rău în raporturile noastre cu lumea înconjurătoare, dîndu-le un caracter de libertate și bucurie.

Mărginit prin trufia sa, omul este în stare să se bucure cînd vede pe aproapele său căzînd în greșeli și chiar să nu țină seama că aceste greșeli aduc oamenilor pagube reale. Dar dragostea «nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr» (I Cor. XIII, 6)

și de aceea biruie orice minciună în relațiile dintre oameni. Prin bucuria de adevăr, apostolul înțelege — evident — bucuria pentru binele care-i bucură pe alții, fără să ne privească personal pe noi. «Să plăngi cu cei ce plâng, nu este greu, dar să te bucuri cu cei ce se bucură nu este prea ușor: compătimim mai lesne pe cei care se află în nenorociri decât ne bucurăm cu cei ce trăiesc în prosperitate. Acolo, singură starea de nefericire este îndejuns ca să îndemnem și o piatră să compătimizească, aici însă, unde este bunăstare, invidia și voința cea rea nu îngăduie nici celui foarte iubitor de înțelepciune să se facă părtaș la bucurii» — așa se exprimă unul din vechii părinți ai Bisericii.

Fiecare din noi știe cât este de greu să ieși pe cel ce aștează la demnitatea noastră, la bunurile noastre, la viața noastră; dar când pătrunde iubirea în inima noastră, ea «acoperă totul» (I Cor. XIII, 7), dând uitării păcatele semenilor noștri. Înainte de a face aceasta «fiecare, uitând de greșelile proprii, nemăsurat de mari și deseori nemeritând iertare, clevește peste măsură greșelile aproapelui, cu mult mai mici și adesea binemeritând iertarea; se găndește cu plictiseală la ale sale, dar inima îi saltă de bucurie când vorbește de greșelile altora și-și pierde tot timpul clevețind cu rea voință și criticând faptele celorlalți» (Isidor Pelusiotul). Omul cel bun, care iubește cu adevărat, consideră însă buni pe toți oamenii.

Până când ajungem să simțim jugul cel bun al iubirii, fiecare din noi este gata a veghea zi și noapte de strajă asupra meritelor imaginare sau reale, asupra autorității sale pretinse sau autentice, neavând nici o încredere în aproapele său. «Dragostea însă toate le crede» (I Cor. XIII, 7) și de aceea biruie totdeauna teama și neîncrederea în raporturile dintre oameni.

Când omul își pune nădejdea numai în el, suportă greu neizbânzile inevitabile în viață și care-l poartă din încredere prea mare în sine în deprimare. Dragostea însă, suportă totul (I Cor. XIII, 7) și chiar dacă are parte de insuccese în facerea binelui, nu se oprește în loc, ci înventează procedee noi de atingere a scopului însuflețindu-se cu speranța că Dumnezeu îl va binecuvînta cu izbânzi în lucrarea iubirii.

Prin urmare, dacă omul ajunge a fi pătruns de duhul iubirii lui Hristos, el devine liber de păcat și nu mai cunoaște frica de moarte, deoarece «dragostea nu cade niciodată, proorocirile se vor desființa, limbile vor înceta, cunoștința se va sfârși» (I Cor. XIII, 8).

Astfel, iubirea — mama libertății — ne eliberează de robia față de păcat și înlii de toate de păcatul cel mai înspăimîntător — mîndria. În iubirea față de Dumnezeu se cuprind toate îndatoririle morale ale creștinului.

IV.

Amintindu-și de cuvintele Mîntuitorului adresate fariseului Simon în legătură cu femeia păcătoasă, care a uns picioarele lui Iisus cu mir de mult preț, Apostolii lui Hristos n-au oboșit chemînd pe fiii Bisericii lui Hristos să se desăvîrșească în dragoste. «Copiii mei, să nu iubim cu cuvîntul, nici cu limba, ci cu fapte și cu adevărul» (I Ioan III, 18) îndeamnă Sf. Ap. Ioan Teologul, subliniind totodată că dragostea lui Dumnezeu se caracterizează în mod obligator prin faptă și adevăr. Și tot aici el adaugă: «Cine iubește pe fratele său rămîne în lumină» (I Ioan II, 10), în timp ce «cel ce nu iubește pe fratele său rămîne în moarte» (I Ioan III, 14). Puterea această a iubirii de a da lumină și viață este în legătură cu esența ei dumnezeiască, deoarece iubirea, mai mult decât orice altă virtute, ne face asemănători cu Dumnezeul Iubirii și al Luminii. Sf. Apostol Petru mai adaugă la aceasta că «dragostea acoperă mulțime de păcate» (I Petru IV, 8). Vom putea înțelege această lucrare a iubirii în noi dacă ne vom reaminti că iubirea ne ridică în rangul de fii ai lui Dumnezeu. Iar această cinste este pentru noi garanția îndurării și iertării din partea Tatălui către noi, fiii săi.

Sf. Apostol Pavel acordă foarte multă atenție dezvăluirii esenței iubirii evanghelice. În afară de dumnezeiescul imn al dragostei cuprins în capitolul al 13-lea al epistolei sale către Corinteni, găsim aceleași idei și îndemnuri la iubire și în alte epistole ale sale. «Urmăriți dragostea» (I Cor. XIV, 1), «toate ale voastre cu dragoste să se facă» (I Cor. XVI, 14), îndeamnă Apostolul explicîndu-și îndemnul și zicînd că «dragostea este legătura desăvîrșirii» (Colos. III, 14). Într-adevăr, dacă dragostea este

unul din atributele fundamentale ale Divinității, în spiritul credinței noastre în Dumnezeu ca Perfecțiune Supremă, și dragostea trebuie să fie o perfecțiune între perfecțiuni. Insuși Domnul nostru Iisus Hristos a spus că în dragoste se cuprinde toată legea și profeții (Matei XXII, 40). Iar Apostolul întărește aceasta când afirmă că «dragostea este împlinirea legii» (Romani XIII, 10). Așadar, pentru că cuprinde în sine toată legea și întreaga Revelație, dragostea este cu adevărat cuprinderea totală a desăvârșirii. Cu alte cuvinte, cel ce a dobândit iubirea are deja totul, căci posedând iubirea, posedă pe Dumnezeu.

Apostolul Pavel, a cărui dragoste pentru fiii săi spirituali a fost atât de înaltă și de desăvârșită încât ar fi dorit să fie el însuși anatema de la Hristos pentru frații lui (Romani IX, 3) dorește tuturor fraților creștini «să se mîngîie inimile lor, uniți fiind în dragostea și spre toată bogăția încredințării înțelegerii, spre cunoașterea tainei lui Dumnezeu și Tatălui și a lui Hristos în care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței» (Col. II, 2—3). «Apostolul dorește, — spune Sf. Ioan Gură de Aur — ca ei să nu se îndoiască de nimic, să fie încredințați de toate. El vorbește despre acea convingere care vine din credință. Există o convingere care se datorește raționamentului deductiv, dar aceasta n-are exclusivă valoare. Eu știu, spune el, că voi credeți, dar eu vreau ca voi să fiți convinși din plin, convinși în toate, ferm. Voi ați aflat cîtă grijă port ca să vă convingeți în mod inteligent și nu fără înțelegere».

Aceasta este puterea iubirii în cunoașterea tainelor dumnezeiești, în cuprinderea înțelepciunii și a priceperii. Aceași putere acționează și în crearea omului nou, în transfigurarea sa. Intrucît adevărata dragoste pentru aproapele este o atracție a noastră față de principiul divin care există în el — fiecare om este purtător al chipului lui Dumnezeu — tot ce este rău, nedesăvârșit, care denaturează chipul lui Dumnezeu în om nu trebuie, nu putem și nici nu dorim să iubim, decît dacă am pierdut dragostea lui Hristos». Prin urmare, această dragoste nu este numai mîngîietoare, ci trebuie să fie și exigentă față de obiectul ei, în numele nașterii din nou, căci însuși «Domnul pe cine-l iubește, îl pedepsește» (Evrei XII, 6).

Chipul în care se poate dobîndi această iubire, ni-l arată limpede vestitul episcop ascet din Rusia, Ignatie Branceaninov: «Dă-i aproapelui — spune el — cîntea ce i se cuvine chipului lui Dumnezeu, fără a face deosebire de vîrstă, sex sau stare socială și, pe încetul, va începe să se ivească în inima ta sînta iubire». Dar cum să ne purtăm cu cei la care din cauza stării lor păcătoase, ar fi oarecum anevoie să mai găsim vreo licănire a originii lor divine? — «Cei lipsiți de slava creștinismului — spune în această privință episcopul Ignatie — nu sînt lipsiți de cealaltă slavă, pe care au primit-o la creație: ei au chipul lui Dumnezeu. Chiar dacă chipul lui Dumnezeu va fi aruncat în flăcările iadului cel îngrozitor, și acolo eu trebuie să-l cinstesc. Ce am a face cu flăcările și cu iadul? Acolo este aruncat chipul lui Dumnezeu, potrivit judecății lui Dumnezeu: datoria mea este să păstrez respect pentru chipul lui Dumnezeu și în felul acesta să mă păzesc pe mine de iad. Celui orb și leprosului și nebunului și pruncului și criminalului și păgînului dă-i cîntea ca fiind chipul lui Dumnezeu. Ce te priveșc pe tine neputințele și lipsurile lor! Poartă grijă de tine ca să nu ai lipsuri în iubire. În creștini cînteste-L pe Hristos care a spus în învățăturile Lui și ne va spune din nou cînd va hotărî soarta noastră veșnică: «Intrucît ați făcut acesteia unuia din acești frați mai micî ai Mei, Mie le-ați făcut» (Matei XXV, 40). În purtările tale față de aproapele, păstrează în memoria ta această învățătură a evangheliei și te vei face purtător al dragostei de aproapele. Purtătorul iubirii de aproapele începe să aibă iubirea de Dumnezeu».

Această dragoste este de așa chip încît atunci cînd omul o cunoaște, ea devine pentru el armură (I Tesal. V, 8) și, zidindu-l (I Cor. VIII, 1), îi înalță cunoașterea și sentimentele (Filipeni I, 9), îl înzestrează cu harul Sîntului Duh și ea însăși se face, din nou, în el cea dintîi roadă a sa. «Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, cumpătarea. Impotriva acestora nu este lege» (Galat. V, 22-23). Asemenea razelor ce pleacă dintr-o sursă de lumină, toate virtuțile omului creștin se îmbină în iubire despre care Toma Kempis a spus: «Mare lucru este dragostea, o foarte mare bogăție. Ea singură

ușurează ceea ce este greu — și te face să suferi cu duh neschimbat toate tălăzuirile vieții.

Ea își duce, astfel, povara fără să-i simtă apăsarea și preface în dulceață amărăciunea cea mai mare.

Dragostea lui Iisus Hristos este mărinimoasă — e în stare de mari isprăvi — și te îmboldește către desăvârșire.

Dragostea năzuiește către înalt — și nu se lasă împiedicată de cele pămîntești. Dragostea se vrea slobodă și dezlegată de toate simțirile cele lumești, ca astfel privirea ei să străbată, fără împiedicare, pînă la Dumnezeu, să nu fie întîrziată întru săvîrșirea celor bune și nici doborîită de răutatea zilelor.

Nimic nu-i mai dulce ca dragostea, nimic nu-i mai tare, mai înalt, mai nesfîrșit, mai plăcut, nu-i nimic mai desăvîrșit, nici mai bun în cer și pe pămînt — fiindcă dragostea porcede de la Dumnezeu și nu se poate întemeia decît pe Dumnezeu, mai presus de toate făpturile¹.

Aceasta este învățătura cuvîntului lui Dumnezeu din Noul Testament despre iubire².

ÎNVĂȚĂTURA VECHIULUI ȘI NOULUI TESTAMENT DESPRE DREGĂTORIA DE PĂSTOR *

Cînd dorim să studiem un fenomen oarecare, însemnat, ca să-i lămurim caracterul, înțelesul și semnificația lui, se cuvine să-l cercetăm în perspectiva istoriei spre a-i cunoaște originea și dezvoltarea sa. Atunci, într-adevăr, el ni se va înfățișa sub chipul său cel adevărat și-i vom pătrunde nu numai trecutul, ci și semnificația sa actuală.

De pildă cînd cel dintîi martir, Sf. Ștefan, a voit să dovedească adevărul creștinismului, el a desăvîrșit în fața ascultătorilor săi întreaga istorie a Așezămîntului Vechiului Testament. Aceeași metodă a folosit-o și Sf. Apostol Pavel, iar regele Agripa cînd îl asculta odată, a remarcat: «Cu puțin vrei să mă convingi să devin creștin» (Fapte 26, 28). Altădată, definind sensul credinței, Sf. Apostol Pavel cita o serie de informații istorice, în legătură cu importanța pe care a avut-o credința în viața diferitelor persoane binecunoscute tuturor (Evrei 11, 1—40).

Cînd se ridică problema dregătoriei creștine de păstor, este cu totul folositor să se urmărească, fie și pe scurt, istoria dregătoriei de păstor în Vechiul Testament care a precedat din punct de vedere logic și istoric dregătoria de păstor a Noului Testament. Ne vine acum în minte, fără voie, expresia unui scriitor creștin: Noul Testament în Vechiul Testament se ascunde, iar Vechiul Testament în Testamentul Nou se descoperă.

Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament arată că conducătorii spirituali ai poporului, care îndeplinesc îndatoriri de păstor se împart în două categorii de persoane: preoți și prooroci. Preoții și proorocii trebuiau să se completeze reciproc, dar au fost cazuri în care activitatea de demascare a proorocilor s-a îndreptat și asupra preoților.

Pe baza datelor pe care ni le oferă cărțile sfinte ale Vechiului Testament, să încercăm a caracteriza dregătoria de păstor a Vechiului Testament. Termenul de «preot» îl găsim foarte curînd în Biblie. Istorisind întoarcerea lui Avraam¹ după victoria asupra dușmanilor săi, acasă în pădurea Mamvri, scriitorul cărții Facerei redă acest amănunt. În întîmpinarea lui Avraam a ieșit Melhisedec, împăratul Salemului și i-a

1. *Imitatio Christi* (cartea III, cap. V : „Despre minunatele roade ale dragostei dumnezeiești”), pp. 131—132, versiune nouă de Al. L.-M., București, 1940.

2. Cf. „Jurnal Moskovskoi Patriarhii”, nr. 2, 1956.

* Vethozavetnoe i novozavetnoe ucenie o pastirstve, expunere rezumativă a cuvîntării înfățișate cu prilejul obținerii titlului de doctor honoris causa, la Facultatea de teologie ortodoxă din Preașev (13 decembrie 1954) în „Slova, reci i statii”, vol. IV (1954—1957) de Mitropolit Nikolai (Kruțički i Kolomenski), Editura Patriarhiei din Moscova, 1957, pag. 391—408.

1. Avram a început a se numi mai tîrziu Avraam ceea ce în traducere din limba veche evreiască înseamnă: „tată al mai multor neamuri” (Facere 17, 5).

adus pâine și vin. El era preotul Dumnezeuului celui Preaînalt, el l-a binecuvîntat pe Avraam și i-a spus: «Binecuvîntat să fie Avraam de Dumnezeu Cel Preaînalt, zidi-torul cerului și al pămîntului. Și binecuvîntat să fie Dumnezeuul Cel Preaînalt care a dat pe vrăjmașii tăi în mîinile tale». Avraam i-a dat lui Melhisedec zeciuială din toate (Facere 14, 18—20).

Personalitatea acestui preot Melhisedec și împărat al Salemului, este enigma-tică. După cuvîntul Apostolului Pavel el apare în istoria scriitorului cărții Facerei, «fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrșit al vieții».

Sf. Apostol Pavel vede în preoția lui Melhisedec prototipul preoției veșnice a Noului Testament, a cărei temelie a pus-o Hristos Mîntuitorul și despre care proorocul și împăratul David încă a spus: «Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melhise-dec» (Psalmul 109, 4).

Ceva mai tîrziu, cea de a doua carte sîntă a Vechiului Testament («Ieșirea») arată numele altui preot, care a trăit în țara Madian, Ietro, pe a cărui fiică, Sefora, a luat-o în căsătorie Moise, după ce a fugit din Egipt (Ieșire 2, 15—21). Despre Ietro, ca și despre Melhisedec, avem date foarte puține și fragmentare. Ceea ce se poate spune cu certitudine însă este că amîndoi au fost păstori ai poporului «care chemau numele adevăratului Dumnezeu».

Cînd poporul evreu a ieșit «cu putere mare și braț înalt» din pămîntul Egiptului, trecînd ca pe uscat pe fundul Mării Roșii și a primit la poalele muntelui Sinai legea scrisă de însuși Dumnezeu pe tablele legii, cînd a fost alcătuit în amănunt planul viitorului cort, pentru facerea slujbelor dumnezeiești în acest cort, după cuvîntul lui Dumnezeu, s-a organizat instituția preoților și leviților. Marele preot a fost Aaron, fratele lui Moise, iar preoți — fiii săi: Nadab, Abiud, Eleazar și Itamar. Aaron trebuie să poarte veșminte speciale, veșminte speciale corespunzătoare au trebuit să poarte și fiii săi. Slujirea lor ca preoți a necesitat sfințirea lor prealabilă. Rînduiala amănunțită a acestui lucru, Moise a primit-o nemijlocit de la Insuși Dumnezeu (Ieșire 29).

Îndatorirea cea dintîi și fundamentală a preoților Vechiului Testament era aceea de a face slujbele religioase la cort (Ieșire 29, 44, cf. Ieșire 30, 30; 40, 12—15). Ei trebuiau să respecte aici cu strictețe regulile stabilite pentru aducerea jertfelor (Levitic, cap. 1). Încălcarea acestor reguli putea fi primejdieoasă pentru preoții înșiși. Fiii lui Aaron, Nadab și Abiud, care au folosit «foc străin» la aducerea jertfelor, au fost uciși. Preoții trebuiau să aibă foarte mare grijă de sine în timpul slujirii lor. Înainte de a intra în cort sau de a se apropia de altar, preoții nu trebuiau să bea vin sau băuturi tari, pentru ca să fie în stare, după cum spune Biblia, să deosebească «ceea ce este sînt de ceea ce nu este sînt și ce e curat de ceea ce nu este curat».

Preoții erau obligați să învețe pe fiii de rînd ai lui Israel toate legile pe care le-a primit de la Domnul Moise și pe care le-a dat fiilor lui Israel (Levit 10, 10—11). În grija preoților era și viața de familie a poporului lui Israel. Preoții trebuiau să cerceteze și cazurile de încercare a fidelității conjugale (Numeri 5, 11—31). Hotărîrile preoților erau obligatorii pentru ambele părți. Preoților le revenea judecata supremă în orice fel de proces. Dacă împincinații nu aungeau a se înțelege și nu erau mulțumiți de hotărîrea judecării obișnuite, partea nemulțumită trebuia să se adreseze preoților leviți. Hotărîrea lor constituia ultima instanță. Dacă cineva încălca hotărîrea preoților, el trebuia să moară (Deuter. 17).

Preoții trebuiau să țină sub observație și pe leproși. Leprea era o boală infec-tioasă, iar leproșilor nu li se îngăduia să comunice cu oamenii sănătoși. Preoților li s-au dat cele mai precise indicații de recunoaștere a bolii și de procedare cu cei într-adevăr bolnavi (Levit. 13—14).

Urmașii lui Levi, leviții, au fost deosebiți din mijlocul celorlalți fii ai lui Izrael ca să slujească la cort. Ei trebuiau să fie conduși de Aaron. Leviții îndeplineau slujba Domnului în locul celorlalți prin născuți ai fiilor lui Izrael. Cînd s-au distribuit loturile de pămînt între triburile lui Izrael, leviții au fost excluși. Preoții-leviți și în-treaga semînție a lui Levi n-au avut vreo parte sau domeniu de pămînt în Izrael. Ei trebuiau să se hrănească din jertfele aduse Domnului. Din animalele sacrificate leviții primeau spata și stomacul. În folosul leviților se dădea pîrga de la grîu, vin, untdelemn și pîrga de lînă de la oi. (Deut. 18, 1—5).

Leviții de rînd trebuiau să îndeplinească diferite obligații tehnice pe lângă cort, să păstreze bunurile și tot ce ținea de ritualul religios, să pregătească animalele de jertfă și să facă alte lucrări asemănătoare după indicațiile și îndrumările preoților.

Dar legătura directă cu Arca legămîntului o aveau numai leviții sfințiți, — preoții. Așa de exemplu, cînd au trecut evreii Iordanul în timpul lui Iisus Navi, în față mergeau preoții cu Arca legămîntului, după ei leviții, iar în urmă venea poporul, la o distanță de două mii de coți.

Ceva mai tîrziu, pentru educația religioasă și morală a credincioșilor, instituția preoților s-a dovedit neîndeștătoare, deoarece erau printre preoți persoane cu un nivel de moralitate scăzută. După moartea lui Aaron, a urmat ca mare preot fiul său Eleazar, care a murit curînd după Iisus Navi; lui i-a urmat fiul său Fineas. După moartea lui Fineas a început dezorganizarea spirituală a poporului evreu. Apare idolatria. Pietatea se stingea și printre leviți (Jud. 18). Arca legămîntului se afla în Șilo. Indatoririle de mare preot le îndeplinea atunci Ilie, un om foarte bătrîn, de 98 ani. Fiii săi, deasemeni preoți, Ofnie și Fineas, au fost niște netrebnici și și-au îngăduit nelegiuiri.

În Șilo, pe lângă Arca legămîntului, era educat tînărul Samuil, care pentru viața lui curată, s-a învrednicit de darul proorociei, iar pînă atunci, timp de mulți ani «cuvîntul Domnului era rar și nici vedeniile nu erau dese» (I Reg. 3, 1). Proorocii lucrau în mijlocul poporului evreu demult, încă de pe timpul ieșirii lui din Egipt (Ieremia 7, 25).

Dar din vremea lui Samuil, paralel cu preoții, intră în acțiune, în mod regulat și proorocii. Indatoririle preoților constau în funcțiile liturgice legate de ritualul jertfelor și de îndeplinirea ceremoniilor religioase. Proorocii puteau influența și asupra mersului vieții politice a poporului. Proorocul Samuil unge împărat pe Saul. După cîtva timp săvîrșește o nouă ungere asupra lui David. Acuzațiile proorocilor le ascultau cu răbdare chiar împărații. Proorocul Natan l-a blamat pe David pentru uciderea lui Urie Hititul. Proorocul Ilie a adresat cuvinte amenințătoare nelegiuitului Ahab, împăratul lui Israel și soției sale Isabela, în timp ce glasul demascator al preoților nu mai răsuna.

Domnul îi chema pe prooroci la înalta lor slujire în împrejurări excepționale. Proorocul Isaia a fost învrednicit să contemple slava Domnului în templul din Ierusalim. Unul din serafimii care era în jurul altarului Domnului Savaot a atins buzele lui Isaia cu un cărbune aprins. După aceasta Isaia a primit poruncă să fie o cuvîntare de învinuirei poporului evreesc care s-a întinat în nelegiuirile sale (Isaia 6, 6—10). Cuvîntarea proorocului Iezechiel a fost precedată de viziunea de la rîul Chebar (Iezechiel, cap. 1). Proorocul Ieremia a fost chemat la slujirea de prooroc într-un chip aparte: Domnul a trimis mîna sa, s-a atins de buzele lui și a zis: «Iată am pus cuvintele mele în gura ta» (Ieremia 9, 1). Chemarea celorlalți prooroci a fost, la fel, însoțită de viziuni speciale și de cuvinte semnificative.

Sarcina slujirii proorociei era plină de răspundere și de proporții uriașe. Îndeplinirea exterioară a prescripțiilor privitoare la jertfe și comportare s-a transformat în simplu formalism. Proorocii condamnau cu asprime, în numele Domnului, acest formalism. «Ce-mi folosește mulțimea jertfelor voastre? întreba Domnul prin gura proorocului Isaia. M-am săturat de arderile de tot de berbeci și de grăsimea vișelilor grași, și nu mai vreau sînge de tauri, de miei și de țapi. Cînd veneați să le aduceți cine vi le ceruse? Nu mai călcați în curtea templului meu. Nu mai aduceți daruri zadarnice, tîmțierile înmî sunt dezgustătoare, lunile noi, zilele de odihnă și adunările de la sîrbători nu le mai pot suferi. Inșăși prăznuirea voastră e nelegiuire... Spălați-vă, curățați-vă. Nu mai faceți rău înaintea ochilor mei. Incetați odată!... Veniți să ne judecăm zice Domnul: de vor fi păcatele voastre cum e cîrmizul, ca zăpada le voi albi și de vor fi ca purpura, ca lîna albă le voi face» (Isaia, cap. 1). Ideia că Dumnezeu n-are nevoie de jertfe exterioare și de arderi de tot, ci de o inimă înfrîntă și smerită, revine deseori (Psalmi 50, 18—19).

Este clar prin ce anume întrecea slujirea proorocilor Vechiului Testament pe cea a preoților. Ei erau adevărați păstori ai Bisericii. Profetul Ieremia chiar așa se

și exprimă în fața lui Dumnezeu: «Eu nu m-am grăbit să-mi fiu la tine păstor, nici n-am dorit ziua străimătorării» (Ieremia 17, 16). Pe proorocii Domnul îi numește străjeri pe zidurile Ierusalimului, care nu trebuie să tacă nici zi nici noapte (Isaia 62, 6; Iezechiil 3, 17). În alt loc proorocii sînt numiți semne pentru casa lui Israel (Iezechiil 12, 6). Proorocului Isaia Domnul îi poruncește: «Strigă din toate puterile și nu te opri. Dă drumul glasului să sune ca o trâmbiță, vestește poporului meu păcatele sale și casei lui Iacov fărădelegile sale» (Isaia 58, 1).

Răspunderea pentru îndatoririle de păstor ale proorocilor Vechiului Testament sînt expuse deosebit de clar de Domnul în cuvintele ce le-a spus proorocului Iezechiil: «Fiul Omului! Iată te-am pus străjer casei lui Israel, vei asculta deci cuvîntul ce-mi va ieși din gură și-i vei deștepta ca din partea mea. De voi zice celui nelegiuit: vei muri și tu nu-l vei deștepta nici nu-i vei grăi, pentru a abate pe nelegiuit de la calea lui nelegiuită, ca să trăiască, nelegiuitul acela va pieri în nelegiuirea sa și eu voi cere sîngele lui din mîna ta. Iar dacă tu vei deștepta pe nelegiuit și el nu se va întoarce de la nelegiuirea sa, și de la calea sa nelegiuită, acela va pieri în nelegiuirea sa, iar tu-ți vei mîntui sufletul» (Iezechiil, c. 17—19). Aceste cuvinte cu totul limpezi n-au nevoie de nici o tălmăcire.

Putem considera ca o completare a aceste cuvinte, cele spuse de Domnul proorocului Ieremia: «Iată am pus cuvintele mele în gura ta. Iată, te-am pus în ziua aceasta peste popoare și peste regate ca să dezrădăcinezi și să dărăpănezi, să pierzi și să dăruiești, să zidești și să sădești» (Ieremia 1, 9—10).

Activitatea proorocilor lui Dumnezeu în vremi de decădere generală a adevăratei religiozității a poporului evreu întîmpină din cînd în cînd și împotrivirile preoților care deseori, plăteau și ei tribut corupției timpului — «pana cea mincinoasă a cărturarilor» preface în minciună pînă și legea Domnului (Ieremia 8, 8). Și-au făcut apariția și proorocii mincinoși care foloseau spre rău numele Domnului. În loc să avertizeze poporul în legătură cu amenințarea calamităților inevitabile ce urmau să vie, după cuvîntul Domnului, să-l convingă să se lepede de nelegiuiri și să meargă pe drumul cel drept, ei le adormeau vigilența cu vedenii false: «nu veți vedea sabie și foame nu va fi la voi» (Ieremia 14, 13). Prin urmare, nu există motive de alarmă. Din cînd în cînd preoții se dovedeau fățarnici și se arătau necinstiți chiar în casa Domnului (Ieremia, cap. 23). Acum apare îndreptățită amenințarea proorocului Ieremia: «pe toți păstorii tăi îi va lua vîntul și prietenii tăi se vor duce în robie» (Ieremia 22, 22).

După ce a schițat minunatele vremuri mesianice, după eliberarea poporului evreu din robia babiloniană, proorocul Ieremia, în numele Domnului Dumnezeu, dă mărturie că Domnul va pune peste poporul eliberat păstori care vor educa într-un chip vrednic poporul salvat din marile nenorociri. În aceste minunate vremuri, Domnul își va alege preoți dintre oamenii vrednici (Isaia 66, 21). În acele timpuri minunate preoții se vor acoperi de dreptate și sfinții se vor bucura (Psalm 131, 9).

Cu toată necinstea unora dintre reprezentanții, preoția ca instituție divină, rămîne în vigoare pînă în timpurile Noului Testament. Înțeleptul fiu al lui Sirah, poruncind celor ce-l ascultau să aibă evlavie înaintea Domnului, poruncește și cinstirea preoților Lui. (Sirah 7, 30). Mai departe el spune de-a dreptul: «Teme-te de Domnul și cinsțește pe preot și-i dă parte lui, precum s-a poruncit ție» (Sirah 7, 32).

O dată cu venirea în lume a Mîntuitorului Hristos, în istoria iconomiei divine a mîntuirii omului urmează o epocă nouă, a harului. În epoca aceasta au loc schimbări și în orînduirea dregătoriei de păstor. Insuși Mîntuitorul Hristos se numește pe sine păstor bun, care-și pune viața pentru oile sale: «Eu sînt păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune sufletul pentru oi». «Eu sînt păstorul cel bun și cunosc pe ale mele și ale mele mă cunosc» (Ioan 10, 11, 14).

Hristos însuși a împlinit prescripțiile legii lui Moise în ce privește ceremoniile și legea Vechiului Testament. Potrivit legii lui Moise, după trecerea a opt zile de la naștere, el a fost tăiat împrejur, iar după patruzeci de zile, după aceeași lege, el a fost prezentat la templu cu aducerea jertfei cunvenite (Luca 2, 21—24).

Mîntuitorul a intrat deseori în templul din Ierusalim în cursul vieții sale pămîntești. Dar timpul umbrei legii s-a apropiat de sfîrșit. Noaptea a trecut și s-a apropiat ziua Noului Testament.

Făcînd o paralelă între Testamentul Vechi și cel Nou, între poziția omului de sub lege cu poziția omului de sub har, între păstorul Vechiului Testament și cel al Noului Testament, Sf. Apostol Pavel a scris că legea Vechiului Testament este umbra bunurilor viitoare, nu însuși chipul lucrurilor (Evrei 10, 1). Că nu sînt de ajuns numai aducerile de jertfe au înțeles și cei mai buni reprezentanți ai lumii Vechiului Testament. Proorocul Osie a spus, cîndva, în numele Domnului: «Milă voiesc, iar nu jertfă și cunoașterea lui Dumnezeu mai mult decît arderi de tob» (Osie 6, 6).

Vorbînd de slujirea ca mare preot a Mîntuitorului Hristos, Sf. Apostol Pavel face o paralelă, cum am notat mai sus, între slujirea de mare preot a lui Hristos și preoția biblicului Melhisedec. Melhisedec l-a binecuvîntat pe Avraam, dar totdeauna cel mai mare binecuvîntează pe cel mai mic. Avraam i-a dat lui Melhisedec zeciuială din toate prăzile sale. Dar Avraam era strămoșul preoților din tribul lui Levi, care aveau poruncă să strîngă zeciuială de la popor. Așa dar, preoția lui Melhisedec era ceva mai înaltă decît preoția lui Aaron, deoarece însuși Levi care primea zeciuială a dat zeciuială, în persoana lui Avraam, lui Melhisedec și a primit binecuvîntare de la acesta. Despre Melhisedec, scriitorul cărții Facerii spune că acela n-ar un început al zilelor, nici un sfîrșit al vieții și asemîndu-se cu Fiul lui Dumnezeu, el rămîne preot pentru totdeauna. Astfel, încheie Sf. Apostol Pavel, dacă preoția levitică ar fi fost desăvîrșită n-ar fi fost nevoie să fie ridicat un alt preot, după rînduiala lui Melhisedec și nu după cea a lui Aaron. Cu atît mai mult că și după trup, Hristos se trage din seminția lui Iuda. Schimbarea hotărîrilor de mai înainte, privind preoția din casa lui Aaron, este schimbarea unei porunci date cîndva iar desființarea unei porunci mai vechi se face datorită lipsei ei de putere și folos. Preoții Vechiului Testament au fost mulți la număr, deoarece și ei erau muritori, iar Hristos, ca unul ce trăiește veșnic, are și o preoție netrecătoare».

Iată cum trebuie să fie, după Sf. Apostol Pavel, marel nostru preot; sînt, nepărtaș la rău, neprihănit, separat de păcătoși, mai înalt decît cerurile.

Un asemenea mare preot, după cuvintele apostolului n-are nevoie, zilnic, cum făceau marii preoți ai Vechiului Testament, să aducă jertfe mai întii pentru păcatele lor, apoi pentru păcatele poporului. Hristos a făcut acest lucru o dată aducîndu-se ca jertfă pe sine însuși.

Marele preot al Noului Testament, după ce a adus jertfa sa, s-a așezat la dreapta tronului măririi, în ceruri, fiind slujitor al sfîntei sfintelor și al cortului cel adevărat, făcut de Dumnezeu și nu de om (Evrei, cap. 7 și 8)

Apostolul Pavel continuă să dezvolte ideia superiorității preoției Noului Testament față de preoția Vechiului Testament, care a fost numai umbra celor viitoare (Evrei 8, 2). Cortul Noului Testament este mai desăvîrșit și nefăcut de mînă. În partea dinăuntru a cortului Vechiului Testament — «Sfînta sfintelor» — marele preot intra o singură dată pe an cu sînge de animale jertfite, pe care-l aducea pentru sine și pentru păcatele poporului. «Hristos însă, venind arhiereu al bunurilor viitoare, prin cortul mai mare și mai desăvîrșit nefăcut de mînă... nu cu sînge de țapi și de viței, ci cu sîngele său, a intrat o dată pentru totdeauna în Sfînta Sfintelor, aflînd răsкупărare veșnică» (Evrei 9, 11—12).

Mîntuitorul Hristos a săvîrșit pe Golgota cel mai de seamă act al slujirii Sale de mare preot. Pentru marele păcat al lui Adam și pentru păcatele întregii lumi, a fost adusă marea jertfă răsкупărătoare. «Chipul datoriiilor» s-a dus. Firește, nu era cu puțință ca sîngele de tauri și de țapi să ridice păcatele (Evrei 10, 4). Jertfele Vechiului Testament aveau menirea să amintească, doar, omului de păcatele sale și de trebuința răsкупărării lor (Evrei 10, 3). De aceea, Mîntuitorul Hristos venind în lume, spune: «Jertfă și prinos tu n-ai voit, dar mi-ai întocmit un trup, arderi de tot și jertfe pentru păcat n-ai voit».

Atunci am zis: «Iată vin. În sulul cărții scris este despre mine, ca să fac voia Ta, Dumnezeule» (Evrei 10, 5—7; Psalm 39, 7—9). Păcatele și nelegiuirile omului sînt iertate. Așadar, nu mai trebuie aduceri de jertfe pentru păcat (Evrei 10, 18).

«Pe o cale nouă și vie» «prin sîngele lui Iisus Hristos» cei ce cred în El au încredere în Sfînta Sfîntelor (Evrei 10, 19—20).

Cînd se înalță la cer, Mîntuitorul Hristos, cel ce a întemeiat Biserica Sa, a Noului Testament, a făgăduit să fie cu ucenicii și următorii săi, în toate zilele, «pînă la sfîrșitul veacurilor» (Matei 20, 20). Biserica pămîntească a lui Hristos este partea văzută a Bisericii lui Hristos, cea una. A doua parte a ei este Ierusalimul ceresc, zecile de mii de îngeri, adunarea sărbătorească, Biserica celor întii născuți care sînt înscriși în ceruri (Evrei 12, 22—23).

Pentru Biserica de pe pămînt, Domnul și-a lăsat succesori în persoana ucenicilor săi — apostolii, care au transmis episcopilor deplinele lor puteri. În prima zi a Învierii, seara, cînd Mîntuitorul a apărut în fața ucenicilor săi și i-a încredințat că ceea ce văd nu este o fantomă, le-a zis: «Pace vouă! Precum m-a trimis pe mine Tatăl, vă trimit și eu pe voi. Acestea zicînd a suflat și le-a zis: Luați Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele se vor ierta, și cărora le veți ține vor fi ținute» (Ioan 20, 21—23).

Pe malul lacului Tiberiadei, Mîntuitorul a repus în vrednicia de apostol pe Petru cel ce se lepădase de El în curtea marelui preot dîndu-i lui, și odată cu el și celorlalți ucenici, porunca: să pască oile și mieluseii Domnului (Ioan 15—17).

În ziua Cincizecimii, apostolii s-au îmbrăcat cu putere de sus prin venirea Sf. Duh asupra lor (Fapte, cap. 2). Harul Sfîntului Duh, pe care l-au primit, apostolii l-au transmis prin punerea mîinilor urmașilor lor: episcopilor și preoților (Fapte 14, 23; 20, 28).

La început Biserica lui Hristos a trăit în condiții excepționale. Propovăduirea lui Hristos s-a întins la toate popoarele «pînă la marginile pămîntului» (Fapte 4, 8). Propovăduitorii Mîntuitorului Hristos au fost prizonii de către protivnicii evangheliei, lucru despre care Domnul i-a prevenit cîndva (Ioan 16, 1—4).

Împrejurările cu totul deosebite în care se găsea tînăra Biserică a lui Hristos, cereau un ajutor deosebit de sus. De aceea, printre caracteristicile vieții bisericești din acel timp trebuie să remarcăm așa numitele daruri harismatice. Deja în foisorul de pe Sion, îndată după Pogortea Sfîntului Duh, Apostolii au început să vorbească în limbi străine. Străinii care-i ascultau, veniți de sărbători la Ierusalim din diferite țări, oameni cucernici din tot neamul de sub cer, se minunau de cele ce se întimplau (Fapte 2, 6—12).

În timp ce unii erau gata să explice cele întimplăte spunînd că apostolii sînt plini de must, Apostolul Petru a luat cuvîntul și a reamintit poporului cuvintele proorocului Ioil: «Și va fi în zilele cele de apoi, zice Domnul, turna-voi din Duhul meu peste tot trupul și vor prooroci fiii voștri și fiicele voastre, și tinerii voștri vedenii vor vedea și bătrînii voștri vise vor visa. Încă și peste slugile mele și peste slujnicele mele voi turna din Duhul meu în zilele acelea și vor prooroci» (Fapte 2, 17—18; Ioil 2, 29). Cartea Faptelor Apostolilor amintește de mai multe ori despre prooroci și proorocește; astfel proorocul Agab i-a proorocit Ap. Pavel lanțuri în Ierusalim (Fapte 21, 11). Apostolul Pavel vorbește amănunțit în epistolele sale despre harismele din Biserica primară a lui Hristos, subliniind superioritatea darului proorociei (I Cor. 14, 39). În epistola către Efeseni Sf. Ap. Pavel enumeră amănunțit persoanele care ocupau o poziție conducătoare în Biserică: «Și el a pus pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, iar pe alții păstori și învățători, spre desăvîrșirea sfinților, pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos» (Efes. 4, 11—12).

Cînd a încetat nevoia de daruri harismatice, au încetat proorociile și limbile au tăcut, deoarece — spune Apostolul — numai în parte proorocim, iar cînd a venit ceea ce este desăvîrșit, ceea ce a fost în parte a trebuit să înceteze (I Cor. 13, 8—10).

În epistolele pastorale (către Timotei și Tit), Apostolul Pavel schițează portretul păstorului ideal — cunoscut tuturor — descriind caracteristicile care-i sînt proprii. În Apocalips Domnul îi numește îngeri pe păstorii Bisericii (Apoc. 2 și urm.).

Învățătura Noului Testament despre dregătoria de păstor și despre păstor este expusă cu maximă claritate de Sf. Ioan Gură de Aur în tratatul său «Despre preoție» atît de profund și de minunat ca cuprins, ca de altfel întreaga operă a sa. «Despre preoție» a fost scrisă în 374—386.

Ideia centrală a sfântului autor este sublimitatea slujirii preoțești: «Preoția se săvârșește pe pământ, dar are rînduiala celor cerești. Și pe foarte bună dreptate, căci slujba aceasta n-a rînduit-o un om sau înger sau un arhanghel sau altă putere creată de Dumnezeu, ci însuși Mîngîietorul. Sfîntul Duh a rînduit ca preoții încă pe cînd sînt în trup să aducă lui Dumnezeu aceeași slujbă pe care o aduc îngerii în ceruri. Pentru aceea preotul trebuie să fie atît de curat ca și cum ar sta chiar în cer printre puterile cele îngerești»².

Mărețe și înfricoșate au fost îndatoririle slujirii preoțești în Vechiul Testament (Ieșire, cap. 38) dar ele nu se pot compara în ceva cu însușirile preoției harice a Noului Testament. «Preotul stă în fața Sfintei Mese; nu pogoară foc din cer, ci pe Duhul cel Sfînt, se roagă vreme îndelungată, nu ca să se pogoare o flacără de sus spre a mistui pe cele puse înainte, ci ca să se pogoare harul peste jertfă spre a aprinde cu ea sufletele tuturor și a le face mai strălucitoare decît argintul înroșit în foc.

Cine poate deci disprețui această prea înfricoșătoare slujbă? Numai un nebul sau un ieșit din minți!» (*Ibidem*, p. 947). Din cele de mai sus reiese că «preoția este tot atît de superioară demnității împărătești pe cît de superior este sufletul față de trup» (*Ibidem*, p. 945) «Dacă ai putea să te gîndești — continuă Sf. Ioan Gură de Aur — ce lucru mare este ca om fiind și îmbrăcat încă în trup și sînge să te poți apropia de fericita și nemuritoare Fire a Dumnezeirii, atunci ai putea înțelege bine cu cîtă cinste a învrednicit pe preoți harul Sfîntului Duh». (*Ibidem*, cap. V p. 947). Preoții au primit o putere pe care n-o au nici îngerii, nici arhanghelii căci nu lor li s-a spus «cărora veți ierta păcatele se vor ierta și cărora le veți ținea vor fi ținute» (Matei 18, 18). Au și stăpînitorii pămîntului puterea de a lega; dar leagă numai trupurile. Puterea de a lega a preoților, însă, leagă sufletele și străbate cerurile. Dumnezeu întărește sus în ceruri cele făcute de preoți jos pe pământ. Stăpînul aprobă hotărîrea dată de robi.

Ce oare altceva a dat Dumnezeu preoților decît toată puterea cerească. (*Ibidem*, p. 947).

Ce sînt însă în fond preoții? La această întrebare Sf. Ioan Gură de Aur răspunde: «Preoții sînt aceia cărora li s-a încredințat zămislirea noastră cea duhovnicească; ei sînt aceia cărora li s-a dat să ne nască prin botez. Prin preoți ne îmbrăcăm în Hristos; prin preoți sîntem îngropați împreună cu Fiul lui Dumnezeu; prin preoți ajungem mădularele fericitului cap al lui Hristos. Prin urmare este drept ca preoții să fie pentru noi nu numai mai înfricoșători decît marii demnitari și decît împărații, dar mai cinștii și mai iubiți chiar decît părinții. Părinții ne-au născut din sînge și din voința trupului; preoții însă ne sînt pricinuitoarii nașterii noastre din Dumnezeu, ai acelei fericite nașteri din nou, ai libertății celei adevărate și ai înfierii după har. Preoții iudeilor aveau numai puterea să vindece trupul de lepră; dar mai bine spus nici nu aveau puterea să vindece ci numai să vadă dacă cineva a fost sau nu vindecat de lepră... Preoții Noului Testament însă au luat puterea să vindece nu lepra trupului ci necurăția sufletului. (*Ibidem*, cartea a treia, cap. VI, p. 948).

Urmează, după Sf. Ioan Gură de Aur, că «preotul trebuie să fie înfrînat, veghetor, să aibă ochii în patru, pentru că el trăiește nu numai pentru el, ci și pentru o atît de mare mulțime de oameni». (*Ibidem*, cap. 12, p. 953). «Trebuie dar ca preotul să nu lase nimic necercetat... ci cercetînd bine starea sufletească a fiecărui păcătos, să-i dea canonul potrivit, pentru ca să nu-i fie munca zadarnică» (*Ibidem*, cartea IV, p. 939).

Dar cine poate fi preot? Cine este în stare să satisfacă înaltele cerințe ce-i revin preotului? Ridicarea cuiva la rangul de preot trebuie precedată de o severă cercetare a calităților sale. Candidatul la preoție trebuie să se bucure de o apreciere pozitivă («bună mărturie») și din partea celor străini (I Tim. 3, 7).

Unui păstor al Bisericii i se cere stăpînire de sine sufletească: «Obștea bisericii nu-i vătămăta cu nimic dacă întîistătătorul bisericii nu se înfrînează de la mîncări, dacă nu umblă desculț, dar pricinuieste mari nenorociri și lui și credincioșilor, dacă

2. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, traducere de Fr. D. Fecioru (în „Biserica Ortodoxă Romînă” anul LXXV, Nr. 10 oct. 1957), cartea a III-a cap. IV p. 946.

se minie» (*Ibidem*, cartea III, cap. XIII, p. 954)³. «Viteaz suflet trebuie să aibă și în această privință predicatorul⁴ — care se depășească cu mult puținătatea mea — ca să înfrineze această plăcere nescolită și nefolositoare a credincioșilor» (*Ibidem*, cartea V-a, cap. II p. 978). «Sufletul preotului trebuie să fie mai curat decât înseși razele soarelui, pentru ca Duhul cel Sfânt să nu-l părăsească niciodată și pentru ca să poată spune: «Iar de acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 20) (*Ibidem*, cartea VI cap. II, p. 984) «Dacă preotul trebuie să evite grija prea mare pentru înfățișarea sa exterioară care ar depăși măsura modestiei și a decenței, nu este îngăduită preotului nici cealaltă extremă, ținuta neîngrijită. Cât de curate trebuie să-i fie mințile când săvârșește slujba, cheamă pe Sf. Duh și săvârșește înfricoșata jertfă!⁵

Vom mai da un citat din cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur despre preoție: «Dese vânturi și dese furtuni înconjoară și corabia Bisericii; iar furtunile acestea nu lovesc numai din afară, ci se nasc și înăuntru. Din pricina asta preotul trebuie să se poarte cu credincioșii săi cu multă îngăduință și cu deosebită luare aminte. Toată această felurită împlinire are un singur scop: slava lui Dumnezeu, zidirea Bisericii» (*Ibidem*, cartea VI-a, cap. IV—V, p. 986—987).

«Cel care stă la cirna corăbiei în port nu ne face dovada că știe să conducă bine corabia; dar nimeni nu poate spune că nu-i un minunat conducător de corabie cel care, în mijlocul oceanului și în mijlocul furtunei, poate scăpa corabia de înec». (*Ibidem*, p. 987). Un păstor al Bisericii trebuie să fie un astfel de conducător minunat.

Pe lângă cele spuse, noi știm că însuși Mântuitorul a depus muncă de dulgher până la vârsta de 30 de ani, încât privind la exemplul său și însuflețindu-ne de cuvintele Apostolului Pavel despre necesitatea muncii, ca să avem dreptul să mîncăm, păstorul Bisericii trebuie să-și învețe turma să muncească cinstit și cu spirit de abnegație pentru binele familiei, al patriei și al întregii omeniri.

Hristos a iubit poporul său, și orașul său Ierusalim pentru a cărui nimicire apropiată a plîns. Iar păstorul Bisericii iubindu-și poporul, fiind el însuși devotat patriei sale, trebuie să educe sentimente de fierbinte patriotism în păstorii săi.

Testamentul Mântuitorului de a se propovădui pacea, trebuie transformat de un păstor al Bisericii într-o muncă a sa de apărare a păcii pe pămînt. La această muncă ne cheamă Sf. Biserică, ne cheamă întreaga omenire însetată de pace, iar noi, oamenii Bisericii vom munci pentru această nădejde a omenirii, ne vom dăruii toate forțele noastre pentru cauza sfîntă a apărării păcii!

Aceasta este învățătura Domnului și a Sf. Părinți despre dregătoria de păstor.

Păstori și viitori păstori, să ne silim a fi vrednici de înalta noastră chemare și Dumnezeu ne va binecuvînta, iar credincioșii ne vor iubi. Noi vom fi de folos patriei dacă vom forma înalte calități sufletești la păstoriile noastre⁶.

Trad. de ANATOLIE ZAREA

3. In textul rus după „descult” urmează: „dar oamenii răi, clevetitori, minioși, îngîmfați trebuie îndepărtați de la preoție” (p. 407).

4. In textul rus: „păstorul”.

5. Traducere după versiunea rusă cartea VI-a p. 471, textul diferind de versiunea românească.

6. Publicată inițial în „Glasul Ortodoxiei”, nr. 1, 1955, Cehoclovacia (N. tr.).

R E C E N Z I I

R a d u P o p a, *Mogoșoia* (Palatul și muzeul de artă brîncovenească).
București, Editura Meridiane, 1962, 48 p. + 40 p. ilustr. + 4 planșe.
(Col. «Monumentele patriei noastre»).

Sub Șerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și Ștefan Cantacuzino (1714—1716) istoria Țării Românești cunoaște o perioadă de înflorire culturală. Se construiesc, se restaurează, acum monumente religioase, curți domnești, boierești: Palatul și curțile de la Măgureni, Filipești, Tîrgoviște, Potlogi, Mogoșoia, Doicești. Epoca brîncovenească se remarcă prin introducerea limbii naționale ca instrument de cultură, laicizarea istoriografiei, întemeierea unor școli înalte și înmulțirea tipăriturilor. *Stilul* original *brîncovenesc* apare ca îmbinarea tradițiilor locale, cu influențele renașterii, ale barocului apusean și cu ale Orientului bizantin-turc. În arhitectură apar clădirile de mari dimensiuni, cu încăperi spațioase, ferestre largi, sculptură monumentală, decorațiuni pictate sau stucate. Fațadele sînt acoperite acum cu tencueli împodobite cu stucaturi policrome, clădirile au pridvoare, foisoare, logii, colonade, balustrade ajurate. Artă decorativă e dominată de elemente vegetale, exotice, stilizate și de motive animaliere fantastice.

Date fragmentare amintesc în sec. al XVII-lea de morile de la *Mogoșoia*, «pe apa Colintinii» și numele unor boieri. În 1680, *Constantin Brîncoveanu*, pe atunci mare postelnic cumpără o parte a satului. În 1688, după moartea lui Șerban Cantacuzino, Brîncoveanu ocupă scaunul Țării Românești. La Curtea de la Mogoșoia se ținea divanul domnesc cu boierii. În 1702, curtea de aici e înlocuită. Nu se păstrează nici o însemnare despre meșterii iscusiți, care au lucrat aici. Aceiași meșteri ridicaseră probabil cu patru ani mai înainte curtea domnească și palatul de la Potlogi, iar în anii următori la Doicești, Brîncoveni, Sîmbăta și altele. În 1860—1880 s-au distrus cîteva picturi de la palatul de la Mogoșoia, picturi care arătau drumul lui Constantin Brîncoveanu la *Poartă*. După războiul ruso-turc (1711), Brîncoveanu cade în disgrația Porții. În martie 1714, Constantin Brîncoveanu se oprește la Mogoșoia pentru ultima dată, venind de la Tîrgoviște.

Peste cîteva săptămîni va fi detronat și dus la Constantinopol, unde va fi decapitat, după ce asistase la decapitarea celor patru fii ai săi. Palatele fostului domn au fost pustiite, turcii luînd obiectele, mobilierul, argintăria, covoarele, iar o parte din ele, adăpostită la Brașov, e confiscată și ea de austriaci. Ștefan Cantacuzino va răscumpăra de la turci moșiile și palatele, prin mărirea *haraciului*. Un călător străin, La Motraye, ne-a lăsat o prețioasă descriere a Mogoșoaiiei. În 1719 Mogoșoia pentru puțin timp cunoaște fastul unei reședințe domnești, cînd Maria Brîncoveanu, văduva fostului domn adăpostește pe Nicolae Mavrocordat, fugit din București de frica ciuimei. În 1770, oștile turcești devastează palatul de la Mogoșoia, iar în 1821, pandurii

dau foc curții. În 1842—1843, Gheorghe Bibescu face lucrări de restaurare aici, iar restaurarea din 1860—1880 duce la modificări importante. O altă restaurare are loc în 1916, 1930—1935. În anii puterii populare lucrările de restaurare iau deosebită amploare. În 1957, în clădirea palatului de la Mogoșoaia se inaugurează un *muzeu de artă brncovenească*. Palatul a fost clădit din cărămidă, avînd pivniță, parter și etaj. Etajul cuprinde apartamentul domnului (2 încăperi) și marea sală a *spătăriei*, unde aveau loc ceremoniile și divanul domnesc. Ele au rămas în forma lor originală, ca și loggia și foisoarele. Loggia de pe fațada de apus a etajului e un element introdus în arhitectura noastră din stilul Renașterii italiene, asimilat și prelucrat în spiritul tradiției locale. Șase coloane de piatră deschid o praveștiște asupra lacului. Panouri de piatră ajurată ale balustradei loggiei unesc bazele înflorite ale coloanelor, reprezentînd într-un bogat decor de inspirație vegetală, stema Țării Românești, motivul oriental al vasului cu flori și siluetele ondulate de delfini. Marele foisor de pe fațada de răsărit conținea porțiuni din pictura murală originală, compusă din motive geometrice și vegetale stilizate. În locul pavimentelor originale, care erau plăci ceramice smălțuite sau de marmoră au fost așezate pardoseli din mozaic de cristal aurit și marmoră. Bolțile încăperilor erau decorate cu picturi istorice. Stucaturile aurite sau viu colorate împodobeau pereții și ușile, după cum reiese din fragmentele ce s-au păstrat în încăperile din palatul de la Potlogi. Sobele erau din plăci ceramice smălțuite. Numeroase covoare, perini, mese mici, lavițe încrustate, țesături și broderii cu fir de aur și argint, argintării, împodobeau încăperile. *Marea sală a spătăriei* cuprindea tronul domnului, sculptat în lemn aurit și tapisat. Boierii se așezau pe lavițe. În alte încăperi erau paturi cu baldachin, oglinzi mari venețiene și sfeșnice de argint. *Parterul* avea 8 încăperi, dispuse în jurul pivniței centrale, astăzi el este schimbat. *Pivnița* lungă și spațioasă are un sistem de boltire de origine bizantină. *Vechea bucătărie* — cuhnia — din colțul de mijză-noapte-răsărit a curții domnești de la Mogoșoaia e în curs de restaurare. *Turnul* porții păstrează forma originală. *Paraclisul*, zidit în 1688, face trecerea de la stilul arhitectonic din prima jumătate a sec. XVIII-lea la stilul brncovenesc. Pictura e din 1705, iar zugravii care au lucrat aici sînt Radu, Fota, Constantin, Lambru și Tudor. Tabloul votiv de pe peretele de deasupra intrării, reprezintă portretele ctitorului și ale familiei. *Templa paraclisului* e operă sculpturală în lemn, de la începutul sec. al XVIII-lea.

Din 1957, sălile Palatului Mogoșoaia constituie *muzeul epocii brncovenești*, ca secțiune a Muzeului de artă al Republicii Populare Romîne din București. O bună parte din obiectele expuse aici fac parte din tezaurul, care adăpostit în timpul primului război mondial în Rusia, a fost înapoiat de guvernul sovietic în 1956. În *prima sală* a etajului se află *manuscrite și tipărituri*. Constantin Brncoveanu trimite la Tiflis (Tbilisi) pe tipograful *Mihail Ștefanovici*, ucenic al lui Antim Ivireanu, care a scos acolo prima carte, tipărită în limba georgiană (1709). Antim Ivireanu, gruzin de origine, tipărește aproape 40 cărți în Țara Romînească. Gravurile în lemn și reproduse în cărțile lui arată stilul brncovenesc, motivele monumentale: vrejuri cu flori și coloane cu capitele din frunze de acant. Se află aici printre manuscrite, un *Liturghier* grecesc caligrafiat și miniat de Calinic (1700) pentru uzul personal al domnului, conținînd numeroase miniaturi, cu animale fantastice, păsări exotice, cu flori mari orientale, cu vulturul bicefal al stemei familiei domnitoare. În sala II—III se găsesc argintării brncovenești, lucrate de meșterii transilvăneni din Brașov și Sibiu, o *Ferecătura de carte* (1707) pentru ctitorii Sf. Gheorghe Nou din București, altă *Ferecătura* (1692) pentru Mînăstirea Hurezi, din porunca lui Constantin Brncoveanu, executată de Sebastian Hann (1673—1713).

În *sala IV* o colecție bogată de sculpturi în lemn de păr, cuprinde printre altele *Marile uși sculptate în lemn de păr* pentru mînăstirea Tismaia în 1698, lucrate de meșterul Nichita și *Templa bisericii mînăstirii Arnata*, sculptură în lemn, o adăugire făcută în timpul lui Constantin Brncoveanu la un monument de artă mai vechi. *Sala V* cuprinde broderii cu o bogată ornamentație, în care motivele decorative specifice epocii se îmbină cu pietrele prețioase, cu perlele. Broderia brncovenească reflectă tendința spre decorativ. Alături

de o poală de icoană (1689) executată din porunca lui Șerban Cantacuzino pentru Mănăstirea Cotroceni (cu portretele familiei ctitorului); se găsece un *Epitrahil* dăruit de Maria, soția lui Șerban Cantacuzino, Mănăstirii Tismăna (1681), un *Epitrahil* (1696) brodat de Despineta, provenind de la Mănăstirea Hurezi. În partea inferioară se află portretele donatorilor Constantin Brîncoveanu, doamna Maria și cei 4 feciori ai lor, câteva *valuri de timpă* din 1715, etc. Ultimele două săli din etaj sînt rezervate creațiilor meșterilor zugrăvi din epoca brîncovenească: o copie după autopotretul zugravului *Piroul Mutul* (1657—1735) din biserica de la Bordești, în veșminte de epocă, o *icoană* pictată în tempera pe lemn, din 1696. Scenele istorice, frizele, motivele decorative originale s-au pierdut. *Trei săli din parter* prezintă *arta decorativă de interior și costume* din sec. XVIII: o la-vișă sculptată în lemn, cu stema domnească cantacuzinească, covoare orientale, căni, talere, veșminte originale și stampe. *Pivnița* păstrează pisani, sculpturi în piatră, pietre funerare, coloane, capitele. O trăsătură caracteristică a stilului brîncovenesec o constituie folosirea mai frecventă a pietrei sculptate. Palatul și muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia a fost vizitat pînă acum de o sută de mii de vizitatori, constituind un punct de atracție pentru cei ce apreciază vechea artă romînească. Numeroasele ilustrații, îngrijit executate întregesc textul acestui mic valoros volum, care contribuie la cunoașterea vechii arte romînești și trecutului nostru național.

*

Studierea problemelor fundamentale din istoria social-economică a Bizanțului în Bizantinologia sovietică din ultimii ani, în «Analele romîno-sovietice. Istorie», Buc., 1962, nr. 1, p. 101—120, articolul tradus din «Voprosi istorii», 1961, nr. 8.

1. Articolul informează asupra principalelor rezultate obținute în studiarea problemelor social-economice din istoria Bizanțului, obținute în U.R.S.S., în ultimii ani. 1. *Problema genezei și dezvoltării feudalismului în Bizanț*. Sec. al VII-lea constituie o epocă de cotitură în istoria bizantină, acum are loc începutul colonizării slave, organizarea temelor, intensificarea schimbului în natură la orașe, stabilirea în masă a *armenilor* în regiunile răsăritene ale imperiului. Majoritatea bizantinologilor sovietici subliniază însemnătatea excepțională a obștii rurale în procesul de formare a feudalismului bizantin. Unii văd specificul dezvoltării feudalismului bizantin în existența unor mari orașe în Bizanț, în perioada formării feudalismului, ca centre ale meșteșugurilor și comerțului producției dezvoltate de mărfuri. Sec. XI—XII sînt considerate ca perioadă de triumf a aservirii obștii și a instaurării definitive a instituțiilor feudale (pronia-beneficiu, eksusseia-imunitate). În sec. XIII—XIV constatăm o epocă de declin economic (B. T. Gorianov). Contrar acestei opinii Z. V. Udaltova și A. P. Kajdan susțin că paralel cu accentuarea reacțiunii feudale, apar elemente capitaliste timpurii.

2. *Orașul bizantin*. Menținerea orașelor ca centre ale meșteșugarilor și comerțului mai îndelungată în Bizanț, decît în Occident, constituie o particularitate specifică a genezei relațiilor feudale în statul bizantin. Cea mai mare parte dintre cercetătorii sovietici afirmă că vechiul oraș sclavagist dispăre după sec. VI, cedînd treptat, locul orașului feudal. Procesul de organizare a orașelor bizantine din sec. VII—IX se caracterizează prin reducerea producției-marfă și înrăutățirea tehnicii meșteșugarilor. M. Siuziumov susține că menținerea producției-marfă se constată de-a-lungul întregii perioade de existență a Imperiului bizantin. Orașele mari-emporii, centre ale comerțului și meșteșugului au trecut din lumea antică în societatea feudală oarecum integral. În perioada feudalismului dezvoltat cunoaștem un nou avînt al orașelor feudale bizantine, de la sfîrșitul sec. IX, pînă în sec. XII. Se lărgesc legăturile economice cu Chersonul, orașele medievale din Armenia și Azerbaidjan cunosc o perioadă de avînt economic. Unii cercetători (M. I. Siuziumov, A. P. Kajdan și Z. V. Udaltova) consideră că orașele bizantine din sec. XII—XV intră într-o perioadă cînd apar elemente ale relațiilor noi, capitaliste, se ivesc mișcări orașenești, răscoala zeloților din Tesalonic (1342—1349) și umanismul, ca *ideologie* a clasei burgheze în formație. B. T. Goreanov susține că nu există în acest timp re-

lații capitaliste, iar orînduirea social-economică în Bizanț, sec. XIII—XV marchează un declin puternic al orașelor bizantine.

Mișcarea pavlicianismului din epoca timpurie a Bizanțului, ai cărei adepți erau locuitori din Armenia Mare, a fost nu numai o mișcare socială, ci și una de eliberare națională, îndreptată împotriva Bizanțului și Califatului arab. Mișcările populare din sec. XI—XII din teritoriile imperiului populate de slavi (îndeosebi de bulgari) apar nu numai ca mișcări de eliberare națională, dar au un caracter și de mișcări antifeudale.

Răscoala *bulgarilor și vlahilor* din Tesalia (1066) trebuie considerată ca o mișcare de eliberare națională, la care a aderat și o parte din populația greacă. V. F. Hrapcenko a arătat într-un articol că *bogomilismul* a pornit în esență de la sate și la această mișcare a participat și păturile orășenești ale populației. Se recunoaște că au fost prea puțin studiate mișcările eretice din epoca timpurie a Bizanțului (sec. IV—VI). Va fi nevoie de aprofundarea istoriei social-economice din epoca tîrzie a Bizanțului, privind istoria orașelor bizantine (sec. XIII—XIV), mișcarea zeloților, problema prăbușirii imperiului și legăturile lui cu *Rusia veche*. Bizantinologia sovietică a cunoscut un avînt în 1958—1961, lărgindu-și tematica cercetărilor, pe care le va continua cu susținut efort în munca sa.

C. B.

EVENIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

1. Semicentenarul Caragiale. 2. Bertrand Russel la 90 de ani. 3. Lidice și «Trandafirii prieteniei».

1. La 9 iunie s-au împlinit 50 de ani de la moartea marelui artist al scrisului românesc, I. L. Caragiale. Dacă privim momentul apariției lui I. L. Caragiale în literatură, vom semna imediat faptul că el apare într-un moment de tranziție dintre două generații de scriitori. Prima înmănușă pe *pașoptiști* și cei care luptaseră pentru Unirea țărilor române (1859), printre care înflăcăratul patriot Nicolae Bălcescu marcase apogeul ei. Cealaltă e epoca marelui geniu al poporului român, Mihail Eminescu și a scriitorilor Ion Creangă, Barbu Delavrancea, Alexandru Vlahuță, Hașdeu, Macedonski, pictorul Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, V. Babeș, etc. Caragiale preia tradițiile literaturii anului 1848 și dezvoltă latura satirică, extrăgându-și materialul artei sale științifice din viața socială, din lupta politică a vremii. Născut în 1852 într-un sat de lângă Ploiești. Haimanale (azi Caragiale), e silit să-și câștige din greu pîinea zilnică. După moartea tatălui său în 1870, Caragiale părăsește postul de copist al Tribunalului din Ploiești, rămîne singurul susținător al familiei și e rînd pe rînd, suflor, traducător, corector, redactor de ziare. Din 1879 publică la foaia umoristică «Ghimpele». În 1884 se prezintă pe scenă capodopera teatrului său, comedia «O scrisoare pierdută». Lucrează în redacția ziarului «Timpul» împreună cu prietenii săi Eminescu și Slavici, editează o foaie umoristică și prezintă publicului lucrările dramatice: *O noapte furtunoasă* (1878) și *Conu Leonida față cu reacțiunea* (1879). După 1880 scrie *D-ale carnavalului* și drama țărănească *Năpasta*. În 1893, împreună cu Anton Bacalbașa tipărește «Moftul român». În 1904 se autoexilează la Berlin, unde va rămîne pînă la sfîrșitul vieții sale. În cei opt ani de exil voluntar, el a participat intens la tot ceea ce se întîmpla în țară, întreținînd o largă corespondență cu scriitorii din patrie, fiind o intensă prezență în viața socială a țării sale. Față de răscocile țărănești din 1907, reprimale sîngeros de burghezo-moșierime, Caragiale are o atitudine care s-a immortalizat în pamfletul: *1907 — din primăvară pînă-n toamnă*. Broșura care conținea acest pamflet depășește într-un scurt timp tirajul de peste zece mii de exemplare. Cu acest prilej scriitorul face următoarea descriere a celor două partide — liberal și conservator: «Cele două, așa numite partide istorice, care alternează la putere nu sînt în realitate decît două mari fracțiuni, avînd fiecare nu partizani, ci clientelă...» Prin firea, temperamentul și geniul său, Caragiale era un combativ sarcastic, încercînd să redea prin opera sa esența lumii burgheze, moravurile și modul ei de existență, cuprins între minimumul etic și monstruosul caricatural. Opera sa cuprinde o vastă înfățișare a patru decenii de viață politică, socială și intelectuală a Romîniei burghezo-moșierești. Cele două partide care uneau în ele tot ceea ce era mai meschin, egoist, sînt privite de Caragiale ca două «bande mai nesocolite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenire». În 1891, la Academie, Dimitrie Sturdza, unul din «venerabili» politicianismului burghez, taxează opera lui Caragiale drept o ofensă adusă țării, respingîndu-i premiarea. Ce este viu,

extrem de palpitant în nemuritoarele sale comedii, ce surprinde arta lui Caragiale din fauna politicianismului, din aspectele infinite ale unei lumi, în care Trahanache, Farfuride, Brinzovenescu, se socotesc «onorabili», oameni «cu prințipuri», iar Dumitrache își etalează «onoarea de familist»? Cațavencu, prototipul demagogului, Rică Venturiano, ziaristul agramat, ridicol, încrezut și toți «apropitarii», belferii slugarnici, formează un imens tablou în care incultura, obiceiurile protipendadei, moravurile unei lumi burgheze, sînt surprinse în desfășurarea ei ridicolă, sub lentila artei sale sarcastice, demasca-toare. Farfuride e o lichea, care admite în cele din urmă «trădarea», dar «s-o știe și el». Nae Cațavencu, șeful opoziției, care aspiră la scaunul de deputat, e un șantajist și un plastograf, iar Dandanache, îngîmfat și hilar, se crede urmașul unei familii «de la pațușopt».

Societatea contemporană a lui Caragiale din care el își extrage substanța fierbinte a dramaturgiei, e aceea a demagogiei burgheze, a oamenilor care mercantilează ideile patruzecioptiste. Jupîn Dumitrache și Ipingscu interpretează și descifrează unul din articolele lui Rică Venturiano, desfășurînd în fața noastră o frazeologie ridicolă. Comisarul Nae Ipingscu întruchiează funcționarul lipsit de orice perspectivă, încadrîndu-se în tipologia bucureșteană, în procesul de parvenire spre situații sociale, politice. Caragiale surprinde incisiv și conturează cu o inegalabilă forță a cuvîntului, portretele vii, tipurile venale ale acestei faune politice, situînd teatrul romînesc pe culmi de importanță mondială. Opera lui Caragiale e o oglindă a epocii sale, în care se reflectă cu mișcări infinitesimale, redată pînă la esență de cristal, gesturile, cuvintele, silabele, sincopete de gînd, intențiile, moravurile unei lumi burgheze, în care sînt surprinse formele absurde, inumane ale vieții capitaliste. Geniul lui Caragiale operează concentrat, esențial, turnînd în dialog direct din ciocotul fierbinte al străzii, al cabinetului politic, al parlamentarismului, fals patriotic. Expresia sa lapidară, scenică, concentrat teatrală, concisă, nu e un joc gratuit de frazeologie, ci o extragere a esențialului, din fluviul nesfîrșit al limbii romînești, care în perioada burgheziei liberale, a încărcat cuvintele, le-a dat *înfelesuri*, care astăzi produc explozii de haz, de rîs.

Dramaturgia lui Caragiale, satirică, fosforescentă în verbiaj, genială, în a prinde ridicolul și stupiditatea clasei burgheze, nu e aceea a unui sceptic. Pe bună dreptate Ibrăileanu afirma: «Caragiale reprezintă... critica socială a liberalismului, făcută în numele celor mici și obișnuiți». Caragiale satirizează într-o formă incisivă burghezia cu toate instituțiile, cu toate formele ei de viață, viciile ei, demascînd frazeologia democratică și conținutul ei reacționar, stigmatizînd cu flacără de uriaș, sistemul politic al unei lumi goale, lipsită de dragoste de popor, lipsită de mari pasiuni. Personajele lui Caragiale sînt produsele lumii burgheze romînești, surprinse pe traiectoria lor istorică, într-un anumit moment social, iar vocabularul lor dens, de o ilarianță frazeologie democratică, marchează un conținut reacționar, idei retrograde, poziții ale liberalismului burghez, care a trădat idealurile revoluționarilor de la 1848. Caragiale scrie despre clasa *exploataoare*, redată în ipostazele ei vii, în teatrul său în mod magnific: «*Această lume de strînsură mișună aci deasupra unui element etnic hotărît. Sub tot acest Babel există o limbă romînească, care-și are geniul ei; sub toată această vultoare, veșnic mișcătoare, există un popor statornic, care-și are calitățile și defectele lui specifice, bunul simț, o istorie plină de suferințe, nevoi, simțiri și gîndiri proprii.*» (articolul «*Politica și cultura*»).

Schifele și Momentele lui Caragiale îl așează prin valoarea lor alături de Cehov. Dincolo de lupta partidelor pentru putere și menținerea poporului în ignoranță și întineric, el consideră astfel stările de fapt: «disensiunile lor folosesc numai citorva intereseți în vrajba și tulburarea lumii. În părurile lor, cumînți și producătoare, aceste neamuri își dau seama că le trebuiește, din contră, să trăiască și să progreseze în deplină armonie socială și politică, respectîndu-și reciproc limba, datinele și credințele religioase și sprijinindu-și reciproc cultura și prosperitatea economică».

Înalta conștiință a finalității artei e reperată continuu și ținută în contact cu aria de observație critică a lumii politice din epoca sa. «Eu nu scriu decît din viața noastră și pentru viața noastră, căci alta nu cunosc și nici mă interesează» (OPERE, București, Editura Fundațiilor, 1942, vol. VII, p. 505). Opera de cultură, de artă, e apreciată în măsura în care contribuie la desăvîrșirea morală a societății, la înălțarea spirituală a omului: «Poezia, cînd e poezie... își are înalta sa utilitate. Ea poate

îmbărbăta omenirea la războiul contra răului și la cucerirea binelui». (*Ibidem*, 1938, vol. V, p. 212). Măiestria artistică a scrisului lui Caragiale e cunoscută, și pe drept a fost comparată cu aceea a scriitorului francez Flaubert. Cuvîntul pentru el are o importanță cardinală, virtuțile propoziției și accentele semantice ale vorbei, schimbate și diferențiate de la om la om — impun un travaliu maxim de încordare și de cizelare: «... le lucrez pe brînci, meșterește, cu mare canon, ziua și noaptea le tot ciocănesc», «Învîrtește-ți dar condeiul de zece ori în cerneală pînă să scrii un cuvînt și după ce l-ai scris, — gîndește-te de o sută de ori dacă nu trebuie șters». (*Ibidem*, vol. VII, p. 122 și vol. IV, p. 57).

Caragiale, în afară de Ion Creangă, rămîne singurul contemporan de geniu al nemuritorului Mihail Eminescu, lucid și care a apreciat la valoarea sa justă, personalitatea și arta prietenului său.

Din anul 1948, Academia Republicii Populare Romîne, l-a ales pe I. L. Caragiale, ca și pe alți mari creatori din trecut, membru post-mortem. Lucrările sale de valoare universală s-au tipărit în ultimii zece ani, într-un milion două sute de mii exemplare. De la apariția volumului său de debut (1889), bibliografia literară a înregistrat pînă astăzi 130 de ediții tipărite în țara noastră. E tradus în 24 de limbi cu 77 de titluri și jucat pe 40 de scene, pe toate meridianele globului pămîntesc. Importanța contribuției a operei lui Caragiale la patrimoniul cultural al omenirii e subliniată și prin faptul că agenda *Consiliului Mondial al Păcii*, de aniversări, din acest an, recomandă sărbătorirea dramaturgului român. Scriitor mondial de valoarea lui Gogol și Molière, I. L. Caragiale, unul din cei mai străluciți reprezentanți ai însușirilor creatoare și calităților poporului nostru, slujește ideii de pace și progresului social, fiind extrem de actual prin arta sa științifică. Prin scrierile sale a confirmat încrederea și atașamentul călduros față de popor, știind să prețuiască și să stăpînească secretul limbii romînești: «*Romînii, — spunea el în 1910, — sînt astăzi un neam întreg... avînd una și aceeași limbă, (nu ca să-l laudăm noi) extraordinar de frumoasă și... de grea; avînd un mod de gîndire deosebit al lui, o comoară neprețuită de filozofie morală, de humor și de poezie.*»

2. *Bertrand Russel la 90 de ani.* În luna mai a.c. Bertrand Russel a împlinit 90 de ani, arătînd că tinerețea sufletului e eternă, că marile idei ale secolului nostru: pacea și prietenia între popoare, sînt dominantele gîndirii și vieții sociale contemporane. Umanist, gînditor adînc, scriitor, membru al Societății Regale Britanice, laureat al premiului Nobel pentru literatură (1950), organizator al «Comitetului celor 100» din Anglia, Bertrand Russel desfășoară o multiplă activitate de cultură și de răspîndire în masă a ideilor de pace și urgentă excludere a demenței nucleare din viața planetei noastre. Lucrările sale de matematică, filozofie, probleme de învățămînt, de interpretare a sociologiei: *Introduction to Mathematical Philosophy*, (1918), *History of Western Philosophy*, (1946), *Human Knowledge: Its Scope and Limits* (1948), *My Philosophical Development*, (1959), *Has Man A Future*, (1961), etc... abordează o tematică vastă, indicînd esența creației a omului și neclintita credință în progresul material și perfecțiunea etică. Intențiat de cîteva ori pentru activitatea sa publică, situîndu-se în fruntea Mișcării pentru pace din Anglia, formulînd adevăruri și afirmații uneori paradoxale cu privire la destinul omenirii, fruntașul vieții publice engleze crede cu feroare miraculoasă în victoria păcii și luptă cu pasiune mistuitoare pentru dezarmare.

În septembrie 1961, pentru nu mai știu a cîta oară, B. Russel a fost din nou deferit justiției și reținut cîteva zile în spitalul închisorii. Alături de conducătorii «Comitetului celor 100», în fața tribunalului, el a devenit acuzatorul cercurilor militariste occidentale: «... Am fost nevoiți să organizăm o campanie de împotrivire prin non-violență, întrucît ea este mai larg discutată în presă decît alte metode de a aduce la cunoștință faptele. Aceasta îi determină pe oameni să-și pună întrebarea: ce ne face pe noi să procedăm astfel? Cei care stăm, aici, pe banca acuzărilor, sîntem gata să stăm și la închisoare, deoarece sîntem încredințați că acesta este cel mai eficient mijloc de luptă pentru salvarea țării noastre și a întregii omeniri. Dacă ne veți condamna, veți ajuta cauzei noastre și prin urmare cauzei întregii omeniri. Atîta timp

cît în vinele noastre mai curge sînge, nu vom înceta să facem tot ce ne stă în putință pentru a preîntîmpina una dintre cele mai mari calamități care au amenințat vreodată omenirea...». Într-o broșură irenică el scrie: «Nimeni nu știe și nădăjduiesc cu toată țaria că nimeni nu va ști vreodată cu ce se poate termina un mare război atomic. Riscul declanșării înfîplătoare a unui război, devine cu timpul aproape inevitabil. Această politică duce în mod necesar la o acumulare permanentă de arme în ambele părți. De aceea, orice om cu bun simț, atît în Est cît și în Vest, trebuie să spere în triumful politicii de coexistență pașnică». «În ce mă privește, atît ca patriot cît și ca umanist, aș dori ca Anglia să rămînă în mod oficial neutră, în conflictul dintre America și Rusia... Nici un om cu bun simț nu va voi ca țara lui să fie rasă de pe fața pămîntului. În situația de azi, cît timp Anglia va rămîne aliata Americii, va exista și marele pericol ca ea să fie distrusă fără nici un avantaj, atît pentru America cît și pentru modul de viață occidental». El denunță cu vehemență acele minți rătăcite, care cred că prin înarmarea extremă se pot obține roadele păcii, — că alianța militară occidentală poate garanta viața sutelor de milioane de oameni: «Cum ar fi oare în stare Anglia, această insulă cu populație densă, concentrată în cîteva regiuni industriale, să se apere în cazul unui război nuclear, cînd doar cîteva bombe cu hidrogen, transportate cu rachete, pot nimici aici în cîteva ore orice viață?».

Impotriva celor cuprinși de mania genocidă, caracteristică orînduirii muribunde, împotriva marilor monopoluri și cercurilor militariste, care vor să împingă omenirea în prăpastia războiului nuclear, Bertrand Russel le opune spiritul rațional și luciditatea omului care este extrem de sensibil la uriașa presiune a opiniei publice. Încercarea de a declanșa un război nuclear e socotită «o catastrofă monstruoasă». «Nu trebuie decît să trăim în prietenie, pentru ca lumea să poată fi transformată dintr-o uzină a morții în cea mai fericită societate care a fost vreodată». «Efortul tuturor oamenilor de bună credință trebuie îndreptat în a-i îndepărta pe oameni de la ură și distrugere și a trezi în ei o hotărîre atît de puternică de a scăpa țara noastră și omenirea de primejdia unor distrugerii fără rost... *Este o sarcină titanică...* de partea noastră stau rațiunea și speranța în viața generațiilor viitoare. Putem și trebuie să învingem!».

În Consiliul Mondial pentru Pace, în diferite întîlniri internaționale, glasul patetic al lui Russel a răsunat cu forță și autoritate. El a recunoscut cu sinceritate și admirație că U.R.S.S. a făcut «cei mai însemnați pași spre dezarmare», în timp ce Occidentul s-a arătat totdeauna rigid și ostil față de un plan de salvare a omenirii, de la un cataclism global. Interzicerea armelor nucleare, folosirea Cosmosului în scopuri pașnice, revin în acest an în protestele lui Russel, ca un memento energetic, de o intransigență, demnă de admirație. Omul în concepția sa e un constructor, avînd suficientă energie și capacitate creatoare, de a clădi, de a transforma mediul istoric, de a-și crea o viață fericită: «*omul poate să făurească o lume de o strălucită frumusețe și de o neobișnuită măreție.*».

Într-o carte recentă, Russel concentrează atenția și efortul său de discriminare asupra tuturor valorilor de cultură și religie, formulînd o concluzie cu accente de iminentă gravitate: «Primejdia unui război termuclear este atît de mare, încît în fața lui pălesc toate celelalte probleme». (*Has Man A Future*, 1961).

Cu un haz plin de înțelepciune și cu un humor specific englez, B. Russel a răspuns celor care l-au sărbătorit, că cel mai bun antidot împotriva bătrîneții e lupta pentru pace, că numai ea te întinereste. Consacrîndu-și în întregime energia, prestigiul, potențialul său de cultură — ideii fundamentale — că trebuie făcut totul pentru a împiedica cataclismului atomic, B. Russel pășește pe culmi matusalemice, încununat de laurii pe care omenirea progresistă îi pune cu respect și admirație, ca o coroană a înțelepciunii pe creștetul său alb, asemeni dalbelor înălțimi de munte.

3. *Lidice și «trandașirii prieteniei»*. Cu douăzeci de ani în urmă la 10 iunie, 1942, Gestapoul hitlerist a descoperit că un cetățean ceh, patriot înflăcărat, care a încercat să oprească valul barbariei fasciste, — poate fi identificat: cehoslovacul era din satul Lidice, un centru de minerii și muncitorii siderurgiști. Trupele naziste S.S., au încercuit seara satul. În zori, cînd lumina soarelui, dătătoare de viață și sevă, tuturor viețuitoarelor, plantelor și a tot ceea ce e viu, de la pămînt la cer, — se revarsă binecuvîntătoare asupra noastră, — în grupuri de cîte zece, bărbații au fost împușcați: 192. Din 195 de

femei deportate de aici, — 65 au fost executate în lagărul de la Ravensbrück și Auschwitz. Din 99 de copii, 82 au fost gazați și au supraviețuit dar 17.

Clădirea bisericii, școala, casele au fost incendiate și dinamitate, întregul sat a fost literalmente ras de pe suprafața pământului, iar Lidice a dispărut de pe harta Cehoslovaciei. Asasinatul în masă, imunda și monstruoasă crimă a celor care proclamau cultul supraomului, actul dement și imposibil de apreciat, în insondabilul lui caracter bestial, a omplut lumea de groază și a proiectat asupra sufletului poporului ceh o înfiorătoare spaimă.

Au sperat oare reprezentanții fascismului că ucigând sute și mii de oameni nevinovați, femei, blinde și îngerești făpturi de copii din Lidice și din alte părți — vor reuși să oprească mișcarea de eliberare a popoarelor, au crezut oare că prin astfel de «exemple de pedepsire», de răbunare, vor ajunge să cucerească bunăvoința, asentimentul și inima popoarelor subjugate prin forță și criminal război? Ingrozitoare înșelare! În mai 1945, trupele sovietice au eliberat Cehoslovacia și eliberatorii Europei au redat lumii acest sat — de irodiană amintire, și breughelian spectacol, sanclaur al celor inocenți, frică și preț înestimabil al libertății omeniești. Reconstruit alături de vatra lui, unde vânturile au jeli și plins cu harfele lor eoliene victimele, astăzi Lidice e un orașel al florilor și al soarelui. *Treizeci de mii de trandafiri*, trimiși din toate colțurile lumii, înfloresc în fiecare an aici, în «*grădina prieteniei*». În cronica satului stă scris în rusă, franceză, cehă, germană, spaniolă, engleză, română și arabă, ca un verset profetic: «*Niciodată! Niciodată nu vom lăsa să se repete Lidice*».

Cei care proclamau «superioritatea rasei germane», cei care creiașera cultul «supraomului», oamenii posesăți de un orgoliu inegalabil, colosul german, brutal, care vroia să trateze întreaga lume ca un ghetou de oropsiți și material proprice diverselor expediții de dezumanizare, s-au acoperit de rușine, de dezaprobare.

Conștiința întregii omeniri a înfierat gestul de monstruoșitate și demență insondabilă, acela de a fi ras sate întregi de pe suprafața pământului, Lidice, Oradour, Krasnodon...

Cel mai bătrîn dintre martirii din Lidice avea 84 de ani, iar cel mai tînăr, înmurgurise cu cîteva luni, în pîntecile unei tinere mame! Întreaga gamă a vieții umane, toate treptele vîrstelor, de la copilul în fașă, la adolescent, matur și bătrîn, au trebuit să cadă pradă tiranului, să primească focul de gloanțe, pedeapsa brutei turbate.

Ne amintim astăzi, la douăzeci de ani de la masacrul de la Lidice, cu un sentiment de pietate, de omagiu pentru hecatomba cehă, și încremeniți de ceea ce a fost în stare să înfăptuiască o armată ca a lui Hitler, crescută în spiritul canibalic, dezabrobăm orientarea războinică a celor care n-au învățat nimic, din tragica lor înfrîngere din 1945.

Zecile și sutele de mii de trandafiri înfloriți se clatină-n adieri vespérale și-n miez de noapte, cu miresmele lor înmiite în nuanțe, îmbălsămează văzduhul, străjuit de tremurul stelelor prinse-n afundurile bolții cerești. Ne amintesc pe zi ce trece, că luînd contact cu tot ceea ce răsare din pămînt, cu tot ce se revarsă de sus, omul poate clădi o lume, în care crima și monstruoșitatea să fie excluse. *Grădina de trandafiri*, aduși de pe toate meridianele globului pămîntesc, sădită pe un cimitir al groazei, unde îți vine greu să rămii singur noaptea, nu din cauza «stafiilor», ci din cauza cutremurului care-ți zdruncină toate librelle, îngrozindu-te, că te afli lingă osemintele sacre ale celor nevinovați, — îți indică o cale înțeleaptă, aceea a omeniei, a gestului milenar al omului: să sădești în jurul tău flori, să construiești, să slujești valorile vieții și să nu ajungi o sinistră brută macbethiană, un Jago, în care fierbe clocotul crimei! Pămîntul întreg trebuie să devină o grădină cu trandafiri, prin aplicarea unei politici de coexistență pașnică, de sădire neîntreruptă în mințile și sufletele oamenilor a principiilor etice de colaborare, respect mutual și înțelegere. Există în realitatea obiectivă, în mersul armonios și perfect al ordinei din natură, din acest univers al lumii noastre — un echilibru permanent pe care respectîndu-l și din care extrăgînd esențialul, omenirea poate să transforme zi de zi mediul și condițiile de viață ale lumii, din ce în ce într-o realitate a cooperării internaționale. Lumea socialistă în cuprinsul căreia Lidice, strălucește astăzi, ca o nestemată de rubin, invită permanent lumea, prin prezența ei de simbol imaculat — la extirparea răului din omenire și la priveghiul conștiinței, necesar în cucerirea binelui moral, care trebuie să călăuzească gîndurile și acțiunile noastre în orice clipă.

REVISTA REVISTELOR

1. *Centenarul Bibliotecii de Stat a U.R.S.S. «V. I. Lenin».* 2. *Cel de al doilea imperiu bulgar.* 3. *Vechile legiuri în Rusia medievală și relații romîno-ruse în perioada feudală.*

1. *Centenarul Bibliotecii de Stat a U.R.S.S. «V. I. Lenin».* Între 1 și 6 iulie 1962 Biblioteca de Stat a U.R.S.S. «V. I. Lenin» și-a sărbătorit centenarul. Creată în iulie 1862 în vechea Rusie țaristă, ca Biblioteca a Muzeului «Rumeanțev», devine după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Biblioteca Centrală a Capitalei Sovietice, iar la 6 februarie 1925 — e transformată în Biblioteca de Stat a U.R.S.S. «V. I. Lenin». Printre cititorii Bibliotecii în perioada prerevoluționară se găsesc mulți, al căror nume constituie în prezent mîndria culturii și științei ruse: L. N. Tolstoi, F. M. Dostoievski, A. P. Cehov, D. I. Mendeleev, K. A. Timireazev. Prima Bibliotecă a Uniunii Sovietice, a cărei creștere a oglindit dezvoltarea întregii țări, dispune astăzi de 22 de săli de lectură în care pot citi de la ora 9 dimineața pînă la 11 seara, 2.400 de cititori. De asemenea are o tipografie proprie care editează anual 250 de publicații, cu un tiraj de 1.800.000 exemplare. Posedă laboratoare de cercetare științifică, privind problemele conservării, igienei și restaurării cărții, aparatură pentru microfilme, care pot executa microfilme pentru orice bibliotecă din țară și străinătate și microcopii ale publicațiilor cerute.

Fondurile bibliotecii au crescut în anii Puterii Sovietice de mai mult de 20 de ori, ajungînd în anul 1962, la aproape 22 milioane de unități de evidență. Anual intră în bibliotecă aproximativ un milion de cărți, broșuri, reviste și pînă la 1,5 milioane numere de ziare. Cel mai complet sînt reprezentate în Bibliotecă lucrările tipărite în țara sovietică, în 89 de limbi ale popoarelor din U.R.S.S. și cele mai bune și valoroase tipărituri științifice și artistice ale țărilor străine, în 84 de limbi. La Secția Cărții rare se păstrează 250.000 volume de cărți, reviste, colecții anuale și ziare, ediții rare în legătură cu istoria mișcării revoluționare din Rusia. O valoare excepțională o prezintă *Colecția cărților cirilice*, cuprinzînd tipărituri ruse, bielorusă și ucrainiene din secolele XV—XVIII, precum și cărți tipărite cu alfabet cirilic în străinătate. Menționăm rarități ca primele cărți tipărite în alfabet cirilic de *Schweipolt la Cracovia*, în 1491, *Liturghierul și Evangheliarul*, tipărite în slava veche la Tîrgoviște de către *Macarie*, în 1508 și 1512. Atenția cititorilor e atrasă de asemenea de prima traducere a *Bibliei* în limba romînă, apărută la București în 1688. Perla acestei colecții o reprezintă tipăriturile întemeietorului tiparului rus *Ivan Feodorov*, care a deschis prima pagină din istoria cărții tipărite în Rusia. Cititorii manifestă un uriaș interes față de *colecțiile de carte veche rusă și străină*, printre care amintim una din cele mai depline colecții din lume a edițiilor originale ale operelor lui *Giordano Bruno*, o ediție originală a *Utopiei* lui Thomas Morus, una a *Cetății Soarelui* a lui Campanella, ediții rare ale operelor lui Kopernic, Galilei, Bacon, Newton etc. Pentru popularizarea fondurilor Secției și a istoriei tiparului rus, un mijloc eficace îl constituie *Expoziția permanentă de istorie a cărții ruse*, organizată în 1954, unde sînt expuse cele mai bune cărți ruse, începînd cu primele tipărituri și terminînd cu cele contemporane, care au jucat un rol important în dezvoltarea culturii naționale ruse. În U.R.S.S., în perioada 1946—1960 s-au tradus din limba romînă în limba rusă și în limbile popoarelor din U.R.S.S. 226 titluri de cărți și s-au tipărit în

limba română 66 de cărți, reprezentând un tiraj total de 465.000 exemplare. *Secția de Manuscrise* cuprinde peste 30.000 de manuscrise și mai mult de 20 milioane file materiale de arhivă, 360 fonduri de arhivă, și aproximativ 80 de colecții de cărți, manuscrise și documente, vechi manuscrise grecești, latine, scrisori ale personalităților de frunte ale culturii universale: Giordano Bruno, Kopernic, Goethe, Dickens, Zola, Flaubert, Romain Rolland. Organizarea fondurilor e astfel susținută pe baza principiului accesului liber la raft și prin sistemul fondurilor de referință special create pe lângă sălile de lectură, încât ele se cifrează la 450.000 volume, dintre care jumătate cu acces liber la raft. În anul trecut, 81,5% ,adică aproape 10 milioane de cereri de cărți au putut fi satisfăcute în 3—10 minute. *Cataloagele și fișierele* sînt în număr de 460, avînd peste 35 milioane de fișe. *Catalogul general alfabetic* și *Catalogul sistematic* cuprind milioane de fișe în 173 de limbi. În afară de aceste două cataloage generale, există sisteme de cataloage dispuse în imediata apropiere, unde lucrează cititorii, cataloage pentru manuscrise, note muzicale, etc. Cititorului sovietic îi sînt bine cunoscute operele clasicilor romîni, Ion Creangă, M. Kogălniceanu, M. Sadoveanu, «Minunata lirică a lui Eminescu», Vasile Alecsandri, Tudor Arghezi, savuroasele comedii ale lui Ion Luca Caragiale și romanele lui Liviu Rebreanu. Numai în 1961, Biblioteca a primit din Republica Populară Romîină 2607 cărți, 4787 numere de revistă, 10.586 numere de ziare, 8.111 microfilme. În 1961, Biblioteca a fost frecventată de aproape 2.400.000 cititori, consultîndu-se peste 12.000.000 de volume, iar dintre cititori aproape 90.000 sînt cercetători științifici și specialiști cu studii superioare.

Se întrețin relații de împrumut cu 4.872 de biblioteci, dintre care 4.640 din U.R.S.S. și 232 de biblioteci din 30 de țări. *11 mari biblioteci din R.P.R.* primesc cărți pentru cititorii lor prin împrumut de la Biblioteca de Stat a U.R.S.S. «V. I. Lenin». O Secție specială a Bibliotecii editează *Indicele de informare asupra listelor și fișelor bibliografice*, alcătuite de bibliotecile Uniunii Sovietice. Recent a apărut de sub tipar primul volum din «*Catalogul colectiv al cărții ruse din sec. al XVIII-lea*», lucrare în 5 volume, pregătită în colaborare cu marile biblioteci din țară. O expoziție permanentă a cărților nou intrate, sovietice și străine, schimbată săptămînal, prezintă o mie de titluri. La fiecare zece zile apare *Informarea rapidă* despre noile cărți. Culegerea «Biblioteki SSSR. Opît rabotn» (Bibliotecile din U.R.S.S. Experiența activității lor), apare de 3 ori pe an. Biblioteca alcătuiește diverse *Bibliografii* destinate popularizării cunoștințelor, *Indreptare metodice* și *Manuale* pentru diferite tipuri de biblioteci, lucrări cu profil bibliografic: *Trudî Gosudarstvennoi biblioteki SSSR, im. V. I. Lenina. Bibliotekovedenie și bibliografiya za rubejom. Schimbul internațional* se efectuează cu 2.688 de instituții străine, din 81 de țări au fost trimise în 1961, peste 250.000 de exemplare de cărți, reviste și ziare. Din R. P. Romîină, 22 de instituții fac schimb de publicații cu Biblioteca de Stat «V. I. Lenin»: Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R., Biblioteca Academiei R.P.R. etc.

Gloriosul jubileu al Bibliotecii de Stat «V. I. Lenin» arată prețuirea de care se bucură cultura și funcția sa esențială în țara vecină, aliată și marea noastră vecină Uniunea Sovietică. (Vezi Библиотекарь, Moscova, 1962, nr. 6, Огонёк, Moscova, 1962, nr. 27, *Études soviétiques*, Moscova, 1962, nr. 7, *Uniunea Sovietică*, București, 1962, nr. 6, S. Tchertok, *Le service d'échange de la Bibliothèque Lenin*, pp. 195—196 în «Oeuvres et Opinions», Moscou, 1962, nr. 8).

2. *Cel de al doilea imperiu bulgar*. Borislav Primov, de la Institutul de istorie al Academiei bulgare de științe. *Le deuxième royaume bulgare*, în «La Bulgarie nouvelle», Sofia, 1962, nr. 6, pp. 26—27, scrie că de la începutul existenței sale, primul imperiu al bulgarilor a realizat importante obiective politice, economice și culturale, datorită cărora bulgarii au fost în stare să respingă invaziile bizantine și să iasă victorioși din războaiele contra puternicului Imperiu din Orient. Frontierele Bulgariei înglobau, în sec. IX—X, o mare parte din Peninsula Balcanică și vaste întinderi în nordul Dunării, în România actuală. Hanul bulgar *Krum* (803—814) cucer. partea orientală a statului avarilor, a cărui parte occidentală a fost anexată de Cucer. cel Mare la imperiul franc. Bulgarii și francezii deveniră astfel vecini pe cuprinsul mijlociu al Dunării Bulgaria jucă în această vreme, un rol de prim ordin în viața Europei. De la întemeierea sa, Bulgaria jucă în mod egal un rol important în comerțul european, atât ca

intermediar în schimburile Bizanțului cu Europa Centrală și Orientală, cît și prin comerțul său cu bizantinii, avarii, moravii, rușii și alte popoare ale continentului. Conversiți la creștinism, bulgarii au fost primul din popoarele europene, care au practicat *cultul în limba națională, creînd literatura lor proprie*. La sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, Bulgaria devine un mare centru cultural al Europei medievale, difuzînd scrierea și literele slave printre alte popoare slave care-și întemeiaseră propriile state. Bizanțul nu putea totuși să accepte o astfel de situație, nescăpîndu-i nici o ocazie pentru a încerca să distrugă Statul bulgar. Bulgarii își pierduseră independența lor națională după aprigi lupte în 1018 și fură subjugați de Imperiul bizantin, unul din statele cele mai puternice din această vreme. Se părea că Statul bulgar, ca și altele alte state din evul mediu, a dispărut de pe scena istoriei. Urmează ani grei de opresiune. Dacă e adevărat că o parte din clasa feudală bulgară a putut să-și păstreze privilegiile, masele largi ale poporului de la orașe și sate trebuiră să suporte jugul străin. Situația lor devenea din ce în ce mai gravă. Ele trebuia să subvenționeze întretinerea vastului aparat administrativ al Imperiului, să hrănească și să îmbrace pe guvernânții bizantini și numeroasele garnizoane de pe teritoriul bulgar. Poporul n-a încetat totuși să trăiască cu amintirile glorioșului său trecut. Sperața și voința de a se elibera de sub jugul bizantin nu le-au părăsit niciodată. Perioada stăpînirii bizantine în Bulgaria e caracterizată printr-o serie de răscoale. Lupta a început mai întîi, dusă de populația regiunilor occidentale bulgare, pe care bizantinii nu reușiseră să le supună decît în 1018, spiritul de independență fiind mai viu. O mare răscoală izbucnește, aici, în anul 1040, în frunte cu Petre Delian, fiul cel mai mic al regelui bulgar Samuil, care dusea mai multe războaie împotriva cuceritorilor bizantini. Delian fu proclamat rege al Bulgarilor. Cei răsculați puseseră mîna pe mai multe mari orașe și fortărețe bizantine ca *Niș* și *Skopljé*. Bizantinii fură alungați din întreaga Macedonie. Bulgarii pătrunseseră adînc în sud, în Grecia, pînă în Tesalia. Ei nu putură totuși să cucerească cel de al doilea oraș al imperiului: Salonic. Neînțelegerea izbucni în tabăra bulgară și trădătorii dădură pe căpetenia lor — inamicului. Conducătorul lor e luat prizonier și dus la Constantinopol. Răscoala fu zdrobită și imperiul își restabili autoritatea sa. O altă mare răscoală, totdeauna în Macedonia, avînd în frunte pe *Gheorghe Voitek*, voevod al *Skopliei*, reuși să elibereze, în 1072, a mare parte a pămînturilor occidentale bulgare, însă se soldă în final cu un eșec. Totuși răscoala continuă. Doi ani mai tîrziu, în 1074, o altă răscoală apare în cîteva orașe dunărene, în Bulgaria de nord. Răscoale izbucniră la *Serdiké* (astăzi Sofia), la *Filipopoli* (astăzi Plovdiv) și pe litoralul Mării Negre în orașul *Messembria* (Nessebre). Deși au eșuat, răscoalele au arătat voința poporului de a se elibera de stăpînirea bizantină. Spre sfîrșitul sec. al XII-lea, Imperiul bizantin trecea printr-o criză foarte gravă: el era slăbit de tendințele separatiste ale nobilimii de țară, care submina baza puterii centrale, a cărei situație economică se destrăma repede. În exterior, Bizanțul trebuia să facă față pericolului major, reprezentat de turcii seleucizi, care deja cuceriseră o bună parte din teritoriile sale în Asia Mică. În 1183, în nord-vest, maghiarii și sîrbii pătrunseseră adînc în teritoriul bizantin și coborînă pînă în Serbia. Doi ani mai tîrziu, normanzii din Italia meridională începură un nou atac împotriva Bizanțului, amenințînd grav Imperiul. Ei ajunseră pînă la Salonic și-l cuceriră. Atunci bulgarii găsiră prilejul potrivit de a se ridica încă odată împotriva stăpînirii bizantine. Noile impozite impuse de împăratul *Isaac Anghel*, precipitară evenimentele. Răscoala izbucni în toamna anului 1185, la Tîrnova, în mijlocul entuziasmului popular, în regiunea dintre Dunăre și munții Balcani, acolo unde cu cinci secole mai înainte fusese întemeiat *primul Stat bulgar*, și se răspîndi îndată în Bulgaria de nord-est. Cei doi frați, *Petru* și *Assan*, doi boieri care aveau pămînt pe versantul septentrional al Balcanilor și probabil de asemenea orașul Tîrnovo, viitoarea capitală a *celui de al doilea Stat bulgar*, se așezară în fruntea răsculaților. Mai tîrziu Petre fu proclamat domn al bulgarilor. Împăratul bizantin trimise în nenumărate rînduri, trupe, pentru a respinge răscoala, însă ele fură învinse. Aceste prime victorii încurajară pe bulgari. În 1186 *Isaac II Anghel* în persoană, pornește o campanie, traversă munții Balcani, pustii Bulgaria de nord și se întoarce la Constantinopol, crezînd că a dat o lovitură de moarte răscoalei. Deloc, bulgarii se ridicară din nou, ducînd războiul în Tracia, în sudul munților Balcani. În 1187 *Isaac II Anghel* întreprinde o nouă campanie în Bulgaria de nord, asediînd timp de trei

luni importanta fortăreață din Lovelci, nu departe de Tîrnovo, însă fu constrîns să bată în retragere, să semneze pacea și să recunoască *independența Statului bulgar*. În anii care au urmat, noul stat fu mărit și întărit. În acest scop, bulgariirecurseră nu numai la arme, ci deasemeni și la o diplomatie abilă.

La începutul secolului al XII-lea, sub domnia lui *Kaloian* (1197—1207), frate al primilor monarhi bulgari, Petru și Assan, Bulgaria redevine unul din primele state europene ale epocii. Cînd cea de a patra Cruciadă se termină prin desmembrarea Bizanțului (1204) și întemeierea în locul său a Imperiului latin, bulgarii trebuiră să facă față acestui nou pericol. Ei bătură lîngă Adrianopole, în 1205, armatele cruciaților conduse de împăratul *Baudouin*, care fu făcut prizonier și dus la Tîrnovo unde își sfîrși viața. Expansiunea feudală a cruciadelor fu definitiv oprită de bulgari, care-i dădu astfel o puternică lovitură. În timpul primei jumătăți a secolului al XIII-lea Statul bulgar joacă un rol preponderent în relațiile internaționale ale Europei medievale. El atînze apogeul puterii sale politice, economice și culturale sub regele *Ioan Assan* (1218—1241), cînd își întinse din nou stăpînirea pe o mare parte a Peninsulei Balcanice.

Întemeierea celui de al doilea imperiu bulgar și rolul său în istoria Europei, constituie pagini însemnate în istoria Bulgariei orientale, mărturisind vitalitatea poporului său și talentul de a depăși adversitățile soartei, pentru a putea astăzi, după secole de stăpînire bizantină și otomană, să întemeieze statul său socialist. (Articolul e însoțit de următoarele reproduceri: piesă de argint din epoca lui Ioan Assan II, Biserica fortăreață, ridicată de Ioan-Assan II lîngă Assanovgrad, Țarul Ivan-Alexandru și familia sa (miniatură împodobind exemplarul păstrat la Londra al Evangheliei lui Ivan-Alexandru (sec. XIV-lea). Soldații bulgari. Miniatură din Psalmi (sec. 14). Miniatură de pe pagina de gardă din Psalmii lui Tomici).

3. *Vechile legiuri în Rusia medievală și relații romîno-ruse în perioada feudală*. În «Studii», București, 1962, nr. 2, Gh. Cronț, *Editarea monumentelor de drept ale Rusiei medievale*, p. 431—438, arată că editarea textelor juridice vechi constituie un obiectiv de preocupare stăruitoare și coordonată pentru învățații sovietici. Urmărind dezvoltarea istorică a societății rusești, observă că *Pravda rusă* (*Pravda ruskaia*) e principalul monument de drept aplicat în toate regiunile statului Kievean, în secolele IX—XII, iar în codificările ulterioare, în *Sudebnicul* din 1499 și 1550, intră ca izvor, exercitînd și o mare influență asupra legiurilor din Polonia și Lituania. Istoriografia sovietică a publicat pînă acum trei ediții critice ale *Pravdei ruse*, prima în 1935, a doua în 1940 și 1947, a treia în 1952. Cercetătorii sovietici au examinat conținutul *Pravdei Ruse* în lumina condițiilor economice, sociale și politice ale Rusiei Kieviene din secolele IX—XII. În cuprinsul acestor legi există mai multe straturi de norme, dintre care cel mai vechi are la bază dreptul nescris codificat mai întîi de cneazul Iaroslav în anii 1020—1030, produs și întregit de către fiii săi — Iaroslavici (1072), apoi dezvoltat și completat de către Vladimir Monomahul în 1113.

Vasta colecție «Monumentele dreptului rus», I—V, 1952—1959, în afară de acte privilegiate la stăpînirea funciară, economia feudală, așezăminte administrative, conțin monumente ale *jurisdicției bisericesti*, porunci și privilegii ale hanilor tătari, date *mitropolțiilor bisericesti*, acte date de sobor și țarii Rusiei.

Poporul romîn și popoarele slave dezvoltîndu-se în condiții economice și sociale asemănătoare, ne oferă elemente comune. În statele feudale romîne ca și în Rusia Kieveană, unele norme proprii epocii feudale, au supraviețuit multă vreme, iar reglementările penale din *Pravda Rusă* prezintă numeroase asemănări cu dreptul penal al țărilor romîne din primele secole. Studiul comparativ al termenilor juridici folosiți în *Pravda* și în izvoarele medievale romînești ne oferă date valoroase pentru înțelegerea instituțiilor prefeudale și feudale al poporului romîn. (Vezi Valeria Costăchel, Terminologia comună în *Pravda Rusă* și actele medievale rusești (în l. rusă) în «Romanosslavica, I, București, 1958, p. 73—89). Actele cancelariilor domnești din țările romîne au fost redactate în primele secole în limba slavonă și ele folosesc termenul *pravda* cu aceleași variate sensuri ce figurează și în *Pravda rusă*: dreptate, stabilirea dreptății prin judecată, jurămînt. Actele redactate în limba slavonă conțin termeni referitori la categoriile sociale, care figurează și în *Pravda*: liudi, celeadii, dvoreni, holopi, sosedî, ca și termenii ce se

referă la organizarea socială: robotă, slujbă, drujină, jirebie, posadă, ȋrg, ureadnic. Deopotrivă în Pravda cît și în actele medievale romînești, crima e numită *vină*, iar pe-deapsa se numește *caznă*. E foarte necesară traducerea romînească a *Pravdei rusești*. Există unele analogii de conținut între pravilele rusești din secolele XVI—XVII și pravilele romînești din aceeași vreme. Există o asemănare între dispozițiile cuprinse în legiuirea rusă *Sobornoe ulojenie* (1649) și *Pravila Moldovei* (1646) cu privire la aservirea țăranilor. (Vezi: L. V. Cerepnin, *Sobornoe ulojenie din 1649 și Pravila lui Vasile Lupu*, ca izvoare pentru istoria aservirii țăranilor din Rusia și Moldova, în «STUDII privind relațiile romîno-ruse și romîno-sovietice», București, 1958, p. 30—41). De asemenea există analogii între așezămîntul lui Mihai Viteazul și ucazul țarului Feodor Ivanovici din 1592—1593, privind restrîngerea dreptului de strămutare al țăranilor. (Vezi: Șt. Ștefănescu, Elemente comune de civilizație feudală în Țările Romîne și în Rusia, în «Studii», 1959, nr. 2, p. 87—101). Noile ediții ale izvoarelor dreptului rus cuprind în afară de textele normative și legislative, introduceri critice, bibliografii, indici de materii, constituind un vast material ce ne poate ajuta la studierea critică a izvoarelor juridice romînești cît și la elaborarea și publicarea unor ediții de izvoare ale dreptului statelor feudale romînești.

P. P. Panaitescu prezintă în «STUDII», 1962, nr. 1, p. 212—217, lucrările: I. Peresvetov, *Сочинения* (Jalbe), ediție critică, îngrijită de A. A. Zimin cu două introduceri de A. A. Zimin și D. S. Lihaciov, Moscova, Leningrad, 1956, 388 p., și A. A. Zimin, И. С. Пересветов и его современники, (I. S. Peresvetov și contemporanii săi), Moscova, 1958, 498 p. care cuprind critica societății feudale din Rusia, în veacul al XVI-lea. Peresvetov prezintă ideile de reforme politice și sociale pe baza experienței și modelul altor țări: a imperiului otoman în vremea lui Mahomed II și a *Moldovei* lui *Petru Rareș*. Textul complet al scrierilor lui I. Peresvetov conține zece scrieri: Povestire despre întemeierea și luarea Țarigradului, Despre luarea Țarigradului, Spunere despre cărți, Povestire despre sultanul Mahomet, Prima povestire a filozofilor și doctorilor, Jalba cea mică, A doua povestire a filozofilor, Povestire despre împăratul Constantin, Epilogul, Jalba cea mare (în aceasta se vorbește pe larg despre Petru Rareș). Scrierea e alcătuită în 1540—1550, reflectînd teoria statului centralizat, monarhic. Ideile nu-s prezentate sub formă directă ci atribuite unor personaje istorice, unor figuri fictive (filozofii, doctorii, «cărțile învățaților», *sultanul Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului și Petru Rareș domnul Moldovei*). În lumina ultimelor cercetări Peresvetov a fost un personaj real, numele lui apărînd într-un opis din 1562—1572, făcînd parte din nobilimea mică rusească din regatul Poloniei. A luat parte la războiul dintre Ferdinand de Habsburg și Ioan Zăpolya din Ungaria. E posibil să fi venit în Moldova la curtea lui Petru Rareș ca agent diplomatic. În cea de a doua lucrare: *I. S. Peresvetov și contemporanii săi*, sînt studiate curentele sociale și politice din Rusia, așa cum se oglindesc în scrierile reformiștilor ruși din secolul al XVI-lea, așa ziii «eretici» care prin modul vieții lor religioase sperau să deposedeze pe marii proprietari feudali. Printre scrierile ce fac parte din curentul reformist din secolul al XVI-lea în Rusia e și *Povestirea despre Dracul Voevod* (Istoria lui Vlad Tepeș), redactată foarte probabil de un romîn ardelean, într-un dialect meridional, tradusă în rusește în secolul al XV-lea, avînd o mare răspîndire în Rusia în secolul următor. A. A. Zimin folosește în studiul său lucrări ale istoricilor romîni.

Vorbele, ideile atribuite lui Petru Rareș de către Peresvetov sînt în realitate ideile lui proprii. Acest fenomen literar e folosit pentru a da o mai mare autoritate operei, atribuînd-o unui suveran sau om mare politic.

În secolul al XVI-lea în Spania, Antonio de Guevara, în scrierea sa *Horologium principum* (ceasornicul domnilor) (1529) atribuie împăratului Marcus Aurelius, sfaturile date de el principilor și monarhilor. *Învățăturile lui Pseudo-Neogoe Basarab*, deasemeni sînt atribuite de autorul lor anonim din Țara Romînească, tot în secolul al XVI-lea, acestui domn vestit prin înțelepciune și evlavie. Faptul că Peresvetov a ales dintre suveranii contemporani pe Petru Rareș, arată că acest domnitor era cunoscut în Rusia ca prieten devotat al țarului Ivan IV. Într-adevăr, ultimele cercetări îl arată pe *Petru Rareș*, ca unul care a luptat pentru întărirea statului centralizat domnesc în Moldova, în opoziție cu marea boierime privilegiată și stăpînă pe moșii, care se bucurau de imunitate

policia moștenită de la tatăl său Ștefan cel Mare. (Vezi: Eugen Stănescu, *Le coup d'état nobiliaire de 1538 et son rôle dans l'asservissement de la Moldavie par L'Empire Ottoman*, în «Nouvelles études d'histoire», I. Bucarest, 1955, p. 241—264). Antonio Maria Gratiani, biograful lui Despot Vodă, care a fost în Moldova la scurt timp după moartea lui Petru Rareș spune despre acesta că «a distrus aproape întreaga nobilime și a ales el însuși nobili noi». (E. Legrand, *Deux vies de Jacques Basilicos*, Paris, 1887, p. 173).. Șederea lui Peresvetov la Curtea Moldovei e un fapt pozitiv, iar exemplul politicii de centralizare monarhică, recomandat de Peresvetov după modelul lui Petru Rareș, constituie un paralelism istoric al dezvoltării doctrinelor politice la ruși și la români, o contribuție la relațiile româno-ruse în perioada feudală. Zimîn publică în anexele ediției sale, scrierea: *Povestire despre Petru voevodul Moldovei*, manuscris care a circulat în Rusia. Redactată în rusește în sec. al XVII-lea, ea e opera unui scriitor necunoscut și nu este a lui Peresvetov. *Povestirea despre Petru voevod* e o prelucrare a *Jalbei celei mari* a lui Peresvetov și în această formă a fost intercalată în *Cronograful rusesc*, constituind dovada despre popularitatea, de care se bucura în Rusia figura lui Petru Vodă Rareș ca și aceea a lui Vlad Tepeș (Dracula).

LECTOR

